

Petőfi-mozaikok

Petőfi-mozaikok

Szerkesztette
TÓTH ETELKA
BÁRDOS DÓRA
VALLENT BRIGITTA

Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar
Nagykőrös, 2024

A kötet megjelenése a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának támogatásával a *Művészetek és nyelvek találkozása* projekt keretében valósult meg.

Szerkesztők
TÓTH ETELKA
BÁRDOS DÓRA
VALLENT BRIGITTA

Szakmai lektorok
BÁRDOS JÓZSEF
ERDÉLYI ERZSÉBET
SZARKA JÚLIA

A borítón a *Petőfi–200, avagy Petőfi kétszáz üzenete a mának* című pályázatra beérkezett hallgatói pályamunkákból készült mozaik látható.

ISBN 978-615-6637-25-3

© Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, 2024
© Szerzők, szerkesztők, 2024

A kiadásért felelős
DR. PAP FERENC
a KRE PK dékánja

Online kiadás

Tartalom

Bevezető.....	7
KÖZELÍTÉSEK AZ ÉLETMŰHÖZ.....	10
Havas Judit: Ki és mi vagy?	11
Galuska László Pál: Petőfi helyzetben.....	22
H. Tóth István: Szemlézés Petőfi humoros versei világában.....	34
Bárdos Dóra: A beszélyíró Petőfi	41
ÁTÍRÁSOK ÉS ADAPTÁCIÓK	64
Szinger Veronika: „Iluska mosoda a Petőfi utcában”.....	65
Köncse Kriszta: Petőfi Sándor népdallá vált költeményei	73
Deme Tamás: Petőfi-átírások – falu végi kocs mák „narratívái”	92
MÓDSZERTANI MOZAIKOK.....	98
Vallent Brigitta: Petőfi Sándor a mai diákok és tanárok szemével.....	99
Krassza Ildikó Klaudia: János vitéz (h)arcai.....	110
Juhászné Rusai Éva: Hősök és vitézek az óvodában	122
PEDAGÓGUSHALLGATÓKKAL MEGVALÓSÍTOTT PROJEKTEK	130
Bárdos – Csernus – Fazekasné Papp – Róka: Élményközpontú irodalomtanítás kortárs Petőfi-történetekkel	131
Csövári Katalin: Múzeumlátogatás másképpen	154
HALLGATÓI PÁLYÁZATOK TÜKRE.....	167
Petőfi szemével és humorával.....	168
Vincze Virág Kíra: Befordultam az utcába... ..	173
Major – Vanyáné Heli – Balázsiné Bíró: Falun itt-ott van egy csehó... ..	174
Takács Márta: A Félelem – Petőfi szemével.....	175
Jurec Zsuzsanna: „Költő volt, ő volt a költő”	183
Adoryán Emese: „Nem tudom, mi voltam eddig”	187
Ábel Adrienn: Petőfi öröksége a tanító szemüvegén át.....	191

Aszalai Diána: A múltunk része.....	194
Mácsik Edina: Ma is köztünk van.....	198
Vincze Virág Kira: Petőfi, a kortalan költő és az alfa-generáció kapcsolata	202
Turcsányi Zsófia: Petőfi szemével Pesten.....	206
Abstracts	210
A kötet szerzői	214

BEVEZETŐ

A Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kara jelen tanulmánykötetével Petőfi Sándor születésének 200. évfordulója előtt tiszteleg. A könyv olyan írásokat tartalmaz, amelyek a bicentenárium alkalmával megrendezett *Petőfi-mozaikok* konferenciához, a hallgatók számára meghirdetett pályázatokhoz, illetve a költőre emlékező pedagógiai-módszertani munkához kapcsolódnak.

Petőfi Sándor élete és halála egyaránt rejtélyek, ellentmondások és talányok sorozata. A semmiből robbant be az irodalmi köztudatba a „természet vadvirágaként”, s költőként, politikusként, magánemberként mindenkor ezer fokon égve rohant végig élete huszonhat évén. Pályáját a különböző beszédmódok könnyed megújítása jellemzi, versei sokszínűek, számos új műfajt alakított ki. Minden magyarnak van vele kapcsolata, olvasási élménye. Akár a forradalom és szabadságharc költőjeként, akár gyermeklíránk kiemelkedő művelőjeként, vagy a filozofikus epigrammák, a népies műdalok, netán a *János vitéz* vagy *Az apostol* szerzőjeként gondolunk rá, van vele viszonyunk. Szavain, képein, gondolatain keresztül ma is itt van velünk a költő.

Karunk Nyelv, Irodalom és Kultúra Tanszéke 2023. február 13-án azért rendezte meg a *Petőfi-mozaikok* című konferenciát, hogy új megvilágításba helyezze a titkokat még mindig rejtő életművet. Az új nézőpontból vizsgálódó előadók arra a kérdésre is keresték a választ, miért érezhetjük ma is aktuálisnak és szerethetőnek Petőfi költészetét. Ugyanerre a talányra vártunk válaszokat hallgatóinktól esszé- és persziflázspályázatunk meghirdetésével. A kötet a konferenciához kapcsolódó szakmai írásokat és a pályázatokon díjazott hallgatói alkotásokat adja közre.

A első fejezet tanulmányai az életmű egyes darabjaihoz közelítenek új szempontból azzal a szándékkal, hogy az egyes mozaikkockák megidézésével tovább bővüljön a költőről alkotott tudásunk. Havas Judit a talán legnehezebb kérdést teszi fel összegzésében: milyen is volt „az igazi Petőfi”? A válasz megtalálásához a költő verseit és prózai írásait, az életrajz tényeit és az olyan nagyszerű költőutódok ihletett vallomásait hívja segítségül, mint Ady Endre, Kosztolányi Dezső, Illyés Gyula, Pilinszky János és Juhász Ferenc.

Galuska László Pál a helyzetdalhoz, Petőfi kedvelt műfajához közelít új aspektusból. Végigköveti, miként váltak egyes Petőfi-versek gyermekverssé, majd a *Szeget szeggel* részletes, új szempontú elemzésével mutatja be, miként függ össze a gyermeklíra e darabjának hosszú távú sikere azzal, hogy benne a gyermek-felnőtt viszonyt modern, a kóperegényekre jellemző módon ábrázolja a költő.

H. Tóth István Petőfi humoros versei világában tart átfogó tallózást. Épp harminchárom Petőfi-verset választ ki a hatalmas életműből, amelyekben különösen is megmutatkozik Petőfi jókedve: köztük van például *A tintásüveg*, a *Befordultam a konyhára...*, a *Csokonai* vagy a *Megy a juhász számaron...* A rövid írás legfontosabb célkitűzése elvezetni az olvasót Petőfi játékos, vitriolos, humoros verseihez.

Bárdos Dóra a prózairó Petőfivel foglalkozik. Bár kevésbé közismert, de a költő a (rövid)prózában is maradandót alkotott. Fiatalkori zsenyéinek gyűjteménye, a csak 1996-ban előkerült *Ibolyák* füzet tartalmazza azt a rövid elbeszélést, *A párbajt*, amely kapcsán a tanulmány megállapításokat tesz a Petőfi-novella jellegzetességeiről, majd módszertani ötleteket ad a szöveg tanórai felhasználásához.

A kötet második fejezetében Petőfi műveinek átírásai és adaptációi játsszák a főszerepet. Szinger Veronika a *János vitéz* rendhagyó bábelőadás-adaptációjával foglalkozik, amelyet 2022 februárjában mutatott be a kecskeméti Círóka Bábszínház. Részletes elemzést ad az előadásról, felhasználva Vidovszky György eredeti rendezői szöveggönyvét is. Megállapításai a tárgyjáték és a megzenésített versek szerepéről különösen tanulságosak lehetnek a pedagógushallgatók számára.

Köncse Kriszta népszerű témát dolgoz fel: Petőfi Sándor népdallá vált költeményeit kutatja. A kottaképekkel kísért áttekintés elkészítéséhez mindenhol a magyar népdalok autentikus felvételeit használja fel. Írásából tizennégy vers, köztük az *A virágnak megtiltani nem lehet...*, a *Fürdik a holdvilág az ég tengerében...* és a *Behfordultam a konyhára...* változatait ismerhetjük meg.

Deme Tamás a 21. századi, élő kultúra jelenségeire reflektál, amikor összegzésében egybegyűjti és értelmezi a közismert Petőfi-vers, a *Falu végén kurta kocsmá...* nyolc átírását, adaptációját, köznyelvi, zenei, drámai, táncnyelvi változatát. Írása arról tanúskodik, milyen sokféle módon lehet egy 19. századi, népies vershez nyúlni, ha új nemzedékekhez szeretnénk azt eljuttatni.

A harmadik fejezet ezt a módszertani szemléletet viszi tovább, ezúttal már konkrét metodikai programokról és Petőfi műveinek tanításáról és taníthatóságáról beszámolva. Vallent Brigitta tanulmányából kiderül, milyenek látják Petőfit napjaink diákjai és tanárai. A szerző 312 fővárosi és vidéki általános iskolás bevonásával készült kérdőíves vizsgálata számos, olykor meglepő következtetés megfogalmazását teszi lehetővé. Tanulságai hozzájárulhatnak, hogy a pedagógusok hatékonyabban vihessék közel Petőfi életművét a tanulók újabb generációihoz.

Krassza Ildikó Klaudia egy sikeres múzeumpedagógiai kezdeményezésről számol be. A PIM Mesemúzeuma és az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Bábtára által a Petőfi-bicentenáriumra létrehozott komplex múzeumpedagógiai foglalkozássorozat szöveges-képes bemutatása a tanítók, tanárok számára is ötleteket adhat a *János vitéz* megismertetésével kapcsolatban.

Juhászné Rusai Éva óvodapedagógus írása óvodai jogyakorlat-sorozatot ismertet. Mivel a tanulmánykötet írásainak nagy része inkább a kisiskolás-iskolás korosztály körében kipróbálható módszertani ötletekről számol be, fontos, hogy megjelenik benne az óvodás korosztállyal végzett munka is. A beszámoló segít abban, miként lehet egyedien megünnepelni az óvodások körében március 15-ét.

A tanulmánykötet negyedik részében a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kara hallgatóinak közreműködésével megvalósult projektekről olvashatók írások. Bárdos Dóra, Csernus Anna, Fazekasné Papp Ildikó és Róka Dorottya

olyan gyermek- és ifjúsági könyvekkel foglalkozik, amelyek a bicentenárium idején jelentek meg Petőfiről, és segíthetik az olvasóvá nevelés általános iskolai gyakorlatát. Az elemző-bemutató első rész után a három tanító szakos hallgató joggyakorlatai olvashatók *A csontváz óra* című kisregény feldolgozásához.

Csővári Katalin, a Pedagógiai Kar alumnája a kiskőrösi Petőfi Szülőház és a Szlovák Tájház élményszerű megismertetését tűzi ki célul. Múzeumpedagógiai tárgyú írása új programról számol be, amelyet saját versére építve, a hagyományos értékek közvetítését és a kompetenciafejlesztést állítva a középpontba, épek és fogyatékkal élők, idősek és fiatalok körében is kipróbált és alkalmaz.

Végül a könyv utolsó fejezetében is a hallgatóké a szó. A számukra hirdetett „*Anyám kútja*” persziflázspályázat és a „*Petőfi szemével*” esszéíró pályázat díjazott alkotásait, tizenegy hallgató tíz munkáját olvasva is egyértelművé válik, hogy Petőfi Sándor és költészete élő, izgalmas, és kíséri a mindennapjainkat a 21. században is.

Bízunk abban, hogy tanulmánykötetünk írásai betekintést nyújtanak a Pedagógiai Karon folyó szakmai, módszertani és alkotómunkába, és a könyv forgatása hasznára lehet hallgatóinknak, a gyakorló tanároknak, tanítóknak, a szakembereknek és minden, a Petőfi-életmű iránt érdeklődő olvasónak. Ehhez kérjük Isten gazdag áldását.

Dr. Pap Ferenc
a Pedagógiai Kar dékánja

Dr. Tóth Etelka
a Nyelv, Irodalom és Kultúra
Tanszék vezetője

Közelítések az életműhöz

HAVAS JUDIT

KI ÉS MI VAGY?

Milyen „az igazi Petőfi”? Hogyan látjuk őt 200. születésnapján? A címbeli kérdést a költő az Arany Jánoshoz című, 1847 januárjában íródott versében teszi fel a Toldi írójának, akivel aztán különleges, mély, életre szóló barátságot kötött. Vajon mit jelentett számára az íróbarátság? Hogyan gondolkodott a költészet szerepéről? Miként vált személye, élete, költészete a mindenkori forradalom és szabadság jelképévé? A tanulmány e kérdések megválaszolására tesz kísérletet.

Kulcsszavak: „az igazi Petőfi”, Petőfi íróbarátai, Petőfi és Arany János, Petőfi népszerűsége, Petőfi-fordítások

*Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán!*

*És addig? Addig nincs megnyugvás,
Addig folyvást küszködni kell. –
Talán az élet, munkáinkért,
Nem fog fizetni semmivel,
De a halál majd szeméinket
Szelíd, lágy csókkal zárja be,
S virágkötéssel, selyempárnán
Bocsát le a föld mélyibe.¹*

Petőfi irodalmi szerepéről gondolkodva, magaménak érezve Juhász Ferenc *Petőfi szigora* című prózaversét, bevezetéképpen fontos ideidéznem néhány sorát:

Halhatatlan szigorát kell megtanúlnunk tőle, azt a makacs szigort, soha-föl-nem-oldható törvényt, amellyel élt, ítélte és dolgozott. Az igazságra hangolta meg-nem-ereszkedő húrjait és mondta szigorú, szép, kifogyhatatlan dalait halálíg. [...] Igen: mert ő szigorú volt a barátságban, szerelemben és szigorú volt a hazaszeretben. [...] Nem ismerte a megalkuvást, a középszert, a megbocsátást, a gyávaságot. A forradalomra áhítozott és a forradalomért ment meghalni Erdélybe: bár nem a pusztulásra készült, mindig a több-életre, az elkövetkezendőre. Ment a maga útján, a forradalom útján, végül már egyedül.²

Milyen is „az igazi Petőfi”-ről alkotott képünk születésének 200. évfordulóján? Ady számára a *Piros és fekete* című írásában (Párizs, 1910): „Az igazi Petőfi: ez mindazt jelenti, amit a XIX. század közepén egy fiatal, szláv származású, tehát forradalmár és nagyon nyugtalan idegrendszerű magyar ember jelenthet.”³

¹ Petőfi Sándor: A XIX. század költői, in Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 600–601.

² Juhász Ferenc: Petőfi szigora, in Juhász Ferenc: *Versprózáék*, Digitális Irodalmi Akadémia. [Petőfi szigora](#) (Letöltés: 2023. május 6.)

³ Ady Endre: Piros és fekete, in Margócsy István (szerk.): *Petőfi Sándor emlékezete*, Osiris Irodalomtörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 171.

Kosztolányi Dezső véleménye szerint:

Ne tekintsük tehát Petőfit csak a 48-as forradalom hőségének, s csak a nemzet nagy lantosának. Lássunk benne többet; vegyük észre az embert, az örök haladás héroszját is, ki egy költeményében harsány hangon kiáltja, hogy sohase álljunk meg, mindig haladjunk előre, míg a Kánaánba nem érünk. Ő nem kicsinyes szempontból tekintette föladatát, mindig az általános emberi s a haladás jegyében cselekedett. [...] Petőfi minden idők eszméinek hirdetője lesz, minden tavasszal megifjul, ő a jelen költője.⁴

De egészen más Petőfit idéző jelenséggel is találkozhatunk, például Illyés Gyula *Így vall a nép...*⁵ című cikksorozata egyik írásában:

Átmegyünk a másik házba. [...] a gazda [...] Szép magyar neve elárulja, hogy ősei ott voltak azok között a „visszatérők” között, akik a rácdulás után a falvat újjáépítették, tehát valószínűleg résztvettek az árpádkori megszállásban is [...]. Eszembe jut, hogy Petőfi erről a vidékről indult utolsó útjára, Erdélybe, a halálba. E tájon élte sorsa utolsó békés napjait.

– Ki volt Petőfi Sándor?

Kedvesen elmosolyodik.

– Gyerekkoromban tudtam róla egy verset – mondja és szája körül mosolyba fut a felidézett édes íz.

Emlékszik a versre:

Petőfi Sándor
Gatyában táncol. [...]

– Nem úgy van az! – vág közbe a legnagyobb kislány, ötödik elemista. S már mondja is, hogy hogy van:

Petőfi Pál
Gatyában áll.

Hosszan lehetne még költőket citálni: Arany számos versében siratta el barátját, Babits Mihály a *Petőfi koszorúiban* állított emléket neki, a 20. századi költők közül Utassy József *Zúg március* című emlékversét kell feltétlenül említenem. Az elmúlt században antológiák, tanulmánykötetek születtek, hogy Petőfi alakját, szellemét megidézzék.

Pilinszky János az eredetileg az *Új Ember* 1973. március 11-i számában jelent, *Levél Petőfi Sándorhoz* című írásában a költőbarátot, Aranyt és a mentorbarátot, Vörösmartyt Johann Sebastian Bachhoz, míg Petőfit Mozarthoz hasonlítja. „Te: teremtés voltál, kivont kard, lovasroham. Lángész”⁶ – írja.

⁴ Kosztolányi Dezső: Petőfi, a szocialista, in Kosztolányi Dezső: *Tükörfolyosó. Magyar írókról*, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2004, 689.

⁵ Illyés Gyula: *Így vall a nép 2.*, *Magyar Nemzet*, 1939. december 12., 7.

⁶ Pilinszky János: *Levél Petőfi Sándorhoz*, in Pilinszky János: *Publicisztikai írások*, Budapest, Osiris Kiadó, 1999. 695.

Juhász Ferencnél, a 20. század egyik legnagyobb költőjénél ezt olvashatjuk a *Petőfi válogatásakor* című, 1955-ös írásában:

Csillag lett, legenda, vagy belefűlt a vágyálmok mocsarába? A Dózsa-sors jutott neki is és a nemzetben nem volt annyi élniakarás, hogy őt újraterejtse? De volt a magányosokban és az elkövetkezőkben. Arany haláláig rokkantan siratta a testvér-tüneményt. Ady élete egyetlen áldozat volt az ő csillagképe előtt. Ki ismerte jobban az életünket és halálunkat, ki tudta jobban ennek a földnek embereit és virágait, pusztaságát, elátkozottságát és átkait átkozni és szeretni?⁷

S mi, Petőfi 200. születésnapján hogyan látjuk Őt? Petőfi az *Arany Jánoshoz* című, 1847 januárjában Pesten íródott versében teszi fel a tanulmányom címében szereplő kérdést – Ki és mi vagy? – a *Toldi* díjnyertes írójának, akivel ezt a versbeni megszólítást követően különleges, mély, életre szóló barátság kötöttet. Sokszor vendégeskedett Petőfi Szalontán, ifjú feleségét is azonnal bemutatta költőbarátjának. Arany Lacinak kis pénzérmecskét ajándékozott, amelyből Arany János kanálkát készíttetett. Erdélybe, a háborúba menet, 1849-ben Szendrey Júliát és a kicsi, pár hónapos Zoltánt Aranyéknál helyezte el. Mély szellemi, emberi barátság volt az övék. Nem merült fel irigység közöttük, pedig az irodalmi életben ez ritkaság volt, és ma is az. S ahogyan történetéből és dokumentumaiból is kitetszik: Arany volt a bölcsesség, a „melegítő Nap”, Petőfi pedig az igazmondás, a zabolátlanság, az „égető Nap”.

Petőfi életének története⁸ széleseben zajlott, alig 26 évet élt. Mi jellemezte őt? Talán azt mondhatnám, a függetlenségi vágy, a színészi kíváncsiság, valamint költői tehetsége. Ha a térképre nézünk, láthatjuk, hogy rövid pályája alatt Petőfi szinte az egész országot beutazta. Legalább nyolc iskolába járt: Kiskunfélegyháza, magántanuló (1828), Kecskemét, elemi iskola (1828–30), Sárszentlőrinc, algimnázium (1831–33), Pest, fasori Evangélikus Gimnázium (1833–34), Pest, Piarista Gimnázium (1834–35), Aszód, gimnázium (1835–38), Selmecbányai Evangélikus Líceum (1838–1839), Pápa, kollégium (1841–42). A színészet olyannyira vonzotta, hogy több ízben inkább színésznek állt, mintsem a tanulmányaival törődött volna. Hol jól tanult, hol csapnivalóan rosszul. Fentmaradt dokumentumok igazolják ezt.

Édesapja, a hajdan jómódú, majd tönkrement hentes és mészáros 1839-ben megvonta a támogatást kóborló fiától. Petőfi erre télvíz idején elhagyta Selmecet, és gyalog Pestre indult. Ez volt az első nagy gyalogútja. Az első keserves, de nem az utolsó, és nem a legkeservesebb! Pesten, mikor már segédszínészkedett a Nemzeti Színházban (a Pesti Magyar Színházban), ahonnan éppen serért, borért, kolbászáért szalajtották a színészek, apjával futott volna össze, de inkább beugrott egy kapualjba, hogy ne találkozzanak. Átmenetileg egy rokona vette pártfogásába, ismerősökhöz

⁷ Juhász Ferenc: *Petőfi válogatásakor*, in Juhász Ferenc: *Versprózák*, Digitális Irodalmi Akadémia [online]. [Petőfi válogatásakor](#) (Letöltés: 2023. május 6.)

⁸ A téma alapvető monográfiája: Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*, Osiris Monográfiák, Budapest, Osiris Kiadó, 2022. Az életúttal kapcsolatban az adatok és tények szerelmeseinek ajánlható: Osztovits Szabolcs: „*Sors, nyiss nekem tért*”. *Petőfi Sándor életének krónikája*, Budapest, Osiris Kiadó, 2022.

költöztetve Ostffyasszonyfára, de mivel hamarosan már azt tartotta, hogy a 16 éves ifjú nem lesz más, mint „komédiás”, levette róla a kezét.

Petőfi 1839 szeptemberében önként, kétségbeesett daccal katonának állt Sopronban. Ő, ki a szabadságot legjobban szerette, s gyűlölte a kényszert! Mire ezrede 1840 márciusában Grazba vonult, ő maga súlyos tifuszos lett. „Csak néha emel ki e pokolból a költészet, a mennyei, a malasztos” – írja egyik levelében.⁹ – „Oh, ha ezt keblembe nem hordanám, a kétségbeesés ölne meg!” Végre egy jólelkű orvos pártfogásával, mint szolgálatra alkalmatlant, elbocsátották. 1841. február végén indult el Zágrárból, s márciusban jutott el Pápára, rongyosan, soványan. Unokatestvére, Orlai Petrics Soma alig ismerte meg, mikor a szállására megérkezett.

1841–42 között hol a pápai kollégium tanulója volt, hol gyermekkori álmának, a színészetnek hódolt. Székesfehérváron 1842 decemberében öt darabban, köztük K. Holtei *Babérfa és koldusbot, vagy: egy költőnek 3 tele* című művében már stabil társulati tagként, Borostyán Úr álnéven szerepelt. 1843 elején egyszer s mindenkorra felvette a Petőfi nevet: Kecskeméten 1843 januárjától áprilisig már Petőfi színész Úrnak nevezték a színlapok. Legnevezetesebb itteni alakítása Shakespeare *Viharjában* a Bolond (Bohóc) szerepe volt. Kondor Béla meg is örökölte a Shakespeare-t játszó fiatal Petőfit a Petőfi Irodalmi Múzeum által 1973-ban kiírt pályázatra készült metszetén. Ebben az időszakban mélyült el Petőfi barátsága a Pápán megismert Jókai Mórral. Szintén ezidőből maradt bizonyíték arról, hogy Petőfi rövid verses-novellás füzetet állított össze kiadásra, ám az sosem jelent meg: a cenzor talán a *Disznótörban* című költemény miatt nem engedélyezte a megjelenést.

Petőfi ekkor már egyre inkább kizárólag az írásából akart megélni. Már 1843 áprilisában kapcsolatot teremtett Vörösmarty Mihállyal és Bajza Józseffel, látogatást téve náluk Pesten. 1843 nyarán már tollával kereste a kenyerét. A *Külföldi Regénytár* számára fordított német nyelvről francia és angol regényeket, s közben elkezdtek megjelenni versei. Ősszel még ismét felcsapott színésznek Debrecenben, ám az 1843–44-es telet a legnagyobb szegénységben, betegen töltötte; éhezett és fázott, és verseket írt. A kemence volt íróasztala, szobája egyedüli díszé pedig Vörösmarty és Schiller arcképe. Végül döntött, felhagyott a színészettel, egybemásolta verseit, s 1844. február 12-én Pestre indult. Egy levelében így vallott erről az időszakról:

Debrecenből utaztam Pestre, 1844-ben, februáriusban, kopott ruhában, gyalog, egy pár húszással és egy kötet verssel. E kötet versben volt minden reményem; gondolám: ha eladhatom jó, ha el nem adhatom, az is jó... mert akkor vagy éhen halok, vagy megfagyok, s vége lesz minden szenvedésnek. Egyes-egyedül mentem itt a Hegyalján, egy lélekkel, egy élőlényvel nem találkoztam. Minden ember födelet keresett, mert iszonyú idő volt. A süvöltő szél havas esőt szórt reám. Éppen szemközt jött. Arcomon megfagytak a könnyek, melyeket a zivatar hidege és a nyomorúság fakasztott. Egy héti kínos vándorlás után Pestre értem. [...] A végső ponton álltam, kétségbeesett

⁹ Petőfi Sándor Nagy Imrénének. Graz, 1840. április 30., in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, s. a. r. Szalisznyó Lilla – Zentai Mária, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 387.

bátorság szállt meg, s elmentem Magyarország egyik legnagyobb emberéhez, oly érzéssel, mint amely kártyás utolsó pénzét teszi föl, hogy élet vagy halál.¹⁰

Amikor Petőfi felkereste Vörösmartyt, mindössze 21 éves! Rövidesen végleg szakított a színészettel, s csak a költészetnek élt. Vörösmarty indítványára a Nemzeti Kör kiadta költeményeit. Nyárra segédszerkesztő lett a *Pesti Divatlap*nál, melynek irányítója a kiváló üzletember, Vahot Imre volt. Petőfi hihetetlen gyorsasággal nagy népszerűsége tette szert. Új, friss hanggal jelentkezett. Minden lapszámban megjelent vagy verssel, vagy valami róla szóló hírrel.

1845 nehéz éve volt. Ekkor született a *Cipruslombok Etelke sírjára* ciklus, amelyet Petőfi ifjú szerelmének, Csapó Etelkének, Vachott Sándorné hűgának váratlan halála ihletett: a szerelmi bánat keserűvé tette a költő életét. Az állandó nézeteltérések és a mérhetetlen robotmunka miatt tavaszra felmondta segédszerkesztői állását is. Változatlanul sikeres szerző volt azonban, és egyre sikeresebb: 1845 a *János vitéz* éve is. Ismét útnak indult, de már nem gyötrelmes útra. Észak-Magyarországra utazott, kapcsolatteremtés miatt, találkozni költő- és író társakkal.

1846 szeptemberében Nagykárolyban időzött, amikor megpillantotta Szendrey Júliát. Azonnal megfogta a lány szépsége. A fogadóban pedig megismerkedett Teleki Sándorral, a világotutazó gróffal. Júlia egy év múlva minden apai tiltás ellenére a felesége lett. Teleki koltói birtokát átengedte Petőfinek és hitvesének a mézesetek eltöltése idejére. Itt született a *Szeptember végén* című vers is, amely csak Petőfi halála után jó tíz évvel jelent meg nyomtatásban. Szendrey Júlia divatosan öltözött, levágatta a haját, nadrágban is járt, mint George Sand. Nyelveket beszélt, később lefordította Andersen meséit, így ma Koppenhágában szobra áll. Imponált Petőfinek ez az extravagáns feleség. Szerette Szendrey Júliát.

Petőfi programja is nagy figyelmet keltett. „Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék...” – írta Aranyinak.¹¹ S miután személyesen is megismerkedett Arannyal, a vele való barátsággal kiteljesedett az élete.

Petőfi Vahot mellett sokat tanult: mai szóhasználattal élve üzletpolitikát is, hiszen ügyesen kötött szerződést. Polgári életformát élt, kávéházakban találkozott a barátai-val, fontossá vált számára a társasági élet. S vándorolt rendületlenül a kapcsolatok miatt, mert megjelenni csak néhány lapban jelenhettek meg versei: *Pesti Divatlap*, *Életképek*, *Honderű*, *Hazánk*. Szorgalmasan és kitartóan levelezett is, ápolva az írói, költői kapcsolatait. Meg kell jegyeznünk, ez a levelezési forma sem volt akkoriban egyszerű. Bélyeg Európában már 1840-ben volt, de Magyarországon csak az 1850-es években jelent meg. Nehéz, strapabíró rongypapírra írtak ekkor, s úgy vágták ki, hogy borítékként is hajtogatták, s postakocsi vitte a címzettnek.

¹⁰ Petőfi Sándor: Úti levelek. 11. levél, in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 281.

¹¹ Petőfi Sándor Arany Jánosnak. Pest, 1847. február 4., in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 423.

Petőfi fáradozásai eredményeképpen egyre ismertebbé vált, s népszerűségének növekedésével természetesen megjelentek a vitriolos hangú bírálók is: „Hiador munkái a divatos Petőfiéi fölött – csekély véleményünk szerint – annyival fönnebb állnak, mennyivel egy európai műveltségű költér fönnebb áll olly költőnél, ki saját hona keskeny szellemkörén túl mit sem ismer.”¹² De Petőfi népszerűsége töretlen volt, s ennek volt köszönhető, hogy 1847 márciusában megjelent összes verse Emich Gusztáv kiadásában. Petőfi már *A szerelem gyöngyeit* és a *János vitézt* sem a saját költségén adta ki. Egyszerűen berobbant az irodalmi életbe. Első szerződése Emich Gusztávval 1846-ban még csak az addigi megjelent verseire vonatkozott. A kötet végül összkiadásban 1000 példányban jelent meg, amely azonnal elfogyott. Emich csak ezután kötötte meg az életműszerződést Petőfivel, aki 1500 Ft-ot kapott. Ettől kezdve nem szorult senki támogatására. A Dohány utcai lakást már polgári otthonnak rendezhette be. A francia forradalom nagyjainak arcképcsarnokát, a metszeteket Párizsból hozatták meg feleségével. A francia forradalom történetét bibliájaként olvasta Petőfi, s Szendrey Júliával kronologikus sorrendben vetették papírra az eseményeket.

A sikeres költő, művész, polgár és férj életébe a forradalmak tavasza hozott változást. A párizsi, majd a bécsi forradalom híre Pestre is eljutott. A Pilvax kávéházban összegyűltek a fiatalok. Petőfi március 13-án már megírta a *Nemzeti dalt*, amikor azonban március 15-e reggelén a forradalmi ifjúság összegyűlt a Pilvaxban, a Közvélemény asztalánál, nem volt vele a kézirat, okkal. Vajda János még befejezte volna a biliárdjátékot, de a márciusi ifjak lelkesen elindultak, hogy a Landerer és Heckenast nyomdában kinyomtassák a *Nemzeti dalt* és a *12 pontot*. Csak néhány név a nap főszereplői közül: Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasvári Pál, Irinyi József, Degré Alajos, Egressy Gábor. Róluk írta Petőfi *A márciusi ifjakban*:

*Szolgáságunk idejében
Minden ember csak beszélt,
Mi valánk a legelsők, kik
Tenni mertünk a honért!*¹³

A lelkesült, forradalmat áhító költő kortárs „emlékezéseiben”, a *Lapok Petőfi Sándor naplójából* című füzetben így írt 1848. március 15. eseményeiről:

Szabad a sajtó!... [...]

Ma született a magyar szabadság, mert ma esett le a sajtórul a bilincs ... vagy van olyan együgyű, ki azt képzelje, hogy szabad sajtó nélkül lehet bármely nemzetnek szabadsága?

Üdvez légy születésed napján, magyar szabadság! először is én üdvözellek, ki imádkoztam és küzdöttem értetted, üdvözellek oly magas örömmel, amilyen mély volt fájdalom, midőn nélkülöztünk tégedet!

¹² A *Honderű* 1847. február 9-i szerkesztőségi jegyzetét idézi: Kerényi: *Petőfi Sándor élete és költészet*, 281.

¹³ Petőfi Sándor: *A márciusi ifjak*, in *Petőfi Sándor Összes versei*, 936.

Oh szabadságunk, édes kedves újszülött, légy hosszú életű e földön, élj addig, míg csak él egy magyar; ha nemzetünk utolsó fia meghal, borulj rá szemfedő gyanánt... s ha előbb jön rád a halál, rántsd magaddal sírodba az egész nemzetet, mert tovább élnie nélküled gyalázat lesz, veled halnia pedig dicsőség!¹⁴

Érdeemes néhány szót szólni a *Nemzeti dalról*. Nem volt Petőfinél a versszöveg, villámgyorsan írta le a nyomdában, s a kétfelé szakított kéziratlapról szedték ki a nyomdászok a szöveget. Egy nap alatt lett olyan népszerű mű, mint azidáig és tán azóta is egyetlen vers sem. Március 15-én számos alkalommal elszavalták. Tömegek is zengték a refrént, Barabás Miklós képe dokumentálja is mindezt, megörökítve a zuhogó esőben a nyomdánál történt eseményeket. Ám a Nemzeti Múzeumnál nem Petőfi mondta a verset! Este a Nemzeti Színházban is Egressy Gábor előadásában hangzott el:

*Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszatok! –
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*¹⁵

Érdekes kérdés, vajon megfigyelhető-e egyfajta politikai ellentmondás a szövegben. Petőfi érdekegyesítésre törekszik, a cél, hogy a nemesség és a jobbágyság egységes polgári szabadságjogok alatt egyesüljenek. Mindenesetre szimbóluma az eseménynek, amelyet az átélő, Jókai Mór nevezett vér nélküli forradalomnak „Mít más népek karddal vittak ki maguknak, azt e nép pusztá kézzel, csupán szent lelkesülésének tüze által, egyetlenként, elleneit nem legyőzve, de megtérítve, tette magáévá”¹⁶ – írta róla. Ám a márciusi ifjak igazi szerepe valójában mindössze ha hat hétig tartott... Nyárra elkezdődött a háború.

Petőfi kezdetben nemzetőrként és kiképzőtisztként szolgálta fegyverrel a hazát. Vahot Imre sajtótámadása azonban végül a harcmező felé irányította: „Íme most nyakunkon a háború, minden ép karra szükség van a hazának – te katona voltál, gyermeked nincs –, s roppant kardod, mellyel a márciusi napokban annyira csörömpöltél, mégis hüvelyében rozsdásodik.”¹⁷

1848. december 15-én Debrecenben megszületett fia, Zoltán. A háborúban igazán csak ettől kezdve vett részt, miután szekérre rakta a családot. (A cumisüveg elődjét,

¹⁴ Petőfi Sándor: Lapok Petőfi Sándor naplójából, in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 293–294.

¹⁵ Petőfi Sándor: Nemzeti dal, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 891.

¹⁶ Jókai Mór: Forradalom vér nélkül, *Életképek*, 1848. március 19., 380.

¹⁷ Idézi: Osztoivits: „*Sors, nyiss nekem tért*”, 115. Megjegyzendő, hogy Vahotnak pontos tudomása volt arról, hogy Szendrey Júlia több mint öt hónapos terhes (vö. „gyermeked nincs”), álnéven írt cikke megjelentetése előtt egy nappal (szeptember 9-én) pedig Petőfi éppen belépett az Egyenlőségi Társulat szervezte forradalmi önkéntes csapatba, az Egyenlőségi ezredbe, századosként. Uo., 114.

a kis csőrös edényt a Petőfi Irodalmi Múzeum Relikviatára őrzi.) Január 25-én találkozott életében először Bem Józseffel, s a két nagyon különböző ember élete és sorsa ettől kezdve újra és újra összefonódott.

A térképre tekintve jól látható, mennyit utazott Petőfi élete utolsó évében. Mezőberényben festette le őt utoljára Orlai Petrics Soma. Ekkor keletkezett megrázó, látomásos verse, a *Szörnyű idő*.

*Szörnyű idő, szörnyű idő!
S a szörnyűség mindegyre nő.
Talán az ég
Megesküvék,
Hogy a magyart kiirtja.
Minden tagunkból vérezünk,
Hogy is ne? Villog ellenünk
A fél világnak kardja.*

*És ott elöl a háború
Csak a kisebb baj; szomorúbb,
Mi hátul áll,
A döghalál.
Be kijutott a részed
Isten csapásiból, o, hon,
Folyvást arat határidon
Két kézzel az enyészet.*

*Egy szálig elveszünk-e mi?
Vagy fog maradni valaki,
Leírni e
Vad fekete
Időket a világnak?
S ha lesz ember, ki megmarad,
El tudja e gyászszolgokat
Beszélni, mint valának?*

*S ha elbeszéli úgy, amint
Megértük ezeket mi mind:
Akad-e majd,
Ki ennyi bajt
Higgyen, hogy ez történet?
És e beszédet nem veszi
Egy örült, rémülésteli,
Zavart ész meséjének?*

Mezőberény, 1849. [július 6–17.]¹⁸

Ez lett Petőfi Sándor utolsó ránk maradt verse. A költő július 18-án (másod)unokatestvérére bízta a kéziratát, ő maga pedig elindult Nagyvárad felé. Útján Torda,

¹⁸ Petőfi Sándor: Szörnyű idő, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 1118–1119.

Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Csíkszereda, Kézdivásárhely, Bereck, ismét Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely, ismét Marosvásárhely, Székelykeresztúr, Fehéregyháza következett – s végül a halál. Marosvásárhelyről még gyönyörű levelet írt feleségének július 29-én. Nem búcsúzóinak szánta, inkább beszámolót írt, s a jövőre vonatkozó terveit vázolta fel benne.

Kedves édes Juliskám,

e szempillantásban értem ide vissza hat napi szakadatlan utazás után. Fáradt vagyok, kezem úgy reszket, alig bírom a tollat. Megkaptad-e előbbeni két leveletem? Egyiket innen, a másikat Kézdivásárhelyről írtam. Elmondom röviden utamat. Itt hallottuk, hogy Bem egy csapattal Moldvába ment. Utána rugaszkodtunk Udvarhely, Csíkszereda, Kézdivásárhely, Bereck felé, ott találkoztam vele, már visszajött Moldvából, hova lázító proklamációkat vitt be, s ráadásul kegyetlenül megdöngetett négyezer orosz egy zászlóaljjal. Berecken jön hozzá a tudósítás, hogy Szászrégennél megverték a mieinket, s ezek borzasztóan szétfutottak, vágatott tehát ide a bajt helyrehozni Kézdivásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, az Erdővidéken, Udvarhelyen keresztül, én vele. Rohantunk szinte megállás nélkül. Iszonyú út volt. Most vagy két napig itt leszünk, míg a sereget egy kissé rendbe szedi, aztán mit teszünk, ő tudja. Előbbeni levelemben írtam, hogy Csíkszeredának és Kézdivásárhelynek gyönyörű vidéke van, Sepsiszentgyörgyénél talán még szebb, a város is jobban tetszik. Majd körülményesebben megvizsgáljuk, ha együtt utazzuk be Háromszéket, mint a fészket rakni akaró fecskék. Bemmel Berecken találkoztam, megálltam hintaja mellett, s köszöntem neki, ő odapillant, megismer, elkiáltja magát, és kinyújtja felém karjait, én fölugrom, nyakába borultam, s összeöleltük és csókoltuk egymást, „mon fils, mon fils, mon fils”, szolt az öreg sírva. A körülálló népség az[t] kérdezte Egressy Gábortól, hogy „fia ez a generálisnak?” Most még sokkal nyájasabb, szívesebb, atyább irántam, mint eddig, pedig eddig is az volt. [...] Szinte ma az útban mondta, hogy neked itt Marosvásárhelyt csináljunk szállást, s ide hozzalak. Nekem is ez a fő vágyam... [...] Hogyan vagytok, kedves édes imádott lelkeim? Ha én hallhatnék valamit felőletek, ha lehet, ha valahogy szerét ejt-heted, írd, hacsak egy szócskát is, édes angyalom. Én nem mulasztom el az arra menő alkalmakat. Szopik-e még a fiam? Válasszátok el minél előbb, s tanítsd beszélni, hogy megleljen. Csókolom a lelketeket és szíveteket miljomszor, számtalanszor!

Imádó férjed
Sándor¹⁹

Július 30-án alkonyatkor érkezett Székelykeresztúrra, kocsin. Bem szigorúan megtiltotta, hogy részt vegyen a másnapi ütközetben. 31-én hajnali 4 órakor fújtak riadót. Petőfi – lova nem lévén – ismét kocsin követte a sereget, a tiltás ellenére. Az ütközet fél tizenegy tájban kezdődött, a délelőtti folyamán Bem találkozott a költővel, és határozottan hátraküldte az ágyúktól. Később szemtanúk látták Petőfit egy sütőkemencén üldögelni, a Sár-patak hídjára támaszkodva töprengeni, kis jegyzetfüzetébe írni... A veszített csata után, a menekülők áradatában utoljára hat órakor

¹⁹ Petőfi Sándor Szendrey Júliának. Marosvásárhely, 1849. július 29., in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 608–609.

ismerte fel hiteles szemtanú, ekkor még a faluban volt. A többit ki tudja? Látni véltek a kútnál, Fehéregyháza és Héjjasfalva között félúton... Kaptatóról is beszéltek... Meg kukoricásról... Petőfin élete utolsó napján fekete pantalló és vitorlavászon zubbony volt, nem viselt egyenruhát, nem volt fegyvere. Oldalán vászontáska. A táska, a zubbony eltűnt... Az ember is eltűnt... Velünk maradt azonban Petőfi, a költő.

Világirodalmi népszerűsége már életében nagy volt. Janus Pannonius óta ő volt az első olyan magyar költő, akit az országhatárokon kívül is elismertek. Tudjuk, már életében akadtak fordítói: ezek száma azóta folyton gyarapodott, s kiterjedt csaknem minden ismertebb nyelvre.²⁰ Az első idegen nyelvű Petőfi-kötetet, amelyet Dux Adolf fordított német nyelvre, 1846. szeptember elején adták ki Bécsben. Heinrich Heinének ajánlott, második német nyelvű verseskötete halála hónapjában, 1849 júliusában hagyta el a sajtót Frankfurt am Mainban, Kertbeny Károly fordításában, függelékében más magyar költők verseivel. 1849. július 30-án, amikor Petőfi Sándor az eltűnése előtti utolsó estéjét töltötte Székelykeresztúron, Kertbeny épp befejezte Heinrich Heinének címzett levelét, amelyben figyelmébe ajánlotta a mellékelt Petőfi-műfordításkötetet. Heine augusztus 15-én, Párizsban kelt lelkes viszontlevelében Petőfit Burnshöz és Bérangerhez hasonlította.

Petőfi mára a külföldön legismertebb magyar költővé vált. Az első angol nyelvű Petőfi-fordítás még 1847-ben jelent meg, John Bowring tollából, aki később lefordította a *János vitéz*t is. Azóta olvashatók Petőfi-kötetek albán, angol, arab, bolgár, cseh, dán, eszperantó, észt, finn, flamand, francia, grúz, héber, holland, horvát, japán, kazah, kínai, kirgiz, koreai, lengyel, litván, moldáv, mongol, német, olasz, orosz, örmény, perzsa, román, spanyol, svéd, szerb, szlovák, türkmén, ukrán, vietnámi és volapük, egyes versek pedig ógörög, újgörög, izlandi, latin, rétoromán, portugál, török és maláj nyelven is.

Az alig 26 évet megélt költő most, a 21. században is erőt és példát ad életművével. Erre emlékezve tanulmányomat Juhász Ferenc *Petőfi szigora*²¹ című írásának újabb részletével zárom, mert:

Én nem hiszem, hogy meghalt! Szigorú szemekkel vigyázza szívünket, int az igazra. És nem bocsát meg a hazugoknak. Amit ő mondott, az máig a legfontosabb: a magyarnak és e földgolyó embereinek. S ha jönne valami világpuasztulás, a gógös embertelenek öngyilkosságba-hajszoló rettenete, [...] akkor ő csillagról-csillagra száll és hirdeti majd az emberiség legfontosabb szükségletét más-csillagok ember-reményű lényeinek: a Szabadságot.

²⁰ A következőkben említett adatok forrása: Lukács László: A fordítók és fordítások révén Petőfi a legismertebb magyar költővé vált külföldön is, *FEOL Fejér Vármegyei Hírportál*, 2022. szeptember 15., [Legismertebb magyar költő](#) (Letöltés: 2023. május 6.)

²¹ Juhász: *Petőfi szigora*.

Irodalomjegyzék

- Ady Endre: Piros és fekete, in Margócsy István (szerk.): *Petőfi Sándor emlékezete*, Osiris Irodalomtörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 170–173.
- Illyés Gyula: Így vall a nép 2., *Magyar Nemzet*, 1939. december 12., 7.
- Jókai Mór: Forradalom vér nélkül, *Életképek*, 1848. március 19., 377–380.
- Juhász Ferenc: *Versprózák*, Digitális Irodalmi Akadémia [online]. [Petőfi szigora](#)
- Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*, Osiris Monográfiák, Budapest, Osiris Kiadó, 2022.
- Kosztolányi Dezső: Petőfi, a szocialista, in Kosztolányi Dezső: *Tükörfolyosó. Magyar írókról*, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2004, 687–689.
- Lukács László: A fordítók és fordítások révén Petőfi a legismertebb magyar költővé vált külföldön is, *FEOL Fejér Vármegyei Hírportál*, 2022. szeptember 15., [Legismertebb magyar költő](#)
- Osztovits Szabolcs: „Sors, nyiss nekem tért”. *Petőfi Sándor életének krónikája*, Budapest, Osiris Kiadó, 2022.
- Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, s. a. r. Szalisznyó Lilla – Zentai Mária, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2022.
- Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019.
- Pilinszky János: Levél Petőfi Sándorhoz, in Pilinszky János: *Publicisztikai írások*, Budapest, Osiris Kiadó, 1999, 695–696.

GALUSKA LÁSZLÓ PÁL

PETŐFI HELYZETBEN

Nem gyermekvers-eredetű gyermekversek

Petőfi Sándor csupán egyetlen művét írta kifejezetten gyermek(ek) számára: az Arany Lacinak című verses mesét. Mégis számos költeménye került be a gyermekirodalomba: ez azonban mára egyfajta „ifjúsági” költőként skatulyázza be a költőt, akit sokan érettségi után már nem is tartanak olvasásra érdemesnek. Mi lehet ennek az oka? Valójában miért időtállóak Petőfi „gyermekversei”? A tanulmány ezekre a kérdésekre keres választ.

Kulcsszavak: gyermeklira, helyzetdal, gyermek-felnőtt viszony a gyermekversben, Petőfi és Vörösmarty Mihály, kópétörténetek

1. Bevezető

Petőfi Sándor nem volt kifejezetten gyermekköltő, mégis számos költeménye került be a gyermekirodalomba. (Saját maga egyetlen gyermeknek szánt írást hagyott hátra.) Még az olyan ikonikus mű, mint a *János vitéz* is felnőtt közönségnek készült.

A klassziczálódás részeként azonban az irodalmi hagyomány számos Petőfi-verset vitt be az iskolai, majd az óvodai irodalmi-anyanyelvi nevelésbe, ezáltal végül egyfajta „gyermek-” vagy „ifjúsági” költőként beskatulyázva a szerzőt, akit a legtöbben érettségi után már nem is tartanak olvasásra érdemesnek. Leginkább helyzetdala (mint pl. a *Szeget szeggel*, *A tintásüveg*, *A nap (Mi az a nap?)* stb.) ismertek népszerű gyermekirodalmi művekként.

Mi lehet az oka ennek a népszerűségnek és az időtállóságnak? Erre a kérdésre keressük a választ írásunkban. A kérdés megválaszolásához Petőfi Sándor *Szeget szeggel* és Vörösmarty Mihály *Petike* című költeményét vetjük össze.

2. A helyzetdal a modern gyermeklira aspektusából

A magyar gyermeklira indulásáról eltérő vélemények jelentek meg a gyermekirodalmi kutatásban. A Komáromy Sándor által is képviselt álláspont szerint a magyar gyermeklira premierje Bezerédj Amália munkásságához, 1840-hez köthető (itt megjegyeznénk, hogy a *Flóri könyve* valójában 1836-ban jelent meg),¹ de például Horváth Pál korábbra, Bornemissza Péter idejére helyezi a kezdeteket, az említett szerző *Énekecske gyermekek rengenésére* (1536) című versét nevezve meg kezdetként.² Akad azonban olyan vélemény is, amely szerint az elsők elsője Vörösmarty

¹ Komáromy Sándor: *Értékek és hiányok a 20. századi magyar gyermek- és ifjúsági irodalomban*, in *Elektronikus Könyv és Nevelés*, 1999/2. [Értékek és hiányok](#) (Letöltés: 2023. március 15.) A szerző szerint ez persze „jelképes dátum”, de mégis ezt véli szépirodalmi szempontból vízvonalstónak, mivel a korábbi munkák „jórészt vallási, pedagógiai-didaktikai szándékúak és fordításirodalmunkhoz is kapcsolódnak” – vagyis műfordítások.

² Horváth Pál: *Üldöztetés, magánéleti tragédiák, mégis gazdag életmű – A magyar Szophoklész, Bornemissza Péter életútja*, in *Képmás*, 2021. december. 20. [Bornemissza Péter életútja](#) (Letöltés: 2023. március 10.)

Mihály *Petike* című költeménye 1841-ből,³ vagy éppen Petőfi Sándor *Arany Lacinak* (1847) című verses meséje.⁴ Amennyiben azonban a gyermekköltészetet Bárdos József szemszögéből értelmezzük (a gyermekvers „lehetőséget ad a befogadónak arra, hogy azonosuljon a szövegben megszólaló lírai énnel”⁵), akkor azzal a véleménnyel kell egyetértünk, amely szerint az első magyar – modern értelemben is e kategóriába tartozónak tekinthető – gyermekversnek a *Petikét* kell tekintenünk, amely sokáig meglehetősen félreértett mű volt.

A költeménnyel a kortárs vagy közel kortárs elemzők nemigen tudtak mit kezdeni. Riedl Frigyes például csupán a szöveg humorát⁶ tartja érdemesnek megemlíteni,⁷ mások pedig zsánerkölteményként⁸ értelmezik. A *Petike* azonban nem zsánerköltemény, hanem helyzetdal.

A legtöbb gyermekvers műfaji szempontból helyzetdal. A költő valaki másnak a helyzetébe álmodja magát, és megpróbálja alaposan végiggondolni, hogy ez a másik személy egy bizonyos szituációban hogyan viselkedne. Ezek a helyzetdalok nagyon gyakran egyes szám első személyűek, epikus mozzanatokkal. Szerzőik az ábrázolt gyermek helyzetébe képzelik bele magukat, de nem tagadják meg azt, hogy ők már felnőttek, vagyis van már tapasztalatuk, tudásuk a világról. Ettől függetlenül, megpróbálnak gyermeki nézőpontba helyezkedni, és így próbálják meg kifejezni a gyermeki érzelmeket, világlátást és attitűdöt a gyermek szavaival. A XX–XXI. századi kortárs vagy közel kortárs gyermekvers ehhez annyit tesz hozzá, hogy szövege feszegeti a tematikai és nyelvi tabukat: ezekben a művekben lehet helytelenül, nyelvi hibákkal és „csúnyán” beszélni. Minden ilyen vers maszkos identitást képez, békaperspektívából láttatja a dolgokat, a szerző mintegy „leguggol”, és úgy tesz, mintha gyermek lenne. Szövegét ronsolt grammatika jellemzi, és gyakran jelenik meg a paródia, a nagy klasszikus gyermekversek ironikus felidézése.⁹

³ „A vers ötletes frissesége (sic!) megragadó, és új benne az, hogy a költészet világában helyet terem a gyermek-pszichológiának. Ma talán ez már fel sem tűnik; a maga korában csak Petőfi Arany Lacihoz írt verse mérkőzhetik vele.” Pándi Pál (szerk.): *A magyar irodalom története III.*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965, 471.

⁴ Bárdos József: A modern magyar gyermekköltészet keretei, in *Könyv és Nevelés*, 2013/3., 101–116.

⁵ Uo.

⁶ Riedl Frigyes: *Vörösmarty Mihály élete és művei*, Magyar Irodalmi Ritkaságok, Budapest, A Budapesti V. ker. áll. Berzsenyi Dániel gimnázium VI., VII., VIII. osztálya, 1937, 183.

⁷ „Feltűnő a szerkezeti sajátosságok közt a költemények egyenetlensége; a költemények a vég felé gyakran esnek, vagy el vannak nyújtva, vagy pedig a végén tompák; mintegy elvész az érzelem, a gondolat és közömbös szavakkal végződik a költemény. Erre példa a kisebb epikus költemények között a «Petike», ez igen élénk, szép, jeles költemény az elején, de a végén ellapul.” Uo.

⁸ Zsigmond Ferenc: *Vörösmarty élete és művei*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1940, 47.

⁹ A témáról bővebben is ír Petres Csizmadia Gabriella. Petres Csizmadia Gabriella: Kortárs sokszínűség az irodalomórán. A kortárs gyermeklira törzsanyagba történő illesztésének dilemmái, in Karlovitz János Tibor (szerk.): *Tanulás és fejlődés. A IV. Neveléstudományi és Szakmódszertani Konferencia válogatott tanulmányai*, 83–88. [Petres Csizmadia Gabriella](#) (Letöltés: 2021. április 12.)

3. *Petike*

Vörösmarty Mihály *Petike* című verse „népi anakdotából (sic!) van lemásítva”¹⁰. Szándéka egy komikus gyermekkarakter és intim szituáció bemutatása, formailag anya és fia párbeszéde. *Petike* korára konkrét utalás nincs a szövegben, de a mellékkörülményekből megtudjuk, hogy iskoláskorú, már tud olvasni, és édesanyja – egyebek mellett – borral kínálva próbálja vigasztalni, mindezekből kb. egy tízéves korú gyermekre következtethetünk.¹¹

Bár a szöveg alapja népi eredetű tréfás mese vagy mesemondóka, a szereplők nem egyszerű földművesek: a *Bibliát* ugyan a szomszédból kérné kölcsön a jó anya (mely momentum érdekes utalás egy korabeli átlagcsalád könyvtárának „gazdagságára”), de a továbbiakban felkínált aszúbor, rókaprém, sarkantyú nemigen állt rendelkezésre egy mégoly jómódú parasztcsalád esetében sem. A rókaprém a fiú mentéjét ékesítené, ezt a ruhadarabot is csak a nemesség, illetve a jómódú polgárság tagjai viselték. A szintén megemlített galuska sem egyszerű köret, hanem nagy valószínűséggel édesség, a túrógombóc régebbi századokból származó elődje, aminek elkészítéséhez a túró mellett vaníliát és ánizst is használhattak: ezek az összetevők sem álltak rendelkezésre parasztportákon.

Petike tehát elkényeztetett úrifiú, afféle mama kedvence. A szöveg belső humora a szituációban rejlik: a szülő a kényeztetés miatt elveszíti kompetenciáját, az irányítás időlegesen a gyermek kezébe kerül. Mindaddig, amíg ki nem sül, mi volt az életuntság oka: *Petike* a szomszéd *Juliska* iránti szerelme. Innentől a szülő váratlan fordulattal visszaveszi a kezdeményezést, *Petikét* iskolába zavarják, és szerelme beteljesülésére még tíz esztendeig várnia kell.

Mai szemmel nézve a konklúzió teljesen nonszensz, a kortárs szülő számára inkább a szülői tehetetlenség és a gyermeki dominancia lehet ismerős. A költő a vers mindkét főszereplője helyzetébe belehelyezkedik, és végül nem foglal állást egyik mellett sem, habár az anya megoldási kísérlete felfogható állásfoglalásként is.

4. *Szeget szeggel*

Mindössze két évvel a *Petike* megjelenése után 1843-ban született meg *Petőfi* helyzetdala, amely eredetileg egészen biztosan nem gyermekversnek íródott, bár főhőse szintén egy kisgyermek. Nem vagyunk meggyőződve arról, hogy *Petőfi* ne ismerte volna a *Petikét*: a *Szeget szeggel* versformája és verselése mindenestre feltűnően hasonló.

A *Petőfi*-mű szövege nem párbeszéd, hanem a lírai alany monológja (szinte eltűnik, illetve a gyermeki aspektusból ábrázolódik tehát a felnőtt nézőpont), akit a szomszéd „bácsi” (akiről a szövegben kiderül, hogy valószínűleg még házasság előtt álló fiatalember, a „bácsi” megszólítás a gyermeki viszonyítás és a falusi

¹⁰ Pándi (szerk.): *A magyar irodalom története III.*, 475.

¹¹ A korban a gyermekek is ihattak csemegének édes aszúbort, természetesen mértékkel. Az aszúba már a csecsemők is belekóstolhattak, erre szép példát adhat a flamand Joos van Cleve *Mária a bort ivó gyermek Jézussal* című képe (1520 körül), amely a Szépművészeti Múzeumban megtekinthető.

tiszteletadás kettőse) körtelopás közben rajtakap, és büntetésül elnadragolja. A vers szinte teljes korpusza ennek az élménynek a komikusan bőbeszédű előadása. A *Petike* költőjéhez képest Petőfi teljesen kis hőse nézőpontjából közli az eseményeket, a szomszéd megszólalásai is függő idézéssel evokálódnak. Azonban míg a szituáció teljesen átélhető és ismerősnek tűnő, főleg azok számára, akik gyermekkorukban még a szülői házon túl is megtapasztalták a felnőtt világ és a közösség büntető erejét, tehát kb. az 1990-es évek előtt gyermekekedtek, a *Szeget szeggel* lírai alanya időnként olyan mondatokat is megfogalmaz, amelyek egy falusi parasztyerek szájából nemigen hangozhatnak el. Különösen feltűnő itt a leírás szándékosan „vadromantikus” megfogalmazása, amely szerint a fenekelés közben a hold „Fellegekből vett magára / Gyászmezet / És megosztva szenvedésem / Könnyezett.” Ez a mondat nyugodtan szerepelhetne egy korabeli kulisszahasogató, másodvonalbeli tragédiában vagy érzelmes regényben is. A vers azonban annyira tudatosan felépített, hogy teljességgel kizárhatjuk az alkotói hiba lehetőségét; itt a költő, a felnőtt nagyon is feltűnően vigyorog, és integet ki a kisfiú háta mögül: ezzel a megszövegezéssel jelzi befogadói felé, hogy a gyermek által előadott szituáció egyáltalán nem tragikus, és a főhős szenvedései – bár valóságok – de nem igazán komolyan veendőek. A falvakban az efféle darabos „pedagógia” szinte mindennapos, még a XX. században is. E sorok írója is tanúja volt, amikor a 70-es évek végén az egyik zempléni falucskában a csordapásztor képen vágott egy helybeli kisgyermeket, aki indiánosdi közben csúzlival farba lőtte a kolompos tehenet. Az érintett „megálljon, megálljon, megmondom az apámnak!” ordítással, zokogva rohant el, de persze szó sem lehetett a panasztételről: csínytevése jutalmaként édesapjától is valószínűleg csak a pofon párját kapta volna meg, nem igazságtételt. Ez a helyzet ábrázolódik Petőfi versében is.

Persze a helyzetdal nem Petőfi és még csak nem is Vörösmarty hatására jelenik meg a népszerű magyar irodalomban. Korábban történtek már próbálkozások a népköltészet helyzetdalaivalhoz hasonló szövegek szépirodalmi átültetésére, de – már a kortársak, illetve a közel kortársak szerint is a népies nemzeti irodalom szakaszában megjelenő népdalszerű helyzetdalokhoz képest a korábbi próbálkozások (Kölcsy Ferenc, Kisfaludy Károly vagy Czuczor Gergely népdalszerű versei) csak kísérletek, előzmények.¹²

Petőfi legsikeresebb helyzetdalainak nagy része is az első pályaszakaszban keletkezik: *Befordultam a konyhára...*, *Szeget szeggel* (1843), *A tintásüveg*, *Csokonai, Megy a juhász számaron...* (1844). A legismertebb helyzetdal (*Anyám tyúkja*) 1848-as, hálás téma, de nem jelen dolgozat tárgya. A népszerűség oka az a természetes könnyedség, amely Petőfi számára lehetővé teszi, hogy a versekben szereplő lírai alanyok „bőrébe bújjon”.

Petőfi lelke, mint minden egészséges lélek, rendkívül egyszerű, átlátszó és naiv. [...] És mint egészséges lélek nem befelé néz, önmagát kínosan vizsgálva, hanem kifelé, benyomásokat várva. Voltaképp nem szubjektív költő. A benyomások iránti nagy

¹² Gyulai Pál: *Petőfi Sándor és lírai költészetünk*, Petőfi könyvtár, V. füzet, Budapest, Kunossy, Szilágyi és Társa Könyvkiadóvállalat, 1908, 32–33.

fogékonyága teszi őt nagy leíróvá. [...] Kevés benne az alkotó, sokkal több a tükörszerű. A tükör minden képet gyorsan visszaad és rögtön elfelejt. A tükör e képeket kevéssé alakítja. Petőfi ilyen. Nyelve nem mutat egyéni színezetet mint Aranyé. [...] De gyorsabb és nagyon hív. Tükör. De ez a tükör csodálatosan tiszta és éles képeket ad.

– írja róla Babits esszéjében.¹³ Vörösmarty hőse azonban szenvedő, és szerzője is nagyobb távolságból szemléli őt, mint Petőfi a sajátját.

5. Drámaiság és regényesség

Mindkét idézett műben feltűnhet a műfaji – sőt a műnemi – keretek feszegetése. A *Petike* formailag párbeszédes, ebben a drámákra hajaz, ha cselekménye lenne, lehetne akár egy iskoladrámai interludium – közjáték – is, komikus drámai alműfaj. Petőfi versében pedig még közelebb jutunk a cselekményességhez: vannak szereplők, van narráció, a szereplők cselekszenek is, azonban a viszonyrendszer változása egyik szövegben sem következik be, illetve válik véglegessé. Mint már jeleztük, a *Petike* végén a szülő – a kisgyermek titkának megtudásával – visszaszerzi kompetenciáját, a *Szeget szeggel* végén pedig a tervezgetett bosszú nem valósul meg, csupán a lírai alany ábrándjai szintjén, így mindkét szöveg a líra keretein belül marad, szép példajaként a romantikus egyéniségkultusz korabeli műfajkísérleteinek.

Azonban az epikus jelleg miatt nagyon fontos mindkét szövegben a lírai alany, avagy epikai megnevezésben a főhős, nézőpontkarakter vizsgálata. Vörösmarty nézőpontkaraktere – bár egyik első plasztikus gyermekábrázolása irodalmunknak – egyáltalán nem szimpatikus képet fest. Az elkényeztetett, duzzogó anyámasszony katonája nem lehet vonzó egy gyermekolvasó számára. Viszont Petőfi elnadrágolt kisfiújában minden igazi kópé magára ismerhet. És épp a kópé figurája az, amelyet a későbbi gyermekirodalom fölfedez magának.

6. A gyermek-felnőtt viszony változásai a kópétörténeteken keresztül

A gyermek-kópétörténetek a hagyományos gyermekkép változásának dokumentumaiként is szemlélhetők.

Collodi *Pinokkió*jában¹⁴ a főhős egyértelműen immorálisan viselkedik, amikor nem hallgat a felnőttekre, és a saját feje után megy. Ennek következményeként megbűnhődik, a korabeli történetek egy részében, például Wilhelm Busch *Max és Móric* című verses tanhistóriájában¹⁵ akár még kínhalált is szenvedhet. (Itt a két kópét, akik a liszteszákokban bújtak el, a molnár egyszerűen és brutálisan ledarálja.) A *Pinokkió* először tárcaregényként, folytatásokban jelent meg *Storia di un burattino* címen, a *Giornale per i bambini* című olasz gyermekújságban.¹⁶ Collodi azon a ponton kívánta

¹³ Babits Mihály: Petőfi és Arany, *Nyugat*, 1910/22. [Petőfi és Arany](#) (Letöltés: 2023. június 11.)

¹⁴ Carlo Collodi: *Pinokkió kalandjai*, ford. Rónay György, Budapest, Móra, 1967.

¹⁵ Wilhelm Busch: *Max és Móric*, ford. Gyimóthy Gábor, Budapest, Aranyhal, 2000.

¹⁶ A „burattino” szó – amely marionettbábot jelent – megragadta Alekszej Tolsztoj figyelmét, aki hibás olasz nyelvtudása miatt ezt a figura tulajdonnévnek vélte, és *Aranykulcsoska* című Pinokkió-klón története főszereplőjének adományozta.

befejezni művét, hogy Pinokkiót – helytelen viselkedése büntetéseként – az erdőben felakasztják. Csak az olvasók könyörgése indította arra a derék szerzőt, hogy a kék hajú tündér segítségével „föltámassza” és tovább „éltesse” hősét.

A századfordulóhoz közeli kóperegényekben azonban a hősök – akik nem hajtják végre a felnőttek utasításait – végül akár jutalmat is kaphatnak. A felnőtt ezekben a regényekben már nem abszolút mértékben morális lény: a *Tom Sawyer kalandjaiban*¹⁷ Indián Joe kegyetlen gyilkos, akit Tom és Huck Finn buktat le, akik a tiltás ellenére éjjel kimennek a temetőbe, és szemtanúi lesznek a félvér által elkövetett gyilkosságnak. Ezzel a cselekedettel nemcsak a gyilkost leplezik le, hanem megmentik az ártatlanul megvádolt Muff Pottert is. A regény végén ugyanez a két fiú megleli a barlangban eldugott kincset, és bátorságuk, leleményességük miatt dúsgazdagok lesznek. Ilyen befejezés egy *Pinokkió*-jellegű regényben még elképzelhetetlen lett volna.

A gyermekek és felnőttek viszonyrendszerének viktoriánus hagyományait a századforduló kóperegényei felülírják. Tom Sawyer világában már egy szintre kerül a gyermek és a felnőtt morális attitűdje, sőt: felbukkannak immorális felnőttek is, akiket a megfelelő erkölcsi tartással bíró gyermekszereplők szabadon legyőzhetnek, börtönbe juttathatnak. A XX. századi gyermekregényben ez a viszonyulás további átalakuláson megy keresztül: a gyermekek nemritkán akár már magasabb, igényesebb erkölcsi normákat képviselhetnek, mint a nagykorúak. A *két Lotti* című regényben¹⁸ a kislányok nem egyszerűen megfelelőbb normarendszert képviselnek meggondolatlanul elváló és őket is szétválasztó szüleiknél: egyenesen nekik kell rendbe hozni mindazt, amit a felnőttek elrontottak. A gyermek a felnőtt fölé nő, és egyenesen ő ad számára erkölcsi iránymutatást.

Ezek a kópék viszont Petőfi kis csínytevőjéhez képest évtizedekkel később lépnek színre. Wilhelm Busch „Marcija és Miskája”¹⁹ 1865-ben, Victoria Fuller Hacker Bandija²⁰ 1880-ban és Collodi *Pinokkió*jának előzményregénye, a *Minuzzolo*²¹ is csak 1877-ben jelenik meg. Mondhatjuk tehát, hogy Petőfi mintegy megelőzte a korát gyermekábrázolásával, amely azonban megfelelt annak a várakozásnak, amelynek a gyermekek számára csak évtizedekkel később lett vége – még sokkal később, mint amikor Petike szerelme végre beteljesülhetett.

Ha mindezek végén megvizsgáljuk és összevetjük Petőfi versét a jelen gyermekversének főntebb már említett tartalmi, fogalmazás- és szemléletbeli sajátosságai-val, meglepő egyezésekre figyelhetünk fel. Itt is megfigyelhető az egyes szám első

¹⁷ Mark Twain: *Tom Sawyer kalandjai*, ford. Koroknay István, Budapest, Móra, 1971.

¹⁸ Erich Kästner: *A két Lotti*, ford. Török Sándor – Tóth Eszter, Budapest, Móra, 1958.

¹⁹ Wilhelm Busch: *Max und Moritz – Eine Bubengeschichte in sieben Streichen*, München, Braun und Schneider, 1865. Magyarul: Busch Vilmos: Marci és Miska. Két tacsó fufangjai hét csínyben, ford. Rudnyánszky Gyula, Budapest, Rozsnyai Károly kiadása, 1912.

²⁰ Metta Victor [valódi nevén Metta Victoria Fuller, több helyen Metta Victoria Fuller Victorként említik, mivel Oliver James Victorhoz ment nőül]: *A Bad Boy's Diary*, London, Frederick Warne and Co., 1880. Magyar átdolgozásban: Metta V. Victor: Egy komisz kölkök naplója, ford. Karinthy Frigyes, Budapest, Uránia, 1918.

²¹ Carlo Collodi: *Minuzzolo*, Firenze, Paggi, 1878.

személyű előadásmód, az epikus mozzanatok. A Petőfi-versben a szerző nemcsak beleképzei magát gyermekhőse helyzetébe, hanem átveszi annak szókinsét, világlátását is. A gyermek komikusan utánozza a felnőtt lamentálást („Én teremtőm, mért is értem / E napot?”), de a körtelopás és a „csóktolvajlás” is jellegzetesen gyermeki módon van relativizálva. A gyermek a körtelopást egyébként nem is tekinti bűnnek, a felelősséget a felnőtt világra és a teremtésre tolja. („Mért is tart hát kertet s benne / Körtefát? / És az isten rá gyümölcsöt / Minek ad?”) Ezt tekinthetjük maszkos identitásnak. A körtelopás, egyáltalán, a lopás szépirodalomba emelése a korban tematikai tabu, Petőfi azonban ezeket feszegeti. És végül: ha Vörösmarty *Petikéjét* Petőfi által ismert előzménynek tekintjük, Petőfi versében megtörténik a versforma ironikus idézése. (Ez egyébként jellemző Petőfire: például *Egy estém otthon* című zsánerkölteményét anakreóni versformában írta meg tekintettel az abban említett borozgatásra.)

7. Összegzés

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy Petőfi *Szeget szeggel* című verse azért élő, azért az általános iskolai szavalóversenyek kedvelt témája ma is, mert friss, modern, és szituatíve tökéletesen érthető és átélhető a mai kor gyermeke számára is. Dolgozatunk befejező részében még egy táblázatot közlünk, amelyben összevetjük a *Petike* és a *Szeget szeggel* című versek néhány lényegi különbségét (1. táblázat).

Vörösmarty Mihály: A lírai alany: Petike A szöveg jellege: dialógus	Petőfi Sándor: A lírai alany: egy „névtelen” kisfiú A szöveg jellege: monológ, narráció, függő idézés („három a tánc, mondta, s egyre / hegedült”)
Dramái a szituáció, jellemző a késleltetés, komikusnak szánt feloldás zárja a művet. Kevésbé hiteles, antipatikus, narcisztikus gyermekkarakter szerepel benne, a célközönségnek is idegenebb.	Szinte epikus szöveg, de megmarad lírainak. Hiteles, szimpatikus, átélhető, „kópé” gyermekkarakter szerepel benne.
Az anya konklúziója további feszültséget generál, megoldás, feloldozás nincs. (A felnőtt „viszszaveszi” kompetenciáját.)	A szövegben nem változik a két meghatározó karakter közti viszony: a bosszú az álmodozás szintjén marad.
„Most takarodj iskolába, Rosz fiú! Meg ne lássam, hogy pityergesz. Félre bú! Iskolában a Juliskát Elfeledd: Isten éltet, tíz év múlva Elvehet’ d.”	„Megugratni vagy anyánkat Hívom át, Vagy leöntöm dézsa vízzel A nyakát!”

1. táblázat. A *Petike* és a *Szeget szeggel* című versek összehasonlítása

8. A versszövegek

Petőfi Sándor

Szeget szeggel

*Jaj, a hátam, jaj a hátam
Odavan!
Szomszéd bácsi kiporozta
Csúfosan.
Atkozott a görcsös fütykös
Somnye!e!
Mellyel engem oly pogányul
Csépele.*

*Mért is tart hát kertet s benne
Körtefát?
És az isten rá gyümölcsöt
Minek ad?
Csábitólag kandikált a
Körte rám;
Csábjait ki már sehogy sem
Állhatám.*

*Átugortam a palánkon –
Átesém!
Hogy megingott bele májam
És vesém.
S nem elég ez; szomszéd bácsi
Rajtakap,
S akkor jött még a valódi
Haddelhadd.*

*Én teremtőm, mért is értem
E napot?
Megrakott, hogy minden csontom
Ropogott.
Nesze, monda, nesze másik,
Harmadik!
És a mindentudó tudja,
Hányadik.*

*Jelen volt a holdvilág a
Lagzinál;
Búsan nézte: szomszéd bácsi
Mit csinál.
Fellegekből vett magára
Gyászmezet,
És megosztva szenvedésem
Könnyezett.*

*Ő, csak ő nem könyörüle
 Egyedül;
 Három a tánc! – monda, s egyre
 Hegedült, –
 Hegedült a bottal hátam
 Közepén,
 Keservesen, siralmasan
 Jártam én.*

*...De'szen jól van! Kiheverem
 Én e bajt.
 S visszakapja még a kölcsönt,
 Vissza majd.
 Tudjuk, hányat vert az óra,
 Tudjuk ám!
 Ön is rak a tűzre rossz fát,
 Bácsikám.*

*Ablakunkhoz estenként mért
 Sompolyog?
 Vettem észre, hányadán van
 A dolog.
 Más szemében ő a szálkát
 Megleli,
 S az övében a gerendát
 Feledi.*

*A deákné vászonánál
 Ő se jobb:
 Engem dönget a lopásért
 S szinte lop;
 Lopni jár ő, csókot lopni
 Nénihez,
 Míg anyánk a bibliában
 Levelez.*

*Tegye lábát ablakunkhoz
 Ezután:
 Fogadom, nem nézek által
 A szitán.
 Megugratni vagy anyánkat
 Hívom át,
 Vagy leöntöm dézsa vízzel
 A nyakát!*

Pusztá-Palota, 1843. [április 15. körül]²²

²² Petőfi Sándor: Szeget szeggel, in Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasz-szikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 88–90.

Vörösmarty Mihály**Petike**

*Bús mogorván ül Petike,
Ha ha ha!
Péter és bú! a mennykőbe,
Mi baja?
Anyja kémlí hű szemekkel –
Jó öreg!
Azt gondolja, fiacskája
Tán beteg.
„Kell galuska, Peti fiam,
Eszel-e?”
„Dehogy eszem, dehogy eszem,
Ki vele.”
„Kell bor, édes szép fiacskám,
Iszol-e?”
„Dehogy iszom, dehogy iszom,
El vele.”
„Kell-e sarkantyú csizmádra,
Petikém!
Kalpagodra toll s mentédre
Rókaprém?”
„Mit nekem toll, mit nekem prém,
Sarkantyú!
Ha szivemben, mint a róka,
Rág a bú!”
„Kell-e könyv, a szomszéd könyve,
Biblia?”
„Mit nekem könyv, a beszéd mind
Szó fia.
Egy barátom van nekem csak,
A halál;
Az, tudom, hogy innen-onnan
Lekaszál.”
„Az egekre! Peti fiam,
Meg ne halj:
Annyi benned a sohajtás,
Mint a raj.
Átidézzem tán Juliskát?
Láthatnád?”
Szól mogorván Péter úrfi:
„Hol van hát?”*

*Ármány-adta Péterkéje!
Még mi nem volt a bibéje!
Sem kalapja, sem mentéje,
Sem a sarkantyú zenéje,
Nem kell neki róka málja,
Sem a szomszéd bibliája;*

*Nem kell neki bor, galuska,
De bezzeg kell a Juliska,
Bár negédes és hamiska,
De vidor, szép és piroska.
Sem ehetnék, sem ihatnék,
Csak Julcsával nyájaskodnék.*

*„Ej Petikém, szép fiam, hát
Ez a baj!
Gondom lesz rá, hogy nagyot nőj
S meg ne halj.
Most takarodj iskolába,
Rosz fiú!
Meg ne lássam, hogy pityergesz.
Félre bú!
Iskolában a Juliskát
Elfeledd:
Isten éltet, tíz év múlva
Elvehet’ d.”*

1841. január 19. előtt²³

Irodalomjegyzék

- Babits Mihály: Petőfi és Arany, *Nyugat*, 1910/22. [Petőfi és Arany](#)
- Bárdos József: A modern magyar gyermekköltészet keretei, in *Könyv és Nevelés*, 2013/3., 101–116.
- Gyulai Pál: *Petőfi Sándor és lyrai költészetünk*, Petőfi könyvtár, V. füzet, Budapest, Kunossy, Szilágyi és Társa Könyvkiadóvállalat, 1908.
- Horváth Pál: Üldöztetés, magánéleti tragédiák, mégis gazdag életmű – A magyar Szophoklész, Bornemisza Péter életútja, in *Képmás*, 2021. december. 20. [Bornemisza Péter életútja](#)
- Komáromy Sándor: Értékek és hiányok a 20. századi magyar gyermek- és ifjúsági irodalomban, in *Elektronikus Könyv és Nevelés*, 1999/2. [Értékek és hiányok](#)
- Pándi Pál (szerk.): *A magyar irodalom története III.*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965.
- Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019.
- Petres Csizmadia Gabriella: Kortárs sokszínűség az irodalomórán. A kortárs gyermeklírátörzsanyagba történő illesztésének dilemmái, in Karlovitz János Tibor (szerk.): *Tanulás és fejlődés. A IV. Neveléstudományi és Szakmódszertani Konferencia válogatott tanulmányai*, 83–88. [Petres Csizmadia Gabriella](#)
- Riedl Frigyes: *Vörösmarty Mihály élete és művei*, Magyar Irodalmi Ritkaságok, Budapest, A Budapesti V. ker. áll. Berzsényi Dániel gimnázium VI., VII., VIII. osztálya, 1937.
- Vörösmarty Mihály: *Válogatott versek. Csongor és Tünde*, vál. Mesterházi Mónika, Osiris diákkönyvtár, Budapest, Osiris Kiadó, 2007.
- Zsigmond Ferenc: *Vörösmarty élete és művei*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1940.

²³ Vörösmarty Mihály: Petike, in Vörösmarty Mihály: *Válogatott versek. Csongor és Tünde*, Osiris diákkönyvtár, vál. Mesterházi Mónika, Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 84–86.

A szövegben említett gyermekirodalmi művek

Busch Vilmos: Marczy és Miska. Két tacszó furfangjai hét csínyben, ford. Rudnyánszky Gyula, Budapest, Rozsnyai Károly kiadása, 1912.

Busch, Wilhelm: *Max és Móric*, ford. Gyimóthy Gábor, Budapest, Aranyhal, 2000.

Busch, Wilhelm: *Max und Moritz – Eine Bubengeschichte in sieben Streichen*, München, Braun und Schneider, 1865.

Collodi, Carlo: *Minuzzolo*, Firenze, Paggi, 1878.

Collodi, Carlo: *Pinokkió kalandjai*, ford. Rónay György, Budapest, Móra, 1967.

Kästner, Erich: *A két Lotti*, ford. Török Sándor – Tóth Eszter, Budapest, Móra, 1958.

Twain, Mark: *Tom Sawyer kalandjai*, ford. Koroknay István, Budapest, Móra, 1971.

Victor, Metta: *A Bad Boy's Diary*, London, Frederick Warne and Co., 1880.

Victor, Metta V.: Egy komisz kölök naplója, ford. Karinthy Frigyes, Budapest, Uránia, 1918.

H. TÓTH ISTVÁN

SZEMLÉZÉS PETŐFI HUMOROS VERSEI VILÁGÁBAN

Sokszor még ma is találkozni a téves meggyőződéssel, miszerint Petőfi Sándor legfőképp a forradalom ünnepélyes, harcos prófétaköltője. Írásomban ezzel szemben azt mutatom be, valójában milyen sokoldalú, árnyalt világlátású, humoros megoldásokkal is figyelemre méltóan élő, igen gazdag szókincsű művész volt. 33 Petőfi-vers kedvcsinálója szemlélteti, hogy nyugodtan tarthatjuk akár legjobb humorú költőnknek is.

Kulcsszavak: humor, ironia, gúny, játékosság, Petőfi jókedve

1. Problémafelvetés

Ha Petőfi Sándor kötetait lapozgatjuk, akkor költőnk művei között szép számmal bukkanhatunk kacagtató alkotásokra; ezekből a csillapíthatatlan jókedv és a sokféle árnyalatú humor árad. Petőfi Sándor számos versét olvasva arra a következtetésre juthatunk, hogy legismertebb, legvilághíresebb költőnk nem nagyon vett komolyan bizonyos dolgokat, gyakran még önmagát sem tekintette megbízható embernek.

Petőfi Sándor összes költeményét végigolvasva és kicédulázva sikerült csokorba gyűjtenem költőnk igazán humorosnak, jókedvet fakasztónak nevezhető verseit. Természetesen minden csokorkészítő más-más címzettre, ünnepeltre, köszöntendőre gondol, magam ugyanígy, hiszen sokféle olvasóra vagyok tekintettel, ezért sem tudok a teljességre törekedni, s a humort, a humorosat, nyomukban az ironikus és a gúnyolódó hangnemet felvillantó Petőfi-alkotásokat egytől egyig szóba hozni. Ám ez talán nem is baj, mert igazándiból az a fontos, hogy olvassuk ismét és ismét Petőfi Sándor humorban gazdag műveit, amiként a többieket is – és nem csak jeles ünnepek alkalmával.

Egykori gyakorló tanító és általános iskolai magyartanárként, továbbá a magyar kultúrát idegen ajkúakkal megismertető pedagógusként szükségszerűnek tartom Petőfi Sándor verseinek sokoldalú tanulmányozását, elemzését, a tanítási gyakorlatba történő árnyalt beemelésüket. Hogy miért van erre szükség? Egyszerűen azért, mert még ma is kísért az a szűkkeblű szemlélet, miszerint Petőfi Sándor legfőképp a forradalom és mindenekelőtt az eljövendő világforradalom költője. Az efféle sarkított megállapításokkal szemben a költő valójában rendkívül sokoldalú, árnyalt világlátású, humoros megoldásokkal is figyelemre méltóan élő, igen gazdag szókincsű alkotó.

Jelen írással arra teszek kísérletet, hogy Petőfi Sándor humoros verseinek világában szemlézek, miközben költőnk nyelvi bravúrjaira, másképpen, nagy költői ügyességre valló kiváló teljesítményére is figyelemmel leszek, mindenekelőtt az itt betűrendben felsorolt műveket említve: *A borhoz, A borozó, A helység kalapácsa, A nap, A tintásüveg, Anyám tyúkjá, Arany Lacinak, Befordultam a konyhára...*

Csokonai, Dáridó után, Dínomdánom, Disznótorban, Egy hajfürthöz, Egy szép hölgy emléke, Falu végén kurta kocsmá..., Felsülés, Füstbe ment terv, Holdvilágos éj, Ivás közben, János vitéz, Ki a szabadba!, Liliom Peti, Megy a juhász számaron..., Mi kék az ég!, Okatootáia, Orbán, Pató Pál úr, Sári néni, Szeget szeggel, Szilaj Pista, Úti levelek, Üresen áll már a kancsó..., Vízet iszom.

Ezen munkámban a fenti 33 Petőfi-vers címét említem úgy, hogy esetenként az adott műalkotás keletkezésére utalok, vagy rövidebb-hosszabb kommentárban művelődéstörténeti tényeket hozok szóba, továbbá stilisztikai vonatkozású értékekre is rámutatok, közben pedig mindvégig a Petőfi-humor jellegzetességeit tartom szem előtt. Magam így tudok kapcsolódni jelen kötet fő célkitűzéséhez: a témáról a művészetek és a különböző tudományterületek metszéspontjait keresve írok, középpontba állítva anyanyelvi kultúránkat, s egyszerre alkalmazva interdiszciplináris és módszertani megközelítést.

2. Versről versre – humorforrásról humorforrásra Petőfi nyomában

Itt van mindjárt a gondúzó borocskájáról valló verse Petőfi Sándornak, amit még Pápan írt, amikor Jókai Mór és Orlay Petrics Soma társaságában az akkor méltán neves diákvárosunkban jogot tanult. *A borozó* a népköltészetből ismert bordalok mintájára épült, dévaj hangneméből a fiatalság gondtalan öröme sugárzik. Ebben a versében a még diákoskodó Petőfi Sándor egyáltalán nem törekedett nagy gondolatok közlésére, ezért mondjuk, hogy *A borozó* inkább szárnypróbálgatásnak tekinthető, de annak sem akármilyen ám! Petőfi Sándor korai költészetében különösen gyakoriak a négyes alapú, háromütemű tizenegyesek.

Markánsan hangsúlyos tagolású Petőfi-vers az *Üresen áll már a kancsó...*, amelynek sorváltozata: 4/4/3. Kétségtelenül játékos, hetyke hangulatú, jellegzetes ütemezésű, következetes ütemkapcsolású ez a jókedvtől áradó Petőfi-mű.

Mélyebb tartalmú versei között költőnk időről időre visszatért egy népiesnek nevezett, vidám műfajhoz, az *életképhez*. E műfaj egyik méltán híres gyöngyszeme a *Szeget szeggel*. Petőfi e verse vicces, tréfás, könnyen olvasható és mondható, ráadásul sok szín van benne. A mindennapi élet valamely jellemző alakját, most egy pórul járt, bosszút szövögető körtetolvaj gyermek kacagató esetét meséli el a versben beszélő. Uccu, fussunk a könyvespolchoz, és kapjuk le gyorsan a Petőfi-verseket tartalmazó kötetünket, és olvassuk élvezettel ezt az erkölcsnemesítő, könnyfakasztó költeményt!

Petőfi egyik első sikeres helyzetdala a *Befordultam a konyhára...* 1843-ból való, és hamar meg is zenésítették, ez is segítette a költemény roppant erejű népszerűségét. A rövid dal lényege csak ennyi: úgy tett az elbeszélő, mintha pipagyújtani ment volna be a konyhába, holott a leány kedvéért ment – minden bizonnyal azért, mert belé szeretett. De mennyi kedves fordulattal, visszavonással, humoros igazítással, játékos elszólással jut el e csipetnyi történet a két utolsó sor nyílt beszédéig, a nyilvánvaló csattanóig! A pipagyújtás csak ürügy, ezt ne feledjük! A vers nem azzal kezdődik, hogy „úgy tettem, mintha...”, hanem egyenes állítással: „rágyújtottam a pipára”, és

csak azután javítja ki magát: azaz „rágyújtottam volna”. A *színlelés*ben rejlik a vers kettőssége. A két versszaknak egyszerű furfangon alapul a humora: a leány kedvéért ment be a konyhába ez a legény. A dal továbbhaladása úgy történik, hogy a látható kép egyik eleme a lobogó tűz lesz, ezt a leány rakta, a másik elem egy párhuzamos állítás: a leányszemnek tüze van. Ide kapcsolódik az előbbi állítás eredménye: „én beléptem, ő rám nézett”, és végre, a „tűz” tovább munkálkodott, és elérte a dalban emlegetett pipát és a daloló legény szívét: „Égő pipám kialudott, / Alvó szívem meggyulladott”. Hát ez bizony pompás, a verskezdet és a versvég soraiban látható-érezhető lírai hős hangulatára, a lelkiállapotát tükröző sajátosságára ráfelelő csattanó.

A *Füstbe ment terv* című versben a meghatódottság érzésének ecsetelése a legfőbb szempont. Költőnk családi lírájának ez a darabja a legbensőbb családi kapcsolatát is fesztelenül, közvetlen modorban, közügyként beszéli el, valósággal együtt lélegzünk a versben beszélővel. A költemény annak az új ízlésnek az egyik diadala, amelyik ízlés legrangosabb képviselője Petőfi Sándor volt. Nagy művészi erővel villantotta fel a maga idejében, és még ma is hatásosan villantja fel, a művet olvasva, az anya és a versben hazatérő elbeszélő viselkedésének természetességét, azt, amit mindannyian átélhetünk, átélhattunk, amikor anyánkhoz érkezünk, érkezünk. Ez a fülbemászó ritmusú vers az édesanya iránti rajongást érzékelteti, és mi mindig örömmel mondjuk, hallgatjuk, mert magunkat is ott érezzük soraiban és élethelyzetében.

Vizet iszom című versét 1844 júliusában írta Petőfi, aki ekkor még nem volt tudatos forradalmár. De már lázadt, hiszen arcucsapója a hagyományoknak, felbolygatója a középszerűségnek, ösztönös rombolója a divatos szalonlíra világának. Feltűnést keltőek a bordalai: *A borozó*, a *Disznótorban*, a *Dínomdánom*, az *Ivás közben*, a *Vizet iszom*, a *Dáridó után*, *A borhoz* – mind megannyi támadás a közizlés ellen. Ezzel a lázadó magatartással a fiatalos lélek romantikus végletjárása fonódik össze, amely alkotói lélethelyzetben ott van a könny és a nevetés, a mulatás és a szegénység, a dal és a káromlás, az életszeretet és az életmegvetés, a derűs világ és a jégsír szélsőségeinek a kedvelése.

A kamaszos lázongás kiszikrázása a *Megy a juhász számaron...* felütésű vers is, e költeménynek a csattanójára különösen érdemes figyelni. Polgárpukkasztó remekében Petőfi néhány erőteljes ecsetvonással vázol föl egy lélektani állapotrajzot. A történet az antik görög költészetből ismert in medias res megoldással, vagyis az események közepébe vágással, igen hatásosan kezdődik: a juhászlegény már tud kedvese haláláról, de mi, olvasók csak később értesülünk erről a tragédiáról. Csupán egy meglehetősen igénytelen, fokozásos ellentét jelzi a baljós hátteret. Figyeljünk az igeidők ismételt váltására, ugyanis ezzel igen mozgalmassá válik az előadásmód! Gyors fordulatok egymásutánjában villan fel először a szomorú hír vétele előtti idillszerű állapot, majd a juhász babájának haldoklásáról szóló hír és a férfi kétségbeesett hajszája hazafelé, majd a bajt mintegy tetéző kesedelme. És ekkor hangzik fel a poén, egy tragikomikus gesztus a vers végén. A tehetetlen keserűség érthető, ugyanakkor értelmetlen. Maga Petőfi néprománcnak nevezte a *Megy*

a juhász számaron... műfaját, de életképnek, népdalszerű alkotásnak is felfogható. A népköltészet személytelen személyességével vonja be a hallgatót vagy az olvasót a juhászlegény tökéletes kiszolgáltatottságának az átélésébe, a lehető legköznapiabb tragédia elviselésének a gyötrelmébe. Hogy miért került ebbe a humorról szóló versválogatásomba ez a Petőfi-vers? Mert érzékeltetni kívántam, hogy mennyire megdöbbentő tudott lenni világhíres költőnk, aki nem véletlenül a magyarság legvilághíresebb költője ma is.

A tintásüveg című versében Petőfi egyik színésztársáról idéz fel egy anekdotát. Ebben a vándorszínészi művészsors és az emberi alkat, a szelíd humor és a kissé elégikus irónia a tárgy: a színházat minden munkával, eszközzel a színészeknek maguknak kell kiszolgáltatniuk – „Körmölgeté, mint más a színlapot.”, „tintáért megyen, / Ha írni kell ismét, hogy majd legyen.” Ugyanakkor ezek az emberek a helyzetüket bohém jókedvvel viselik, a bánatukra finom öniróniával tekintenek: „Eldobnám – szólt –, de mással nem bírok...” A vers beszélőjének alaptónusa a háttérben föltűnő kiszolgáltatottság, veszteség és szegénység ellenére humoros, egyúttal együttérző is. Ezt sajátos nyelvi és poétikai eszközök erősítik föl. A régies jövő idő elveszti archaizáló jellegét, a szóhasználatban egymás mellé kerül a köznapiság és az emelkedettség: „hazafelé menvén, ugrádozik”, „Kedved majd követendi gyász”. A szórend néhol inverz, ezzel biztosít az alkotó erőteljes stílushatást: „Ha ismét írni kell, hogy majd legyen”, „lett Megyeri víg”. A strófák tördelése feszültséget kelt, az enjambement-t érvényesítő rövid sorok egy-egy fordulatot készítenek elő. A változatokban gazdag refrén némi öniróniát is sugall. Ebben a nem különösebben bonyolult és nem is vérfagyasztó drámai történetben nagy erővel van jelen költőnk emberszeretete. Mi a folytatása ennek az 1844 szeptemberében kelt hancúrozó Petőfi Sándor-versnek? Nosza, lapozzunk bele az általunk féltve őrzött kötetébe, és olvassuk kacagva Megyeri Károly fanyarú történetét!

Petőfi Sándor versei között számos népdalszerű dal, népies dal, népies helyzetdal olvasható. Nyelvezetük egyszerű és hétköznapi. Rögzíthetjük, hogy valamennyi bordala egyúttal helyzetdal. Petőfi zsáneralakjai jellegzetes figurák: az izákos ember, a megcsalt férj, a szerelmes legény, a betyár stb. Olykor anekdotát is felhasznál, mint *A tintásüveg* és a *Csokonai* című versekben is (mindkettő 1844-ből való), amelyek szereplői történelmi személyek ugyan, de az elbeszél trefás történet általánosabb annál, semhogy egyéniténé őket.

A Petőfi-kutatók nem alaptalanul nevezik költőnk korai pályaszakaszát a lírai szerepjátszás korának, hiszen a személyesség közvettebb módon érvényesül ezekben a műfajokban. Ekkor még nem tisztán lírikus Petőfi Sándor, hanem az úgynevezett epiko-lírikus kevert hangnem költője.

A *Csokonai* című versében Petőfi Sándor nagy költőelődje vidámkodó jelleme előtt is tiszteleg, amikor megörökíti őt ebben a trefálkozó helyzetben, amelyekben egy kálomista pap társaságában jelenik meg a magyar felvilágosodás legnagyobb, ugyanakkor szüntelenül éhező és nélkülöző költője. Lehetséges, hogy éppen Petőfi

Sándor korai alakja tűnik élénk? Nos, hogy a Pesten 1844 novemberében keltezett Petőfi-vers pincébe ballagó káломista papjával és a Csokonáról elszármazott Vitéz Mihályunkkal mi is történt? Én biz' el nem mesélem, ehelyett inkább arra buzdítom kötetünk nagyra becsült olvasóit, hogy szíveskedjenek a nyomába szegődni ennek a Petőfi Sándor-versalkotásnak, és olvasgassanak csak szüntelen jókedvvel!

Meg kell azonban emlékezni az irodalmi névadás problémájáról, ugyanis számos azoknak a Petőfi Sándor-műveknek a sora, amelyekben a névanyag fontos szerephez jut. Van, amikor szokatlanságával ragadja meg a figyelmet, ilyen az *Okatootáia* is 1847-ből. Más versében, az 1847-ben keltezett *Sári néni* esetében Petőfi refrénbe helyez egy életutat: „*Sári néni*, hej, mikor kendet még / *Sárikámnak*, húgomnak nevezték!” Ehhez hasonlóan már-már dramaturgiai jelentőséget kap a *Kukoricza Jancsi – János vitéz* névváltoztatás 1844-ből. A beszélő név felbukkanására említjük példának *Harangláb* urat, „a fondor lelkületű egyházfi”-t *A helység kalapácsából*, szintén 1844-ből. Joggal állítható mellé *Bagarja* uram is, „a csizmacsinálás / Érdemkoszorúza művésze”, aki utóbb már csak díszítő megnevezésével szerepel, mint „a béke barátja”, foglalkozására ezentúl csupán beszélő neve utal.

A korai, úgynevezett népdalköltői korszakában Petőfi is úgy alkotott nevet, ahogyan a korszak betyárballadáinak névtelen alkotói. Családnév helyett a személy alaptulajdonságára közvetlenül vagy közkeletű szimbólummal utaló ragadványnevet szerepeltetett, amelyet az utónév becézett formája követett: *Liliom Peti* (1844-ből), *Szilaj Pista* (1845-ből). Ebbe a sorba tartozik, az 1844-ben született *János vitéz Kukoricza Jancsija* is: „Kukorica között találtak engemet, / Úgy ruházták rám a *Kukoricza* nevet.” A beszélő nevek használata okkal-joggal idézi fel a kollégiumi diákirodalom semmit nem tisztelő, mindent lerántó szabadszájúságát, amely Petőfi Sándornak is előkép lehetett.

Az irodalmi névadás másik módszerre a név hangalakja keltette hangulat alkalmazása. Maradjunk most csak egyetlen példánál, ez az *Orbán* című Petőfi-vers. Pesten keltezte 1845 februárjában–márciusában a borvirágos orrú Orbánról szóló művet, amelyik van olyan tréfás, hogy nosza, érdemes máris föllapoznunk költőnk versgyűjteményéből.

Nem árt felelevenítenünk azt a tudásunkat sem, miszerint Petőfi többnyire kedélyesen és érzelmesen írt, azonban keserű, gúnyos, gyakran bosszúvágyó és frivol hangulatú is tudott lenni. Emberi tulajdonságait és jellemének ellentétes vonásait a dalaiba is átvitte, hozzávéve lángelméjét, így a dal műfajnak új célokat és új vonásokat tudott adni. Ezek közül legjellemzőbb az, hogy a humora, amelyet időnként cinizmusnak neveznek, lelkesedéssel vagy érzelmességgel párosulva, ám a költeményt váratlanul keserű vagy gúnyos fordulattal fejezi be. Eme kifejezőmódjával Petőfi igen hatásos tudott lenni, mert ez a vonás megvolt az ő személyes kedélyvilágában is. *A nap*, az *Egy szép hölgy emléke*, a *Mi kék az ég!*, a *Ki a szabadba!*, a *Holdvilágos éj*, az *Egy hajfürthöz*, a *Felsülés* című versek azok, melyeken ez a hatás észlelhető.

1847-es országjáró útjáról Pestre visszatérőben Petőfi Sándor meglátogatta nagy-szalontai barátját, Arany Jánost. Ott-tartózkodásáról a híres *Úti levelekben* is megemlékezett. Ekkor, 1847. június 1–10. között írta Szalontán az *Arany Lacinak* című, egyben a legremekebb magyar gyerekverset, keresztfiának, Arany János hároméves kisfiának. Olyan ez a Lacinak szóló bűbájos verses mese, hogy szem nem marad szárazon, amikor gurgulázó kacagások közepette olvassuk tanítványainknak, gyermekeinknek, unokáinknak.

Petőfi Sándor népdalaihhoz képest a korábbi próbálkozások, így Kölcsey Ferenc, Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály vagy Czuczor Gergely népdalszerű versei, csak kísérleteknek, előzményeknek tekinthetők. Az irodalmi köztudattal, az úgynevezett igényesebb olvasói közönséggel elsősorban Petőfi Sándor népdalszerű alkotásai fogadtatták el a dal műfajt. Annyira, hogy közülük nem egyet a kortársak eredeti népdalnak hittek, sőt később az eredetieket is ezekhez mérték, a népdalok normáját ezekhez igazították.

Ám Petőfi költészetéhez a vitriolos kifejezés is hozzákapcsolható. Ennek a ‚maróan gúnyos’ jelentése viszonylag ismert, legfeljebb költészeti alkotásokkal összefüggésben használjuk ritkán, holott Petőfi Sándor humorral vegyített-fűszerezett alkotásai jelentősen vitriolosak, és bizony nem is véletlenül. Lássuk csak az eddigiekben válogatott, illetőleg az itt következő verseket legvilághíresebb költőnktől!

Petőfi Sándor alkotásaiban nemcsak az imitáló, vagy egyszerűbben szólva: a zseniális utánzó tehetségét csodálhatjuk meg, hanem a kompozíciós találékonyosságát is. Bár később is írt népdalokat, az egyik legsikerültebb helyzetdala a *Falu végén kurta kocsmá...*, amelyik 1847 augusztusában született, és bátran rögzíthetjük, hogy Petőfi dalköltészetének kiteljesedése és virágzása.

Költőnk e híres költeménye Matolcs községhez fűződik, bár Fülöpösdaróc és Csenget is magáénak vallja azt a helyszínt, amelyik ezt a végül Szatmáron írt verset ihlette. A kocsmát már régen lebontották, a kompnak is csak a helyét tudják megmutatni az öregek. Ám a kocsmá helyét emléktábla jelzi. Az egyes szám harmadik személyben elhangzó életkép legvonzóbb értéke az emberi együttérzés és az egyszerűség.

De mindannyiunk számára ismerős a Pesten 1847 novemberében kelt *Pató Pál úr* című vers is. Olvassuk ismét figyelmesen, mert olyan, mintha születése óta napjainkig semmit sem változott volna a gondolkodásmód, legyünk önkritikusak: a magyarság gondolkodásmódja. Levonhatnánk mi is, ma is a tanulságokat, amint költőnk is tette. De lássuk a mű megszületésének a hátterét! Lezárult költőnk válságkorszaka, és lázas tevékenységvágy fogta el. Ennek első híradása a *Sors, nyíss nekem tért...* című alkotás, majd a magyarság elmaradottságát kíméletlenül ostorozó *Pató Pál úr*, amelyik vers politikai szatírának nevezhető. E dalforma jellemzője még az életkép-ábrázolás, a páros rím és a hangsúlyos verselés. Ez a műfaj a 19. század végéig élt, de csupán egyetlen igazán jeles képviselője volt, mégpedig maga Petőfi. Ugye, Pató Pál úr szavajárását nem kell megmagyaráznunk senkinek sem, aki magyar anyanyelvű, magyarul olvas, és így is érez? Bizony ezt a mentalitást jól ismerjük.

Az 1848 februárjában, Vácott született *Anyám tyúkja* azért kivételes, mert eltérően a nagy nemzeti költeményeinktől, nem köthető politikai eszméhez, történelmi fordulóponthoz, az úgynevezett *vátesz* jellegű költői magatartáshoz sem. Petőfinek ezt a költeményét lényegében óvodáskorunk óta ismerjük, és úgy gondoljuk, hogy a magyarok legtöbbször ez a költemény az elsők között idéződik fel, ha a kulcsszó a *magyar vers* vagy *Petőfi*. A legismertebbnek is mondható magyar költőnk jelen verse falusi életképnek nevezhető. Ám emellett felfogható az otthon megéneklő kedves alkotásnak is. Természetesen elhelyezhető a szülőket megörökítő Petőfi-művek sorában is. És ne hagyjuk figyelmen kívül az úgynevezett házi kedvencekről szóló költői művek szövegcsoportját sem, mert az ebbe a körbe történő besorolás, megközelítés régóta honos a világirodalomban is, ahogy a magyar költészetben is.

3. Összefoglalás

Petőfi halálának sem a helyét, sem az idejét nem sikerült pontosan kiderítenie senkinek. Talán azért nem, valljuk meg romantikusan, mert meg sem halt. Szelleme mindeképp közöttünk él, gondolatai a lelkünkbe vésődtek. A Petőfi-verseket a magyarul értők, beszélők – a magyar nyelvet idegen nyelvként tanult vagy tanuló idegen ajkúak is – szívesen olvassák, és a népdalként ismert megzenésített költeményeit sűrűn fel-felcsendítik, mert költőnk műveiben valósággal látni, érezni, ízlelni lehet a tájat, az otthon melegét, az emberi kapcsolatok sokszínűségét.

Az általam felidézett versei esetében talán mindennél fontosabb a játékosság, az egészséges, keresetlen humor, az egyenes beszéd, amely a mai világban ritka vendég közöttünk. Az őszinte szókimondás biztosítja Petőfinek a megjósolt, az ő szóhasználatával élve, megjövendölt örökéletet, és azt, hogy versei ma is a magyarság közös nyelvét jelentik szerte a világban.

Írásomban mindenekelőtt a költő humorára akartam a megkülönböztetett figyelmet irányítani, tudniillik Petőfi humora emberbarátságtól érzékeny, jó, sőt nagyon jó humor, még akkor is, ha nemegyszer vitriolos. Nem ő az egyetlen magyar költő, aki jókedvet árasztó művekkel ajándékozta meg kortársait, na meg az utánuk következő, magyarul olvasókat. Ám olyan vidámsággal oltotta be a magyar költészetet, amely vidámság ma is jókedvet fakaszt – ha az olvasó és értőn hallgató közönség is úgy akarja.

BÁRDOS DÓRA
A BESZÉLYÍRÓ PETŐFI

Petőfi Sándort nagy költőként szokás ismerni: kevésbé él a köztudatban, hogy romantikus, kísérletező novellákat is írt. Tanulmányomban elbeszéléseivel foglalkozom, közöttük is elsősorban fiatalkori, párbeszédű beszélyével, A párbajjal. Már a mű születésének és fennmaradásának története is kész regény, s felvillantja az olvasó előtt a tizenkilenc éves, költőnek és színésznek egyszerre készülő Petőfi arcélét. Mint szöveg pedig izgalmas lehetőségeket rejt az oktatásban történő felhasználásra.

Kulcsszavak: Ibolyák, A párbaj, fiatalkori művek, beszély, novella

1. Bevezetés

1843 késő tele eseménydús volt a Szabó József-féle színésztrupp alig húszéves tagja, Petőfi Sándor számára. Január 13-tól Kecskeméten tartózkodott és játszott, sok kísérletezés (például a Borostyán úr) után immár a saját nevéen. *A Micbán családja* című Szigligeti Ede-darabban a legidősebb ikerfiút, Demetert, a *Párisi naplopó*ban egy inast, Halm *Griseldis*ében Lancelot lovagot alakította, de feltűnt a *Babérfa és koldusbot*ban, a *Korszellem* című vígjátékban, s Anicet-Bourgeois *A velencei nő / hölgy* című, történelmi rémdrámájában is, amelyben egy, már az első felvonásban meggyilkolt öreg édesatyát játszott. A *Falusi lakodalom* című magyar vígjátékban Bodza Jankó vőfély szerepében olyan kedvvel szavalt és komédiázott, hogy a közönség visszatapsolta. A farsangi matinében jelmezes szavalóként lépett fel Gaal *Ólmosbotok* című versével, amellyel már pápai diákként is nagy sikere volt. Kotzebue *Legjobb az egyenes út* című egyfelvonásosában pedig emlékezetes alkotva játszotta el Krumm Illést, a főszerepet. Nem csoda, hogy március 25-én megkapta a saját jutalomjátékát (igaz, afféle vidéki módon, egy másik színésztársával közösen): a társulat a *Lear királyt* adta elő, Petőfi pedig a maga képére formálhatta benne a Bolond (Bohóc) szerepét. Ez olyan különlegesen sikerült, hogy tökéletesen megosztotta a vidéki közönséget: a komikus helyett filozofikus szerepértelmezést a „karzat”, a fiatal közönség ünnepelte, a nézőközönség másik része viszont teljes értetlenséggel fogadta.¹

Miközben színészi csillaga a körülményekhez képest magasra emelkedett, a fiatal költőt egészen más is foglalkoztatta. Szerette volna összeszerkeszteni és kiadni első kötetét, amelynek az *Ibolyák* címet szánta. Január 25-én szavalta el barátja, az ekkor szintén Kecskeméten lakó Jókai szállásán az alkalomra írt, *Pál-napkor* című versét.

¹ Fekete Sándor: *Petőfi, a vándorszínész*, Irodalomtörténeti Füzetek, 64., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969, 69–131.; Osztovits Szabolcs: „Sors, nyiss nekem tért”. *Petőfi Sándor életének krónikája*, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 46–47.

Mivel ez is bekerült a tervezett kis könyvbe, e dátumtól számítható, hogy valamikor Petőfi nekiült, tiszta, szép, jól olvasható kézírásával (amellyel pár héttel korábban Jókai *A zsidó fiú* című pályázati darabját is lemásolta²) beleírta egy füzetbe hat versét (*Az első dal, Engesztelés, Népdal, Pál-napkor, Disznótorban, Színésztársamhoz*) és két elbeszélését (*A párbaj, A bajazzo*), elé illesztett egy Vörösmarty-idézetet, majd elindult, hogy elintézzze a megjelenés engedélyeztetését.³

Kecskeméten április 7-én hagyta el: kéziratos füzete azonban sosem került kiadásra. Egészen 1995–1996-os újrafelfedezéséig senki sem ismert belőle két verset (az *Engesztelés* és a *Színésztársamhoz* címűt, a többi ugyanis megjelent már időközben), s főleg, a két fiatalkori novellát (beszélyt), amelyek szövege a füzet (és a tervezett kötet) mintegy felét kitöltötte. Pedig a gyűjtemény különleges pillanatban született: amikor Petőfi sikeres vidéki színésznek, már közölt költőnek és egyben – pályakezdő prózaírónak tarthatta magát.

Bár az irodalomtörténet-írás méltó helyet biztosított Petőfi későbbi prózakísérleteinek, az *Ibolyák* novellái azóta sem váltak tüzetesebb elemzés tárgyává. Tanulmányomban ezért *A párbajjal*, a fiatal költő kísérletező beszélyével foglalkozom, egyben azt is vizsgálom, miért érdemes és miként lehet azt bevonni a romantika irodalmának vagy a szövegértésnek az oktatásába.

2. A prózaíró Petőfi

Ha a címben szereplő jelzőhöz keres valaki műveket, elsőként valószínűleg a népszerű *Úti levelek*, az Arany és Petőfi közti levelezés, vagy az a naplórészlet jut eszébe, amelyben Petőfi elbeszéli 1848. március 15-e eseményeit. Bizonyára jóval kevesebben említenék meg egyetlen regényét vagy három, 1845–1847 között publikált novelláját. Petőfi alapvetően költő a magyar olvasóközönség számára, verseinek új magyar nyelvet teremtő erejéről szólni az iskolai tankönyvek közhelyévé vált. Sokkal kevesebben foglalkoztak azonban prózájának, s különösen rövidprózájának stílusával és nyelvével. Pedig ez utóbbi szinte ugyanannyira modern és a mához szóló, amit az is szemléltet, hogy a legújabb, a NAT 2020 szellemében készült alsó tagozatos olvasókönyvben is olvasható Petőfi-prózaszemelvény.

Petőfi magánleveleiben s kiadásra írt műveiben is jól meghatározható jegyekkel rendelkező, mind retorikai, mind stilisztikai szempontból sajátos prózaírónak bizonyult. Ki ne emlékezne a feleségéhez, Szendrey Júliához írt, megkapó, bensőséges, mégis, rendkívül arányosan szerkesztett, utolsó levelére („Szopik-e még a fiam? Válasszátok el minél előbb s tanítsd beszélni, hogy megleljen.”), amely – a *Párbeszéd*

² Osztovíts: „*Sors, nyiss nekem tért*”, 46.

³ Dr. Szekeres László: Utószó, in Petőfi Sándor: *Ibolyák* (hasonmás kiadás), s. a. r. Szekeres László, Budapest, Argumentum Kiadó – Kortárs Kiadó, 1996, 28.

Bemmel című, talán kiadásra szánt töredék szövege után – egy újabb Bem-anekdótát is megőrzött az utókoroknak?⁴

Arany János és Petőfi 1847. február és 1849. július között keletkezett levelezését olvasva szintén meglepő, mennyire „műként”, jó szöveggként olvastatja magát az Arany szemszögéből „felfedező és megerősítő, inspiráló és felszabadító, örömteli és kölcsönös energiákat mozgósító”, s kettejük közt a „bizalmas baráti társalgást pótló”,⁵ ám elvileg szigorúan magánjellelű levélsorozat. Nyilván nem független ez attól, hogy Petőfi, ha magánközléseit öntötte is írott formába, jó értelemben véve imponálni kívánt szeretett barátjának: így ugyanazt a játékosságot, humort, költőiséget lehet fellelni soraiban, mint az eleve közlésre szánt, ugyanekkor írt műveiben. Ám az is közrejátszhatott abban, hogy Petőfi a köz- és a magánhasználat céljából is hasonló jellegzetességekkel bíró prózaszövegeket hozott létre, hogy épp a romantika kora az, amelyben gyakori a szövegek olyan közegváltása, amely során privát írás-gyakorlatból, önanalízisből lesz – szerkesztői vagy szerzői beavatkozással – újságcikk, publikáció, „mű”.⁶

Petőfi prózai közleményei a novellák mellett vagy helyett éppen egy ilyen magán- és közszféra határán elhelyezkedő sorozattal kezdődtek, s azzal is fejeződtek be. 1845. május 8-án a *Pesti Divatlap*ban kinyomtatták *A szökevények* című novelláját, amelyet azonban a kortársi kritika meglehetősen értetlenséggel fogadott.⁷ Annál sikeresebb lett azonban az 1845 júliusában és augusztusában öt részben publikált *Úti jegyzetek*, amely az *Életképek*ben látott napvilágot. Petőfi a szöveg közlése során a később is alkalmazott eljárást követte: jegyzeteit nyilván áprilistól júniusig tartó útja során írta, de valószínűleg csak visszatérése után állította össze belőlük a lapban még mindig naplóformában megjelent, de már végleges, közlésre szánt változatot.⁸

1846-ban megjelent Petőfi egyetlen regénye, *A hóhér kötele*, majd 1847-ben újabb két elbeszélés az *Életképek* hasábjain: februárban (6., 13.) *A nagyapa*, májusban pedig (8., 15.) *A fakó leány s a pej legény*. Ettől kezdve azonban a költőt ismét az intimitás közvetlenebb jeleit – vagy látszatát – hordozó műfajok, a levelek, naplók kezdték érdekelni. Prózai munkáinak sora az *Úti levelek Kerényi Frigyeshez* című sorozattal folytatódott 1847-ben: május és november között 18 levél keletkezett, amely erdélyi és felvidéki utazását (s nászútját) örökítette meg, s a győri *Hazánkban* jelent meg.⁹

⁴ Petőfi Sándor Szendrey Júliának. Marosvásárhely, 1849. július 29., in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, s. a. r. Szalasznyó Lilla – Zentai Mária, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 608–609.

⁵ Korompay H. János: Utószó, in *Petőfi és Arany levelezése*, szerk. Korompay H. János, Osiris diák-könyvtár, Budapest, Osiris Kiadó, 2009, 167–168.

⁶ Gyimesi Emese: „Iparlovagok” Szendrey Júlia életműve körül. Szendrey Júlia 1847-es naplópublikációinak kontextusai, in Szilágyi Márton (szerk.): *Ki vagyok én? Nem mondom meg... Tanulmányok Petőfiről*, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2014, 105.

⁷ Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*, Osiris Monográfiák, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 172.

⁸ Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 622.

⁹ Uo., 625–626.

1848. május 1-én önálló röpirat (füzet) formájában kiadta a *Lapok Petőfi Sándor naplójából* című művét, amely (talán valóban privát naplója alapján¹⁰) a forradalom eseményeiről számolt be olvasmányos, olykor szubjektív szűrőn keresztül. Mivel a címdalton az *Első ív* alcím is ott állt, egyértelmű, hogy Petőfi folytatni kívánta ezt a művét.¹¹ A mára klasszikussá érett¹² szöveg iránt azonban megjelenése idején nem volt elegendő érdeklődés, a radikális „Petőfi napjai” épp elmúltak,¹³ így a mű torzóban maradt. Hasonló „naplólapok”-típusú közléshez készülhetett azonban a kéziratban fennmaradt, 1849-es *Históriai jegyzetek, Útjegyzet-töredék* és a már említett *Párbeszéd Bemmel* című írás, sőt, akár hozzá kapcsolható lehetett volna a *Közlöny* szerkesztőségéhez írt négy haditudósítás (levél). De a *Nyilatkozat a szabadszállási választás ügyében* címet kapott, a *Márczius Tizenötödikében* 1848. június 19-én megjelent tisztázó cikknek is érdekes vonása, hogy mintegy novellaformában, ízes párbeszédekkel, hangulatos leírásokkal, írói szerkesztésmóddal, szépirodalmi stílusban számolt be Petőfi június 15-i, követválasztási bukásáról.

Mindebből jól látszik, hogy legalább háromféle prózáiró Petőfi van. Az egyik a szerkesztői üzenetek, színírálatok, újságcikkek, politikai írások szerzője. A második a szó szoros értelmében vett szépprózai művek, a regény és a három, az *Ibolyák* kötet fiatalkori kettőjével együtt öt, elbeszélés írója. A harmadik viszont az, amelyet a Petőfi prózáját tartalmazó gyűjteményes kötetek rendre összemosnak az elsővel:¹⁴ a „naplózó és levelező” prózaszerző. Érdekeség, hogy kortársai szemében ez volt a legsikeresebb, legolvasottabb a három közül.

Összefoglalva elmondható: 1847 tavasza után Petőfi – legalábbis a ma rendelkezésre álló adatok alapján – már nem írt klasszikus szépprózát. Ehelyett új, romantikusan

¹⁰ Petőfi naplója fenn nem maradt, létezéséről nem tudni. Közölt naplóit rövidebb jegyzetekből is írhatta. Emlékezetes a „munkamegosztás”, amelyet az *Úti levelek* örökít meg Petőfi nászútjáról: „Felleségem ott a másik asztalon naplóját írja; én ma már vágtam egy verset... [...] a legpompásabb alkalmam van a levélíráásra...” Petőfi Sándor: *Úti levelek* Kerényi Frigyeshez. 18. levél, in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 288. Eszerint Petőfi verset és levelet ír a nászút szürke, viharos délelőttjén, Petőfiné viszont naplót. Utóbbi azután – Petőfi átdolgozásában – közeget váltva megjelenik a *Hazánkban* és az *Életképekben*. Gyimesi: „*Iparlovagok*” *Szendrey Júlia életműve körül*. Petőfi egyébként már segédszerkesztőként is foglalkozott közreadott naplók stilizálásával, bár némelyiket feladta mint reménytelen: Fekete Sándor: *Petőfi, a segédszerkesztő*, Irodalomtörténeti Füzetek, 20., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958, 27–28.

¹¹ Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 628.

¹² Ki ne ismerné belőle a történetet Vasváriról („Vasvári az én botommal hadonászott, nem tudva, hogy szurony van benne; egyszerre kiröpült a szurony hegye egyenesen Bécs felé, anélkül, hogy valamelyikünket megsértett volna. – Jó jel! – kiáltánk fel egyhangúlag.”), vagy a jellegzetes fordulatot: „a nagyméltóságú helytartótanács sápadt vala és reszketni méltóztatott”. Petőfi Sándor: *Lapok Petőfi Sándor naplójából*, in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 296., 298.

¹³ Kerényi: *Petőfi Sándor élete és költészete*, 383.

¹⁴ A Petőfi összes prózai munkáját tartalmazó kötetek rendre a *Vegyes írások, Vegyes prózai írások* cím alatt együtt adják az általam kiemelt, (nagyra) szépprózainak nevezhető műveket a sajtósövegekkel és a magánélet funkcionális szövegmaradékaival (pl. elismervény) – vélhetőleg pusztán a sajtóban történt megjelenésük miatt. Az új népszerű kiadás a *Lapok Petőfi Sándor naplójából* egyenesen „cikksorozat”-nak nevezi. Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 628.

műfajkeveréses és „közegkeveréses”, egyszerre intim és a nagyközönségnek szóló prózaformákkal és témákkal kísérletezett. Olyan önmagát és saját élményeit fikcionalizáló leveleket, naplókat, jegyzeteket publikált, amelyek hagyományosan a privát szférában létező műfajokat tették a nagyközönség számára olvashatóvá. Élete utolsó két évében pedig – befejezetlenül, torzóban hagyva a kísérleteket – tovább próbálkozott a történelmi és történeti tanúskodás, megőrzés és a költői számvetés gesztusaival prózai formában.¹⁵

E prózaírói működése során a „magyar nyelvnek korábban föl nem ismert lehetőségeit valósította meg, új nyelvi kifejezésformákat talált sajátos életérzésének, érzelmeinek objektívalásához és olyan nyelvezetet, amely a prózai megszólalás egy merőben új módozatát jelentette.”¹⁶

3. A novellaíró Petőfi

Mindez viszont azzal járt, hogy prózaíró pályája során Petőfi egyre inkább eltávolodott a hagyományos műfajoktól, a regénytől és a novellától. Ehelyett olyan formák érdekelték, amelyek a korszak újságnyelvének, társalgási nyelvének, magán írásgyakorlatainak jellegzetességeit viselték magukon, s ezekre építve hoztak létre újat és eredetit. Innen visszatekintve érdekes megfigyelni Petőfi tényleges szépprózai műveit: vajon azokban mennyire érvényesülnek ilyen vagy ezekhez hasonló törekvések.

A hóhér köteléről nincs itt alkalom bővebben írni, de leszögezhető, hogy a mű kortársi és későbbi, ítészi, elutasító, értetlenkedő fogadtatása immár a múlté. Margócsy István a kisregény szándékolt poétikai szabálytalanságára, groteszk vonásaira hívta fel a figyelmet.¹⁷ Szilágyi Márton nagyívű elemzése pedig arra mutatott rá, milyen következetes és eredeti az intertextusokra és konvenciókra nemcsak támaszkodó, de azokkal egyúttal nyitottan, egyfolytában játszó regényszerkezet, milyen hatásos a szövegben az amorális narrátor működtetésének összefonódása a különféle elbizonytalanító technikákkal, végül, milyen erőteljes a mű metaforizált költői nyelve.¹⁸

Számomra azonban talán az a mű legérdekesebb vonása, hogy a szövegstilisztika és a nyelv szempontjából a bosszúregény erős hasonlóságot mutat Petőfi három legkorábbi novellájával. Érdeemes felidézni Martinkó András észrevételeit¹⁹ azzal kapcsolatban, hogy *A hóhér kötele* párbeszédei – hasonlóan a körülbelül ugyanekkor írt

¹⁵ Érdekes ezt összevetni azzal, hogy Fried István szerint nagyrészt épp ezek hiányoznak az utolsó évek sokszor alkalmi, agitatív lírájából. Fried István: *A (poszt)modern Petőfi*, Budapest, Ister, 2001, 145.

¹⁶ Nábrádiné Jurasek Ibolya: *XIX. századi úti beszámolók. Tóth Lőrinc és Petőfi Sándor műveinek összehasonlító szövegstilisztikai vizsgálata*, Budapest, Martin Opitz Kiadó – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2009, 145.

¹⁷ Margócsy István: *A hóhér kötele*, in Margócsy István: *Petőfi-kísérletek. Tanulmányok Petőfi Sándor életművéről*, Pozsony, Kalligram, 2011, 222–230.

¹⁸ Szilágyi Márton: A bosszú műve. *A hóhér kötele*, in Szilágyi Márton: *A magyar romantika ikercsillagai. Jókai Mór és Petőfi Sándor*, Osiris Irodalomtörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2021, 85–109.

¹⁹ Martinkó András: *A prózaíró Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése*, Irodalomtörténeti Könyvtár, 17., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965, 160–210.

Petőfi-dráma, a *Tigris és hiéna* dialógusaihoz – „pattogós-csattogós kérdés-felelet sziporkázás”-ok, amelyek „a beszéltetés elevenségének lírai élményé”-t nyújtják az olvasónak,²⁰ s az egész művet – jegyzi meg a szerző némi rosszállással – a „párbeszéd és beszéltetés túltengése” jellemzi.²¹

Ha valaki ezek után végigolvassa az öt Petőfi-novellát, *A párbajt* (1842/1843?), *A bajazzót* (1842/1843?), *A szökevényeket* (megjelent: 1845), *A nagyapát* (megjelent: 1847) és *A fakó leány s a pej legényt* (megjelent: 1847), egyértelműen érzékelheti, hogy az első három – időben is a regény előtt keletkezett – írásra sokkal inkább jellemzőek a fent felsoroltak. Bár Petőfi két késői novellájában is megőrizte érdekes szokását, hogy ha párbeszédre kerül a sor, a dialógust szinte egyáltalán nem szakítja meg közbevetett narráció, mégis, mindkét elbeszélésben hosszas leírások, a lineáris történéseket megszakító, azokba befűződő emlékezősszólások, s a korábbi történetekre nem jellemző népies nyelvi és tematikus elemek találhatók.²² Véleményem szerint sem azt nem lehet leszögezni, hogy ennek oka a prózaírói „fejlődés” lenne (amelyet Martinkó András hangsúlyoz²³), sem az elvárásteljesítő „igazodás” a népies romantikához a prózában is (amire Kerényi Ferenc utal, leszögezve, hogy Petőfi 1847-ben talán csak amiatt „fanyalodott rá” a prózaírásra, mert verzhonoráriumi nem voltak elegendők²⁴). Petőfi e két elbeszélésben is hű maradt korábban már kikísérletezett eljárásaihoz, a beszéltetéshez és a színházihoz hasonló, érdekesítő jelenetezéshez,²⁵ de időben-térben sokkal nagyobb ívű cselekményhez alkalmazta prózastílusát. Később pedig nem írt több ilyen, „a beszéltetés művészetére épülő novella-típus”-ba tartozó történetet.”²⁶ További prózai művei – legalábbis látszólag – énelbeszélések. Érdemes ezt összevetni azzal az észrevétellel, hogy a hagyományosabb narrációs módozatok felé utat találó *A nagyapában* és *A fakó leány s a pej legényben* az író (hangjának) állandó jelenléte szinte már feszültséget okoz.²⁷ Fölöttébb tudatos írói magatartásra vall, ha mindezek után Petőfi nem az epikusan szemlélő, hanem az olvasóhoz „kibeszélő”, közvetlenül kapcsolódó narrációs módozatok felé haladt tovább prózai írásai alkotása során.

A két kései elbeszélés közül egyébként egyértelműen a második izgalmasabb. Míg *A nagyapa* erős kapcsolatban van a *János vitézzel*, egyebekben azonban csak egy kalandos, végül boldog szerelem története a sors igazságtételével, népies alakokkal, környezettel és nyelvvvel, *A fakó leány s a pej legényben* biztosan több van, mint amit Kerényi Ferenc így foglal össze: Petőfi „itt sem érzi igazán az elbeszélés

²⁰ Uo., 137.

²¹ Uo., 187.

²² Utóbbiak már *A hóhér kötelében* is megjelentek, amelyet épp a nyelvi sokféleség, változtatott romantikus-rémdrámás, biedermeier-románcos és humoros-népies nyelvi regiszter jellemez.

²³ Martinkó: *A prózaíró Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése*, 228., 257.

²⁴ Kerényi: *Petőfi Sándor élete és költészete*, 287.

²⁵ Martinkó: *A prózaíró Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése*, 245–246.

²⁶ Uo., 260.

²⁷ Uo., 247–248.

kereteit és lehetőségeit, amikor teljes élettörténetnél nem adja alább.”²⁸ A falusi ki-
rekesztéstörténet könyörtelenségét csak a lángfoltos arcú fiú és az albínó lány szo-
morú szerelmének boldog befejezése oldja fel. A novellában Petőfi korához mértén
szokatlanul bátran foglalja szavakba a családon belüli erőszak és a közösségen be-
lüli bántalmazás változatait (pl. nő és gyermek elleni agresszió, gyermekek egymás
közti agressziója, verbális és fizikai bántalmazás, s mindez az alkoholizmus követ-
kezményeként, csoportképző diszkrimináció stb.). A szövegben a falu képe rendkí-
vül távol áll a szokott-elvárt idilltől, a romantikus egzotikumábrázolástól. A prob-
lémaérzékeny történetet egyfajta rácsodálkozó realizmus, és mély empátia jellemzi.
S igaz rá, amit Riedl Frigyes így fogalmaz meg: „mintegy balladás gyorsasággal
egyes képeket ad elő s ezekből lehet rekonstruálni az egész cselekvényt.”²⁹

Bizonyos, hogy a két fiatalkori, valószínűleg tizenkilenc évesen írt zsenge,
A párbaj és *A bajazzo* nem lehet ezen a bonyolultsági, szerkesztési szinten. Ér-
demes azonban leszögezni, hogy ha Petőfi öt rövidprózai alkotását halmazokba
szeretnénk rendezni, akkor – függetlenül attól, melyik novella jelent meg Petőfi
életében, s melyik nem – *A szökevények* semmiképpen sem a két 1847-es elbeszélés
„társa”: azokhoz sem felépítésében, sem tematikájában nem hasonlít túlságosan.
Ezzel szemben nagyon erős rokonságban van az *Ibolyák* füzet (elveszése-elkevere-
dése miatt?) Petőfi életében soha ki nem adott két novellával. Összeköti őket a rövid
terjedelem (valamennyi mintegy három gépelt oldal), a rövid számozott részekből
való felépítés, ahol az egyes egységek hossza közt igen jelentősek a különbségek,
s végül a nagyon erős párbeszédség. *A párbajban* és *A szökevényekben* szinte
nincsenek is elbeszélő, narrációs részek: csak a párbeszédek előtt áll – színpadi
utasításhoz hasonló – rövid bevezető.³⁰

E két novellát szorosabban összekapcsolja az is, hogy mindkettő olyan anekdoti-
kus szerelmi történetet beszél el, amely (vad)romantikusan kezdődik, de anekdoti-
kus-ironikus feloldást nyer. *A szökevények* egy szerelmi háromszög-történetet mutat
be, amelynek megoldása a várható drámai végkifejlet tökéletes, ironikus inverze.
Az unokaöcs megszőkteti nagybátyja feleségét, az „öreg” azonban ahelyett, hogy
dühösen a nőrabló után indulna, inkább névtelenül pénzt küld neki, hogy legyen
miből élnie, s minél tovább maga mellett tarthassa a nők „legrettenetesbikét”: ám
a fiatalember végül csak egy évig bírja a „szenvetések”. *A párbaj* – ahogy alább
látható lesz – a szerelmi vetélkedésről szól hasonló eszközökkel.

Nem tudni, mikor írta Petőfi ezt a három korai elbeszélését.³¹ Közismert, hogy
barátjának, Szeberényi Lajosnak 1842 júliusában így fogalmazott: „lemondok, ba-
rátom, a verselésről, le, ez a mai világban szegény embernek háládatlan mesterség,

²⁸ Kerényi: *Petőfi Sándor élete és költészete*, 288.

²⁹ Riedl Frigyes: *Kölcsy Ferenc*, Magyar Irodalmi Ritkaságok, 42., Budapest, A budapesti Kölcsey
Ferenc és Berzsenyi Dániel gimnázium önképzőköre, 1938, 122.

³⁰ *A párbaj* című novella teljes szövege elolvasható a tanulmány függelékében.

³¹ *A szökevények* megírását szokás 1845 márciusára tenni, de ez a datálás még az *Ibolyák* kötet megta-
lálása előttre nyúlik vissza. Kerényi: *Petőfi Sándor élete és költészete*, 172. Valójában nem tudni, nem
egy (akár jóval) korábban írt szövegét adta-e át ekkor Vahotnak Petőfi.

átkozott keveset hajt a konyhára, lemondok tehát, és a prózához állok, barátom, mitől valaha annyira irtóztam.”³² Mivel azonban egy mondattal feljebb épp azzal büszkélkedett, hogy megjelent első verse az *Athenaeumban*, 1843 márciusában pedig így kezdte egy másik, szintén Szeberényinek küldött levelét: „Tudod-e, mi vagyok: színész...”³³, mindebből biztosan nem arra nézve kell következtetést levonni, mi inspirálhatta Petőfit a prózaírásra. Ha a novellák kizárólag pénzkereseti forrást jelentettek volna számára, az *Ibolyák* két elbeszélése talán meg sem születik, hiszen sosem tudta őket lapban elhelyezni. Ezzel szemben arról viszont tanúskodik a Szeberényi-levelezés, hogy 1842–1843-ban Petőfi egyszerre tartotta magát színész-, költő- és író-művésznek. Így történhetett meg, hogy bemutatkozóinak szánt kötetébe versek és novellák is belekerültek.

4. Az *Ibolyák* kötet

1996 nagy irodalmi szenzációja volt, hogy 1995-ben dr. Mészáros Vince muzeológus hagyatékából előkerült egy versfüzet, amelyet a hetvenes években vett egy árusító: az egy padláson találta, s összemásolt Petőfi-gyűjteménynek nézte.³⁴ A szakemberű vizsgálat, Szekeres László és Kerényi Ferenc, gyorsan kiderítette és igazolta, hogy autográf Petőfi-kéziratról van szó. A füzet létezése bebizonyította, hogy több addig komolyan alig vett, nehezen értelmezhető életrajzi adat igaz. Petőfi még vándorszínészkedése ideje alatt többször is tervezte versfüzet összeállítását és kinyomtatását, 1843 eleji, kecskeméti tartózkodása alkalmával pedig el is készült egy kis gyűjteménnyel, amelyben biztosan benne volt a *Disznótóban* című vers, úgy tűnik, ezt utasította el ugyanis a cenzor, meghíúsítva a könyv megjelentetését. A különféle emlékezések telve voltak ugyan ellentmondásokkal (hogy ki is nyomták a füzetet Kecskeméten, hogy Petőfi egyes verseit osztogatta kéziratban, hogy Jókai novellája is benne volt a füzetben – szokás szerint Jókai emlékezett ilyen „megbízhatóan” harminc év távolából), attól kezdve azonban, hogy az irodalomtörténet-írás szembenézhetett a füzettel a maga fizikai valójában, a tények hirtelen elrendeződtek.³⁵ Az pedig, hogy a füzet két elbeszélést (Petőfi műfajmegjelölő alcímével *beszélyt*) is tartalmazott, igazolta, hogy 1842-es levelében a költő nemcsak humorizált, de valóban már ekkor kipróbálta magát a prózaírásban.

³² Petőfi Sándor Szeberényi Lajosnak. Pápa, 1842. július 7., in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 359.

³³ Petőfi Sándor Szeberényi Lajosnak. Kecskemét, 1843. március 5., in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 392.

³⁴ Ennél többet nem tudni lelőhelye, a padlás felől, de a legvalószínűbb, hogy nem sokkal az összeállítás után, talán már Kecskeméten a füzet és Petőfi útjai elváltak. Mindenképpen téves Rajnai Edit határozott állítása, miszerint április 7-én Petőfi „Egy füzet verssel és elbeszéléssel a zsebében (címlapján: *Ibolyák*)” hagyta el Kecskemétet. Rajnai Edit: „A napokban érkezett hozzánk egy pápai diák...” Petőfi, a színész, in Szilágyi Márton (szerk.): *Ki vagyok én? Nem mondom meg... Tanulmányok Petőfiről*, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2014, 42.

³⁵ Kerényi Ferenc: „Ibolyák” Petőfitől, in Kerényi Ferenc: *Vörösmarty – Petőfi – Madách*, Osiris Irodalomtörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 69–73.

Egy – még ha csak vidéken és önköltségen – kinyomtatott kötet mindennél jobban igazolhatta volna Petőfi művészi sokoldalúságát akkor, amikor mint kezdő művész, „nagy emberekhez” fordult támogatásért, bírálatért. 1842 karácsonyán már járt Pesten Bajza Józsefnél és Vörösmarty Mihálynál, 1843. március 14-én pedig ismét levelet írt Bajzának, amelyben beszámolt kecskeméti színészi sikereiről („A színészetben, noha még csekély, de mégis észrevehető haladásom, egypárszor már volt szerencsém a közönség figyelmét megnyerni, megtapsoltatni”), írt a tervezett *Lear*-jutorialjátékról, s egyben verseket küldött és bírálatot kért.³⁶ Művészként (színművészként), s egyszersmind költőként írta a levelet.³⁷ E sorba szépen illett volna, ha a következő Bajzának szóló küldemény netán egy nyomtatott Petőfi-füzetet is tartalmazhat, bemutatva immár a közölt, színművész, költő és beszélyíró Petőfit.

Az *Ibolyák* kötetkompozíciója úgy ábrázolta szerzőjét, mint „színész-költőt”, s mint ilyet, az elsőt Magyarországon.³⁸ Ehhez azonban hozzáteendő, hogy valójában nem két-, hanem háromarcú művésről, színész-költő-novellistáról tanúskodott. A kötetszerkezetben ugyanis a prolóógus után (*Az első dal*) költői bemutatkozás következett (*Engesztelés, Népdal*), majd *A párbaj* (egy kortárs témájú novella, mintegy írói bemutatkozás). Ezt két alkalmi (mondhatni szerep-) vers (*Pál-napkor, Disznótorban*), és egy romantikus-érzelmes művésznovella (*A bajazzo*) követte, hogy aztán epilógus (*Színésztársamhoz*) zárja a füzetet.

A gyűjtemény anyaga részben vagy egészben nagyon friss volt. A *Pál-napkor* 1843. január 25-ére íródott köszöntőversként. *Az első dal* Petőfi mellékelte Szeberényinek küldött március 5-i leveléhez, s a füzetbe foglalt változathoz képest egy helyen átírta, ám levele piszkozatából látható, hogy ott és akkor, levélírás közben. E két dátum jelöli ki tehát azt az időszakot, amelyben az *Ibolyák* másolásával elkészülhetett. A *Disznótorban* Székesfehérváron íródott, valamikor 1842 novemberében vagy decemberében, s lehet, hogy a *Színésztársamhoz* is ekkorról való. A legkorábbi a füzetbe bekerült mű valószínűleg a *Kakasszóra hajnal ébred...*, amely *Népdal* címen szerepel: ez 1842 nyarán, Pápán készült.³⁹ Az *Engesztelés*ről és a két elbeszélésről nem tudni, mikor keletkeztek, de ezek sem lehetnek régebbiek. A „prózához állók”-levél 1842 júliusi: vélhetőleg ekkorra vagy ekkortól keltezhetők a beszélyek.

Ha a Kerényi Ferenc által kimutatott kötetkompozíciós elvet elfogadjuk – a fenti módon kiegészítve azzal, hogy a novellák nyilván nem pusztán „szigetelőanyagként” választják el a ciklusokat, hanem, ahogyan bemutattam, a „ciklusokhoz” illeszkedve – felmerülhet a kérdés, mi alapján illesztődött *A párbaj* a füzetbe. Sem a

³⁶ Petőfi Sándor Bajza Józsefnek. Kecskemét, 1843. március 14., in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 396–397.

³⁷ Ahogyan egy korábbi levelében nevezte magát: Petőfi Sándor Szeberényi Lajosnak. Pápa, 1842. november 2., in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 390.

³⁸ Ez Kerényi Ferenc észrevétele, amely azonban egyáltalán nem foglalkozik azzal, hogy a kötetben novellák is vannak: azokat tanulmányában is elkülönítve elemzi. Kerényi Ferenc: „*Ibolyák*” *Petőfitől*, 74–75.

³⁹ Érdekes, hogy bár témája miatt beleillene, nincs a füzetben a közismert színészvers, az *Első szerepem*, amely szintén székesfehérvári, 1842 végi.

művészsors nem jelenik meg benne (*Az első dal, A bajazzo, Színésztársamhoz*), sem szerepként nem lehet elszavalni (*Pál-napkor, Disznótorban*). Nem számolva most azzal a(z elképzelt) lehetőséggel, hogy Petőfi mindössze két darab beszélyt írt meg az elmúlt fél évben, s mind a kettőt mindenképpen bele kívánta szerkeszteni a kötetébe, hasonlóval érdemes indokolni *A párbaj* beválogatását, mint a versek közt az *Engesztelést* és a *Népdalét*. Előbbit Kerényi „biedermeier románc”-nak nevezi, utóbbit zsánerképnek, amelyben a „lírai szerepjátszás” keretében „a biedermeier gavallér után most egy félreismert, csapodárnak tartott parasztlegény szólal meg.”⁴⁰ A novellát tehát bizvást meg lehet közelíteni szintén valamiféle – irodalmi – szerepjátszás felől. Másrészt a szöveg olyannyira *jelenetezett* és *beszéltető* (Martinkó András korábbi kifejezéseivel élve), hogy szinte színpadra kívánczik. Ezzel pedig visszavezet Petőfi korai prózastílusához, amelynek egyik fő ihletője egészen biztosan a színpad és nyelve, a dikció és a színházi szövegstílus volt, amely épp ekkor ment át komoly változásokon.

A korabeli színpadon az éneklő-síró modor lassan átadta a helyét az új természetes beszédstílusnak, Kántorné, Déryné Laborfalvi Róának, Szentpétery a Petőfi által rajongott Egressy Gábornak.⁴¹ Cél lett a természetesség, a közérthetőség a klasszikus darabok előadásakor is, deklamálás helyett a társalgás, bemutatás helyett az eljátszás került előtérbe. Függetlenül attól, mely színház- vagy irodalomtörténész miként ítéli meg Petőfi színpadi sikerességét, egyértelmű, hogy színházi pályafutása alatt, egyes szerepeiben és szavalataiban, majd bírálatíróként is mindig e törekvés teherbírása, határai és lehetőségei érdekelték (ezért kísérletezett mindennel a paródiától a filozofikus természetességig, s ezért reflektált olyan érzékenyen Egressy játékaira).

Talán ez is hozzájárulhatott, hogy a prózához szintén hasonló módon, a verbális, de nem a dús szövetű leírás és a klasszikus retorika, hanem a természetes párbeszéd, a mindennapi szituációk, a részben hétköznapi, s csak részben emelt, irodalmi nyelv felől közelített.

Bár Petőfi korai prózáival kapcsolatban nem áll rendelkezésre mondatstilisztikai elemzés, Nábrádiné Jurasek Ibolya elvégezte az *Úti jegyzetek* és az *Úti levelek* teljes vizsgálatát, mégpedig Tóth Lőrinc *Úti tárcza* című könyvével egybevetve. Könyvében megállapítja, hogy a reformkor nyelvhasználatának egyik fő sajátossága a rövidsége, egyszerűsítésre törekvés (összevonások, elvonások, névmási rövid alakok, *-nak /-nek* ragok elhagyása stb.),⁴² de Petőfi az átlagnál messze jobban kedveli a rövidséget és szabálytalanságot, bár tartózkodik a túlzásoktól. Sok nála „a »szabálytalan« mondat: a hiányos szerkezet, a beékelte mondatföredék, a módosító mondatrészlet, gyakori a szómondat. Stílusa a könnyed társalgási stílus mondat szerkesztési

⁴⁰ Kerényi Ferenc: „*Ibolyák*” *Petőfitől*, 76.

⁴¹ Kerényi Ferenc: Vörösmarty és a játékszíni gyakorlat kérdései, in Kerényi Ferenc: *Vörösmarty – Petőfi – Madách*, Osiris Irodalomtörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 25.

⁴² Nábrádiné: *XIX. századi úti beszámolók*, 45–46.

sajátosságait alkalmazza.⁴³ Nagy számban használ mondatszókat.⁴⁴ Mondatainak telítettségi mutatója Tóth Lőrinc mondatainál sokkal alacsonyabb értékű.⁴⁵ Prózájáról elmondható az is, hogy „minél szabadabb, szubjektívebb, érzelmileg telítettebb a mű, annál alacsonyabb a mondategészek, a mondategységek és az egyszerű mondatok telítettségi mutatója”.⁴⁶ Stílusát nagyban meghatározzák „az élőbeszéd folyamatában jelentkező »hiányosságok«, az elhallgatások, helyreigazítások és töltelékszavak.”⁴⁷ Bár e jellegzetességeket az 1845-ös és 1847-es Petőfi-prózanyelv vizsgálata eredményezte, a megfigyelések nagy része érvényes az 1843-as, korai elbeszélésekre is.

Ez meglepő, hiszen a reformkori prózaszerzők jó része számára az epikus elbeszélés egyet jelentett a leíró, narratív, korábbi elbeszélői hagyományokon alapuló, sok esetben kifejezetten a romantikus körmondatra építő szerkesztésmóddal. Várható lett volna, hogy az első elbeszéléseit író fiatal Petőfi a már járt utat követi. Ő azonban a színház felől érkezett, s elképesztő drámai műveltségre alapozhatott. Fekete Sándor már 1972-ben arra jutott, hogy a költő legalább 80 különböző drámaszerző több mint 150 darabját ismerte, s ezek többségét 1844 előtt látta és/vagy olvasta.⁴⁸ Ezek között a nagy klasszikusok (Byron, Dumas, Goethe, Victor Hugo, Kotzebue, Schiller, Scribe, Shakespeare) – sokszor nem is olyan – klasszikus művei mellett a német és a francia romantika számos mára elfelejtett kismestere szerepelt. Hihetetlen mennyiségű mintaadó szöveg, sokszor nagyon rossz szöveg vagy igen rossz fordítás, amely azonban merőben más témákat dolgozott fel dialógusban, színpadi szituációban, mint a tipikus reformkori darabok, a történelmi, nemzeti és népi tematikájú hazai színművek. S egészen más párbeszédmintákat adott, mint a kortárs, reformkori próza, Fáy András, Kisfaludy Károly, Kölcsey Ferenc.⁴⁹ A színház tematikájában, szerkesztésmódjában (de nem nyelvben és stílusában) már a novellista (és kiváló színibíró) Vörösmarty Mihályra is hatott.⁵⁰ Nem csoda hát, hogy egészen új módon ihlette meg és vezette modern prózai útra Petőfit, aki valóságos színházi szakértőnek számított.

Ebből a szempontból tehát *A párбай* nem (csak) egy ifjonti írás, egy zsenge, hanem egy határozott elvek alapján megírt, modern novellakísérlet. Szerkesztésmódjában a társalgási drámával, a magánéleti szövegekkel is rokonságot tart, nem anyyira elbeszélte történet, mint bemutatott, lefestett szituáció, amelyet azonban mégis

⁴³ Uo., 50.

⁴⁴ Uo., 57.

⁴⁵ Uo., 92.

⁴⁶ Uo., 93.

⁴⁷ Uo., 140–145.

⁴⁸ Fekete Sándor: *Petőfi romantikájának forrásai*, Irodalomtörténeti Füzetek, 77., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972, 8.

⁴⁹ Erről: Wéber Antal: Az elbeszélő próza néhány sajátossága a reformkor elején, *Irodalomtörténet*, 1959/2., 197–211.

⁵⁰ Juhász Géza: Vörösmarty novellái, *Irodalomtörténet*, 1951/2., 181.

prózai műfajjá formál az anekdotikus, csattanós (drámában elképzelhetetlen) lezárás. Petőfi valami olyat próbált ki benne, ami azután alapvető eleme maradt szépprózai műveinek, igaz, később más vonásokkal kiegészülve.

5. Petőfi beszélye: *A párbaj*

A novella szövege a kéziratos füzet 1–30-ig számozott oldalai közül a 9–12. oldalakon olvasható. Négy számozott részből áll, amelyek közül az első a leghosszabb: Petőfi kézírásával két és fél oldal, 60 sor.⁵¹ Ez tartalmazza az előkészítést, a bonyolalmat és a kibontakozás nagy részét. A második rész, amelyben a tényleges párbaj lezajlik, jóval rövidebb, 16 sor, benne a tetőponttal. Ezt követi a rendkívül rövid harmadik egység, 4 sor, amelyben a párbaj véget ér, s részben megkapjuk a megoldást is. Majd a negyedik részben következik az ironikus csattanó, ismét 4 sorban.

A novella két szereplője két fiatalember, Szamosi és Homonnai. Mindketten szerelmesek. Szamosi meglátogatja Homonnait, hogy ellelkendezze neki, szeret és szeretik, Démi Róza gyűrűt ajándékozott neki. A meglepett Homonnai azonban felvilágosítja, Róza az ő szerelme, őt szereti viszont, s ezt egy tőle kapott szerelmes levél is bizonyítja. A paradox helyzet feloldhatatlan: a két ifjú megegyezik a szerelmi párbajban. A tisztáson egymásnak szegezik fegyvereiket, ám először képtelenek egymásra lőni. A végső pillanatban pedig Szamosi megpillant egy az erdőben ölelkező, csókolózó párt: a hölgytagja nem más, mint – Démi Róza. A két barát, s rövid időre vetélytárs kilövi pisztolygolyóit, csakhogy végül mindketten a csalfa nő hamis szerelmi ajándékait veszik célba: egyikük a gyűrűt, másikuk a levelet. Ez az ironikus csattanó teszi idézőjelbe a vadromantikus párbaj egész esemény sorát.

Mivel az 1996 előtti szakirodalom még nem ismerhette a novellát, érdemes áttekinteni, milyennek látta a sokban hasonló *A szökevényeket*. Az akadémiai irodalomtörténet egészen pozitív hangvétellel méltatta: „érdekes kísérlet az egyéni elbeszélő hang, modor és forma kialakítására. [...] Anekdotikus kereksege Kisfaludy Károly elbeszéléseire emlékeztet. [...] A társalgási nyelvet reprodukáló stílus, a szaggatottságával természetesen ható párbeszéd, a dagály, az álpátosz tudatos írói tagadása jelzik benne az új ízlés térhódítását.”⁵² Zentai Mária Petőfi verses és prózai epikáját elemezve ezt írta róla: „nemcsak társasági, hanem társalgási novella, leginkább a szereplők beszélgetéséből derül ki, mi történt. Néhány mondatnyi megszólalásakor az elbeszélő kívülállónak, mindentudónak és enyhén ironikusnak mutatkozik.”⁵³ Mindkét elemzés kiemeli az ironiát, a társalgási modort és a szöveg sűrítettségét, szaggatottságát, azt, ahogyan a történeteket meg kell fejtenie az olvasónak, figyelve a dialógusokra.

⁵¹ 27 + 23 + 10.

⁵² Pándi Pál (szerk.): *A magyar irodalom története III.*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978, 763. (A vonatkozó részt Pándi Pál írta.)

⁵³ Zentai Mária: Az epikus Petőfi, in Glatz Ferenc (szerk.): *Közgyűlési előadások. 1998*, I. kötet, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1999, 53.

Martinkó András a novella első három (*A párbajra* leginkább emlékeztető) fejezetét a lírával, az anekdotikus helyzetdalokkal rokonította. Szerinte a mű rövid „Fejezetecskéi inkább versszakok, a nagy ugrásokkal haladó, sietős, szaggatott előadásmód, a csattanós lezárás sokkal inkább a víg balladáé, mint a novelláé.”⁵⁴ Egyértelmű tévedését természetesen menti, hogy a művet mint az életműben társtalán, előzménytelen szöveget elemezte: így inkább szükségszerűségből hasonlítva a feltételezett környezetében, bár valójában inkább megírásánál később keletkező egyes versekhez, amelyek azonban nem balladák, inkább helyzetdalok és zsánerképek.

A folytatásban azonban azt is leszögezte, hogy nem érdemes „a novellácskát valamiféle novellaírói magatartás és elvek tudatos alkalmazásának” példaként tekinteni, mivel az „nem tudatosan és akartan ilyen egyszerű”.⁵⁵ Ennek a kimondását viszont már semmi sem indokolhatta, mármint az irodalomtudósi koncepción kívül, amely felrótta Petőfinek, hogy történetében a népiességnek nyoma sincs, s helytelenítette, hogy a csattanó az egész novella olvasatát visszamenőleg teszi humorossá és parodizálóvá.⁵⁶ Érdekesség, ahogy Martinkó bemutatja, bár a kortársak közül sokan értetlenül fogadták ezt a már nyomtatásban is megjelent írást, többen, így Havas Adolf vagy Gyulai Pál is paródiaként, ironikus műként, az „ál-pathos” inverzeként értelmezték, pedig később Hatvany vagy Horváth János már csak sablonos, szálnalmas „romantikus utánérzés” szövegnek tekintette. Martinkó az utóbbiakkal szemben érzékeli és elfogadja, hogy a mű kezd valami újat a sablonokkal és közhelyekkel, de feltételezi, hogy a parodizálást (amit inkább iróniába fordításnak lehetne nevezni) Petőfi nem tudatosan, hanem véletlenül csinálta.⁵⁷ *A párbaj* szerkesztésmódjának hasonlósága azonban egyértelművé teszi, hogy itt egy tudatos (és legalább kétszer alkalmazott) írói eljárásról van szó.

Szekeres László, az *Ibolyák* közreadója már *A párbajról* tehetett megállapításokat: megmaradt azonban az életrajzi elemek keresésénél. Véleménye szerint a mű önéletrajzi fogantatású, s Petőfi és Orlai Petrics Soma versengését idézi Csáfordi Tóth Róza figyelméért. Orlai visszaemlékezésében megírta, hogy gitárszerenádott adott Rózának, Petőfi pedig ezután „indulatosan támadott meg, s gitárom összetörésével fenyegetett, ha e leány előtt még valaha énekelni merészkedem”.⁵⁸ Kerényi Ferencnek azonban igaza volt, amikor rávilágított, ahelyett, hogy feltételezzük, hogy Petőfi egy 1839-es kamaszvita nyomán írta 1842/43-as, romantikus párbajtörténetét, valószínűbb, hogy egyszerűen két nevet (egy keresztnévet: Róza, egy fiktív nevet: Homonnai) vett hozzá saját életéből.⁵⁹

Kerényi emellett még két dolgot emel ki. Az egyik, hogy a történet a francia romantika hatását mutatja. A másik, hogy meglátszik, *A párbajt* vándorszínész írta:

⁵⁴ Martinkó: *A prózairó Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése*, 59.

⁵⁵ Uo., 59–60.

⁵⁶ Uo., 62–65.

⁵⁷ Uo., 59–60.

⁵⁸ Szekeres: *Utószó*, 30–31.

⁵⁹ Kerényi: „*Ibolyák*” *Petőfitől*, 79.

„a szöveg zöme dialógus, az elbeszélő részek igazából színpadi utasítások, a leírások díszletleírások.”⁶⁰ E megállapításai 2000-ben láttak nyomdafestéket először.

Épp ezért érdekes, hogy 2008-as, meghatározó monográfiájában már egészen mást tartott érdemesnek elmondani a novellával kapcsolatban. Mivel hangsúlyosan megemlítette, hogy a Homonnai Petőfi álneve volt a pápai érdemkönyvben, mint ha elmozdult volna afelé, mégis fontos az önéletrajziség az elbeszélés értelmezése esetében.⁶¹ Részletesen elemezte továbbá a két *Ibolyák* novellát, s ezt a szövegrészt mindenképpen érdemes szinte teljes terjedelemben idézni, mivel feltűnt benne egy régi-új fogalom, a „vagdalt stílus”:

A novellák [...] merőben mások, mint a korabeli divatlapok beszélei. Rövid, balladai szaggatottságú, sok párbeszéddel dolgozó, csaknem drámai szövegek, amelyekben az elbeszélő részek alig-alig többek, mint a drámák szerzői utasításai, a helyszínek rajzai megannyi díszletleírás: „Sűrű lomboktól környezett tér a nézőhely” (*A párbaj*). Ez a „vagdalt stílus” (styl coupé) a francia irodalomból származott át hozzánk, Pulszky Ferenc már 1839-ben rögzítette nyugat-európai útjáról írva, hogy a francia literatúrában „hegyesített rövid mondalmak” divatoznak [...]. Az ezt közlő *Árvízkönyv* megvolt ugyan a pápai képzőtársaság könyvtárában [...], és Petőfi olvashatta is, [...] ám fölötte valószerűtlen, hogy egyetlen lábjegyzet ilyen stiláris folyamatot indított volna el benne. A műfaji mintát adó szépirodalmi mű, az amerikai Washington Irving álneven írott könyve, a *The Sketch Book* pedig, amely meg is volt később Petőfi könyvtárában, csak 1843-ban jelent meg Lipcsében, angol nyelven [...]. Minthogy az iskolai könyvtárlisták sem vezetnek nyomra, egyelőre azt kell tartanunk, hogy Petőfi korai prózájának ez a formája önálló fejlődés eredménye, nyilván összefüggésben színészi törekvéseivel.⁶²

A lelkiismeretes, forrást felkutatni kívánó elemzés – mint látható – olyan hatást szándékozott (volna) kimutatni *A párbaj* és *A bajazzo* szerzőjénél, amelyre Kerényi 2000-ben még nem gondolt. Pedig Martinkó András gondolatai már akkor is rég elérhetőek voltak: a „vagdalt stílus” (nála: *style coupé*), ugyanis az ő 1965-ös kötetében tűnt fel mint a Petőfi-próza jellemzője, alapvetően a *Tigris és hiéna* című dráma mondatstilisztikai jellegzetességeivel, *A hóhér kötele* prózastílusával, Petőfi cikkeivel, majd pedig – némi túlzással – az egész 1848–1849-es forradalmi sajtó publicisztikai jellemzőivel kapcsolatban.⁶³ De mit is értett Martinkó a fogalmon? *A hóhér kötelében* szerinte „Petőfi láthatólag idegen stíluseszményt követve alkalmazza – nagyobb tömegben először most –, s különösen a borzalmas részletekben, ahol is e rövid mondatok – a külön bekezdés súlyával és gyakran a sejtelmes három ponttal is megterhelve – mintegy az univerzális borzalom egy-egy mozdulatát,

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Kerényi: *Petőfi Sándor élete és költészete*, 97–98. Feltételezi – ezt már minden alap nélkül –, hogy akkor a Szamosi név mégis Orlai Petricset rejtené.

⁶² Uo., 98.

⁶³ Martinkó: *A prózairó Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése*, 190., 196., 413., 416., 417. (Kerényi természetesen a fentebb idézett sorai esetében nagy alaposággal hivatkozta Martinkót, ezeket az utalásokat azonban a könnyebb olvashatóság kedvéért nem vettem át.)

lépését, dobbanását akarják sugallni.”⁶⁴ Példái alapvetően epikus, sokszor nem párbeszéd, hanem leíró részek, *A szökevényekkel* kapcsolatban egyáltalán nem említi a *style coupé*-t,⁶⁵ s leszögezi azt is, Petőfi az eszköz alkalmazásában „meg sem közelíti a kortárs prózaírókat”⁶⁶ Ez utóbbi gondolat teljességgel ellentmond annak, hogy azt értelmezzük „vagdalt stílusként”, aminek jellemzőit Kerényi felsorolja, s ami *A párbajt* oly erősen, a kortárs elbeszélők szövegeinél sokkal inkább (!) jellemzi (dialógus, színpadi utasítás, díszletezés stb.).⁶⁷

Ez az elemzési út tehát inkább zsákutca. Ha *A párbaj* nem is jelent meg, *A szökevények* igen: s nem aratott sikert. *A Honderű* kritikusa ezt írta róla: „E beszélyt inkább vázolat- és tervnek, semmint befejezett műnek kell tekintenünk”.⁶⁸ Vagyis az (igaz, Petőfivel elfogult) ítéslt zavarta a Petőfi-féle, rövid, tömör, az elbeszélő-leíró narrációs részeket nagyban nélkülöző, enigmatikus-sűrített elbeszélésmód. Miközben Kerényi feltételezi, hogy korai novellái megírásakor Petőfi építhetett a világirodalmi mintára, „a »vagdalt stílus« közkedveltségére”,⁶⁹ úgy tűnik, a kiadott novella épp az így nevezett stilisztikai jellegzetességek és szerkesztésmód miatt nem okozott tetszést. Az, amit Martinkó *style coupé*ként elemez, sokkal inkább jellemezheti (jellemzi?) a későbbi, „továbbfejlesztett” Petőfi-szépprózát, s annak is a „napló és levél” típusba sorolható részét.

A magam részéről ezért inkább visszatérnék a 2000-es Kerényi-megállapításokhoz, amelyek kifejezetten a színházhoz, a színdarabok dialógusaihoz és Petőfi színi műveltségéhez igyekeztek kötni a prózastílus megújítására tett korai kísérleteit.⁷⁰ Annál is inkább, mert a műnemkeverés a romantika kedvelt játéka.

⁶⁴ Uo., 190. Példájának egy részlete: „Hah, tehát apádat is megölöm, kiálték föl, csak jöjön be a vén lator!... Te nem ismered apámat, mondá Luiza, ez nem apám... de füss, Bálint, füss, nehogy itt találjanak, menekülj!... Ezeket mondá zokogva, kétségbeesve Luiza, én végighallgattam, és most itt vagyok... – ezzel végzél fiam”. (Idézet szöveghűen a hivatkozott helyről.)

⁶⁵ Pedig, ha az egész *A párbajt* ez jellemzi, Martinkónak *A szökevények* első felét is ilyennek kellene elemeznie.

⁶⁶ Martinkó: *A prózaíró Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése*, 196.

⁶⁷ A Petőfi novellisztikájához a nagyhatású Kerényi-monográfia hatására immár hozzáadott *styl(e) coupé* fogalommal kapcsolatban mindenképp megfontolandó, hogy Irving „műfaji mintát adó” *The Sketch Book*jából magyarul is jól ismertek művek, hiszen ebben jelent meg *Az Álmosvölgy legendája* (*The Legend of Sleepy Hollow*) és a *Rip Van Winkle*, amelyek pl. elolvashatók itt: Osztovits Levente (szerk.): *Amerikai elbeszélők I.*, A világirodalom klasszikusai, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1985. Sőt, a mű további részei is megjelentek: Washington Irving: *Vázlatkönyv*, ford. Lutter Tibor, Budapest, Magyar Helikon Könyvkiadó, 1959. Beletekintve a szövegekbe, azokat egyszerűen lehetetlen-ség stilisztikailag vagy szerkesztésben *A párbajhoz*, *A szökevényekhez* vagy akár *A hóhér köteléhez* hasonlítani.

⁶⁸ Idézi: Kerényi: *Petőfi Sándor élete és költészete*, 172.

⁶⁹ Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor ballada-korszaka, Székelyföld*, 2007/2., 65.

⁷⁰ Kiemelendő, hogy Kerényi végeredményben 2008-as elemzési köre után is erre a következtetésre jutott (lásd: „egyelőre azt kell tartanunk, hogy Petőfi korai prózájának ez a formája önálló fejlődés eredménye, nyilván összefüggésben színészi törekvéseivel”), ám valamiért a későbbi szakirodalom mégsem erre az állításra figyelte fel, hanem a *styl(e) coupé* emlegetésére.

6. A párbaj értelmezési lehetőségeiből

Thimár Attila hívta fel arra a figyelmet, hogy Petőfi különösen érzékenyen reflektált a társművészetekre. A Barabás Miklós *Egy utazó cigány család* című festményéről készült újságrajzváltozathoz, a *Vándor élethez* készült, s 1843-ban mellette megjelent *Vándorélet* című Petőfi-vers esetével szemléltette, hogy a reformkor az az időszak, amikor a reprodukciós eljárásoknak köszönhetően a képek, ábrák, kották, így a vizuális és zenei élmények immár a szélesebb nagyközönséghez is eljutottak, s újfajta kölcsönhatásba kerülhettek a szépirodalommal. Petőfi verbálisan megformált versének jelenetező ábrázolása a képi olvasás szerkezetét követi, ám a vizuális megformálástól eltérően erősíti az életképjelenet iróniáját.⁷¹

E gondolatmenettől ötletet kapva roppant érdekes úgy olvasni *A párbajt*, mint egy jelenet, egy „hétköznapi dráma” lenyomatát, s figyelni arra, mikor és miként tér el Petőfi a szokásos drámai szerkezettől: a novella végén, a csattanóban, ahol a vadromantikus majdnem dráma az ironikus-anekdotikus prózába fut bele. Akár a filmszerű látásmód – kissé túlságosan elkoptatott – fogalma is megemlíthető itt: például ahol a barátjára célzó Szamosi megpillantja Homonnai mögött, a válla felett átnézve, a csókolózó párt, amelyre a rákövetkező párbeszéd szavai közelítenek rá, totál plánból szuperplánba:

Némán mutatott Homonnai háta megé.

– Férfi – mond ez visszatekintve –, férfi és hölgy... ölekezés... csók... de mi közünk hozzá?

– S a hölgy? – kérde Szamosi.

– A hölgy?... Hah! Róza...⁷²

A történet befejezése szintén különleges, hiszen a totálok és szekond plánok után hirtelen egészen ráközelít a fűben fekvő, apró pisztolygolyókra, mintegy meglesve őket, s kihallgatva, amint megszólalnak:

– Mit haraptál? – kérde társától egyik golyó a fűben.

– Egy levelet... s te?

– Egy gyűrűt.⁷³

A csattanóval kapcsolatban érdemes megfigyelni, hogy az valójában dupla, sőt tripla. Az enigmatikus stílus és a látszólagos egyszerűségében is csavaros szerkesztés eredményeképpen a történet többször is különös irányt vesz. Az első számozott rész egyértelműen patetikus-romantikus, vagy legalábbis annak tűnik első olvasásra. A két heves ifjú szavalva, intertextusokat zengve verseng Róza elképzelt, örök szerelméért és hűségéért: a *Haloványabban...* kezdetű két sor Vörösmarty *Szép*

⁷¹ Thimár Attila: A zsánerrajz tanulságai. Petőfi Sándor: *Vándorélet*, in Thimár Attila: *Képek költői – költői képek. A szöveg és a vizuális tartalom kapcsolata reformkori verseinkben*, Budapest, Ráció Kiadó, 2020, 181–190.

⁷² Petőfi Sándor: *A párbaj*, in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 8.

⁷³ Uo., 9. A szövegformával kapcsolatban megjegyzendő, hogy *A hóhér kötelében* Petőfi többször is használ hasonló, ismétléses szerkezetet, például fejezetzáróként. („Sebeket adtam. [...] Virágokat kaptam!” Petőfi Sándor: *A hóhér kötele*, in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 76.)

Ilonkájának (pontatlan) idézése. Felvetődhet, hogy nehéz Szamosit és Homonnait, illetve a beszédszólamaikat megkülönböztetni: úgy vélem azonban, ez nem a gyakorlatlanságból eredő írói hiba vagy az egyénítés hiánya. A két fiatalember teljes mértékben egymás tükörképe: ezért nem fontos például külső leírásuk, s ezért visszahangozzák olykor egymás szavait is.⁷⁴ Egyformaságuk lehetővé teszi párbeszédük szellemes, párhuzamos-ellentétező szerkesztését, amely ismétléseivel parodisztikussá, de legalábbis megmosolyogtatóvá teszi a szövegrészben viharzó nagy érzelmeket. A fiatal emberek elrohannak párbajozni, majd rajtakapják a csalfa Rózát. Ez a csattanó a második rész végén anekdotikusan le is zárhatná az elbeszélést. A harmadik számozott rész azonban ismét felveszi a fonalat, s akár még meg is ijesztheti az olvasót, ha az belemegy a játékba. A két szerelmes meglátja ideálját, amint egy harmadik férfival csókolózik.

– Hát lőjünk, Homonnai?

– Igen. De más célt a golyóknak!

– hangzik a vészjósló párbeszéd. Ezután „egy durranat hallik. Utána más.”⁷⁵ A szöveg egy pillanatra visszatér a pátoszos, viharzó érzelmű romantika közhelyeihez: logikusan következő tragikus befejezés lehetne, ha a két fiatalember két pisztolygolyójával a „csábítót” és a „szirént” lőné le bosszúból. Ám a novella már szállítja is a következő fordulatot, mégpedig narrációs váltással. Az addigi szereplők kísétálnak a történetből, s helyüket a két – megszemélyesített – pisztolygolyó veszi át, akik a füben lapulva, mintegy meseszereplőként, ám a szívek drámájából mit sem értve megbeszélik, „mit haraptak”: a levelet és a gyűrűt. S ez a (tulajdonképpen) második csattanó hozza el a beszély befejezését.

A párbaj érdekessége az is, hogy – bár műfajmegjelölése *beszély*, amely a reformkorban sok mindent jelenthet – egészen rendkívüli módon megfelel a *novella* műfaj modern definíciójának. Hansági Ágnes kíséri végig egyetemi jegyzetében, miként ment végbe épp a 19. században az a műfaji differenciálódás, amely során elvált egymástól *regény*, *kisregény*, *elbeszélés* és *novella*, s az utóbbi műfajon többé „már nem egyszerűen »kis« (terjedelmű) regény[t értettek], hanem valamely középponti esemény köré szigorúan megkomponált cselekménysort elbeszélő rövid, narratív szöveg”-et.⁷⁶ A magyar *beszély* fogalma eleinte regényszerű, túl bonyolult szerkesztésű, túl szerteágazó cselekményű történetet jelentett, amely inkább csak méretében tér el a regénytől.⁷⁷ Bajza József ugyan 1833-ban a német *elbeszélés* (*Erzählung*) műfajával azonosította, sőt, *novellának* is nevezte, de mindkét műfajt a regény alfajaként tárgyalta, s úgy vélte, „Elbeszélésnek, vagy beszélynak neveztetik általában minden

⁷⁴ Hogy mikor melyikőjük szólal meg, azt viszont az eredeti kéziratban mindig egyértelműen jelzi, hogy az illető szavai egyes (Szamosi) vagy dupla (Homonnai) idézőjel között állnak. Sajnos a népszerű kiadás mindkét esetben párbeszédjeleket alkalmaz a modern helyesírásnak megfelelően.

⁷⁵ Petőfi: *A párbaj*, 9.

⁷⁶ Hansági Ágnes: *Műfajok a 19. században. 1. A novella*, Szeged, Tempevölgy – SZTE BTK Magyar Irodalmi Tanszék, 2020, 18.

⁷⁷ Uo., 18–19.

elmúlt 's végbement esetnek másokkal közlése.”⁷⁸ Petőfi beszélyeire azonban már 1843-ban igazak a novella ma általánosan ismert jellemzői: e művei igen rövidek (sőt, a koraiak különösen), cselekményük egy szálon fut, kevés szereplőt mozgatnak, kevés helyszínen játszódnak, erősen párbeszédesek, és csattanóval fejeződnek be.

Mindezek miatt *A párbaj* kiválóan alkalmas iskolai, felső tagozatos vagy középiskolai felhasználásra.

- Rövid, gyorsan elolvasható, így juthat idő órai értelmezésére.
- Mindenben megfelel a novella klasszikus meghatározásának, így annak egyes vonásai felismertethetők szövegén.
- Jól megkerestethetők benne a romantikus próza egyes vonásai: a végletes szenvedélyek, nagy feszültségek és ellentmondások a cselekményben és a szereplők tulajdonságai terén, a fekete-fehér jellemábrázolás, sőt, akár a főhős(ök) szembekerülése az addig ismert, békés világgal.
- Nyelvezete elég „régies”, reformkori ahhoz, hogy felidézzen valamit az elmúlt időkből, mégis elég érthető ahhoz, hogy ne legyen gátja a cselekmény megértésének. Alkalmas lexikát növelő, stilisztikai vagy egyéb, játékos szövegértési feladatok készítéséhez, megoldatásához.
- A cselekmény kibontása segítheti az enigmatikus, sűrített, egyéb romantikus művek, így például az Arany-balladák vagy Mikszáth-novellák értelmezését is: hiszen azokban hasonló kirakósdarabkákat összeillesztő, hiányokat kitöltő, rejtélyfejtő („mi történt”) olvasási-szövegértési stratégiákra van szükség.
- A szöveg kiált az előadás, dramatizálás vagy dramatikus felolvasás után. Nagyon könnyű akár blattoltatva is bemutatni: két jól olvasó fiútanuló párbeszédét harmadik társuk vagy a pedagógus kísérheti narrátorként. De jelenetezhető, s el is játszható a történet, az előkészületek során a négy rész előadásának megtervezése és megvalósítása (jelmeztervek, díszlettervek, rendezés) akár négy csoport munkája is lehet. Kooperációjukból összeállhat egy egész darab.
- Filmre is vihetők egyes cselekményelemek vagy -részek, ehhez elég a mobiltelefon kamerája és sok kreatív ötlet. Különösen érdekes lehet, mit kezd a dramatizálás / filmváltozat az utolsó – Petőfi korából szemlélve egyáltalán nem színpadi, mert legfeljebb filmre vagy modern színpadra termett – résszel, amelyben a pisztolygolyók beszélgetnek...
- Emellett a történet alkalmas vitaindító lehet olyan témák megtárgyalásához, mint a hűség, a szerelem és barátság viszonya, vagy a csalódás elviselésének nehézsége.
- Mivel a novella ifjúkori mű, erre fogékony közösségben kritika, recenzió is íratható róla, s szóba jöhet, milyen 20 évnél fiatalabb írónak lenni, melyek a pályakezdés nehézségei stb.

⁷⁸ Uo., 22.

- Az *Ibolyák* kötet és a novella történetének megismerése pedig közelebb hozhatja a látszólag unásig ismert Petőfi-életrajzot is a tanulókhoz: egy váratlanul elkerülő kézirat története, amely ráadásul igazolja, hogy Petőfi már egészen fiatalon kötetben gondolkozott, sok szempontból inspiráló lehet egy mai diák számára.⁷⁹

Csak sajnálni lehet, hogy amikor a Petőfi-bicentenárium tiszteletére a Multiverzum Kiadó innovatív sorozatába bekerült egy Petőfi-prózakötet, a szerkesztők nem vették fel anyagába az *Ibolyák* két novelláját. Pedig *A hóhér kötele* című, Szabó Imola Julianna fedélképével a fiatalokat, a mai olvasókat is sikeresen megszólító gyűjtemény alig négy-öt oldallal lett volna hosszabb, ha Petőfi egyetlen fennmaradt regénye mellett az összes (három helyett öt) novelláját tartalmazza⁸⁰ Ilyen kiadás hiányában is elérhető azonban *A párbaj* szövege, akár nyomtatott formában, akár az interneten, így megfelelő formában lehet bevinni az órára.

7. Összegezés

Ahogy a tanulmányból kiderült, Petőfi szépprózája nemcsak regényét és novelláit jelenti, de azokat a levél-, napló- és jegyzetformákat idéző, önmagát és saját élményeit fikcionalizáló műveket is, amelyeket publikálva hagyományosan a privát szférában létező műfajokat tett népszerűvé a kor romantikus divatjának megfelelően, de egyúttal nyelvében, stílusában meg is újítva ezeket. Petőfi prózájának jellegzetességeivel foglalkozva ezeket együtt érdemes vizsgálni *A hóhér kötelével* és az elbeszélésekkel.

A költő 1847 tavasza után már nem írt hagyományos értelemben vett novellákat, helyettük a kor sajtónyelvének, társalgási nyelvének, magán írásgyakorlatainak jellegzetességeit magukon viselő prózaformákban alkotott. Ezekhez azonban előtanulmányul épp korai novellái szolgálhattak: elsősorban is *A párbaj* (egyik legkorábbi fennmaradt beszélye) és *A szőkevények* (első nyomtatásban is közölt elbeszélése). Ezeket szorosan összeköti a szerkezet, a rövid terjedelem, az erős, szinte kizárólagos dialogikusság és az ironikus-anekdotikus értelmezhetőség.

Az *Ibolyák* című, kéziratban fennmaradt *A párbaj* a fiatal színész, költő, novellista sokoldalúságáról és színházi kapcsolódásairól tanúskodik. Tükrözi Petőfi korai prózastílusának jellegzetességeit, amelynek egyik fő ihletője a korszakban megújuló, természetes színpadai dikció, a másik pedig a kortárs (vad)romantikus

⁷⁹ Szeretnék köszönetet mondani a Ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium 2023-ban érettségizett 12.D és 2024-ben érettségizett 12.C osztályának, akikkel annak idején együtt kezdhettem el felfedezni *A párbaj* tanórai feldolgozásának lehetőségeit.

⁸⁰ Petőfi Sándor: *A hóhér kötele. Regény és novellák*, Klasszik Magyar, Budapest, Multiverzum Kiadó, 2023. Ilyen esetekben út vissza, hogy az internet és a Web 2.0 korában létezőnk: a kötet szerkesztője ugyanis nem nyomtatott forrást használt, hanem a Magyar Elektronikus Könyvtárban elérhető, Martinkó András szerkesztette, eredetileg 1967-ben összeállított *Petőfi Sándor összes prózai művei és levelezése* kötetből dolgozott. Így talán nem is értesült az *Ibolyák* két novellájának létezéséről: pedig azok már 2022-ben bekerültek az új népszerű összkiadásba, a *Petőfi Sándor összes prózai írása és levelezése* című, Szalisznyó Lilla és Zentai Mária szerkesztette, nyomtatott gyűjteménybe.

(német és francia) drámairodalom, amelynek közhelyeit azonban Petőfi meglepően modern módon ironikusan felülírja az elbeszélésben.

Egyediségét többek közt az adja, hogy eltérve a reformkor elejének prózáirói mintáitól, a verbalitás, a természetes párbeszéd és nyelv, a mindennapi szituációk bemutatása jellemzi. Műve rokonságot tart a társalgási drámával, a magánéleti szövegekkel, nem annyira elbeszélte történet, mint bemutatott, lefestett, sűrített, drámai szituáció, amelyet azonban mégis prózává alakít az anekdotikus, (dupla) csattanós lezárás és a szinte filmszerű látásmód. E korán kialakított jellegzetességek későbbi szépprózájában is megmutatkoznak.

Bár a reformkor a beszély műfaján sokszor egyszerűen rövid regényt ért, Petőfi prózájának újdonságát az is mutatja, hogy már ez a korai története is tökéletesen megfelel a modern novella valamennyi jellegzetességének.

A felsoroltak miatt *A párbaj* különösen alkalmas tanórai elemzésre, játékra. Nemcsak izgalmas sorsú Petőfi-zsenge, amely új vonásokkal gazdagítja a Petőfi romantikájáról és modernségéről alkotott képet, de kísérletező elbeszélés is, amelyet érdemes ismerni.

Függelék: a novella szövege

A párbaj.

Beszély.

I.

„Boldogság, ne pattantsd szét keblemet! – A szőlő elaszik, ha nincs, ki vesszejéről leszedje. És oh a gyönyör kinná válik, ha nincs rokon sziv, kivel megoszszuk...”

„Igazad van, barátom!” szakasztá félbe a belépő, berohanó Szamosi Homonnait, ki főntebbi szavai után hosszan veté magát pamlagára.

„Igazad van, – monda Szamosi – azért jövék hozzád, hogy kebledbe öntsem lelkem boldogságát, idvét; oh te barátom vagy, részt fogsz venni örömemben...”

„S te az enyémben...”

„Ne szakaszsz félbe, Homonnai! Keblem áradó folyam; hagyd kiömlöni, vagy ön partját mossa el. Halld, én szeretek...”

„Én is.”

„S szerettetem!”

„Én is.”

„De az én kedvesem, Homonnai, az én kedvesem! az az angyali jóság, az az isteni szépség, az a...”

„Semmi, barátom, semmi, Rózám mellett...”

„Micsoda Róza?” kérdé kissé meghökkenve Szamosi.

„Démi Róza, ezen...”

„Téged szeretne? Róza?”

„Miért ne?”

„Téged?”

„Igen, ha mondom!”

„Tréfa!”

„A leges-legkomolyabb való.”

„Eszedet vesztéd, jó barátom!” mond Szamosi vadúl kacagva. „Róza engem szeret, engem és senki mást! Nézd e gyűrűt...”

„Övé...”

„Volt!” egészíté ki Szamosi.

„S nézd ezt!” szólt Homonnai, kebléből papírt vonva ki.

„E levél?” kérdé kíváncsian Szamosi.

„Olvasd.”

„Szivem királya...” kezdé olvasni Szamosi.

„Csak a végét, csak a végét, az is elég lesz.”

„Örök hived...” rebegé amaz, s a levél kihullt kezéből.

S a két ifju – mint a költő mondja –

Haloványabban fehér szobornál
némán és merőn áll.

„Te le fogsz mondani róla!” szóla Szamosi szünet után.

„Örjögesz?”

„Le kell mondanod, csábitó!”

„Szamosi, semmi sértést...”

„Csábitó, mondom, és újra csábitó!”

„Alávaló – ez vért kíván!”

„Annál jobb. – Holnap.”

„Még ma.”

„Jó. Tüstént!”

S elrohantak. - A falon terhétől menekülten állt két pisztolyszeg.

II.

Sűrű lomboktól környezett tér a nézőhely. Két fegyveres ifju jön. Fegyvereiket etetik, mellyek mohón nyelik ónétkéiket, mint... galamb a búzaszemet, mint... martalékát a pokol. Célba állnak.

„Még egyszer, Homonnai, mondj le...”

„Lőj!”

Szamosi célzott, és... keze a fegyverrel lehanyatlott.

„Lőj, ha mondom!”

„Nem lövök...” s a hang elhalt ajkain. Némán mutatott Homonnai háta megé.

„Férfi – mond ez visszatekintve – férfi és hölgy... ölekezés... csók... de mi közünk hozzá?”

„S a hölgy?” kérdé Szamosi.

„A hölgy?... Hah! Róza...”

III.

„Hát lőjünk, Homonnai?”

„Igen. De más célt a golyóknak!”

S egy durranat hallik. Utána más. – Az ifjak kezét fogva távoznak.

IV.

„Mit haraptál?” kérdé társától egyik golyó a fűben.

„Egy leve[le]t – s te?”

„Egy gyűrűt.”⁸¹

Irodalomjegyzék

- Fekete Sándor: *Petőfi, a segédszerkesztő*, Irodalomtörténeti Füzetek, 20., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958.
- Fekete Sándor: *Petőfi, a vándorszínész*, Irodalomtörténeti Füzetek, 64., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969.
- Fekete Sándor: *Petőfi romantikájának forrásai*, Irodalomtörténeti Füzetek, 77., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.
- Fried István: *A (poszt)modern Petőfi*, Budapest, Ister, 2001.
- Gyimesi Emese: „Iparlovagok” Szendrey Júlia életműve körül. Szendrey Júlia 1847-es naplópublikációinak kontextusai, in Szilágyi Márton (szerk.): *Ki vagyok én? Nem mondom meg... Tanulmányok Petőfiről*, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2014, 103–121.
- Hansági Ágnes: *Műfajok a 19. században. 1. A novella*, Szeged, Tempevölgy – SZTE BTK Magyar Irodalmi Tanszék, 2020.
- Irving, Washington: *Vázlatkönyv*, ford. Lutter Tibor, Budapest, Magyar Helikon Könyvkiadó, 1959.
- Juhász Géza: Vörösmarty novellái, *Irodalomtörténet*, 1951/2., 175–185.
- Kerényi Ferenc: „Ibolyák” Petőfitől, in Kerényi Ferenc: *Vörösmarty – Petőfi – Madách*, Osiris Irodalomtörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 69–79.
- Kerényi Ferenc: Petőfi Sándor ballada-korszaka, *Székegyföld*, 2007/2., 62–71.
- Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*, Osiris Monográfiák, Budapest, Osiris Kiadó, 2022.
- Kerényi Ferenc: Vörösmarty és a játékszíni gyakorlat kérdései, in Kerényi Ferenc: *Vörösmarty – Petőfi – Madách*, Osiris Irodalomtörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 9–37.
- Korompay H. János: Utószó, in *Petőfi és Arany levelezése*, szerk. Korompay H. János, Osiris diákkönyvtár, Budapest, Osiris Kiadó, 2009, 167–171.
- Margócsy István: *A hóhér kötele*, in Margócsy István: *Petőfi-kísérletek. Tanulmányok Petőfi Sándor életművéről*, Pozsony, Kalligram, 2011, 222–230.
- Martinkó András: *A prózairó Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése*, Irodalomtörténeti Könyvtár, 17., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965.

⁸¹ Petőfi Sándor: *Ibolyák* (hasonmás kiadás), s. a. r. Szekeres László, Budapest, Argumentum Kiadó – Kortárs Kiadó, 1996, 11–14.

- Nábrádiné Jurasek Ibolya: *XIX. századi úti beszámolók. Tóth Lőrinc és Petőfi Sándor műveinek összehasonlító szövegstilisztikai vizsgálata*, Budapest, Martin Opitz Kiadó – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2009.
- Osztovits Levente (szerk.): *Amerikai elbeszélők I.*, A világirodalom klasszikusai, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1985.
- Osztovits Szabolcs: „*Sors, nyiss nekem tért*”. *Petőfi Sándor életének krónikája*, Budapest, Osiris Kiadó, 2022.
- Pándi Pál (szerk.): *A magyar irodalom története III.*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.
- Petőfi Sándor: *A hóhér kötele. Regény és novellák*, Klasszik Magyar, Budapest, Multiverzum Kiadó, 2023.
- Petőfi Sándor: *Ibolyák* (hasonmás kiadás), s. a. r. Szekeres László, Budapest, Argumentum Kiadó – Kortárs Kiadó, 1996.
- Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, s. a. r. Szalisznyó Lilla – Zentai Mária, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2022.
- Rajnai Edit: „A napokban érkezett hozzánk egy pápai diák...” Petőfi, a színész, in Szilágyi Márton (szerk.): *Ki vagyok én? Nem mondom meg... Tanulmányok Petőfiről*, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2014, 17–44.
- Riedl Frigyes: *Kölcsey Ferenc*, Magyar Irodalmi Ritkaságok, 42., Budapest, A budapesti Kölcsey Ferenc és Berzsenyi Dániel gimnázium önképzőköre, 1938.
- Dr. Szekeres László: Utószó, in Petőfi Sándor: *Ibolyák* (hasonmás kiadás), s. a. r. Szekeres László, Budapest, Argumentum Kiadó – Kortárs Kiadó, 1996, 25–31.
- Szilágyi Márton: A bosszú műve. *A hóhér kötele*, in Szilágyi Márton: *A magyar romantika iker-szillagai. Jókai Mór és Petőfi Sándor*, Osiris Irodalomtörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2021, 85–109.
- Thimár Attila: A zsánerrajz tanulságai. Petőfi Sándor: *Vándorélet*, in Thimár Attila: *Képek költői – költői képek. A szöveg és a vizuális tartalom kapcsolata reformkori verseinkben*, Budapest, Ráció Kiadó, 2020, 181–190.
- Zentai Mária: Az epikus Petőfi, in Glatz Ferenc (szerk.): *Közgyűlési előadások. 1998*, I. kötet, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1999, 39–56.

Átírások és adaptációk

SZINGER VERONIKA

„ILUSKA MOSODA A PETŐFI UTCÁBAN”

A János vitéz rendhagyó adaptációja a kecskeméti Ciróka Bábszínházban

Petőfi Sándor elbeszélő költeményét, a János vitézt 2022 februárjában állította színpadra a Ciróka Bábszínház. A tanulmány e rendhagyó adaptáció jellegzetességeit mutatja be. Azokat a kreatív megoldásokat, amelyekkel Vidovszky György rendező a gyermekek fantáziájának megmozgatását tűzte ki célul, elsősorban a tárgyjáték eszközeivel, a tárgyak átértelmezésével, valamint a dramaturgiai fogások, az élő zene és megzenésített Petőfi-versrészletek alkalmazásával.

Kulcsszavak: bábjáték, dramaturgia, élő zene, megzenésített versek, tárgyjáték

1. Bevezető

Az emlékévk miatt sok színház tűzte műsorára a *János vitézt*, vagy az eredeti szöveggel vagy Kacsóh Pongrác daljátékának formájában.¹ A kecskeméti sajtó és a Ciróka Bábszínház a fentebb olvasható hangzatos címmel² hirdette azt az előadást, amely Petőfi Sándor elbeszélő költeményét mutatta be, szintén a Petőfi-emlékévk kapcsán, 2022 februárjában Vidovszky György rendezésében.³ A rendezőről köztudott, hogy kreatívan, teljesen újszerű módon viszonyul a bábtechnikához, ahol a tárgyak átértelmeződnek.⁴ A tanulmány célja annak bemutatása, hogy a rendező miben tért el a klasszikus *János vitéz*-feldolgozásoktól: milyen dramaturgiai eszközökkel éri el, hogy a történet a gyerekek fejében, képzeletében keljen életre a szöveg erejének köszönhetően,⁵ az átértelmezett tárgyak hogyan indítják be a fantáziát. További cél annak kifejtése, hogy a stílusában régies, de gondolkodásában és színpadi megjelenítésében rendkívül modern történet⁶ milyen üzenetet közvetít, hogyan hathat a mai gyerekközönségre. Ugyancsak kitérünk az élőzene, valamint a megzenésített Petőfi-versrészletek szerepére. Fontos tudni, hogy az előadást elsősorban kisiskolásoknak szánták, tízéves kortól ajánlják, és mivel a *János vitéz* 5. osztályban kötelező (közös) olvasmány,⁷ sok kisgyerekeknek valószínűleg ez az első találkozása Petőfi elbeszélő költeményével. A célcsoport határozott kijelölése befolyásolja mind a dramaturgia, mind a bábozás jellegzetességeit, hiszen a játékosság fontos követelménye a bábdaraboknak, főleg a kisiskolás korosztálynál, ezért kerülnek a tanulmány fókuszába a dramaturgiai jellemzők és az ún. tárgyjáték jellegzetességei.

¹ Hráskó István: Mosodában játszódik a kecskeméti Ciróka Bábszínház legújabb előadása, *Baon.hu*, 2022. február. 26. [Előadás](#) (Letöltés: 2023. augusztus 21.)

² Uo.

³ A bemutató előadás 2022. február 26-án volt.

⁴ *Mosodában játszódik a kecskeméti Ciróka Bábszínház legújabb előadása.*

⁵ A János vitéz bemutatójára készül a Ciróka Bábszínház, *Kultúra.hu*, 2022. február. 26. [Bemutató](#) (Letöltés: 2023. augusztus 21.)

⁶ Uo.

⁷ Nemzeti alaptanterv: [Jogsabály](#) (Letöltés: 2023. augusztus 21.)

2. Dramaturgiai jellemzők

Vidovszky György rendező az eredeti szöveggel dolgozott, a mű fő vezérvonalait tisztelettel kezelte.⁸ Ugyanakkor a rendező szerint minden színházi előadásnál fontos az, hogy valahogy a jelen nézőihez szóljon, ezért próbálták a darabot modern környezetbe helyezni. A helyszín egy mosoda (ez valóban lehetne a képzeletbeli Petőfi utcai Iluska mosoda), ahol a főhős – már idős korában visszaemlékezve – pattogatott kukoricát eszegetve maga meséli el a vele történeteket. Illyés Gyula még úgy tudta elképzelni az elbeszélő költeményt, mintha az a fonóban hangzott volna el,⁹ a bábdarab megálmodói azonban mosodai helyszínben gondolkodtak. Itt, a mosodában játszódó előhangban, és nem a francia királynak mondja el azt is az elbeszélő, hogyan lett ő Kukorica Jancsi. Az alkotók megőrizték Petőfi szövegét, a szöveg mennyiségét viszont Tóth Réka Ágnes dramaturggal a színpadi gondolkodás szempontjai és a célcsoport befogadási jellemzői szerint csökkentették.¹⁰ De mit is jelent ez a bábszínházi gondolkodás a szöveg szempontjából? Ha kész szöveggel dolgozik a dramaturg, mint ebben a konkrét esetben is, rengeteg leíró rész ki fog maradni, hiszen a leírás a színpadon cselekményként jelenik meg. Az elbeszélő részeket az idős János bácsi mondja, míg a párbeszédekben az ifjú Jancsi vesz részt, mint ahogy ő hangosítja ki a belső monológjait is. Ugyancsak kimaradnak olyan részek, amelyek a cselekmény szempontjából nem fontosak. Gondoljunk arra, hogy egy bábszínházi előadás, főleg, ha tízéves kortól ajánlják, nem szerencsés, ha túllépi az 50–60 percet. Tehát a bábjáték dramaturgiája az élő színházétól különbözik, mert a bábjátékban több a koncentráltság, a sűrítés.¹¹ Fontos a drámaiság: a drámai helyzet mindig addig tart, amíg a szereplő döntési helyzetben van, amíg nem döntött. Kukorica Jancsi is több döntési helyzetbe kényszerül, nem véletlen, hogy a dramaturg pl. egy az egyben meghagyta Jancsi belső monológját a zsványok tanyáján. Ennek végén Jancsi becsületessége, egyenes jelleme mutatkozik meg. Ami szintén hangsúlyos maradt a darabban – hasonlóan Jankovics Marcell rajzfilmjéhez¹² –, a szerelem fázisainak bemutatása.

Jelentős eltérés azonban az eredeti műhöz képest, hogy a két szerelmes nem a halálban, hanem János vitéz álmában találkozik újra, amikor János vitéz elalszik Iluska sírhalmán. Miközben a rendezők általában tiszteletben tartják a szerző szándékát, a rendezőnek joga van a drámai mű egyéni magyarázatára is.¹³ Vidovszky György rendező elmondása szerint a fent említett rész volt a legfontosabb dramaturgiai döntésük.¹⁴ Azt régóta tudjuk, hogy Petőfi eredetileg korábban fejezte volna

⁸ *A János vitéz bemutatójára készül a Ciróka Bábszínház.*

⁹ Illyés Gyula: *Petőfi Sándor*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971, 172.

¹⁰ *A János vitéz* című bábelőadás rendezői szöveggönyve, a rendező által rendelkezésre bocsátva. Ciróka Bábszínház, Kecskemét, 2022.

¹¹ Szőke István: *A bábjátászás ábécéje. Az ujjaktól a marionettig*, Dunaszerdahely, Csemadok Művelődési Intézete, 2009 (elektronikus változat), 32. [Bábjátászás](#) (Letöltés: 2023. augusztus 21.)

¹² *János vitéz* (Jankovics Marcell, 1973.)

¹³ Szőke: *A bábjátászás ábécéje*, 104.

¹⁴ Vidovszky György rendező személyes közlése alapján. 2023. február 3.

be a történetet/szöveget.¹⁵ Amikor Petőfi felolvasta Vörösmartyéknak az eposzt, a tündéri hősköltemény a mai változatának körülbelül a felénél fejeződött be, vagyis amikor János vitéz a francia udvarból hazaérkezik, és Iluskát holtan találja. A kortársak őszinte elragadtatása készítette arra, hogy megírja a folytatást az eredeti szöveghez, amelyben „a földi megpróbáltatások után hősét, mintegy ráadásképpen fölropíti a mesék megpróbáltatásai közé.”¹⁶ Csakhogy Iluskát már nem lehetett visszahozni a halálból. Vidovszky György számára régóta problematikus volt a *János vitéz*ben az, hogy gyermekirodalomként tekintünk rá, ugyanis a történet második fele az öngyilkosságba vezető utat írja le szimbolikus módon, tündérország azonos a túlvilággal. Ezért döntött úgy a rendező, hogy a síron alszik el János vitéz, ott álmodja a tündérországbeli találkozást, és ebből ébredve, ezzel a szerelemmel a szívében éli végig az életét.¹⁷

Ami szintén érdekes, hogy ebben az „álomban” a színpadon János vitézt egy a színészek által animált piros kapucnis pulóver jeleníti meg, míg a János vitézt alakító színész játssza a sárkánykígyó képében megjelenő mostohát, ami az önmagában lévő gyűlölettel való leszámolást jelenti. Ugyancsak fontos, hogy ebben az álomban János vitéz maga az óriás is, aki „saját magát” juttatja el Tündérországba. Vagyis ez az álom terapeutikus a rendező interpretációja szerint. Az ilyen összetett allegóriát, szimbólumokat leginkább csak a felnőtt befogadó képes megérteni, a gyermekben ebből legfeljebb annyi tudatosul, hogy János vitéz álmodja a találkozást, és Iluska hiányában is örökre tudja szeretni őt.¹⁸

A gyakorló pedagógusok tudják, hogy az eredeti szöveg, Petőfi művének nyelvezete nem egyszerű a mai iskolások számára. Mégis számos lehetőség van a bábelőadás megértésének könnyítésére. Ilyen lehetőség többek között a humor, amely a közönség érdeklődésének fenntartására (főleg, ha gyerekközönségről van szó) fontos eszköz. Petőfi műve bővelkedik humoros részekben. Szerb Antal szerint ezt a művet külföldi ismerőseinknek, barátainknak kellene odaajándékoznunk, hogy megérezzék a magyar népjelleg humorát, semmihez sem fogható báját.¹⁹ Humoros elem pl. a földrajzi és történelmi áltudatlanság.²⁰ Anatópizmussal találkozunk, amikor az elbeszélő azt mondja, hogy Franciaország és India határos. Ez egy földrajzi keveredés a műben, a darabban a katonák le is veszik a sisakot a fejükről (az előadásban mosógépdobot viselnek sisakként), és csodálkozva, kérdőn néznek az elbeszélőre, aki határozottan megismétli, hogy Franciaország és India határos. Ezt a tévedést valószínűleg már az ötödik osztályos gyerekek is észreveszik. De jelen van az anakronizmus is, hiszen a törökök a valóságban nem támadták meg Franciaországot. Humoros jelenet az a látszatkonfliktus is, amikor a francia király új nevet ad Jancsinak,

¹⁵ Illyés: *Petőfi*, 168–169.

¹⁶ Uo., 169.

¹⁷ Vidovszky György rendező személyes közlése alapján. 2023. február 3.

¹⁸ Vidovszky György rendező személyes közlése alapján. 2023. február 3.

¹⁹ Szerb Antal: *Magyar irodalomtörténet*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1978, 387.

²⁰ Uo.

vagyis Kukorica Jancsiról János vitézre kereszteli. Mivel Kukorica Jancsi neve az ő identitásának fontos része, ezért ezt a kvázi státuszváltást nem fogadja szívesen. A francia király egy mitugrász törpe a darabban, hasonlóan a Jankovics Marcell-féle rajzfilmben megjelenő szereplőhöz, aki viszont emlékeztet a *Sárga tengeralattjáró* című Beatles-film²¹ Nowhere Man figurájára. Köztudott, hogy az 1968-as *Yellow Submarine* nagy hatást gyakorolt az 1970-ben készült *János vitéz* rajzfilmre, tehát intertextuális áthallások tanúi vagyunk. Különleges jelenete a darabnak, amikor a király a francia nemzeti trikólórt a szájához illesztett piros-fehér-zöld sálra, azaz magyar nyelvre cseréli le, onnantól magyarul szól Jancsihoz. Ez azért érdekes, mert kitűnően rímel az Illyés Gyula által írottakra: „Ez a legtöményebb, leghódítóbb magyar mű. [...] Nemcsak a betyárok alföldiek benne, hanem a francia király is, a tengerek, a hegyek, a csillagok is. [...] A világmindenség békés magyarosítása.”²² Hasonlóképpen ír róla Szerb Antal is: „A legszebb benne az, hogy ennek a mesevilágnak minden kis tündére, minden óriása magyar tündér és magyar óriás, középpontja a vitéz magyar huszár évszázados legendája, és az óperenciás tengeren túl is magyar levegő lebeg.”²³

A fent említett, francia királyi udvarban játszódó jelenetben fontos szerepet kap az ismétlés, de a nyelvi redundancia máskor is megjelenik: többször hangzik el lényegében ugyanaz a szöveg a bábelődásban, pl. a tolmácsolás során, amikor a huszár mondatait nem lehet érteni a sisak miatt, vagy a franciául beszélő francia király, illetve királylány mondanóját kell lefordítania János bácsinak vagy a basa fiának. Közben a magyarra fordított beszédben megjelenik török és francia akcentus.

BASA FIA:

Hodzsha kedved tartja, feleséged leszek.

Lesz!

KIRÁLYLÁNY

*'ogy'a kedved tártját, feleséged löszek.*²⁴

Az említetteken kívül a bábszínházban további lehetőségek vannak arra, hogy a szöveg megértését segítség.

3. Tárgyjáték

A színház, a bábszínház komplex előadási tér, ahol nemcsak a szöveg számít, hanem a színészi játék, az effektek, a zene, a fények, a mozgás, a bábok, a háttér, a díszlet, az egész képi megjelenítés, vagyis a bábszínház önálló művészeti ágakat szintetizál.²⁵ Jelen előadásban a színpadkép megjelenítésében rendkívül modern, amelynek terveit Mátravölgyi Ákos készítette. A díszletet több tucat nem valóságos mosógép

²¹ *Yellow Submarine* (George Dunning, 1968.)

²² Illyés: *Petőfi*, 170.

²³ Szerb: *Magyar irodalomtörténet*, 387.

²⁴ A János vitéz című bábelőadás rendezői szövegtövényve.

²⁵ Szőke: *A bábjátékozás ábecéje*, 103.

alkotja, amit színpadi trükkökkel (fénytechnika, kellékek elhelyezése) használnak ki az előadás során. Ez a helyszín és az itt lévő tárgyak nagyon jó lehetőséget kínálnak a mese illusztrálására.²⁶

A kecskeméti előadás részben tárgyjáték, részben élőjáték. Élőjáték, amikor a színészek jelenítik meg a különböző figurákat. Az élőjáték, az élőszínész megjelenítése a bábszínházban komoly vitát váltott, vált ki szakmai körökben. Ellenzői arra hivatkoznak, hogy az élőjáték a bábszínház jellegének a rovására történik, szélsőséges esetben a bábszínpadról jóformán teljesen eltűnik a báb.²⁷ Ezzel szemben a tárgyjáték alapja, hogy lényegében mindenből lehet bábót készíteni, terményből, termésből vagy hétköznapi tárgyakkól is, csak meg kell találni az ötletet, annak hatásos megoldását.²⁸ Van, amikor nem alakítják át bábbá a tárgyakat, az eredeti tárgyakat animálják, például a Jancsit szimbolizáló piros kapucnis pulóvert. A tárgyak átlényegülésének érdekes példája az előadásban a már korábban említett katonai sisak, ami leselejtezett mosógépdobokból készült, a francia király fején pedig kerek zokniszártó díszleg korona gyanánt (a tárgyak nagy része a mosodai helyszínhez kapcsolódik). A török sereget szárítókötélre aggatott ruhák jelenítik meg, a nézőközönség konkrét bevonása pedig úgy történik, hogy a székük alá helyezett pamutbombával (összetekert zoknikkal) dobálják meg a török sereget.

A rendező többször nyilatkozta, hogy a gondolkodása mindig abba az irányba megy, hogy a bábót ne feltétlenül tekintse csak egy eszköznek, hanem már maga a megszületése is legyen az előadás része. Nagyon szereti annak a játékosságát, ahogy egy tárgy átértelmeződik, és ha ügyesen csinálják, rendkívülien beindítja, serkenti a képzelőerőt. „A gyereknézők nem készen kapnak meg valamit, viszont gazdagodnak a felismerés örömeivel, mikor rájönnek, kit vagy mit jelenít meg egy tárgy, és milyen jelentéssel, tulajdonsággal ruházták fel.”²⁹ Vagyis a gyermek úgy is aktivizálódhat, hogy a látottakról szabad fantáziája és elképzelése szerint gondolkodik.³⁰

A korábban szintén a Ciróka Bábszínházban játszott, nagy sikerű, Gimesi Dóra-féle *Hamupipőkében* például a bábok hulladékanyagból készültek. (Szintén Vidovszky György volt a darab rendezője, valamint Mátravölgyi Ákos a báb- és díszlettervező.) A kidobásra ítélt tárgyak (csomagolópapír, kályhacső, nejlonszák, bevásárlószatyor stb.) a gyermek szeme láttára lényegültek át. „Nem készen kapott, kidolgozott bábemberkéket lát a néző, hanem használaton kívüli tárgyakat, amelyek csak akkor tudnak igazán életre kelni, ha a gyermeknéző a lelkükbe lát képzelete segítségével.”³¹

²⁶ Mosodában játszódik a kecskeméti Ciróka Bábszínház legújabb előadása.

²⁷ Szőke: *A bábjátászás ábécéje*, 125.

²⁸ Uo., 51–52.

²⁹ Mosodában játszódik a kecskeméti Ciróka Bábszínház legújabb előadása.

³⁰ Szőke: *A bábjátászás ábécéje*, 129.

³¹ A Ciróka Bábszínház honlapja: [Ciróka](#) (Letöltés: 2023. augusztus 17.)

4. Az élő zene és a megzenésített Petőfi-versrészletek szerepe

A kecskeméti *János vitéz* előadásnak fontos eleme az élő zene, amely olykor segíti az érzelmek fokozását, máskor kíséri az előadást.³² Monori András zeneszerző egy teljes zeneművet komponált a darabhoz csellóra, hegedűre és klarinéttra, amit a Kecskeméti Szimfonikus Zenekar zenészei játszanak el élőben.

A színpadi zene és a hangeffektus összessége képezi a hangkulisszát.³³ A hangkulissza olyan zenei hang, amely bizonyos jelenetknél jól ötvöződik a cselekménnyel, és bár nem közvetlen része a cselekménynek, jellemzi, stilizálja a hangulatot.³⁴ Az előadás során olyan hangeffektusok jelennek meg, mint a lódobogás, ajtónyikorgás, fejkvarás, tűz ropogása.

Néhány megzenésített Petőfi-versrészlet is elhangzik, „amelyek nemcsak az elbeszélést színesítik, hanem segítik az azonosulást, mélyítik a főhősök gondolatait, érzelmeit” – fogalmazott a rendező.³⁵ Nézzük meg, hogy mely Petőfi-versek mely részletei hangoznak el a műben, és mikor!³⁶

Jancsi és Iluska búcsúzása

A virágnak megtiltani nem lehet...

*A virágnak megtiltani nem lehet,
Hogy ne nyíljék, ha jön a szép kikelet;
Kikelet a lány, virág a szerelem,
Kikeletre virítani kénytelen.*³⁷

Zsiványtanya

Bordal

*Aki mostan nem tart énvelem,
Verje meg azt az én istenem,
Vigyék el a körmös angyalok...
A hazáért iszom, igyatok!*³⁸

Kukorica Jancsi katonának áll

Az én Pegazusom

*Magyar csikó az én Pegazusom,
Eredeti, derék magyar fajta,
Világospej, síma selyem szőrrel,
A napsugár hanyatt esik rajta.
[...]*

³² *A János vitéz bemutatójára készül a Ciróka Bábszínház.*

³³ Szőke: *A bábjátás ábécéje*, 34.

³⁴ Uo., 36.

³⁵ *A János vitéz bemutatójára készül a Ciróka Bábszínház.*

³⁶ *A János vitéz című bábéadás rendezői szövegkönyve.*

³⁷ Petőfi Sándor: *A virágnak megtiltani nem lehet...*, in Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 107.

³⁸ Petőfi Sándor: *Bordal*, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 896.

*Vágtass, lovam, vágtass, édes lovam,
Ha követ vagy árkot lelsz, ugord át,
S lábad alá ha ellenség botlik,
Rúgd agyon az ilyen-olyan adtát!*³⁹

A katonák vándorlása a csillagok között

A négyökrös szekér

*„Ne válasszunk magunknak csillagot?”
[...]*

*A csillag vissza fog vezetni majd
A múlt időknek boldog emlékéhez,
Ha elszalaszt a sors egymástúl minket.*⁴⁰

Magyar–török csata

Csatadal

*Trombita harsog, dob pereg,
Kész a csatára a sereg.*⁴¹

Vihar a tengeren

Föltámadott a tenger...

*Tombold ki, te özönvíz,
Tombold ki magadat,
Mutasd mélységes medred,
S dobáld a fellegekre
Bőszült tajtékodat...*⁴²

5. Összegzés

Egyetérthetünk a rendezővel abban, hogy „bár a *János vitéz* stílusában régies, de gondolkodásában rendkívül modern történet. Az eredeti üzenetek ma is ugyanolyan érvényesek, mint 1844-ben.”⁴³

A rendező értelmezésében „a darab két legfőbb üzenete a mai gyerekek számára, hogy az élet legfontosabb vezérlőelve a szeretet és a szerelem, és hogy a tetteinek következményeit mindenkinek vállalnia kell. Ahogy Kukorica Jancsi is tette; amikor elveszítette a nyáját, tudta, hogy nem maradhat tovább a faluban. Lehet, hogy az élet sok lemondással jár, de fontos, hogy ne »sumákolással« teljen” – vallja a rendező.⁴⁴

³⁹ Petőfi Sándor: Az én Pegazusom, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 703–704.

⁴⁰ Petőfi Sándor: A négyökrös szekér, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 376.

⁴¹ Petőfi Sándor: Csatadal, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 1076.

⁴² Petőfi Sándor: Föltámadott a tenger..., in Petőfi Sándor *Összes versei*, 899.

⁴³ Mosodában elevenedik meg a János vitéz – Vidovszky György a Círókában rendező, *Színház Online*, 2022. február 5. [Színház online](#) (Letöltés: 2023. augusztus 21.)

⁴⁴ *A János vitéz bemutatójára készül a Círóka Bábszínház.*

Reményei szerint a színpadi megjelenítés modernsége miatt talán könnyebben tudnak a gyerekek kapcsolódni Petőfi művéhez. A bábdarabok fontos követelménye a játékoság, ami főleg az iskolás korosztálynál döntő mozzanat. Fontos, hogy a cselekmény játékosan élményszerű legyen.⁴⁵ Vidovszky György rendező is azt szerette volna elérni, hogy a gyerekek találkozása a *János vitézzel* játékos legyen, és úgy emlékezzenek az elhangzott verssorokra, mint egy fiatal, friss költő alkotására.⁴⁶

Az előadás szereplői Bárnai Péter vendégszínész, Horgas Ráhel, Kőmíves Csongor és Szörényi Júlia. A darab mozgástervezője Gyevi-Bíró Eszter.

Jelen írást azzal a mondattal zárom, amely az Iluska mosodához hasonlóan jó reklámnak bizonyult a bemutató népszerűsítésére: „mese a hősiességről, az útkeresésről és a szeretetről, ami a sokadik mosás után sem fakul ki”.⁴⁷

Irodalomjegyzék

Ilyés Gyula: *Petőfi Sándor*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971.

Petőfi Sándor *Ősszes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019.

Szerb Antal: *Magyar irodalomtörténet*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1978.

Szöke István: *A bábjátás ábécéje. Az ujjaktól a marionettig*, Dunaszerdahely, Csemadok Művelődési Intézete, 2009 (elektronikus változat). [Bábjátás](#)

Források

A Ciróka Bábszínház honlapja: [Ciróka](#)

A János vitéz bemutatójára készül a Ciróka Bábszínház, *Kultúra.hu*, 2022. február. 26. [Bemutató](#)

A *János vitéz* című bábelőadás rendezői szöveggönyve, a rendező által rendelkezésre bocsátva.

Ciróka Bábszínház, Kecskemét, 2022.

Horaskó István: Mosodában játszódik a kecskeméti Ciróka Bábszínház legújabb előadása, *Baon.hu*, 2022. február. 26. [Előadás](#)

Mosodában elevenedik meg a János vitéz – Vidovszky György a Cirókában rendező, *Színház Online*, 2022. február 5. [Színház online](#)

Nemzeti alaptanterv: [Jogszabály](#)

⁴⁵ Szöke: *A bábjátás ábécéje*, 33.

⁴⁶ *Mosodában elevenedik meg a János vitéz*.

⁴⁷ *Mosodában játszódik a kecskeméti Ciróka Bábszínház legújabb előadása*.

KÖNCSE KRISZTA

PETŐFI SÁNDOR NÉPDALLÁ VÁLT KÖLTEMÉNYEI

A tanulmány 14 vers elemzésével mutatja be a kapcsolatot Petőfi költészete és a magyar népdalok között. Alapjául a magyar népdalok autentikus felvételei szolgáltak, amelyek országunk értékes kincsei. Nyitott kérdés, mennyi ihletet merített Petőfi a magyar népdalokból azon verseihez, amelyekben erősen érződik a népies hatás. Költeményei ugyanakkor annyira népszerűek voltak már életében, hogy anonim népdalénekesek írtak rá dallamokat, s így éltek tovább a nép emlékezetében még a XX. században is.

Kulcsszavak: népdalgyűjtemény, népies költemény, folklorizálódás, népdal, népies műdal

Az Orlay Somától származó – kétségkívül egyedinek mondható – alábbi idézet indított arra, hogy tanulmányomban Petőfi költészetének népdalokkal rokon kapcsolatára összpontosítsak:

Nagy dereglyén visszaindultunk Pestre. Ez alkalmatosság nagyon olcsó utazási mód volt ugyan, de nagyon is unalmas, mert a hajót az ár ellenében emberek vontatták, s így utunk soká tartott. Mind amellet az éj egy részét, legények és egy pár szolgálatba menő lány által rakott tűz körül elég vidáman töltöttük. Ennek egyike csinos paraszt leány és jó dallos volt, kit Petőfi egy pár népdalára tanított be.¹

Az idézett jelenet azért is mondható különlegesnek, mert kevés olyan visszaemlékezés maradt fenn, mely azt bizonyítaná, hogy Petőfi Sándor költeményeinek egy részét éneklésre szánta volna. Ugyanakkor Jókai Mór *Írói arcképek* című művében azt írja, hogy Petőfi egyáltalán nem tudott énekelni:

Ő [Petőfi] mindig drámában szeretett volna játszani, a rendező pedig a népszínműveket kegyelte, s azt akarta, hogy Petőfi is énekeljen, természetesen a kórusban. Az pedig rettenetes volt, mikor Petőfi énekelt. Aki ő tőle hallotta azt, hogy „Három alma meg egy fél”, annak nem kellett többet abból az almából egy gerezd sem. Semmi érzéke nem volt a dalhoz, az operát úgy gyűlölte, hogy soha egy dalmű előadásán nem volt, s később is csak olyankor fogott a dalláshoz, amikor azt akarta, hogy szobatársa menjen el már hazulról. Márpedig Almásy úr nézete szerint a színésznek énekelni is kell, annál fogva Petőfit minden délelőtt odaállították a karba, s hogy jobban a fülébe menjen a nóta, Almásy (egyúttal a karmester is) odaállt melléje a hegedűvel, úgy mortifikálta órahosszant a betanítással. „Dejszen fűrészelhet az úr az én fülemben azzal a nyirettyűvel! – mondá Petőfi: azért én mégsem tanulom azt meg!” Emiatti gyűlölete kiterjedt Németire is; aki népszínmű-énekes volt s a közönségnek jobban tetszett, mint ő. „Azt az embert én egyszer megölöm!” mondá nekem több ízben, úgy hogy én azt hittem Németiről, hogy az maga Claude Frollo; – pedig a legjámorabb ember volt a világon.²

¹ Orlay Soma: Adatok Petőfi életéhez II., *Budapesti Szemle*, 1879/38., 349.

² Jókai Mór: Petőfi és ellenségei, in Jókai Mór: *Írói arcképek*, Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1955, 254–261. [Petőfi és ellenségei](#) (Letöltés: 2023. május 1.)

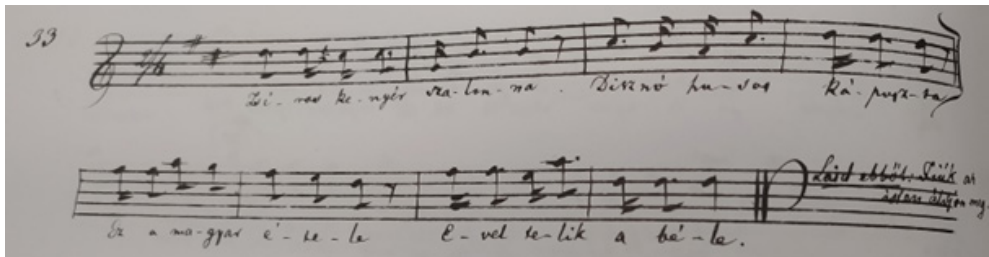

A két jeles kortárs közül kinek adjunk akkor igazat? Ezt már sohasem deríthetjük ki. Mindenesetre elmondhatjuk, hogy Petőfi versei rendkívül népszerűek voltak, ezért azt természetesebbnek tarthatjuk, hogy később megzenésítették őket. Hogy viszont ő már eleve éneklésre szánta volna jó pár versét, azt inkább kuriózumnak tekinthetnénk. Ugyanakkor, ha a költőtársak levelezéseit, önvallomásait elolvassuk, kitűnik, hogy egy alkotáslélektani mozzanatról van szó, a szöveg és a dallam tökéletes szimbiózisáról. Balassi Bálint, Csokonai Vitéz Mihály, Kisfaludy Sándor és Károly, Vörösmarty Mihály, Kölcsey Ferenc is írt olyan verseket, amelyek valójában dalok.

Tudjuk, hogy Petőfi jó barátja, Arany János költeményei között is találunk zenei fogantatásúakat. Ezt bizonyítja a költő Szemere Pálhoz írt levele:

Kevés számú lyrai darabjaim közül most is azokat tartom sikerültebbeknek, a melyek dallamát hordtam már, mielőtt kifejlett eszmém lett volna – úgy, hogy a dallamból fejlődött mintegy a gondolat. Sőt balladáim fogamzásakor is, az első, még homályos eszme felködlésénél már ott volt a rhythmus, a dallam, rendszerint nem eredeti, hanem valamely régi népdalhang, mely nem tudom micsoda sympathiánál fogva, épen a szütlemlő eszméhez társult, illet és semmi más. Ezért esett meg rajtam nem egyszer, hogy ha a felvett dallam formáit, rhythmusát a nyelv később nem bírta, noha az eszmével már tisztába jöttem, mégsem tudtam azt más, talán kényelmesebb formába önteni, hanem az elkezdett mű töredék maradt.³

Ismeretes az az életrajzi adat, amely szerint Arany János több olyan dalt írt, melyeket saját maga kísért gitárral. Talán Bartalus Istvánnal – aki a magyar népzenei és zenetörténeti kutatások elindítója volt – kötött barátsága indította arra, hogy a Bartalus által 1873-tól kezdve kiadott hét kötetes *Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye* című, 919 dalt tartalmazó munka után ő maga is készítsen 1874-ben egy népdalgyűjteményt. E gondolat jegyében – hangjegyekkel is lejegyzett – kéziratot⁴ állított össze azokból a népdalokból, amelyeket ismert. Azaz nem extenzív – a klaszszikus értelemben vett – népdalgyűjtő munkára kell gondolnunk, hanem arra a belső gondolati tevékenységre, amely során az általa ismert, benne élő dalokat lejegyezte.

1. ábra

Arany János népdalgyűjteménye – *Zsíroskenyér szalonna*

³ Arany János: *Arany János hátrahagyott iratai és levelezése*, IV. kötet, Budapest, Ráth Mór, 1889, 149.

⁴ Kodály Zoltán – Gyulai Ágost: *Arany János népdalgyűjteménye*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1952.

Ennek a kötetnek a 33. dallama a *Zsíroskenyér szalonna* kezdetű népdal, amelyhez megjegyzésként odaírja Arany, hogy „Lásd ebből: Fiúk az Isten áldjon meg”, amely viszont már Petőfi *Részség a hazáért* című versének kezdősora.⁵ Ez a megjegyzés nemcsak zenetörténetileg érdekes, hanem poétikai tanulságokat is hordoz: a két költő lírai horizontja hasonlóságának apró bizonyítéka, vagyis hogy Arany és Petőfi költészetének gondolatisága mennyire hasonló elképzelések mentén halad.

Ha további kapcsolódási pontokat keresünk Arany költészete és annak zeneisége között, akkor még az alábbiakról is beszámolhatunk. Arany János énektanára a Debreceni Református Kollégiumban Zákány József volt, aki elvárta a kántus tagjától, hogy az újonnan tanult dallamokra saját magyar nyelvű szöveget írjanak. Talán ez lehetett az elindítója annak a folyamatnak, amelyről fentebb írtunk. Tudomásunk van arról is, hogy a fiatal Arany 1836-ban Debrecenben a Fánecy Lajos és László József igazgatása alatt működő színtársulathoz szegődött, ahol színésztársait ő tanította be az énekes szerepekre, később pedig a nagyszalontai kántust a debreceni szintjére fejlesztette.⁶

Az 1830-as években jelentek meg az első népdalgyűjtemények. E törekvések ösztönzője a Magyar Tudós Társaság volt, amely felhívást tett közzé, hogy küldjenek számukra népdalokat. A válogatás feladatát Vörösmarty Mihály és Toldy Ferenc vállalta. Eredetileg kétféle nyomtatvány jelent volna meg: csak szövegek a nép számára kis füzetek formájában, valamint hangjegyekkel ellátott változatok a művelt réteg számára. A beküldött mintegy ezer dallamból azonban nem készültek el a kiadásra szánt kötetek, és később csupán hatvan maradt fenn. Ezek közül is a legtöbbet csak szöveggel adták ki (1846-ban, Erdélyi János, *Népdalok és mondák* címmel⁷). Kodály Zoltán talált rá ezekre a beküldött népdalokra, köztük a Mindszenty Dániel kassai és Udvardy Cserna János zámolyi gyűjtőtől származókra. Petőfi Sándor maga is beküldött kilenc „néptől hallott dalt” Erdélyi János készülő gyűjteményébe.⁸ Ezek a következők voltak: *Nem bánom, hogy parasztnak születtem; Nem anyától lettél; Beszépen szól a klarinét; Rongyos csárda, nincs teteje; Érik, érik a cseresznye; Azért minden úgy vigyázzon az ideén; Káka tövén költ a ruca; Szederinda hajtás; Ha érzem a fergetegnek erejét.*

A legutolsó dal kivételével minden felsorolt népdal – felénekelve – meghallgatható a Zenetudományi Intézet hangtárában. A népdalgyűjtés úgy tűnik ebben az időben sokak számára jelentőséggel bírt, mivel a Petőfiről szóló szakirodalom is ismeri Neumann Károly (1820–1890) fennmaradt daloskönyvét. Neumann Károly az aszódi gimnázium „titkos társaságának” – mely egyfajta önképzőkörként működött – vezére volt, és dalgyűjteményét 1837-ben kezdte el írni. Ebben 70 műdal szerepel

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Erdélyi János: *Népdalok és mondák*, Pest, Kisfaludy Társaság, 1846.

⁸ Terbe Lajos: *Petőfi és a nép. Mit vett át Petőfi a néptől? Mit vett át a nép Petőfítől?*, Budapest, Sárkány Nyomda, 1930, 43.

Vörösmarty, Csokonai, Bajza József, Kisfaludy Károly szerzeményeként, valamint több magyar népdal.⁹

Petőfitől – ahogy láttuk az írást indító anekdotában – nem állt távol, hogy költeményeit országszerte népszerűsítse. 1848. december 8-án Debrecenből küld egy levelet a „Tisztelt Képviselőháznak”, melyhez csatolja *Csatadalát*, hogy a katonai táborokban lelkesítse a honvédeket:

Képviselő polgárok! Milyen nagy fontosságú lehet egy kis költemény, bizonyítja egy francia tábornok levele, ki azt írta a Konventnek, hogy vagy küldjenek neki tetemes segédsereget, vagy küldjenek egy kiadást a Marseillaise-ből. – Ha elég buzdítónak találják önök a következő költeményt, nyomassák ki annyi példányban, amennyit szükségesnek fognak látni, s küldjék szét országszerte a magyar táborba. Részemről igen óhajtom, hogy miután szigorú körülményeim elvonták egy kis időre a hadi pályáról személyemet, legalább lélekben azalatt is részt vegyek nemzetem harcaiban. [Következik a *Csatadal.*] *Közlöny, 1848. december 20.*¹⁰

Orlay Somának – Petőfiről írott visszaemlékezéseiben – arról is tudomása van, hogy Petőfi zongorázni is tudott, sőt egy alkalommal elszökött a katonaságtól, hogy Liszt Ferenc zongorajátékát hallhassa Sopronban:

Liszt Ferenc ez év telén mesteri játékával diadalt aratva járta be hazánkat, s jótékony czélokra fejedelmi áldozatokat osztott. Mint szülővidéke fővárosát, Sopront is meglátogatta s itt is hangversenyt adott. Híre az egész várost izgatottságba hozta s értő és nemértő közönség tolongott őt meghallgatni. Petőfi nem maradhatott ki a hangversenyből, de szigorú kapitányától az éjjeli kimaradásra engedélyt kapni nem remélt. Hogy tehát a tilalom őt a remélt élvezettől meg ne foszsa, bejelentés nélkül, az én polgári öltözetemben hallgatta végig a mester játékát. Természetes, hogy e kihágását szigorú büntetés követte, de ily ritka élvezet árán ő azt megadással tűrte.¹¹

Petőfi zongorajátékát többször is említi Orlay, mivel állítása szerint a költő minden nap leült a zongorához.¹² „[Petőfi] [j]ól beszél németül, a latin classicusokat úgy érti mint a magyar írókat, csinosan rajzol, írása kitűnő szép, zongoráz egy keveset és verseket is csinál.”¹³ Petőfi azon versei, melyeket a népies költészet ágába sorolunk, olyannyira közel állnak a magyar népdalokhoz, hogy az embernek az az érzése támad, az ihletet is ezekből merítette.

Mi egyéb a népdal, ha műköltő írja, mint helyzetdal, melyben a költő magát népi alaknak képzei; vagy genrekép, mely valamely népi typust daloltatással jellemez? Mindkét esetben oly költői tehetség működik, melyet Petőfi egész eddigi eredeti lyrájában mint legjellemzőbbet láttunk megnyilatkozni s melyet legrövidebben talán

⁹ Kiss József – Irányi István: Petőfi aszódi és selmeci iskolatársának daloskönyve, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1973/1., 99.

¹⁰ Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, s. a. r. Szalicsnyó Lilla – Zentai Mária, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 335.

¹¹ Orlay Soma: Adatok Petőfi életéhez I., *Budapesti Szemle*, 1879/37, 10.

¹² Petőfi 1839-ben az ostffyasszonyfai vakációja alatt is zongorázott. Erről bővebben lásd: Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*, Osiris Monográfiák, Budapest, Osiris Kiadó, 2008.

¹³ Orlay Soma: *Adatok Petőfi életéhez I.*, 3.

genre-tehetségnek mondhatnánk. Nem csuda tehát, ha oly nagy irodalmi múlt után, aminőre a népdal 1842-ben már visszatekinthetett, s oly körülmények között, mikor e műfajt már a kisebb tehetségek is divatszerűleg művelték, a genre-tehetsége folytán arra leghivatottabb, sőt minden korábbi magyar költőnél hivatottabb Petőfi is beáll a népdal irodalmi újjászülői közé s nem csuda, ha e téren minden elődjét szinte egy csapásra túlszárnyalja.¹⁴

Tanulmányomban¹⁵ 14 olyan Petőfi költeményt ismertetek, amelyek később népdalokként is feltűntek, és még a XX. századi nagy népdalgyűjtések időszakában is fennmaradtak az adatközlők emlékezetében. Ezek a felvételek a Zenetudományi Intézet Népzenei Gyűjteményében (továbbiakban: ZTI) is meghallgathatók.¹⁶

Első példám Petőfi Sándor *A virágnak megtiltani nem lehet...* című verse. A vers 1843-ban Debrecenben íródott. Ahogy a népdalokból ismert, úgy itt is természeti képből kiindulva festi le a költő lírai énjének érzéseit. Már első olvasatra feltűnhetnek a népdalokból is ismert megszólítások: *kedves babám, gyöngyvirágom, boldogságom csillaga, szívem gyöngye*. Egynemű érzelmet fejez ki: a féltékeny, halálos szerelemről ír művében. Minden versszak egy-egy gondolati egységet képez, ugyanazt a gondolatot viszi tovább – ráérősen építkezve – lassan görgetve versszakról versszakra; más-más képekkel ugyanazt az érzelmi állapotot írja le.

A versről népdalként két adatközlőtől is van egy-egy felvételünk. Halmos István 1971-ben Ombodon (Szatmárnémeti közelében) gyűjtötte az egyik változatot. Csak az 1. és 4. versszakot éneklí az adatközlő, az első versszak utolsó két sorát megismétli, és másodsorra éneklí a Petőfi-vershez szöveghűbb variánst. Az eredeti verstől való szövegváltoztatásokat dőlt betűvel jelölöm. A bal oldali oszlopban a Petőfi-verset, jobb oldalon a népdalt közlöm (2. ábra).

<p>A virágnak megtiltani nem lehet, Hogy ne nyíljk, ha jön a szép kikelet; Kikelet a lány, virág a szerelem, Kikeletre virítani kénytelen.</p>	<p>A virágot megtiltani nem lehet, Hogy ne nyíljon ha <i>eljő</i> a kikelet, Kikelet a lány, virág a szerelem,¹⁷ <i>Késő ősszel</i> virítani <i>már nem lehet</i>. Kikelet a lány, virág a szerelem, <i>Késő ősszel</i> virítani kénytelen.</p>
<p>Kedves babám, megláttalak, szeretlek! Szeretője lettem én szép lelkednek – Szép lelkednek, mely mosolyog szelíden Szemeidnek bűvös-bájos tükrében.</p>	

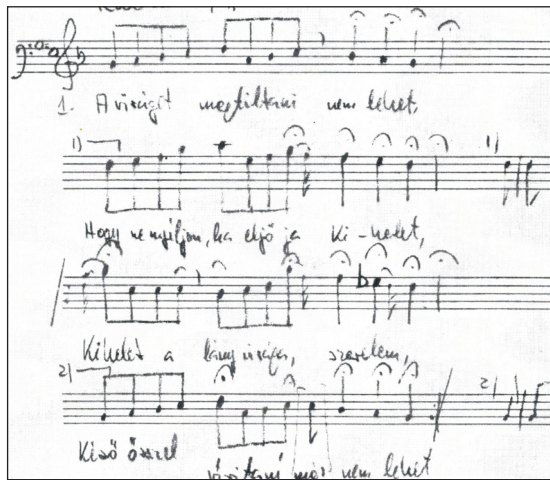
¹⁴ Horváth János: Petőfi Sándor, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1926. [Petőfi Sándor](#) (Letöltés: 2023. május 1.)

¹⁵ Jelen írás „Népköltők” a népzeneben – Petőfi Sándor költeményeiből válogatva című tanulmányom rövidített, átdolgozott és kiegészített változata. *Parlando*, 2023/5. [Petőfi válogatás](#) (Letöltés: 2024. február 1.)

¹⁶ A Zenetudományi Intézet Népzenei Gyűjteményének adatbázisa, mely ezen a linken érhető el: [Népzenei Gyűjtemény](#)

¹⁷ A lejegyzésben eredeti kézírással: „Kikelet a lány *virága, szerelem*”, ez az alak azonban így értelmetlen.

Titkos kérdés keletkezik szivemben: Mást szeretsz-e, gyöngyvirágom, vagy engem? Egymást űzi bennem e két gondolat, Mint ősszel a felhő a napsugarat.	
Jaj ha tudnám, hogy másnak vár csókjára Tündér orcád tejben úszó rózsája: Bujdosója lennék a nagy világnak, Vagy od'adnám magamat a halálnak.	<i>Ha tudtam vón, hogy másnak válsz csókjára. A tündérencod tejben uszó rózsája.¹⁸ Bujdosója lettem vón e világnak Vagy odajadnám magamat a halálnak.</i>
Ragyogj reám, boldogságom csillaga! Hogy ne legyen életem bús éjszaka; Szeress engem, szívem gyöngye, ha lehet, Hogy az isten áldja meg a lelkedet. ¹⁹	

2. ábra
A virágot megtiltani nem lehet²⁰

A másik felvételt Halmos Béla 1989-ben gyűjtötte Magyarorszáton, Kolozsvár közelében. Ennél a felvételnél az adatközlő az első versszak eléneklése után a Petőfi-versben nem található verssorba kezd bele, de abba is hagyja, mert nem tudja folytatni a szövegét, már csak dúdolni tud a harmadik sorttól:

A virágot megtiltani nem lehet
Hogy ne nyíljon mikor jön a kikelet
Kikelet a lány világ a szerelem
(És) kikeletkor virítani kénytelen
Bús az idő bús vagyok én magam is
Száras földben elhervad a virág is
(itt már csak dallamot dúdol, nem emlékszik a szövegre).

¹⁸ A gyűjtői lejegyzésben *hogy másnak* helyett *ha másnak*, a versszak 3. sora helyett pedig *A Tündérencod* ...ben uszó rózsája olvasható.

¹⁹ Petőfi Sándor: A virágnak megtiltani nem lehet..., in Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 107.

²⁰ *Oldalkép* (Letöltés: 2023. május 1.)

Petőfi *Ereszkedik le a felhő...* című verséből 12 népdalváltozatot rögzítettek, többségüket az 1960-as években: Budapesten, Heves és Nógrád megyében, valamint Balatonfüreden, Zólyomban és Zomborban (3. ábra).

A nagybáttonyi (Heves megye) előadó a Petőfi-vers minden versszakát – szövegváltoztatások nélkül (egyetlen szó eltéréssel) – énekli az 1977-ben rögzített felvételen. A vers nyolc szótagos, ütemhangsúlyos, magyaros verselésű, ami közel áll a magyar népdalok régi stílusú rétegéhez. Dallama a *Bújdosik az árva madár* kezdetű népdalunké. Talán nem véletlen, hogy egy olyan dallamot vett alapul az előadó, melyben a Petőfi-vers madár hasonlatát is felhasználhatja.

Ereszkedik le a felhő, Hull a fára őszi eső, Hull a fának a levele, Mégis szól a fülemile.	Ereszkedik le a felhő, Hull a fáról őszi eső, Hull a fának a levele, Mégis szól a fülemüle.
Az óra jó későre jár. Barna kislyány, alszol-e már? Hallod-e a fülemilét, Fülemile bús énekét?	Az óra jó későre jár. Barna kislyány, alszol-e már? Hallod-e a fülemilét, Fülemile bús énekét?
Záporosó csak úgy szakad, Fülemile csak dalolgat. Aki bús dalát hallgatja, Megesik a szíve rajta.	Záporosó csak úgy szakad, Fülemile csak dalolgat. Aki bús dalát hallgatja, Megesik a szíve rajta.
Barna kislyány, ha nem alszol, Hallgasd, mit e madár dalol; E madár az én szerelmem, Az én elshajtott lelkem! ²¹	Barna kislyány, ha nem alszol, Hallgasd, mit e madár dalol; E madár az én szerelmem, Az én elshajtott lelkem!

3. ábra
*Ereszkedik le a felhő*²²

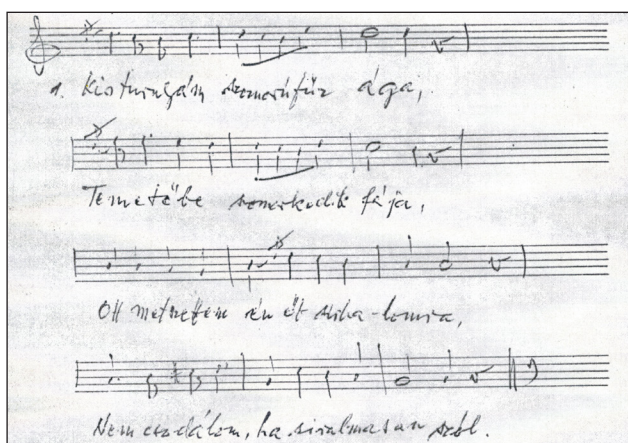
²¹ Petőfi Sándor: *Ereszkedik le a felhő...*, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 561.

²² *Oldalkép* (Letöltés: 2023. május 1.)

Petőfi *Kis furulyám szomorúfűz ága...* című versében a lírai én furulyaszóval siratja halott kedvesét. Ez a népdal halottvirrasztó énekké lett Széken (Erdély). A halottvirrasztó énekeket a rokonság és a fizetett siratóasszonyok több napon át éneklik az otthon felravatalozott halott mellett a temetése napjáig. Az ének tempója rendkívül lassú, a siratóknál megszokott magas hangindításokból csordulnak alá a zenei hangok, ereszkedő dallamvezetéssel. Az utolsó dallamsor a 17. századból örökölt dallamos moll hangsor hangjait használja fel (4. ábra).

<p>Kis furulyám szomorúfűz ága, Temetőben szomorkodik fája; Ott metszettem azt egy sírhalomról, Nem csoda, hogy oly siralmasan szól. Ott hunytál le, kedves szép csillagom! Ragyogásod többé nem láthatom. Hogyne volna hát sötét világom! Hogy volna hát élni kívánságom! Hazaballag nyájam estefelé, Én ballagok a temető felé, Kél a holdnak halovány orcája, Kél furulyám epedő nótája. Addig epeszt a bánat engemet, Addig-addig nyögöm keserveimet: Míg egyszer a hanggal egyetemben Lelkem is a másvilágba reppen.²³</p>	<p>Kis furulyám szomorúfűz ága, Temetőben szomorkodik fája, Ott metszettem <i>én</i> egy sírhalomra, Nem csodálom, <i>ha</i> siralmasan szól. <i>Ott tudtál egy gyönyörű virága,</i> [sic!] Ragyogását többé nem láthatom. <i>Hol ne volna a sötét világon,</i> Hogy volna hát élni kívánságom! <i>Szél elhozzad</i> halovány orcája, [sic!] Kis furulyám epedő nótája, Addig epeszt a bánat engemet, Addig, addig nyögöm keserveimet.</p>
---	---

4. ábra
*Kis furulyám szomorúfűz ága*²⁴

A soron következő vers akár egy népballada is lehetne, és nem véletlen, hogy ezt állítom, ugyanis a népdalként is fellelhető szövegváltozatokban egy betyár története bontakozik ki úgy, hogy az eredeti Petőfi-vershez további szakaszok íródtak.

²³ Petőfi Sándor: *Kis furulyám szomorúfűz ága...*, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 104.

²⁴ [Oldalkép](#) (Letöltés: 2023. május 1.)

A Petőfi-vers így hangzik:

<i>Fürdik a holdvilág az ég tengerében, Méláz a haramja erdő közepében: Sűrű a füvön az éj harmatozása, De sűrűbb két szeme könnyének hullása.</i>	<i>Elhagytam házat, földönfutó lettem, Rablók, fosztogatók közé keveredtem; Most is köztük élek magam szégyenére, Artatlan útasok nagy veszedelmére.</i>
<i>Baltája nyelére támaszkodva mondja: „Mért vetettem fejem tilalmas dolgokra! Édesanyám, mindig javamat akartad; Édesanyám, mért nem fogadtam szavadat?</i>	<i>Elmennék én haza, itt hagynám ezeket, Örömet itt hagynám, de most már nem lehet: Édesanyám meghalt... kis házunk azóta Régen összeroskadt... s áll az akasztófa.”²⁵</i>

A ZTI honlapján megtalálható 24 felvétel mindegyikében az első és második versszak szövegét besűrítik egy versszakba az alábbi módon:

*Fürdik a holdvilág az ég tengerében,
Bújdosik a betyár erdő sűrűjében:
Botjának nyelére támaszkodva mondja:
„Mért is adtam fejem tilalmas dologra!”*

Az egyik felvételen, amely Miskéről való (Kalocsa melletti település), egy olyan hosszan mesélt történetet hallhatunk, melyben a betyár siratja szerencsétlen sorsát. Érdekes, hogy a 11. versszak megidézi a *Csillagok, csillagok...* kezdetű, illetve a 14. versszak a *Röpülj páva, röpülj...* kezdetű népdalok szövegét is. Alább közlöm a népdal teljes szövegét (5. ábra).

<i>Fürdik a holdvilág A Tisza vizében Bujdosik a betyár Erdő sűrűjében Fokosa nyelére Támaszkodva mondja Mért is adtam fejem [Tilalmas dolgokra] Édesanyám mindig Javamat akarta Édesanyám, mért nem Hallgattam sz[avadra?] Jaj de híres betyár Iszik mulat benne Kit rettegve keres A 9 vármegye A vármegye fala Kőből van kirakva De sok édesanya Sírva jár alatta</i>	<i>Ne sírj édesanyám Így kell annak lenni Minden jó családba Kell egy rossznak lenni. A vármegye fala Kőből van kirakva Alul a padlózatát Kígyó-béka lakja. Istenem Istenem Drága jó Istenem Mikor lesz is nékem Szép szabad életem. Elhagytam házat Magam szégyenére Szegény utasoknak Nagy veszedelmére Elmennék én innen De már most nem lehet Elhagynám a bandát De nem eresztenek</i>	<i>Egy csárda van híres Bakony közelébe Nagy annak a híre 9 vármegyébe Akkor lesz majd nékem Szép szabad életem, Majd ha egy szem buza 100 keresztet terem. Pedig soha soha Soha soha nem lesz Majd ha egy szem buza 100 keresztet terem Nem is lesz énnékem Szép szabad élet[em] Rászállott a páva Vármegye falára Vízet vitt szájába A rabok számára Rabok rabok rabok Ti nagy elszánt rabok Kérjétek az Istent. Majd megszabadultok</i>
--	--	--

²⁵ Petőfi Sándor: *Fürdik a holdvilág az ég tengerében...*, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 127.

A II 6 AP 2064(x) 5 (1) 1

VII - 8 mű - des ABCBVR

Füsdik a holdvilág

a Tiszá vécáca

Bujdosón a betpai

Érdő sűrűjében

7m 6x

21

Füsdik a holdvilág... gyűjtemény 11.12

2. Fekess a nyelved
Tavaszod volt nemjé
Mest az odáram fujant

3. Edesanyám mindegy
Tavaszt alant
Édanyám, mit nem
Kelljéltem én
Éllytem bündét
Magam megjavít
Égying alyantól
Kégy veszedelm

4. Elvinné en a rám
De nem ault amlélt
Éllytem a bündét
De nem ault amlélt

5. Egy csata van hűs
Báhamy kösöklén
Nagyant a bün
a ványingyate

6. Taj de hárs betpai
Mik amlélt bün
Kifollegyel bün
a 3 ványingy

7. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

8. Ne amlélt élyingy
Kézl amlélt
De amlélt
Kézl amlélt

9. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

10. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

11. Fekess a nyelved
Tavaszod volt nemjé
Mest az odáram fujant

12. Edesanyám mindegy
Tavaszt alant
Édanyám, mit nem
Kelljéltem én
Éllytem bündét
Magam megjavít
Égying alyantól
Kégy veszedelm

13. Elvinné en a rám
De nem ault amlélt
Éllytem a bündét
De nem ault amlélt

14. Egy csata van hűs
Báhamy kösöklén
Nagyant a bün
a ványingyate

15. Taj de hárs betpai
Mik amlélt bün
Kifollegyel bün
a 3 ványingy

16. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

17. Ne amlélt élyingy
Kézl amlélt
De amlélt
Kézl amlélt

18. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

19. Fekess a nyelved
Tavaszod volt nemjé
Mest az odáram fujant

20. Edesanyám mindegy
Tavaszt alant
Édanyám, mit nem
Kelljéltem én
Éllytem bündét
Magam megjavít
Égying alyantól
Kégy veszedelm

21. Elvinné en a rám
De nem ault amlélt
Éllytem a bündét
De nem ault amlélt

22. Egy csata van hűs
Báhamy kösöklén
Nagyant a bün
a ványingyate

23. Taj de hárs betpai
Mik amlélt bün
Kifollegyel bün
a 3 ványingy

24. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

25. Ne amlélt élyingy
Kézl amlélt
De amlélt
Kézl amlélt

26. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

27. Fekess a nyelved
Tavaszod volt nemjé
Mest az odáram fujant

28. Edesanyám mindegy
Tavaszt alant
Édanyám, mit nem
Kelljéltem én
Éllytem bündét
Magam megjavít
Égying alyantól
Kégy veszedelm

29. Elvinné en a rám
De nem ault amlélt
Éllytem a bündét
De nem ault amlélt

30. Egy csata van hűs
Báhamy kösöklén
Nagyant a bün
a ványingyate

31. Taj de hárs betpai
Mik amlélt bün
Kifollegyel bün
a 3 ványingy

32. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

33. Ne amlélt élyingy
Kézl amlélt
De amlélt
Kézl amlélt

34. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

35. Fekess a nyelved
Tavaszod volt nemjé
Mest az odáram fujant

36. Edesanyám mindegy
Tavaszt alant
Édanyám, mit nem
Kelljéltem én
Éllytem bündét
Magam megjavít
Égying alyantól
Kégy veszedelm

37. Elvinné en a rám
De nem ault amlélt
Éllytem a bündét
De nem ault amlélt

38. Egy csata van hűs
Báhamy kösöklén
Nagyant a bün
a ványingyate

39. Taj de hárs betpai
Mik amlélt bün
Kifollegyel bün
a 3 ványingy

40. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

41. Ne amlélt élyingy
Kézl amlélt
De amlélt
Kézl amlélt

42. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

43. Fekess a nyelved
Tavaszod volt nemjé
Mest az odáram fujant

44. Edesanyám mindegy
Tavaszt alant
Édanyám, mit nem
Kelljéltem én
Éllytem bündét
Magam megjavít
Égying alyantól
Kégy veszedelm

45. Elvinné en a rám
De nem ault amlélt
Éllytem a bündét
De nem ault amlélt

46. Egy csata van hűs
Báhamy kösöklén
Nagyant a bün
a ványingyate

47. Taj de hárs betpai
Mik amlélt bün
Kifollegyel bün
a 3 ványingy

48. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

49. Ne amlélt élyingy
Kézl amlélt
De amlélt
Kézl amlélt

50. a ványingy falé
Közl amlélt
De amlélt
Sünva sa amlélt

5. ábra
Füsdik a holdvilág²⁶

A *Hegyen ülök...* kezdetű Petőfi-vers elsősorban hangszeres népzeneként – széki lassúként – élt tovább, vált népszerűvé a népzeneészek körében. A 39 népzenei felvételtől azonban írásomban nem ezeket a hangszeres darabokat, hanem egy rendkívül díszített éneklésmódú dallamot hasonlítok össze a verssel. Az előadó minden versszakot megszólaltat – a harmadik kivételével. Az utolsó versszak lesz a díszítmények csúcspontja, itt már a szövegen is változtat, valamint hozzátold még egy versszakot.

Petőfi verse így szól:

*Hegyen ülök, búsan nézek le róla,
Mint a boglya tetejéről a golya.
Lenn a völgyben lassu patak tévedez,
Az én fáradt életemnek képe ez.
Elfárasztott engemet a szenvedés.
Be sok bűm volt, örömem meg be kevés!
Bánatomból egy nagy árvíz lehetne,
Örömem kis sziget lenne csak benne.
Fenn a hegyen, lenn a völgyben zúg a szél,
Közelget az időjárás ősz felé;
Ősszel szép csak a természet énnekem,
A haldokló természetet szeretem.*

²⁶ *Oldalkép* (Letöltés: 2023. május 1.)

Tarka madár nem füttyörész az ágon,
 Sárgapiros levél csörög a fákon,
 Innen-onnan le hull a fák levele...
 Bárcsak én is lehullanék övele!
 Holtom után vajjon mi lesz belőlem?
 Vadfa lenni szeretnék az erdőben;
 Ott lenne az én számomra jó tanya,
 Egész világ engem ott nem bántana.
 Szeretném, ha vadfa lennék erdőben,
 Még inkább: ha tűzvész lenne belőlem;
 Elégetném ezt az egész világot,
 Melly engemet mindörökké csak bántott.²⁷

A Székről való népdalénekes, Tímár Sándor (felvétel ideje: 1973. 12. 31.) így változtat a szövegen a „Tarka madár” kezdetű versszak után (6. ábra).

Vadfa lenni szeretnék az erdőben,
 Ott is csak ha tűzvész lenne belőlem,
 Elégetném ezt a cudar világot,
 Mely engemet mindörökké csak bántott.
 Sír a madár sír a száraz ágon
 Hogy egyedül járul a nagy világon
 Árva madár mért keseregsz az ágon
 Nemcsak te vagy árva e nagy világon.

Handwritten musical score for "Hegyen ülök..." by Tímár Sándor, 1973. The score is written on five staves. The first staff has a treble clef and a 7/8 time signature. The lyrics are written below the notes. The second staff has a treble clef and a 5/8 time signature. The lyrics continue. The third staff has a treble clef and a 3/4 time signature. The lyrics continue. The fourth staff has a treble clef and a 3/4 time signature. The lyrics continue. The fifth staff has a treble clef and a 3/4 time signature. The lyrics continue. There are handwritten annotations and a list of footnotes at the bottom.

27) Előírástott csupán a szövege
 3.) Tulajdonképpen a fák levele
 4.) Holtom után vajjon mi lesz belőlem
 5.) Vadfa lenni szeretnék az erdőben

6. ábra
 Hegyen ülök²⁸

²⁷ Petőfi Sándor: Hegyen ülök..., in Petőfi Sándor *Összes versei*, 427.

²⁸ *Oldalkép* (Letöltés: 2023. május 1.)

Petőfi Sándor *Hortobágyi kocsmárosné...* című verse a kocsmai hangulat felszabadultságát tükrözi könnyed, játékos soraival: a részeg udvarlás és borízú hasonlatok közepette találjuk a lírai ént, aki éppen a kocsmárosnét igyekszik szerelemre bírni.

Hortobágyi kocsmárosné, angyalom!	Hortobágyi kocsmárosné, <i>szép csárdásné, galambom,</i>
Tegyen ide egy üveg bort, hadd iszom; Debrecentől Nagy-Hortobágy messze van, Debrecentől Hortobágyig szomjaztam.	Tegyen ide <i>az asztalra egy itce</i> bort, <i>hagy</i> iszom! Debrecentől nagy Hortobágy messze van, Debrecentől Hortobágyig, <i>Hortobágyig</i> szomjaztam.
Szilaj nótát füttyörésznek a szelek, Lelkem, testem majd megveszi a hideg: Tekintsen rám, kocsmárosné, violám! Fölmelegszem kökényszeme sugarán. Kocsmárosné, hejh, hol termett a bora? Savanyú, mint az éretlen vadalma. Csókolja meg az ajkamat szaporán, Édes a csók, megédesül tőle szám.	Szilaj nótát füttyörésznek a szelek, <i>Lelkőm, testőm maj</i> megveszi a hideg: <i>Öleljen meg,</i> kocsmárosné, <i>vijolám!</i> Fölmelegszem kökény szeme, <i>kökény szeme</i> sugarán.
Szép menyecske... savanyú bor... édes csók... Az én lábam ide s tova tántorog; Öleljen meg, kocsmárosné, édesem! Ne várja, míg itt hosszában elosem.	
Ejh, galambom, milyen puha a keble! Hadd nyugodjam csak egy kicsit fölötte;	Ej, galambom, <i>ej, galambom,</i> milyen puha a keble, Hagy nyugodjam csak egy kicsit, <i>csak egy kicsit</i> fölötte, mert
Úgyis kemény ágyam lesz az éjszaka, Messze lakom, nem érek még ma haza. ²⁹	Úgyis kemény ágyam lesz az éjszaka, Messze lakom, nem érek még, <i>nem érek még</i> ma haza.

1. Hor-to-bá-gyi kocs-má-ros-né, szép csár-dásné ga-lam-bom,
Te-gyen i-de az asz-tal-ra egygy itce bort, hagy i-szom!
Deb-re-cen-től nagy Hor-to-bá-gy messz-sze van,
Deb-re-cen-től Hor-to-bá-gyig, Hor-to-bá-gyig szom-jaz-tam.

7. ábra
*Hortobágyi kocsmárosné*³⁰

²⁹ Petőfi Sándor: Hortobágyi kocsmárosné..., in Petőfi Sándor *Összes versei*, 69–70.

³⁰ *Oldalkép* (Letöltés: 2023. május 1.)

A népszerűvé vált bordalból 9 felvételtől van tudomásunk. Ezek közül a Pétervásáran (Heves megye) rögzített felvételen az első három versszak változtatások nélküli, de nincs meg a folytatása. A Horgoson készült felvételen viszont az 1., 2., 5. versszakot éneklik egy-két szövegmódosítással (7. ábra).

Petőfi *Alku* című verse a legnépszerűbbek közé tartozik. Erre utal a népzenei változatok bősége, mivel ebből 82 variánst őriznek a hangfelvételek, ezek között is bőven található népi hangszeres zene. A Szentlászlóról való felvételen ismét találkozhatunk azzal a jelenséggel, hogy az előadó kiegészíti a verset további három versszakkal. Így az ének jelentéstartalma is megváltozik, mivel a betoldott versszakokban azt éneklik meg, hogy egy cserjésben keletkezett tűzben hogyan égett meg két gulyáslegény a nyájával együtt. Petőfi Sándornak ezt a versét egyébként Egressy Béni is megzenésítette (8. ábra).

*Juhászlegény, szegény juhászlegény!
Tele pénzzel ez a kövér erszény;
Megveszem a szegénységet tőled,
De rá'dásul add a szeretődöt.*

*„Ha ez a pénz volna csak foglалó,
S még százennyi lenne borra való,
S id'adnák a világot rá'dásnak,
Szeretőmet mégsem adnám másnak!”³¹*

1. Juhászlegény, szegény juhászlegény...

2. Ha ez a pénz lenne csak foglалó...

3. Leégett a — cseri cserjés

4. Rám adnák nem let semmi kájsa

5. Bame világot kenti a cserjés

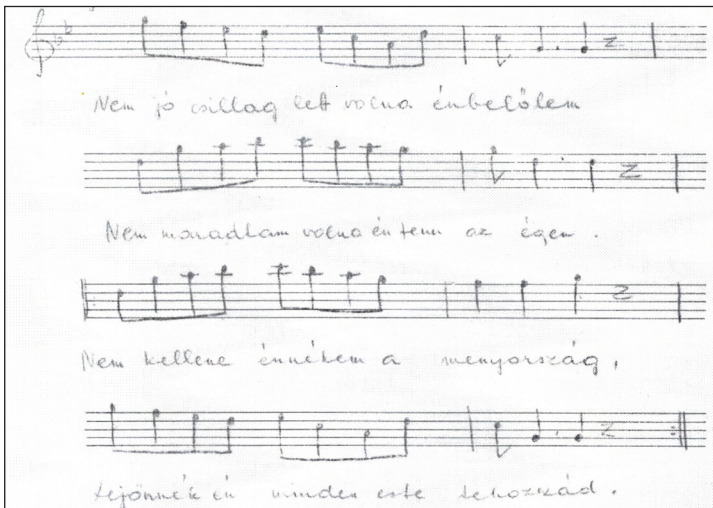
8. ábra
*Juhászlegény*³²

³¹ Petőfi Sándor: *Alku*, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 425.

³² [Oldalkép](#) (Letöltés: 2023. május 1.)

Petőfi *Boldog éjjel...* című versének, mely egy esti szerelmes légyottot ír le, csak a második versszak a vált népdallá: „Nem jó csillag lett volna énbőlőlem”. A dalam visszatérő dallamszerkezetet mutat, valamint utalnék arra, hogy a 2. és 3. sor variánsai egymásnak. Mindezek alapján elmondható, hogy a dallam kitalálói az új népdalstílus szerkesztési elveit követték (9. ábra).

*Boldog éjjel! Együtt vagyok rózsámmal,
A kis kertben mulatozunk egymással;
Csendesség van, csak az ebek csaholnak,
Fenn az égen
Tündérszépen
Ragyog a hold, a csillag.
Nem jó csillag lett volna énbőlőlem;
Tudja isten, nem maradnék az égen,
Nem kellene énnekem a mennyország,
Lejárnék én
Minden estén,
Kedves rózsám, tehozzád.³³*

9. ábra

*Nem jó csillag lett volna énbőlőlem*³⁴

A szerelem, a szerelem... című Petőfi-vers zsánereképpnek tekinthető, mert a szerelmes ifjú szertelenségének leírásával ismerteti meg az olvasót. A költeményből született népdalok viszont már inkább műdalnak mondhatók, ugyanis a legtöbb dalam túlpontozott ritmikájú és nagyobb ugrásokkal teli. Kodály Zoltán is gyűjtött több változatot, de megjegyzi, hogy ezek már Bartalus István népdalgyűjteményében is megtalálhatóak, valamint Almási Sámuel sárosmagyarberkeszi református

³³ Petőfi Sándor: *Boldog éjjel...*, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 296.

³⁴ [Oldalkép](#) (Letöltés: 2023. május 1.)

lelkésztől és Böhm Gusztáv – a pesti Nemzeti Színház operarendezője – zongorakíséretes dalkötetéből származó variánsok. Ezek többségében a vers első versszakának záró sora így változik: „Onnét ki sem szabadulok.” (10. ábra)

10. ábra
*A szerelem, a szerelem*³⁵

A *Befordultam a konyhára...* című versből is ismerünk több énekelt változatot, azonban ezek mindegyikén érződik a műdalok és a német zenekultúra hatása, vagyis: dúr hangsor, hármashangzat-felbontások, szekvenciák használata. Közismert zenéjét egyes források szerint Szabadi Frank Ignác szerezte *Laura-csárdás* címen 1856-ban. (11. ábra)

11. ábra
*Befordultam a konyhába*³⁶

³⁵ [Oldalkép](#) (Letöltés: 2023. május 1.)

³⁶ [Oldalkép](#) (Letöltés: 2023. május 1.)

Szintén külföldi hatást mutat az *Ezrivel terem a fán a meggy...* A vers 9 szótagos sorokból áll, a népdalban ezt csak 6/8-os lüktetéssel tudják leképezni, mely igen ritka metrum a magyar népzene világában. Ha megnézzük a kottát, láthatjuk, hogy a szóhangsúlyok is rossz helyre kerülnek, az utolsó népdalsor ráadásul egy domináns szeptim hangzat felbontásával indul, így bizton állíthatjuk: nem magyar eredetű dallamról van szó (12. ábra).

A *Rózsabokor a domboldalon...* című költemény is a fentiekhez hasonló átalakuláson ment át, sajnálatos módon nem valódi népdalként köszön vissza, hanem ismét csak 6/8-os lüktetésben halljuk a legtöbb felvételen, mely a magyar dallamvilágtól idegen, műzenei hatású (13. ábra).

A *Megy a juhász számaron...* című, életképek közé sorolható vers a folklorizációs útját megfigyelve, azt a sajnálatos tényt állapíthatjuk meg, hogy minél népszerűbb egy vers, annál többen vállalkoznak arra, hogy dallamot költenek rá. Így a szájhangyomány útján terjedő változatokból mindig a legfrissebbekre akadnak a gyűjtők, ami által a dal elveszíti eredeti népzenei értékét. Ez a dallam is hármashangzat-felbontásokkal indul, ismétlődő sorokból, skálamenetekből építkeznek: a műzene stílusjegyeit hordozza magán (14. ábra).

A *Pusztán születtem...* című szerepversben a lírai én csikósként van megjelenítve, és idilli képet fest az életéről. Bár a szöveg még kedvezhetne egy valódi népdalnak, hiszen az alföldi rónaságot, a házasságra vágyó csikós legényt verseli meg a költő, mégis ismét csak a műdalok hatása mutatkozik meg a felgyűjtött népdalvariánsokban: sűrűn pontozott ritmika, hármashangzat-felbontások, nagyobb ugrások jellemzik a dallamvezetést (15. ábra).

1. Ezrivel terem a fán a meggy
 Felcsigém van nekem csak épp,
 De nekem még az az épp is sok,
 Előbb-utóbb sírba vinni fog.

12. ábra
*Ezrivel terem a fán a meggy*³⁷

³⁷ [Oldalkép](#) (Letöltés: 2023. május 1.)

1. Ró-zsá-bo-kor á domb-ol-dá- lon.
 Bo-rulj á vā- lám-rá,án-gyá- lom !
 Sű-g-jád á fű- lem-be, hogy sze- rétsz,
 Hidd el, hogy jól- e-sik né-kém ez !

13. ábra
 Rózsabokor a domboldalon³⁸

Megy a juhász számaron, földig ér a lá- ba
 Nagy a legény, de nagyobb boldogtalansá- ga
 Gyepre hantou furulyált, legelőzetű nyá- ja
 Egyszer csak azt hallotta, haldoklik ba bája

14. ábra
 Megy a juhász számaron³⁹

³⁸ [Oldalkép](#) (Letöltés: 2023. május 1.)

³⁹ [Oldalkép](#) (Letöltés: 2023. május 1.)

Pusz-tán sü-let-tem, a pusz-tán la-kom.

Nincs fe-de-les ké-mé-nyes haj-lé-kom.

De van ese-né-nyem, de van jó pa-ri-pám,

csi-ros va-gyok az al-föl-di ró-nán.

15. ábra
*Pusztán születtem*⁴⁰

Összegzőképpen elmondható, hogy a Petőfi Sándor költői munkásságát kíséző „epitheton ornans”, a „népköltő” elsősorban az általam is szemrevételezett 1842–45-ös esztendőök verstermése alapján formálódott ki a köztudatban. Ennek hathatós segítő eszköze volt a tanulmány központi gondolatát adó tény: költeményeinek jó része népdallá vált. Ebben az életszakaszban nemcsak családtagjai, baráti köre vett részt verseinek folklorizációjában, hanem lassan kezdett kialakulni az a mezővárosi réteg (tanítók, kántorok, jegyzők, papok), amely törekvéseit megértette, támogatta, terjesztette. Remélni szeretném, hogy sikerült az anonim dalköltők nemes munkáját filológiaiailag is hitelesen bemutatnom. A költő születésének 200. évfordulóján, élénk idézve testi valóját, értékelve költői teljesítményét, méltatva a lírájából kisarjadó népdalokat, érzékeljük: helye a magyar nemzeti pantheonban megkérdőjelezhetetlen, szilárd alapokon áll munkássága.

⁴⁰ [Oldalkép](#) (Letöltés: 2023. május 1.)

Irodalomjegyzék

- Arany János: *Arany János hátrahagyott iratai és levelezése*, IV. kötet, Budapest, Ráth Mór, 1889.
- Erdélyi János: *Népdalok és mondák*, Pest, Kisfaludy Társaság, 1846.
- Horváth János: *Petőfi Sándor*, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1926.
- Jókai Mór: Petőfi és ellenségei, in Jókai Mór: *Írói arcképek*, Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1955, 254–261.
- Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*, Osiris Monográfiák, Budapest, Osiris Kiadó, 2008.
- Kiss József–Irányi István: Petőfi aszódi és selmeci iskolatársának daloskönyve, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1973/1., 99–108.
- Kodály Zoltán – Gyulai Ágost: *Arany János népdalgyűjteménye*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1952.
- Orlay Soma: Adatok Petőfi életéhez I–II., *Budapesti Szemle*, 1879/37., 1–19., 1879/38., 336–369.
- Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, s. a. r. Szalisznyó Lilla – Zentai Mária, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2022.
- Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019.
- Terbe Lajos: *Petőfi és a nép. Mit vett át Petőfi a néptől? Mit vett át a nép Petőfítől?*, Budapest, Sárkány Nyomda, 1930.

Forrás

- A Zenetudományi Intézet Népzenei Gyűjteményének hangfelvételei és kottái
[Népzenei Gyűjtemény](#)

DEME TAMÁS

PETŐFI-ÁTÍRÁSOK – FALU VÉGI KOCSMÁK „NARRATÍVÁI”

Összehasonlító műelemzések fanyar tükre

A tanulmány Petőfi Sándor Falu végén kurta kocma... című, egyik legismertebb versének előadás- és stílusváltozatait, átírásait, parafrázisait, szövegtorzításait mutatja be a különböző művészeti átiratokban. A vers zenei, drámai, táncnyelvi változataiban megjelenik az interdiszciplinaritás. Az elemzés felhasználható a pedagógusképzésben, az irodalmi, zenei, mozgásra történő és drámapedagógiai nevelés gyakorlataiban.

Kulcsszavak: átírás, parafrázis, stílusváltozat, interdiszciplinaritás, műelemzés

Petőfi egyik legismertebb verse a *Falu végén kurta kocma... című remekmű. E tanulmány célja összegyűjteni és megfigyelni a mű előadás- és stílusváltozatait, átköltéseit, parafrázisait, szövegtorzításait, művészeti átírásait.*

A jelenlegi Petőfi-emlékévben tanulságosak a tudományosnak szánt elemzések korlátai is. A zseniális költő műveinek ellentétes előadásmódjaiból leszűrhetők drámapedagógiai tanulságok is. Petőfihez híven nem kell félnünk a következtetések derűs levonásától sem.

A vers előadásának köznyelvi, zenei, drámai, táncnyelvi változataiban interdiszciplináris, avagy összművészeti szempontok jelennek meg. A szöveg „narratívának” nevezett tartalma és lelke – ó, Petőfinek lenne szava a divatkényszeres újn nyelv fogalmaira – erős hatáskülönbségeket mutat a mű közvetítésében. E felismerés felhasználható az irodalmi, zenei és mozgásnevelés, valamint a drámapedagógia iskolai gyakorlataiban, a művészeti nevelés egészében és a pedagógusképzésben. Íme, a tézisek:

1. „*A líra: logika; / de nem tudomány.*” (József Attila¹) Ehhez nem kell kommentár.
2. „*Irodalomra és művészetre csak irodalommal és művészettel lehet nevelni.*” (Karácsony Sándor nyomán²) Ez Kolumbusz tojása. Minden tudománynak, az „igazolt ismeretek rendszerének” van újrafogalmazási kötelezettsége érvényességét bizonyítandó. A geocentrikus felfogást meghaladta, és érvényességét tagadta a heliocentrikus világgép. A művészet változása, fejlődése más. A megújuló fokozat nem cáfolja az elődjét. Palestrina zenéjének Bach nem a meghaladása, hanem új művészeti formanyelv. A tudomány tipizál, osztályoz, érvényt jelez, ám a művészet animál, alkot, átalakít. A művészetek megismertetése nem elsősorban a tudomány feladata az iskolában. A zenei értésnek nagy segítője a szolfézis, de az éneklésnek nem előfeltétele az összhangzattan tudása. A moldvai körtánc elsajátításához nem szükséges Lában táncleírása. (Ideje tudatosítani, hogy azok az énektanárok, akik zenei élmények teremtése helyett folyton dolgozatokat íratnak – nem művészeti nevelők. És nem zenebarátok.)

¹ Az idézet József Attila *Töredékek* címen összegyűjtött 1937-es szövegei közül származik.

² Karácsony Sándor: *Az irodalmi nevelés*, Budapest, Szent Gellért Egyházi Kiadó, 1993.

3. *Analízisek korlátai.* Művészeti nevelésünk leggyakoribb iskolai „módszere” ma is a műelemzés. Az irodalomelmélet nemes tudomány, de az irodalmi nevelésre nehezedő túlzott aránya fölösleges (valamint unalmas), és a műélvezettől elriasztó. Évtizedek óta már sok művész, tudós az élménypedagógiát javasolja az elemzésdömping helyett. Karácsony Sándor világossá tette – korunk szemlélete az *analízis helyett a szintézist* igényli. Ha mindent szételemzünk, az alkotás egésze tönkremegy, meghal.
4. *Viszonyokra* épül minden megfigyelésünk. A művészetnek van tudománya is, s a tudománynak is van művészete. Ám a kettő nem azonos. És ahol az öncélú elemzést felváltja az élményalapú alkotó megismerés, ott a növekedő növendékek maguk is alkotói, létrehozói a műnek. A művészet nyelve már nem jeleket használ, hanem jelképeket. A jel a tudományban kell, ott a társasértelmi, azaz tudományos viszonyulás eszköze, egyetlen jelentésű. A művészetben viszont a jelkép, szimbólum egyetlen jelentésű, és a művészeti – társasértelmi – viszony kreatív alkalmazásának tárgya, eszköze.
5. *Nyelvileg* nem közömbös, hogy a művészeti megismerésben a tudomány absztrakt, fogalmi szóképletét használjuk, vagy képi, objektív szemlélettel élünk. És magyarul szólunk. Persze hasznos, érvényesíthető sok meghonosodott idegen kifejezés is a nevelésben, de ezek eltúlzott használata életidegen, nem közelít a műalkotáshoz, hanem távolít. (*Kommunikálhatunk kvázi intertextuális prekonceptiókról, analizálhatunk koherens vagy inkoherens kompozíciós situációkat, a releváns kognitív percepciónk nem lesz kompetens a divergens narratívák dekonstrukciójában. Komprehenzíven narrálunk?* A dögunalommal jogosan elégedetlen növendékek a saját élmény, a jelképhasználat, a művészeti alkotás nyelvét igénylik. Mindezt a nevelés elmélete és gyakorlata régóta tudta, leírta. Falra hányt borsónak bizonyult.) Nemcsak nyelvi, de filozófiailag is együttlátó társaslogikára, észjárásra lenne szükség minden nevelésben, különösen a művészeti nevelésben.
6. *Változatok.* Az 1970-es évek közepén munkacsoportommal elkezdtük a *Művészeti Nevelési Integrációt* megvalósító (harminc iskolában, tizenöt éven át négy művészeti tárgyra terjedő) iskolakísérletünket, számos alkalommal használtuk a változatosság játékeit. Kodály Zoltán is a változatok erejére hivatkozott, amikor azt állította, hogy a népművészet a változatosságra épül. A gyerekeknek tanított népdal nem egyetlen dal, hanem többszáz variáns egyike, s illik megnevezni, mikor, hol gyűjtötték. A rögtönzés (azaz az improvizáció) nem tanulási gyakorlat, hanem az alkotás lényege.
7. *Előadásmód.* Egy vers, ének, tánc elmondásának *mikéntje* meghatározza annak egész üzenetét és fogadtatását. A mű közvetítése akkor tökéletes, ha a szerző s a műegész üzenetét hitelesen közvetíti az előadó. Ennek kulcsa az előadásmód. Ismert pozitív példánál nagyszerű különbségeket fedezhetünk fel. Ha drámapedagógiát tanuló egyetemistáinkkal meghallgatjuk Hamlet monológját Lawrence

Olivier, Mel Gibson, Richard Burton, Gábor Miklós, Huszti Péter tolmácsolásában, tapasztalhatjuk, hogy mindegyik előadásmódja jellegzetesen különböző, mégis mindegyik hiteles. Ennek az ellenkezőjére is van példa, ha egy kontár előadó „kifordítja”, eltorzítja az alapművet.

Pozitív példák: Raymond Queneau *Stílusgyakorlatok*³ (*Exercices de style*) című műve és néhány XX. századi remek szerző színpadi játéka azon alapul, hogy egy valós, megtörtént esetet más-más tanú másképpen mond el. A *Stílusgyakorlatok* valóban a stílusok nevetetően gazdag (közel száz különböző) változatát mutatja be. Annak idején Budapesten Bán János, Gáspár Sándor, Dörner György játszották hatalmas közönségsikerrel, többszáz alkalommal. A mű egyetlen banális történet kilencvenkilencféle variációja: egy fiatalember felszáll a zsúfolásig megtelt autóbuszra, pofátlanul leül egy megüresedett helyre, majd leszáll a buszról a Szent Lázár téren, ahol egy barátjával találkozik, aki azt mondja neki, hogy még egy gombot fel kell varrnia a kabátjára. Ezt a történetet mindenki másként mondja el. Műértők szerint a színmű alapja Johann Sebastian Bach *A fuga művészete* című zenei ciklusa volt, ahol szintén egyszerű zenei „történetet”, mondatot bontott ki a zeneszerző újabb és újabb ellenpontok variációival.⁴

Ehhez hasonló alapképlet Edmond Rostand *Cyrano de Bergerac*⁵ című, bravúros színműve, amelynek főhőse az orrát gúnyolókat szellemes vitastílusban teszi helyre:

Lássá, ez szimplán hangzik... Így nincsen hatása!

Mondhatta volna szebben, kis lovag,

Más-más hangnemből... Így ni, hallja csak:

Kihívón: „Én nem járnék ám veled!

Sebészt hívatnék, hogy metélje le!”

Barátilag: „Hisz findzsájába ér!

Igyék vederből, abba belefér!”

Leírón: „Csúcs, mely veri az eget!

Hegyfok! Mit hegyfok? Roppant félsziget!”

Kíváncsian: „Mit rejt e hosszú tok?

Tollszár van benne, vagy gyaníthatok

Papírvágó kést, ollót is talán?”

Kecsteljesen: „Őn nagy barátja, lám,

A madaraknak! Póznát tart nekik,

Hol magukat jól kipihenhetik!”

Kötődve: „Kérem, ha pipázik ön,

S a füst orrán át gomolyogva jön,

Kéménytűzet szomszédja nem jelez?”

Intőn: „Vigyázzon túlsúlyára! Ez

Lehúzza önt s fejjel bukik előre!”

³ Raymond Queneau: *Stílusgyakorlatok*, Budapest, Helikon Kiadó, 1988.

⁴ Johann Sebastian Bach: *A fuga művészete*, [YouTube](#) (Letöltés: 2023. január 05.)

⁵ Edmond Rostand: *Cyrano de Bergerac*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2007.

Gyöngéden: „Lássa, megfakul a bőre
Színét a napfény durván szívja ki
Egy kis napernyőt venne tán neki!”

Pedánsul: „Hallott az Arisztófánész
Nagy állatjáról uraságod? Tán ez:
A Hippokampelefantokamelosz,
Hordott ilyen hús-dísz elöl... e rossz
Hangzású lényen volt ily hosszú csont!”

Gavallér módon: „A manóba, mondd,
Ez a fogas jött most divatba? Ej,
Kalap számára pompás kicsi hely!”

Föllengzően: „Hatalmas, büszke orr,
Egy teljes náthát csak a bős, komor
Mistráltól kapsz! Más szél ott meg sem érzik!”

Tragikusan: „Vörös tenger, ha vérzik!”

Bámulva: „Ó, eszembe jut, ha nézlek:
Micsoda cégér egy illatszerésznek!”

Líráilag: „Kagyló ez, s ön Triton?”

Naivul: „Mondja, mert én nem tudom,
Mikortájt nézik ezt a műemléket?”

Mély tisztelettel: „Gratulálunk néked
Tornyos házadhoz, nagyságos barátom!”

Parasztosan: „Hékás, a számat tátom!
Orr az? Fenét orr! Ördögadta dolga:
Kis dinnye jaz, vagy óriás iborka!”

Hadászilag: „Szuronysegezve áll!
Lovas-roham ilyet készen talál!”

Üzletszerűn: „Tán lutrit rendez? Én
Sejtem, hogy ez lesz a főnyeremény!”

Végül, torzítva Pyramus kriáját:
„Ez dülta szét az arc harmóniáját,
E szörnyeteg!... Pirul az áruló!”

Így ömlött volna szájából a szó,
Ha volna önben szellem és tudás.
De szellemet, boldogtalan dudás,
Őn sose látott s tán azt tudja csak,
Hogy hülye fráter is lehet lovag!
De hogyha önben annyi lelemény
Lett volna mégis, hogy kívágja szépen
Mindazt, amit most összehordtam én
E díszes, úri hallgatók körében:
A kezdő mondat első negyedét
Éles kardommal vágtam volna szét!
Mert magamat kigúnyolom, ha kell,
De hogy más mondja, azt nem tűröm el!

Visszatérvén az irodalmi mű közvetítésének *hogyanjára, az előadásmódokra*: egyetlen Petőfi-vers közel harminc megzenésítését néztem vagy hallgattam meg. Ezek közül érdemesnek tartottam párat a művészi és pedagógiai tanulságok bemutatására. A választott művekben, előadásokban mindazonáltal nem tudományos elemzést, osztályozást óhajtottam végezni. Hallgatóimra bízom az ajánlott szempontokat és a művek, előadásmódok megfigyelését. Nem célunk sem a zsűrizés, sem az ítékezés. S ha mégis értékeli az élményeiket, hát tegyék meg ők, ne a tanár. Íme, a Petőfi-vers (*Falu végén kurta kocsmá*) kiválogatott megzenésítéseinek változatai:

1. Az elsőnek idézett feldolgozás⁶ értékeléséhez hasznosítható szempontok a versmondás hitelességére vonatkoztak. Szarvas József hivatásos színész: hogyan bánik a hangsúlyokkal? Mesét mond vagy verset? Érzékelhető-e a versben az alapélmény drámaisága? Segíti-e a színész a lelki feldolgozást?
2. A közismert, népszerű GHYMES együttes zenéje⁷ miféle hangulatot kelt? Érzéssel teli, vagy inkább érzelmes, szentimentális? Prozódiai szempont: magyar kiejtésben a virág szó hosszú, elnyújtott í-vel éneklendő, vagy röviddel?
3. Gyermekek versmondásából⁸ következtethetünk-e a betanító pedagógus minőségi munkájára? Milyen az előadó fiatal artikulációja? Az arckifejezés, mimika mennyire része az előadásnak?
4. Hogyan változtat a rock stílus⁹ a versen? A Racka ritmusa hozzáad vagy elvesz a versből? Közelebb hozza-e a versélményt a bulihangulat?
5. Mit eredményez Figura Ede klipjében¹⁰ a filmes képsor? A country: stílus vagy szórakoztatás? Lehet-e a versmondó influenszer? Milyen értéket kínál az egy-szerre több művészeti sík?
6. Mennyiben más egy produkció¹¹ a szavaláshoz képest? Mit ad hozzá a tánc a beszédhez? Illeszkedik-e a folklór, az eredeti néptánc és a táncszínház a Petőfi-vershez? Mivel, hogyan?
7. Az előadás¹² megfordíthatja-e a mű jelentését? Mi a hatása az ironia és a comedy eszközeinek? A jelenkorba helyezett szleng utcahangulat korszerűsíti vagy torzítja az adott verset?
8. Mitől lesz egy hivatali nyelv humoros, nevetséges¹³? Ez az értelmezés mire emlékeztet?
9. Végül: melyik előadás áll legközelebb az eredeti vershez avagy az iskolai magyarázathoz?

⁶ A *Falu végén kurta kocsmá* című vers Szarvas József tolmácsolásában: [YouTube](#) (Letöltés: 2023. január 12.)

⁷ A GHYMES együttes feldolgozásában: [YouTube](#) (Letöltés: 2023. január 12.)

⁸ Egy iskolás gyerek előadásában: [YouTube](#) (Letöltés: 2023. január 12.)

⁹ Ferencz György és a Rackajam feldolgozásában: [YouTube](#) (Letöltés: 2023. január 12.)

¹⁰ Figura Ede tolmácsolásában: [YouTube](#) (Letöltés: 2023. január 5.)

¹¹ Táncszínházi előadás: [YouTube](#) (Letöltés: 2023. január 7.)

¹² Halló, Petőfi: [YouTube](#) (Letöltés: 2023. január 12.)

¹³ Mizser Lajos, hivatalnyelv: [YouTube](#) (Letöltés: 2023. január 7.)

A felsorolt példák mindegyikében található volt sajátos érték és sajátos szokatlan-ság, átalakítás. E tanulmányban nincs mód a rendkívül széles előadási példatár valamennyi darabját megemlíteni. Az előadásmód, a jelentésváltozás hatásai a bevezető gondolatok alapján már felismerhetők.

A versmegzenésítések áttekintésénél egy fontos, nagy ívű vizsgálatra érdemes felhívni a figyelmet. Dr. Ittzés Mihály 1993. március 14-én tartott előadást Petőfi megzenésített verseiről a Magyar Irodalomtörténeti Társaság kiskőrösi emlékülésén. Tanulmánya megjelent a szerző 1999-es *22 zenei írás*¹⁴ című kötetében. Ami pedig a tudományostól eltérő (eddig tán legszellemesebb) „tükrözést” illeti az iskolai verstanítás, versértelmezés kapcsán, az valószínűleg egy kortárs költő, előadó, Lackfi János nevéhez kapcsolódik. Lackfi a *Nem kötelező olvasmányok*¹⁵ videósorozatában a tőle szokott stílusban megfeddi, egyúttal kinevetteti a jelenlegi köz-helyes irodalomtanítási gyakorlatot, leleplezi a versek értelmezés nélküli biflázását, agyonelemzését, szövegek okoskodó kiherélését és a nevelő–növendék kapcsolat hiányát, ahol egyértelműen elvész a mű igazi üzenete. Lackfi nem „narrál,” nem analizál, tényeket sorol, majd a gyerekekre kacsint és alkotásra biztat.

Irodalomjegyzék

- Ittzés Mihály: *22 zenei írás*, Kecskemét, Kodály Intézet, 1999.
Karácsony Sándor: *Az irodalmi nevelés*, Budapest, Szent Gellért Egyházi Kiadó, 1993.
Queneau, Raymond: *Stílusgyakorlatok*, Budapest, Helikon Kiadó, 1988.
Rostand, Edmond: *Cyrano de Bergerac*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2007.

Források

- Bach, Johann Sebastian: *A fuga művészete*, [YouTube](#)
A *Falu végén kurta kocsmá* című vers feldolgozásai:
Szarvas József tolmácsolásában: [YouTube](#)
A GHYMES együttes feldolgozásában: [YouTube](#)
Egy iskolás gyerek előadásában: [YouTube](#)
Ferencz György és a Rackajam feldolgozásában: [YouTube](#)
Figura Ede tolmácsolásában: [YouTube](#)
Táncszínházi előadás: [YouTube](#)
Halló, Petőfi: [YouTube](#)
Mizser Lajos, hivatalnyelv: [YouTube](#)
Lackfi János ironikus előadása. Hogyan értelmezzünk verset? [YouTube](#)

¹⁴ Ittzés Mihály: *22 zenei írás*, Kecskemét, Kodály Intézet, 1999.

¹⁵ Lackfi János ironikus előadása. Hogyan értelmezzünk verset? [YouTube](#) (Letöltés: 2023. január 12.)

Módszertani mozaikok

VALLENT BRIGITTA

PETŐFI SÁNDOR A MAI DIÁKOK ÉS TANÁROK SZEMÉVEL

Petőfi Sándor életműve fontos része a magyar irodalomoktatásnak. Ám felmerülhet a kérdés, vajon szövegében, nyelvében mennyire áll közel a mai gyermekekhez? Milyen nehézségekbe ütköznek a pedagógusok a Petőfi-tananyag átadása kapcsán? Valóban igaz, hogy manapság nehezebb Petőfit tanítani, mint korábban? Mely versek a legnépszerűbbek a diákok és tanárok között? Tanulmányomban egy felső tagozatos diákok és magyartanárok között végzett, kérdőíves vizsgálat alapján keresek választ a kérdésekre.

Kulcsszavak: *Petőfi életműve, szövegértés, felső tagozat, kérdőíves vizsgálat, versrészletek*

1. Bevezetés

Ötven évvel ezelőtt, Petőfi Sándor születésének 150. évfordulóján Ágh István így vallott Petőfihez fűződő viszonyáról: „Nem vagyok egyedül, akinek gyerekkorában Petőfi Sándornál kezdődött a költő, a vers.” Megállapította azt is, hogy az akkori ifjúság nem rajong már annyira szeretett költőjéért, ezért úgy fogalmazott, hogy az iskolák feladata megszerettetni Petőfit a diákokkal.¹ A kérdés adja magát, vajon napjainkban, immár 200 évvel születése után milyen hatást vált ki Petőfi a mai gyermekekből.

Életműve mindig fontos szerepet töltött be a felső tagozatos irodalomórákon. Már az alsó tagozatosok is megismerkednek néhány Petőfi-verssel, ilyen az *Anyám tyúkja*, az *Arany Lacinak*, az *Itt van az ősz, itt van újra...* és a *Nemzeti dal*. Az 5–6. évfolyamon bővül a kör az *Egy estém otthon*, a *Honfidal*, a *Szülőföldemen*, *Az alföld*, a *Reszket a bokor, mert...*, a *Szabadság, szerelem*, a *Szeptember végén* című versekkel, és az *Úti levelekkel*, majd hosszú heteken át a *János vitéz* áll az irodalomórák középpontjában.² A törzsanyag nem sokat változott az idők során, csak maguk a befogadók, a szókincsük, az irodalomhoz fűződő viszonyuk és életkörülményeik.

Ez a gondolat indította el bennem a kutatás alapkérdését, vajon napjainkban hogyan látják Petőfit a diákok, hogyan viszonyulnak hozzá, miként zajlanak a magyarórák, amikor Petőfi Sándorról tanulnak a diákok, s hogyan tudják befogadni, mennyire értik még a verseit, szeretik-e műveit. Kérdés az is, vajon a tanárok hogyan látják, nehezebb-e manapság Petőfit tanítani, mint régebben, hogyan lehet hatékonyan motiválni a diákokat, mennyire okoz örömet, sikerélményt az életmű tanítása, és mi állhat a siker vagy esetleg a kudarc hátterében.

Az előző században Petőfi versei még a mindennapok részei voltak. Ágh István vallomása szerint Petőfi verseskötete íróasztalán a használati tárgyai között volt

¹ Petőfi Sándor helye a mai szellemi életben, *Irodalomtörténet*, 1973/1. (Különszám *Petőfi Sándor születésének 150. évfordulójára*), 12–14. (11–172.)

² Vágóné Ugró Szilvia: Hogyan tanítható Petőfi költészete? Interjú Miskolci Szilvia tankönyvszerkesztővel, Sándor Csilla tankönyvszerkesztővel és Dani-Pallósi Ágnes témavezetővel, *Új Köznevelés*, 2023/3. 33–34. (33–37.)

megtalálható, és naponta többször is olvasgatta.³ Sajnos, manapság elmondható, hogy nem ennyire népszerű sem Petőfi, sem a költészet, sem maga a szépirodalom, így még nagyobb felelősség hárul a magyartanárokra, hogy felkeltsék diákjaik érdeklődését.

A téma kapcsán egy nagyon érdekes – és a munkámhoz sok szempontból hasonló – tanulmányra is rábukkantam. 1972-ben, a 150. Petőfi-évfordulóra készülve az *Irodalomtörténet* szerkesztősége egy kérdőívet állított össze Petőfi hatásával kapcsolatban, bizonyos szempontból az enyémhez hasonló indítással, csak más célközönség részére. A következő kérdéseket 125 hazai és 45 külföldi író, tudós, fordító számára küldték el:

1. „Mit jelentett Petőfi az Ön szellemi arculata kialakulásában?
2. Miben látja Petőfi aktualitását?
3. Van-e, s ha igen, miért van az ifjúságban idegenkedés Petőfi költészetével szemben?
4. Mi Petőfi jelentősége a magyar líra fejlődésében?
5. A Petőfi által életében és művében megteremtett költőideál az Ön véleménye szerint kizár-e más költői típusokat, vagy azokat is szervesen magába öleli?”⁴

Csorba Győző válaszában ezeket a sorokat olvashatjuk: „A zseni mindig időszerű. Hogy miért, azt már sokan és sokszor kifejtették. S mert Petőfi zseni, azért ő is időszerű. Mindig. Most is.” De Csorba ugyanarról panaszkodik, mint amiről manapság sokan, hogy az emberek többségének a költészet már nem a mindennapok része. Sajnos, már Hermann István is úgy látta ötven évvel ezelőtt, hogy kiment Petőfi a divatból, legalábbis az ifjúság számára.⁵ Jánosy István szintén hasonló megállapításokat tett, szerinte sem áll közel az ifjúsághoz Petőfi. Ezt alátámasztandó felidéz egy konkrét esetet, mikor egy harmincfős, érdeklődő gimnazista közösségben feltett kérdésre, hogy ki a kedvenc költőjük, csak ketten választották Petőfit, miközben élénk vita alakult ki Petőfi életével kapcsolatban. Majd így folytatja: „A személyes kapcsolat megvolna, de mintha elsovadt volna az irodalmi, a szellemi kapcsolat. És ebben nagyrészt tankönyveink és az iskolai gyakorlat a ludas. [...] Petőfi akkor válnék igazán izgalmassá a mai fiatalok számára, ha gondolati és költői gazdagságának teljes színképét tárnánk eléjük.”⁶

Miskolci Szilvia tankönyvszerkesztő szerint Petőfi ma is aktuális a diákok számára, még hozzá azért mert a nyelvezete közel 200 év elteltével is érthető.⁷ Ennek a kijelentésnek is szerettem volna a nyomába eredni, hogyan gondolják ezt maguk a diákok és a tanárok.

³ *Petőfi Sándor helye a mai szellemi életben*, 12–15.

⁴ Uo., 12.

⁵ Uo., 42–55.

⁶ Uo., 62–63.

⁷ Vágóné: *Hogyan tanítható Petőfi költészete?*, 34.

2. Anyag és módszer

Kérdőíves kutatást végeztem egy fővárosi és egy városi általános iskolában, online és papíron. A kitöltés módja azért tért el, mert alkalmazkodtam az iskolákhoz, hogy mely módszer volt inkább kivitelezhető számukra. A fővárosi iskolában az online kitöltést kérte a vezetőség, a vidéki iskolában az ötödik és hatodik évfolyamon papíralapon szerették volna kitöltetni a tanárok a kérdőívet, a hetedik és nyolcadik évfolyamon pedig online formában. Így viszont biztosított volt az életkori sajátosságok vizsgálata is a vidéki iskola diákjai között a kitöltés módja alapján. Magával a kitöltéssel kapcsolatban az volt a kérésem, hogy ne otthon, hanem az iskolában történjen, és ott is pedagógus felügyelete mellett, hogy minél valóságosabb képet kapjak a válaszok alapján. Összesen 312 felső tagozatos diák töltötte ki a kérdőívet, amely a tanulmány végén, a mellékletben megtalálható. Az adatközlők életkorát, nemét, iskolájának helyét és a kitöltés módját az 1. táblázat ismerteti.

	Vidék (papíralapú kérdőív)	Budapest (online kérdőív)	Vidék (online kérdőív)	Összesen
Adatközlők (fő)	125 (40%)	88 (28%)	99 (32%)	312
Fiú	51%	62%	57%	56%
Lány	49%	38%	43%	44%
Átlagéletkor (év)	11,4	12,8	13,2	12,5

1. táblázat
Az adatközlők adatai és a kitöltés módja

A diákoknak tíz Petőfi-idézetet kellett megfogalmazni saját szavaikkal, amelyek egy része általuk is ismert versekből származott, például az *Anyám tyúkjából*, másik részük viszont számukra feltehetően ismeretlen verssorok voltak. Ezek esetében verscímetek nem jeleztem, mert később előfordult olyan feladat is, amely során fejből kellett megnevezni, melyik a diákok számára a legkedvesebb Petőfi-mű, vagy milyen Petőfi-versek jutnak eszükbe.

Az alábbi kiértékelésben a tíz idézet nehézségi sorrendben követi egymást: először a legtöbb diák által helyesen megfogalmazott idézet, a végén pedig a legkevesebb tanuló által értett idézet található, a kérdőívben tehát nem ebben a sorrendben szerepeltek a verssorok. A kérdőív végén öt kérdés arra vonatkozott, hogyan viszonyulnak Petőfihez a mai diákok, szeretik-e a műveit, könnyen érthetőnek érzik-e, miért igen vagy miért nem, melyik a kedvenc versük, mely művek címei jutnak eszükbe. A kutatás másik nézőpontja a felső tagozaton irodalmat tanító tanároké volt, a számukra összeállított online kérdőívben – többek között – olyan kérdések szerepeltek, hogy nehezebb-e ma Petőfit tanítani, mint korábban, szeretik-e, értik-e a diákok Petőfi műveit a tanárok szerint, és hogyan lehet motiválni őket. A kérdőívben szereplő válaszokat változtatás nélkül idézem a válaszadó diák nemére és korára utaló betűvel és számmal. A tanárok esetében a kor helyett egy sorszám szerepel.

3. Eredmények

3.1. A diákok kérdőíveinek eredményei

- A tíz versrészlet közül a „Szájadat betedd” bizonyult a legkönnyebbnek. A legtöbb helyes válasz (90%) erre az idézetre érkezett. 10% válasz nélkül hagyta, vagy helytelen volt a válasza: „meg csókolt” (12L), „Egyél” (13L), „Védd a szád” (14F), „nyisd ki a szád” (14F). Előfordult, hogy valaki a vers címét írta, ami szövegértési problémára utal: „Arany Lacinak” (13L). Egyetlen diák nem vette komolyan a feladatot, és mindenhova irreleváns választ írt, ide például: „Feleségek Felesége” (14F).
- Összesen a diákok 75%-a értelmezte helyesen a következő sorokat: „Aki bús dalát hallgatja / megesik a szíve rajta.”, de nagy volt a különbség a vidéki iskola 5–6. osztálya (64%) és 7–8. osztálya (90%) között: a felsőbb éves diákok számára sokkal inkább egyértelmű volt a jelentés. A helytelen válaszok között előfordult, aki csak az első tagmondatra reflektált: „zenét hallgat” (13F), és teljes félreértés is: „jósziwü” (14F), „Ha valakinek valami nyomja a lelkét akkor csak rosszabb lesz ha nem beszél róla” (12L). A *megesik* ige értelmezése sokaknak gondot okozott.
- Az eredmények feldolgozása során derült ki, hogy a következő két sorban – „A mi emberünk se’ rest, / Odanyargal egyenest” – két nehézség is adódott. Az első tagmondatban a *rest* szó, a másodikban pedig az *odanyargal egyenest*, ezért ezeket két külön adatként kezeltem. A *rest* szó nehezebbnek bizonyult, ezért az arra vonatkozó eredmények később szerepelnek. Az „Odanyargal egyenest” kifejezést 54% értelmezte csak helyesen, és nem volt nagy különbség a válaszadók csoportjai között, 49 és 58% között mozgott az eredmény. Nagyon érdekes válaszok is érkeztek: „odalovagol” (13L), „Meg mondja nyíltan amit gondol” (13L), „a mi emberünk ki mondja az igazat” (13L), „amit nem sejt senki” (13F), „Tudatosak az emberek” (13L).
- A „De ne moccanj, mert különben / meg talállak csípni” versrészletet a válaszadók alig több mint fele (52%) írta körül helyesen, a három csoport átlaga pedig hasonlóan mutatkozott. Ebben az idézetben a *meg talállak* kifejezés okozott gondot, mert sokan a szó szerinti jelentésére gondoltak: „Meg talállak és nem leszel jól” (13L), „ne mozdulj mert úgy is elkaplak” (13F), de előfordult egészen más magyarázat is: „Meg fognak ütni ha megmozdulsz” (13L), „Altatót mond a gyerekeknek” (13L), „Ne csinálj olyat amiért valami baj történhet” (14L).
- A következő idézetet – „Lám, csak jó az isten, jót ad, / Hogy fölvitte a kend dolgát!” – már a diákok fele sem (47%) tudta helyesen megfogalmazni, de ismét nagy volt az életkori különbség (35–52%). A félreértések jelentős részét az adta, hogy a *fölvitte a dolgát* kifejezést sokan úgy értelmezték, hogy nehezebb lett a dolga, több dolga lett: „Szerencsés mert több dolga van” (12F), „nézd csak

- az Isten jó, jót ad hogy megnehezítette a dolgát” (13L), „Sok a dolga” (13F), de előfordult egészen eltérő magyarázat is: „Foglalkozik a dolgával” (13L), „milyen mérges lett” (12L), „meghalt” (14F).
- A korábban említett *rest* szót 45%-ban helyesen válaszolták meg. A válaszadó csoportok eredményei között nem volt igazán jelentős az eltérés, de a korról a helyes válaszok száma is nőtt (39%, 45%, 53%). Olyan gyakran fordult elő a *rest* szó kapcsán a *bátor* jelentés, hogy ezt külön megfigyeltem, a válaszok 16%-ában szerepelt. Feltehetően a szövegkörnyezetből következtették ki ezt a jelentést, hogy ha azonnal odafut valaki, akkor biztosan nem bátor. Az egyéb válaszok egészen eltérőek voltak: „A mi emberünk sem nyugodt, oda rohan máris” (13L), „a mi emberünk is erős visszavág rendesen” (13F).
  - Úgy gondoltam, sokkal könnyebb lesz a „Körmölgeté, mint más, a színlapot.” sor megértése, mert mesékből, versekből ismerős lehet az *ír* szó szinonimájaként a *körmöl*. Ehhez képest a válaszok mindössze 37%-a bizonyult helyesnek, viszont az életkor nagyon sokat számított, a fiatalabbak csak 26%-ban, az idősebbek viszont 47%-ban adtak helyes választ. Sokan nagyon kreatívan igyekeztek megválaszolni a kérdést: „Nagyon koncentrálni valamire próbál valamit nagyon megtanulni” (12L), „Ugy lapozza a tankönyvet mint az újságot” (12L), „Nagyon szeretett volna valamit” (13L), „szépíti magát” (13F), „nem tud mit csinálni” (12L), „másnak tettei magát” (12L), „tudja a megoldást” (12F).
  - A legkülönbözőbb válaszok ebben az esetben fordultak elő, a *körmölget* szinonimájaként a következő igék jelentek meg: *magol, tanul, gondolkodik, kapar, kidíszíti, szépít, nézegeti, olvassa, várakozik, csörget valamit*.
  - Az *Anyám tyúkja* című vers az egyike azon Petőfi-műveknek, amelyeket minden gyermek ismer, ezért igen meglepő, hogy az „Iparkodjék, ne legyen ám / Tojás szükében az anyám.” sorokat mégis csak a diákok 28%-a értette helyesen. Ismét meglepő válaszok születtek: „Menj el mert meg lát anyám” (13L), „Siessen ne legyen olyan sokáig mint bent mint ameddig a tojás kikel?!” (13L), „Siess, mert szülni fog az anyám”, „Siess mert nehogy most szüljön az anya” (13F). Ez ismét megerősíti, hogy a gyerekek a számukra értelmetlen sorokat megpróbálják értelmezni, kicsit olyan ez a jelenség, mint a népetimológia, belehallanak valamit a gyermekek, de nem kérdezik meg, mit is jelenthet valójában.
  - A következő idézet is hasonló tanulsággal rendelkezik, hiszen a *Füstbe ment terv* című költeményt szinte minden kisiskolás kívülről fújja, és szeretik is. Nem is bonyolult a vers, mégis akad benne egy olyan szakasz, amelyet rengetegen félreértene: „Mit mondok majd először is / Kedvest, szépet neki? Midőn, mely bölcsőm ringatá, / A kart terjeszti ki.” A válaszadók 14%-a tudta csak helyesen értelmezni ezeket a sorokat a régies igealakban szereplő *ringatá* és a kar kiterjesztésének mozdulata, valamint a mondat szerkezete és az idősíkok

miatt. Érdekes, hogy ebben az esetben – ha nem is jelentős különbséggel – a fiatalabbak adtak több helyes választ (18% és 11%). A helytelen válaszok sok esetben nagyon hasonlítottak egymásra: „Amikor a bölcsöm ringatná, kiterjeszti a karját.”, „mit mondok én először kedveset, szépet neki mikor a bölcsöm ringatta megölel” (13L).

- Elérkeztünk a két legnehezebbnek bizonyuló idézethez. „A tél dere már megüté fejemet.” mondatot mindössze 7%-ban értelmezték helyesen, itt a felsőbb évesek azért többen adtak helyes választ (3%–12%). Leggyakrabban konkrét, szó szerinti jelentésben fogalmazták meg a válaszukat: „A hideg miatt fázik a fejem” (12F), „Olyan hideg van, hogy már az arca is fázik.” (13L), „A fagy beleált a fejembe.” (14L), „olyan hideg van hogy megbolondulok” (12F). Néhányan pedig ismét feltalálták magukat, és társítottak valamilyen jelentést a sorhoz: „Korán reggel van” (13L), „fáradt” (14L), „vihar” (13L), „a ködtől elszédülök” (13L).
- A megkérdezett diákok elenyésző része (6%) tudta csak, hogy a „Már hó takará el a bérci tetőt.” sor mit jelent pontosan. Rengeteg alkalommal szerepelt a „bérci tető” *háztető* jelentésben a válaszban: „A hó eltakarja a cserép tetőt.” (13F), „a háztetőn már hó van” (13F). Ez az eredmény azért is megdöbbentő, mert az iskolák jelentős részében már alsó tagozaton meg kell tanulni a *Himnusz*t, amelynek a második versszakában felbukkan a *bérc* szó.

A 2. táblázatban az összes vizsgált idézet és a válaszok adatai megtalálhatóak. Az idézetek magyarázata után következett néhány olyan kérdés a kérdőívben, mely a diákok személyes élményeire, véleményére vonatkozott.

- Nagy örömmre szolgált, hogy a „Szereted-e Petőfi Sándor verseit?” kérdésre a válaszadók háromnegyede (75%) igennel válaszolt, néhányan (3%) csak egyes verseit szeretik, 5% üresen hagyta a válasz helyét, és mindössze 17% adott nemleges választ.
- A válaszok indoklása sokszor szívet melengető: „Igen. Mert nem lehet nem szeretni.” (14L), „Igen, mert régies nyelvezetű, és gyönyörű szépirodalmi művek.” (12L), „Sok olyan verse van amely érzésekkel teli.” (11L), „Igen. Mert megnyugtató, szép, stb... Gyönyörű a hangzása.” (13L), „Igen, mert olyan helyzeteket foglalt versbe, melyek gyakran velünk is meggesnek.” (12L), „igen. Versei lelkesítőek, buzdítóak, érthetőek, benne van minden.” (14L), „Igen, mert engem jó kedvre derít” (14F), „könnyen tanulható” (11L). Sokszor előfordultak még a következő jelzők: szép, rímes, humoros, hazafias, megható.
- Akik nemleges választ adtak, így indokolták: „Nem, egyes versek nyelvezete miatt nehéz olvasni” (13L), „Nem szeretem Petőfi Sándort mert szerintem a versei túl komplikáltak!!!” (13F), „Nem. Mert a tanárok mindig ezeket a verseket adták fel tanulni”(15F), „nem, mert unalmasak számomra” (12L), „nem mert nem szeretem a verseket” (14F).

Idézet	Helyes válaszok aránya (%)			
	Vidék 5–6. évfolyam	Budapest 5–8. évfolyam	Vidék 7–8. évfolyam	Összesen
„Szájadat betedd”	90%	83%	97%	90%
„Aki bús dalát hallgatja / megesik a szíve rajta.”	64%	76%	90%	75%
„A mi emberünk se’ rest, <i>Odanyargal egyenest</i> ”	58%	49%	53%	54%
„De ne moccanj, mert különben meg talállak csípni”	60%	40%	55%	52%
„Lám, csak jó az isten, jót ád, Hogy fölvitte a kend dolgát!”	35%	58%	52%	47%
„A mi emberünk se’ rest, <i>Odanyargal egyenest</i> ”	39%	45%	53%	45%
„Körmölgeté, mint más, a színlapot.”	26%	41%	47%	37%
„Iparkodjék, ne legyen ám Tojás szükében az anyám.”	22%	36%	27%	28%
„Mit mondok majd először is / Kedvest, szépet neki? Midőn, mely bölcsöm ringatá, / A kart terjeszti ki.”	18%	13%	11%	14%
„A tél dere már megüté fejemet.”	3%	6%	12%	7%
„Már hó takará el a bérci tetőt.”	2%	7%	9%	6%

2. táblázat

Az egyes idézetek helyes értelmezésének százalékos eredményei

- A következő kérdés arra vonatkozott, hogy mennyire érzik Petőfi műveit nehezen érthetőnek a mai diákok. Nagyobb részük (42%) azt válaszolta, hogy nehezen érthető, a tanulók 32%-a szerint viszont épp ellenkezőleg, könnyen érthető, 21% úgy fogalmazott, hogy a múltól függ, vannak könnyebben és nehezebben érthető Petőfi-művek is, 5% nem reagált erre a kérdésre.
- A válaszok és indoklásuk itt is nagyon tanulságosak voltak. Érdekes, hogy például a művek nyelvezetét mindkét oldal felhozta érvként: „Szerintem egyszerű őket megérteni, mert nem használ sok olyan kifejezést, amit a mai korosztály ne ismerne...” (13L), „Egy kicsit nehezen érthető a régi szóhasználat miatt, de ettől még nagyon szépek.” (12L). Megmutatkozott a család szerepe is néhányak válaszában: „Könnyen, mert olyan családom van akik megtanították nekem a nehezebben érthető kifejezések jelentéseit” (12L).
- A megkérdezett diákok kedvenc verse az *Anyám tyúkjá* (25%), de sok szavazatot kapott a *Füstbe ment terv* (15%), a *Nemzeti dal* (12%), a *János vitéz* és az *Arany Lacinak* (11%). Számos tanuló írta még a következő verscímekeket: *Egy gondolat bánt engemet*, *Reszket a bokor, mert...*, *Tisza, Szeptember végén*, *Itt van az ősz, itt van újra...*, *Első szerelem*, *Az alföld*, *Dalaim*.

- Érdekes, sokszor nagyon szép indoklást írtak a gyerekek: „A füstbe ment terv mivel a családszeretetről szól.” (11L), „Egy gondolat bánt engemet...Mély gondolatok mellett csodás költemény” (13L), „Hát nekem nincs külön kedvencem de a legtöbb tetszik.” (13L), „ANYÁM TYÚKJA mert kis koromban is sokat mesélték nekem” (F13), „Arany Lacinak, mert az humoros, és egy érdekes történetet mesél el.” (13L), „Nemzeti dal mert a hazáról szól és látszik petőfi mennyire szereti a hazáját” (14F), „János vitéz mert az olyan érdekes jó a történet és izgalmas” (12L), „Füstbe ment terv, mert nagyon megható” (13L), „A füstbement terv, azért, mert azt meg kellett tanulni is, és érdekesen magyarázták el.” (13L).
- A kérdőívben szerepelt egy talán kissé furcsa kérdés, hogyan mutatnák be Petőfit a tanulók egy külföldinek. Ezt azért fogalmaztam meg, hogy kiderüljön, mit tartanak legfontosabb jellemzőinek, legtöbbször Petőfi hazafiasságát, történelmi szerepét emelték ki, de sokan utaltak költői tehetségére is, művei szépségére: „Ő egy nagyon fontos költő, és személy a magyar történelemben, hisz nagy szerepet játszott az 1848-as forradalomban.” (12L), „Egy magyar költő volt, Nemzeti hős. Rövid élete alatt közel ezer verset írt magyarul, nyolcszázötven maradt az utókorra, és az ismertebbeket több másik nyelvre fordították” (13L), „A legnagyobb magyarok közé tartozik és egy fiatal fejel bölcs író” (14F), „Egy nagyon tehetséges, hatalmas szókinccsel rendelkező magyar költő.” (14L), „Nagyon kreatív és határozott személyiségű és a 1848-as forradalom és szabadságharc egyik elengedhetetlen szereplője volt.” (12F). Talán a legtalálhatóbb válasz a következő: „A verseit mutatnám be”(14L).
- A Petőfi-művek címének felsorolását kérő feladatban a legtöbben az *Anyám tyúkját* írták, de a leggyakrabban felsorolt művek között szerepelt a *Nemzeti dal*, a *János vitéz*, a *Füstbement terv*, a *Szeptember végén* és az *Arany Lacinak*.

3.2. A tanári kérdőívek eredményei

Ezt a kérdőívet 25 felső tagozaton tanító magyartanár töltötte ki, akik nagyon változó ideje dolgoznak a magyartanári pályán, 3 és 40 év közötti tanári tapasztalattal rendelkeztek, átlagosan 20,6 éve tanítanak.

- A válaszadó pedagógusok 40%-a városban tanít, 24%-uk megyeszékhelyen, 20%-a községben, 16%-a a fővárosban. Jelentős többségük szerint (76%) szeretik a diákok Petőfi életművét, sokkal kevesebben (12%) gondolták úgy, hogy diákjaiktól távol áll, nem szeretik, illetve ugyanennyien (12%) válaszolták azt, hogy mindez a diáktól vagy épp a mütől függ.
- A válaszadó tanárok egy kivételével maguk is szeretik Petőfi életművét tanítani, és alapvetően könnyű feladatnak tartják más tananyaghoz képest. Idézek néhányat a válaszokból: „Ő a legnépszerűbb, legjobban ismert költő.”(N24), „Jól átadható, nem igazán nehéz” (N25). Nehézséget okozhat az életmű tanítása során, hogy napjainkban más az értékrend: „A mai generációval nehéz

- megértetni, mit jelent kötődni a szülőföldhöz, miközben arra nevelik őket, hogy legyenek rugalmasak...” (N6). Továbbá a szókincs változása is gondot okozhat: „... a régies szóalakok értelmezése elég sok időt vett igénybe az órán, ez nem mindig érdekelte őket.” (N10), „Más kor, más probléma, más nyelvezet...” (N16). Kiemelték még a tanárok az időhiányt és az érdektelenséget is.
- Arra a kérdésre, hogy saját tapasztalataik alapján könnyebb vagy nehezebb napjainkban Petőfit tanítani, mint korábban, alapvetően kétféle válasz érkezett. Azt hangsúlyozták a pedagógusok, hogy a munkájukat megkönnyíti a sok digitális és egyéb segédanyag, a gyerekek érdeklődése és általában az irodalomhoz fűződő egyre gyérebb viszonya miatt viszont nehezebb manapság Petőfit vagy bármit tanítani irodalomórán.
  - A diákok motiválásának módjaiból számos kreatív ötletet lehet meríteni. Csak néhányat idézek a kérdőív válaszaiból: „Petőfi által szeretett ételeket készítünk! [...] a PIM: szuper foglalkozásokra mehetünk [...]. Megzenésített verseket hallgatunk” (N3), „Érdekes, a diákokhoz közel álló projekt munkákkal” (N5), „szívesen készítenek illusztrációkat, amelyekből kisebb kiállítást rendezünk” (N10), „postai levél küldése a Levél Várady Antalhoz című vers kapcsán barátnak” (N12), „Petőfi-séta a városban” (N2). „Én magam is nagyon kedvelem, szerintem a tanár kisugárzása, aurája a legfőbb motiváló erő.” (N6), „Sok szemléltetéssel, játékkal Learningapps feladatokkal, gondolattérkép készítésel” (N26). A dramatizálás módszerét pedig ketten is említették (N10, N17).

4. Összegzés

Remélhetőleg, Petőfi életműve mindig is az irodalomtankönyvek fontos lapjain fog szerepelni. Jelen vizsgálat is igazolta, hogy nemcsak irodalomtörténeti jelentősége alapján, hanem a diákok érdeklődése miatt is van létjogosultsága ennek. Hiszen a tanulók szeretik Petőfi Sándor műveit, annak ellenére, hogy a vizsgálat alapján kijelenthető, versei szövege nehezen érthető már számukra.

Tanulságos, hogy milyen mértékben szükséges az archaikus vagy népies szavak megvilágítására ügyelni, hogy élvezetesebb legyen az óra, tehát nagy hangsúlyt kell fektetni a diákok számára ismeretlen szavak értelmezésére. De észre kell vennünk azt is, ha a mondatszerkesztés vagy egy-egy régies igealak okoz megértési akadályt.

Kiemelném azt a mozzanatot, hogy számtalan esetben a pedagógusnak kell gondolnia arra, hogy egy-egy szó vagy mondat nehézséget jelenthet, vagy félreértésre adhat okot. Láthattuk a kiemelt idézetek kapcsán, hogy ha nem értenek valamit a diákok, akkor számos stratégiát alkalmazva próbálnak a szövegkörnyezetből, hasonló hangzású szavak alapján, vagy akár egyéb módon következtetni a problémás rész értelmére. Ebből az következik, hogy ha amúgy hajlamos is megkérdezni a tanárát egy osztály, ha nehézségbe ütközik, a tanuló nem mindig tudja, hogy rosszul értelmezte a kérdéses szavakat, sorokat, hiszen gyárt magának egy jó vagy rossz magyarázatot.

Az egyik tanár így fogalmazott: „Sok az ismeretlen szó, le kell fordítani mai nyelvre” (N18). A magyartanárnak tehát minden egyes esetben érdemes konkrétan rákérdezni a jelentésre, nem elég arra, hogy értik-e a gyerekek. Ehhez természetesen arra is szükség van, hogy a tanár ismerje annyira osztályának szókincsét, előismereiteit, hogy nagyjából tudja, mit tudhatnak, vagy mi az, amit nem tudhatnak a diákok.

Szerencsére a kutatás alapján úgy tűnik, a tanárok is szeretik tanítani Petőfi életművét, és rendkívül kreatív módokon igyekeznek használni a motiváló lehetőségeket, vagy akár saját ötletekkel próbálják közelebb hozni ehhez a korosztályhoz közkedvelt költőnket.

5. Melléklet

5.1. Kérdőív a diákok részére

Nem: fiú / lány Kor: ... év

Hol tanulsz? Főváros / megyeszékhely / város / község

Kedves Diákok!

Bizonyára sok Petőfi Sándor-verset ismertek már. Egy kutatásban arra keressük a választ, mit jelent számotokra Petőfi Sándor, és mennyire érthető még egy-egy verssora a mai diákok számára. **Írjátok le saját szavaitokkal az alábbi Petőfi-verssorok jelentését! Majd válaszoljatok néhány kérdésre Petőfi Sándorral és a verseivel kapcsolatban!** A feladatra nem kaptok jegyet. Segítségüket nagyon köszönjük!

1. „De ne mocsanj, mert különben / meg talállok csípni”
2. „Szájadat betedd”
3. „A mi emberünk se’ rest, / odanyargal egyenest”
4. „Lám, csak jó az isten, jót ad, / Hogy fölvitte a kend dolgát!”
5. „Iparkodjék, ne legyen ám / Tojás szűkében az anyám”
6. „Mit mondok majd először is / Kedvest, szépet neki? Midőn, mely bölcsőm ringatá, / A kart terjeszti ki.”
7. „Aki bús dalát hallgatja, / megesik a szíve rajta.”
8. „Körmölgeté, mint más, a színlapot.”
9. „A tél dere már megüté fejemet.”
10. „Már hó takará el a bérci tetőt.”
11. Ha nem ismerné valaki Petőfi Sándort, mit mesélnél róla? Például egy külföldinek hogyan mutatnád be?
12. Szereted-e Petőfi Sándor verseit? Igen / nem Válaszodat indokold, hogy miért gondolod így!

13. Könnyen vagy nehezen érthetőek számodra Petőfi Sándor versei? Válaszodat indokold, miért gondolod így!
14. Petőfi Sándor melyik verse tetszik Neked a legjobban? Miért?
15. Sorold fel Petőfi Sándor minél több alkotásának a címét!

5.2. Kérdőív a tanárok részére

1. Neme:
2. Ön mióta tanít?
3. Hányadikosokat tanít?
4. Milyen településen dolgozik?
5. Hogyan viszonyulnak a diákjai Petőfi alkotásaihoz?
6. Milyen nehézségekbe ütközik Petőfi Sándor életművének tanítása során?
7. Könnyebb vagy nehezebb tanítani Petőfit manapság, mint régebben, saját tapasztalata alapján?
8. Mennyire könnyen vagy nehezen értelmezhetőek Petőfi művei a mai diákok számára?
9. Melyik Petőfi-verset szeretik leginkább a diákok tapasztalata szerint? Miért?
10. Ön melyik Petőfi-verset szereti leginkább tanítani? Miért?
11. Szereti-e tanítani Petőfi Sándor életművét? Miért igen, vagy miért nem?
12. Más költőkhöz képest könnyebb vagy nehezebb Petőfi Sándort tanítani az iskolában? Miért?
13. Hogyan tudja motiválni a gyerekeket a Petőfi-életmű tanítása során?
14. Önnek magánemberként melyik a kedvenc Petőfi-verse?

Irodalomjegyzék

- Petőfi Sándor helye a mai szellemi életben, *Irodalomtörténet*, 1973/1. (*Különszám Petőfi Sándor születésének 150. évfordulójára*), 11–172.
- Vágóné Ugró Szilvia: Hogyan tanítható Petőfi költészete? Interjú Miskolci Szilvia tankönyvszerkesztővel, Sándor Csilla tankönyvszerkesztővel és Dani-Pallósi Ágnes témavezetővel, *Új Köznevelés*, 2023/3. 33–37.

KRASSZA ILDIKÓ KLAUDIA

JÁNOS VITÉZ (H)ARCAI

Múzeumpedagógiai, drámapedagógiai foglalkozássorozat

A PIM Mesemúzeuma és az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Bábtára a Petőfi-bicentenáriumra komplex múzeumpedagógiai foglalkozássorozatot hozott létre 1–8. osztályos gyermekek számára. Az interaktív, tanulóközpontú foglalkozások fókuszában a János vitéz című mű áll. A programsorozat három foglalkozást tartalmaz: Kalandozások János vitézzel (1–3. osztály), János vitéz társasjáték (4–5. osztály), János vitéz lakomái (6–8. osztály).

Kulcsszavak: múzeumpedagógia, Petőfi-bicentenárium, drámapedagógia, foglalkozássorozat, János vitéz

1. Bevezető

2023-ban rengeteg program övezte a Petőfi-bicentenáriumot. A sok érdekes lehetőség közül az egyik a *János vitéz (h)arcai* foglalkozássorozat volt. Az emlékéhez közeledve a Petőfi Irodalmi Múzeum felkérte a Mesemúzeumot és az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Bábtárát, hogy készítsenek közösen a *János vitéz* című művel kapcsolatosan egy komplex múzeumpedagógiai, drámapedagógiai foglalkozássorozatot, amellyel az általános iskolások három különböző korosztályát tudják megszólítani. A cél az volt, hogy interaktív módon, izgalmas formai és vizuális megoldásokkal közelebb hozzák Petőfi klasszikusát a diákokhoz.¹

2. Kalandozások János vitézzel

A legkisebbeknek (1–3. osztály) szól a *Kalandozások János vitézzel* nevű mesefoglalkozás. A diákok még nem ismerik a művet, így nekik kedvcsinálóként szolgál ez a program. Itt János vitéz kalandjait ismerhetik meg játékokkal tarkítva. Az eredeti elbeszélő költeményt lerövidítették, és mesévé írták át, hogy az alsós (vagy akár óvodás) gyermekek számára is teljesen érthető és élvezhető legyen a történet. A foglalkozás során a mese és a játék felváltva követik egymást. Egy rövid meserészlet meghallgatása után egy ahhoz kapcsolódó játék következik, melyben a gyerekekkel való közös játszás során drámapedagógiai eszközök segítségével egy-egy kaland elevenedik meg. A diákok a mese főbb helyszíneit és szereplőit bábos és mesés elemek használatával ismerik meg.

---

¹ A három foglalkozást a Mesemúzeum múzeumpedagógusai alkották meg: Hollósy Réka, Csörsz Katalin, Helmicz Katalin, Villant Bálint. A bábos vonulat felelőse; Lovas Lilla. A kellékek megalkotója; Bartos Leticia. Társasjáték-fejlesztő; Vágó Dániel. Grafika; Ónya-Oláh Dóra. Projektkoordinátor; Villant Bálint. Drámainstruktorok, foglalkozásvezetők; Balog Réka, Biró Dorottya, Fodor Éva, Krassza Ildikó Klaudia, Németh Orsolya, Földesné Prainer Petra Vera.

Az első mesei részlet után Jancsi elkészült nyájával találkoznak. Mindenki választ magának egy kis juhot, és elnevezi, valamint társít hozzá valamilyen tulajdonságot. A nyáj és a juhok egy bábszerű nemezgömb és több apró nemezgolyó képében elevenednek meg. A juhok eltűnésére mindenki kitalál valamilyen módot, hogy az ő juha hogyan bújt el Jancsi szeme elől. Itt szárnyalhat a fantázia, ugyanis a játék szerint Jancsi juhait bármivé át tudnak változni, és bármilyen különös, furcsa módon el tudtak tűnni. Miután mindenki elmondta, hogyan tűnt el az ő báránya, a golyóbárányokat bedobják egy hatalmas mesetarisznyába. Ennek a tarisznyának nagy jelentősége van, mert később azután innen kerülnek elő a különböző izgalmas mesei tárgyak.

Egy másik mesei eszköz egy kincses ládika, amelyet János vitéz kapott a francia királytól. A játék szerint, ha valaki belenéz ebbe a ládikába, azt látja benne, amire a legjobban vágyik. Minden gyermek belenézhet a dobozba, de óriási képzelőerő kell hozzá, hogy mindenki meglássa azt, ami a szíve vágya. A gyerekek elmondhatják, mit láttak benne, de ha nem szeretnék elárulni, akkor csak megőrzik a szívükben a kívánságukat. Azt gondolom, a foglalkozásnak ez a legnehezebb része: kérdés, sikerül-e a diákoknak használniuk a fantáziájukat, vagy egyáltalán megértik-e, hogy az üres doboz csak egy eszköz ahhoz, hogy a képzeletükben jelenjen meg az, amire erősen gondolnak.

Egy újabb játék keretein belül megismerik a gyerekek, milyenek lehettek a magyar huszárok, s az ő bőrükbe bújva kalandozhatnak a huszárcapitány (az egyik játékvezető) vezetésével különböző feladatokat végrehajtva. Például huszáros mozdulatokkal tarkított bemelegítés után különböző módon sorakoznak fel (magassági vagy hajhosszúsági sorrendben, a születésnapok szerinti sorrendben stb.) (1. kép).

1. kép
A huszárseregben

A következő játékban átélhetik, milyen lehetett János vitéznek a griffmadár hátán utaznia, miközben vihar volt, és a madár le akarta dobni a hátáról, János azonban nem eresztette a madarat. Ennél a játéknál egy griff-fejet megformázó bábot tud megfogni négy gyermek, ők irányítják, hogy a madár merre szálljon, milyen irányba nézzen, illetve hogyan pásztázza a tájat. A többi gyermek egy óriási leplet fog körbe, ami a griff teste, ezzel azt imitálva, miként száll a madár a levegőben, hogyan szorítja őt János, még akkor sem engedve el, amikor vihar kerekedett. A gyerekek nagyon élvezik ezt az együttműködésen alapuló játékot, mert közösen lebegtetik a leplet, nagyon küzdenek, hogy ne engedjék el, és ez mindig sok vicces pillanatot tartogat számukra (2. kép).

2. kép
Utazás a griffen

Az óriások földjéhez kapcsolódó meserészlethez tartozó játékban a tanulók az óriáskirályt győzhetik le, ha megfelelő cselhez folyamodnak. Itt két csapatra osztva kell kitalálniuk különböző furfangos cseleket, amelyekkel el tudják érni, hogy a csukott szájú óriáskirály szája kinyíljon. Ha sikerült elérni, hogy a király szája nyitva legyen, akkor bele tudnak dobni köveket, amelytől az óriás gyomra elnehezül, és az óriás összerogy. Az óriáskirályt egy óriási báb formálja meg, amely hatalmas, henger alakú játszóalagútból van kialakítva, s függőlegesen tartva változik óriáskirályvá. Ezt a bábót az egyik foglalkozásvezető mozgatja, amíg a gyerekek a kitalált cselüket mutatják be. A kövek, amelyeket bedobnak az óriás szájába, puha nemez-golyók (3. kép).

Ennek a játszóalagútból formált bábnak egy másik kaland során is fontos szerepe van. Itt nem függőlegesen, hanem vízszintesen (eredeti funkciójához hasonlóan) tartják az alagutat, így a sárkánykígyó gyomra elevenedik meg benne, amin János vitéz átjutott, miután legyőzte az állatot. A gyerekeknek is át kell kelniük a gyomron, hogy átjuthassanak Tündérországba, így mindenki átbújik a hengeren.

A történet végéhez közeledve mindenki megérkezik Tündérországba, ahol elmesélik a gyerekek, hogy a sárkány gyomrából kijutva ki mit látott. Itt is szükség van a képzelőerőre, hogy a diákok a fantáziájukra hagyatkozva tudjanak mesélni arról, hogy szerintük mi található Tündérországbán. Az utolsó meserészletből megtudják, hogy mi történt Iluskával és Jánossal. Végül az egész történet felelevenítése következik, ahol mindenki elmondhatja, melyik volt a kedvenc része, és vajon János mely kalandokat mesélte el Iluskának.

3. kép
Az óriás király legyőzése

A gyerekek nagyon élvezik a közös játékot, hogy átélhetik különböző szerepekbe bújva, különböző drámapedagógiai eszközök segítségével a *János vitéz* izgalmas történetét, és ők is részesei lehetnek a kalandoknak.

A foglalkozás arra keresi a választ: *milyen rögzös út vezet addig, hogy valaki hőssé váljon, illetve hogy mi kell a hőssé váláshoz. Ügyesség, gyorsaság, pontosság?*

3. A *János vitéz* társasjáték

A *János vitéz* társasjáték nevű kooperatív dramatikus társasjáték 4–5. osztályosoknak ajánlott. A legkisebbeknek szóló foglalkozáshoz hasonlóan ennek is az a célja, hogy azok a gyerekek is kedvet kapjanak a mű elolvasásához, akik még nem ismerik.

Ennek a foglalkozásnak egy fikció az alapja. A Petőfi által megírt befejezés után 14 évvel zajlik a játék. A tündérországi koronázás után Iluskának és Jancsinak gyermekei születtek. Két nagyobb tündérgyermek, akik körülbelül pont annyi idősök, mint a játékban részt vevő tanulók, illetve egy kisebb gyermek. Közéleg János vitéz születésnapja, és a két nagyobb testvér már hónapok óta azon töri a fejét, mit adhatna édesapjuknak ajándékba, mi az, aminek igazán örülne, mi lehetne számára nagy meglepetés. Egyik este kitalálják, hogy az éj leple alatt kilopódnak Tündérországból, különválnak, és meglátogatják azokat a helyszíneket, ahol régen az apjuk, János vitéz kalandozott. Minden helyszínről, ahova eljutnak, hoznak egy-egy emléket. Ezeket az emlékeket összegyűjtik, beteszik egy dobozba, és ezt adják János

vitéznek ajándékba, mert ennek biztosan örülne, hiszen felidézhetné régi emlékeit, s azt, hogy milyen élményekben volt része vándorútja során.

A két tündérgyermek szerepébe lépve két csapatban játsszák a diákok a társasjátékot, s így látogatnak el az egyes helyszínekre. A két csapat kialakítása úgy zajlik, hogy egy zsákból mindenki húz egy ruhadarabot, ami kék vagy aranszínű. Van két bábu, ami a tündérgyermeket szimbolizálja. A kék színű bábura a kék ruhákat, az aranszínű bábura pedig az aranyruhákat kell feltenni, és ezután arra az oldalra leülni, amelyik színű bábút öltöztették. Ezzel a módszerrel alakulnak meg a csapatok.

Mivel ez egy kooperatív társasjáték, így a két csapat együttműködésére épül. Nem egymás ellen játszanak, hanem egymást segítve. Fontos, hogy csak úgy tudnak sikeresen végigjutni a kalandon, ha összedolgoznak, és segítik egymást minden próbatétel során. Minden küldetés során van egy aktív csapat, akinek az adott kihívást kell teljesítenie, illetve van egy segítő csapat, aki segíti a másik csapatot.

A csapatok működését úgynevezett döntnökjelzők is segítik. Minden csapat három ilyen kap: ez három nyakba akasztható medál. Funkciója, hogy akinek ez épp a tulajdonában van, annak lesz fontos szerepe egy döntési helyzetben. Oda kell figyelnie arra, hogy mindenki meg tudott-e szólalni, mindenki el tudta-e mondani az érveit. Így a szerep azzal a felelősséggel jár, hogy egy döntési helyzetben jól és igazságosan tudjon döntést hozni a csapat. A döntnökjelző minden kör után vándorol, így mindenkinek lehetősége van megtapasztalnia, hogy milyen döntnöknek lenni.

Miután megtörtént a csapatfelosztás és a medálok kiosztása, a két tündérgyermek szerepében útnak indul a két csapat. Először azt választják ki, hogy egy hármas útelágazásnál melyik irányba mennek: jobbra, balra vagy előre egyenesen. Ezt három útkártya mutatja, ezekből választják ki a számukra tetsző irányt. Miután ez eldőlt, a két csapat kiválasztja külön-külön, hogy ők az arany- vagy a kék színű térkép szerint fognak haladni. A választást két kártya segíti, mindkettőn 3-3 különböző helyszín található. A diákoknak el kell dönteniük, hogy a helyszíneket milyen sorrendben látogatják meg. Ebben egy óriási térkép van a segítségükre, amely ki van függesztve egy jól látható helyre: rajta János vitéz kalandozásainak a helyszínei található ábrákkal együtt. Miután a sorrendet eldöntötték a csapatok, kezdődnek a játékos küldetések.

A társasjátékban kilenc helyszínen van összesen. Minden helyszínhez két feladat tartozik. Ez 18 különböző játékot jelent. Amikor egy csapat megérkezik a kiválasztott helyszínre, ott egy vers fogadja a játékosokat, amelyből kiderül, hogy azon az állomáson mi történik most, János vitéz kalandozásai után 14 évvel. Két választási lehetőség van minden állomáson. A csapatnak közösen kell eldöntenie, melyiket választják, melyik lesz az ő küldetésük, próbatételük, feladatuk. Minden sikeresen teljesített küldetés után meghallgatnak egy jutalomverset, és megkapják az emléket,

amit majd a születésnapra hazavihetnek az apjuknak. Az emlékek nagy üveggömb formájában jelennek meg a játékban, amelyekbe az adott helyszínekhez köthető részletek vannak belerajzolva, így kövek, kagylók, térképdarabok, seprűdarabok, márdártollak, aranydió stb. (4. kép).

4. kép
A társasjáték térképe

A társasjáték kilenc helyszíne és a hozzá tartozó játékok

A falu

A faluban János régen otthagyta a furulyáját. Most ezt kell megkeresni. A tanítómestertől kérdezik meg a gyerekek, hogy hol lehet, hátha a zsémbes, de jószívű tanító elárulja, merre van. A falu bölcse azt a feladatot adja, bizonyítsák, hogy valóban Jancsi gyermekei. A diákok betűrendben sorolják el János osztálytársainak neveit, ennek felidézésében a másik csapat tagjai segítenek, akik kitalálnak maguknak egy beszélő nevet. A Kukorica Jancsi beszélő név példáján a játékvezető elmagyarázza, hogy mi is az a beszélő név. Ha kitalálta mindenki a saját nevét, megsúgja egy embernek a másik csapatból, akiknek betűrendbe kell állítaniuk a neveket. Ezt a tanítómester (egyik foglalkozásvezető) ellenőrzi.

A gyerekeknek ezután követni kell a kutyát a falun keresztül, hátha elvezeti őket a furulyához. A segítő csapat minden tagja kap egy kártyát, amelyen különböző állatok vannak, és csak négy kutya van köztük. Szemben velük feláll az aktív csapat. A kártyát tartók jelzésre megfordítják a kártyájukat, majd jelzésre visszafordítják. A játékos csapatnak csak néhány másodperce van megfigyelni a kártyákat, és megjegyezni azt, hogy ki az a négy ember, akinél a kutyás kártya van.

A zsványtanya

A régi zsványtanya helyén ma a természet uralkodik. Két segítségre szoruló élőlényre bukkannak itt a gyerekek. Először egy kismadárnak kell segíteniük, mert kiesett a fészkeből és vissza kell juttatni oda. A madarat (egy csörgős labda) kézről kézre kell adni, de úgy, hogy ne adjon ki hangot (ne csörrenjen meg), s a fészekbe (egy kör alakú lepel) kell berakni, amit a segítő csapat tart.

Majd egy vizet hordó öregasszonynak kell segíteni. A csapat csatárláncba áll, a gyerekek vödörből vödörbe adják a vizet (apró, kék nemezgolyókat). A másik csapat abban segít nekik, hogy ha kiesik egy vízcsepp valakinek a vödréből, akkor azonnal felkapják, és visszajuttatják az első vödörös embernek.

A vándorlások helyszínei

Tatárföldön egy tatár ezredes elmondja, hogy van egy térkép, de csak egy, és az is nála. Ezt kell megszerezni, hogy tovább lehessen vándorolni az úton.

A játékosok bebizonyítják az ezredesnek, hogy katonavér csorog az ereikben: hátukra kell venni az ezredes lovát, mint régen Jánosnak is, és így menni tovább egy darabon. Egymás mögé áll mindenki, az első ember kap egy lófejet, mert ő lesz a ló feje, a többiek pedig a ló teste lesznek, így kap mindenki egy babzsákot a fejére. Megfogja mindenki az előtte levő vállát, és így kell haladniuk. Ütközben akadályok is érik őket, amire a segítő csapat figyelmezteti őket. A játékvezető hullámmozdulatot mutat a kezével, és a segítők bekiabálják, hogy *mocsár*. Ekkor a lovas csapatnak lábujjegygen kell mennie három lépést. A játékvezető madármozdulatot mutat, az *madárraj*, a játékos csapat tagjainak ekkor guggolva kell megtenni három lépést. Majd a diákoknak ki kell faggatni a falusiakat, hogy minden információt megszerezzenek a térkép reprodukálásához, de van néhány csalafinta ember, aki megtévesztő információkkal szolgál. A cél, hogy kiszűrjék ezeket a téves felvilágosításokat. A segítő csapat minden tagja kap egy kártyát, amelyen van egy állítás. Felolvassák a másik csapatnak, és nekik el kell dönteniük, hogy igaz vagy hamis az állítás.

A francia palota

A palotához érve az istálló mellett a játékosok meglátnak egy rejtékajtót, valamint a palota előtt egy őrt, akihez odamennek. Ez az őr nagyon szomorú, mert véletlenül kárt tett a királyi fotóalbum egyik képében. Ezt a hiányzó képet kellene reprodukálni, hátha akkor beengedi a csapatot az őr. A segítő csapat kap egy kártyát, ezen az eredeti fotó leírása olvasható. Nekik egy másik teremből kell adó-vevő készüléken keresztül felolvasni ezt a leírást a másik csapatnak, akik élőkép formájában újraalkotják a fotót. Ha elkészültek, az olvasó csapat ellenőrzi, helyesen álltak-e be a képbe.

Ezután a játékosok az istálló felől próbálnak beosonni, de csak egy út van, ami helyes, ezt kell megkeresni. Egy 3 x 5-ös négyzetrácsos útszönyegen lépkedve, a megfelelő kockákon áthaladva kell megtalálni a titkos utat. A segítő csapatnál van egy

terkép, amely jelzi a helyes utat. Minden aktív csapattag tesz egymás után egy lépést, de mindig csak a szomszédos mezőre lehet lépni a szőnyegen. A segítők jelzik, hogy helyes vagy helytelen mezőre léptek. Így tudják megtalálni a helyes útvonalat.

A griff-fészek

A fészekhez megérkezve valami jót kell cselekedni a madárral, meghálálva, hogy Jancsit is megmentette régen. A játékosok ajándékot készítenek a régi segítségért. Ennek a megtervezéséhez minél több dolgot kell megtudni a griffmadárról.

A másik csapat kártyákat kap, amelyeken ezek az információk vannak, ezek közül kell kiválasztaniuk az öt legfontosabbat, és ezeket felolvasni a játékos csapatnak. Ezek alapján kell ajándékot tervezni. Beállnak a tervezők egymás mögé egy sorba. A terem másik végében egy asztalon papír és toll található. Az első ember odafut az asztalhoz, húz egy vonalat, leteszi a tollat, és visszafut. Őt követi a második és így tovább. Megadott idő alatt kell közösen létrehozni a tervrajzot. Ha kész, elmeséli a csapat, hogy mit alkottak. Ezután a játékosok a griff fiókáinak is új fészket építenek. A segítő csapat a tervező, egy-egy fészkekrészletet alkotnak háromfős csapatokban. Minden csapat kap három ágat (színes pálcák), ebből kell valamilyen formát kirakni a földön. Az aktív csapat a fa magasságában építi meg a fészkeket hármassával, a tenyereik közt tartva a botokat úgy, hogy a bot két vége két külön ember tenyerével érintkezzen. A cél az, hogy valamelyik segítő csapat tervét próbálják meg a fa magasságában (azaz a levegőben) reprodukálni anélkül, hogy a botok leesnének.

A temető

A játékosoknak át kell kelniük a sötét temetőn, mint ahogy régen János is járt a temetőben. A sötét ellen bogárlámpást készítenek: ehhez apró szentjánosbogarakat (világító köveket) kell gyűjteni és egy lámpásba (befőttesüvegbe) belehelyezni. A másik csapat egy nagy sötét leplet tart közben, amely az éj leplét szimbolizálja: ez alatt kell átkelnie és bogarakat gyűjtenie az aktív csapatnak.

Majd rögtön nekivágnak a sötét temetőnek, ahol egy szellem kering: ezt egy húsággal ki kell űzni a temetőből. Valójában egy plüss-szörnyet kell egy seprűvel egyik végpontból a másikba eljuttatni úgy, hogy egy seprűt három ember fog, és a szemük be van kötve. A segítő csapat instruálja őket, merre seperjenek.

Az óriások földje

Miután legyőzte az Óriáskirályt, János vitéz lett az óriások királya, de nem maradt ott a földjükön, hanem továbbment. Ezért az óriások azóta is veszekednek, hogy ki legyen az, aki döntéseket hoz. Erre a nagy veszekedésre érkezik meg a két csapat. Ki kell békíteniük az óriásokat, azaz jól kigondolt tervvel kell segíteni őket a megbékélésben. Az aktív csapatnak találnia kell egy olyan történetet, eseményt, ami ráveszi őket a békülésre. A segítő csapat személyesíti meg az óriásokat, akik lassított felvételen játsszák el, hogyan nézhetett ki a veszekedés. Ennek folyamatában történik

meg az aktív csapat által kitalált történés, a békítés. Az egész jelenet lassított felvételben, némajátékban, zenére történik, amit a játékvezető segít.

De szavakkal is meg kell győzni az óriásokat. Minden aktív csapattag kap egy kártyát, amelyen két mondat található, ami nagyjából ugyanazt jelenti, csak másképp van megfogalmazva. Mindenkinek magának kell eldöntenie, melyik mondatot szeretné elmondani a kettő közül. A segítő csapat formálja meg az óriásokat. Három reakciót találnak ki arra, hogy mennyire tetszik nekik majd a beszéd. E reakciók egy mozdulattól és egy hangtól állnak. A mondatokat mindenki felolvassa egyesével, és mindegyik után érkezik egy reakció a másik csapattól, hogy mennyire tetszett nekik ez a mondat, mennyire győzte meg őket. A reakciók viszont nagyon furcsák, nem lehet tudni feltétlenül, hogy ez jót vagy rosszat jelent, hisz az óriások másképpen reagálnak, mint az emberek.

A boszorkányok földje

Miután János vitéz legyőzte a boszorkányokat, a földjük régészeti terület lett. A régészek körbekerítették kordonokkal a helyszínt. Ám egy seprűnyél bent maradt a kerítés mögött. Ezt kell megszerezni, aminek két módja van. Az egyik, hogy a játékosok belopóznak a kordonok mögé, és megpróbálják elcsenni a seprűt. A segítő csapat a kordon. Körbeállnak, és nagyon szigorú tekintettel néznek, hogy köztük semmiképpen se lehessen átmenni. Egy rés van, ahol a kapu található, két tanuló között. Nekik nem szigorúan, hanem kedvesen, hívogatóan kell nézniük, azt sugallva, hogy köztük át lehet jutni. A körön belül helyezkedik el a másik csapat, akiknek meg kell keresniük a kaput, ahol át tudnak jutni. Rossz próbálkozás esetén a kordonok összezárnak, de jó próbálkozás esetén a kordonok átengedik őket, így sikeresen teljesítették a feladatot, amely során nagyon erős együttműködésre van szükség mindkét csapat részéről.

A másik mód, hogy beszélnek a régészekkel, hátha ők odaadják a seprűnyelet. Ekkor egy élő memóriajátékon vesznek részt. A régészek a boszorkányokhoz köthető tárgyakra, élőlényekre kíváncsiak, arra, hogy fel tudják-e idézni őket. Párosával kapnak egy kártyát, amelyen egy boszorkányos tárgy vagy élőlény szerepel. A párok megbeszélik, mi az az egy mozdulat, amivel el tudják mutogatni ezt a tárgyat, majd szétszóródva felállnak a térben. Ők lesznek az élő memóriakártyák. A másik csapat úgy tud „felhúzni” egy kártyát, hogy rámutat két emberre, akik megmutatják a mozdulatukat. Így sorban mindenki felfedi a mozdulatát, s ezek alapján párba kell rendezni őket.

Az Óperenciás-tenger

Az Óperenciás-tenger partján nincs semmi, csak egy rozoga tutaj és a vízben halak. A csapatok megnézik a tutajt (egy nagy barna lepedőt), mind felszállnak rá, hátha valami kincs lapul ott. Ám ahhoz, hogy az irányítás mestereivé váljanak, meg kell tudniuk fordítani a tutajt a másik oldalára úgy, hogy nem lépnek le róla, ráadásul

eközben nem beszélhetnek. A segítő csapat instruálja őket kívülről, hogy merre hajt-sák a plédet, milyen technikát alkalmazzanak.

Megnézik még a halakat is: hátha üzennek valamit. Cél, hogy megfejtsék, milyen helyet jelez a halraj. Kapnak egy 5x5-ös négyzetrácsot, ahol minden négyzetben különböző színű halak vannak. A segítő csapat az aktív csapat belső ösztöne, ami megsúgja, mely halakat érdemes figyelniük. Ehhez a segítőknak egy másik térbe kell menniük. Mindenki kap közülük egy kártyát, amelyen egy hal található. Mindenkinek el kell mondania egy adó-vevő eszközön keresztül, hogy milyen színű és merre néző hal van a kártyáján. Ezt az aktív csapat szintén egy adó-vevő távbeszélőn hallgatja, és az elmondott halakat bejelöli a papírjukon. Végül, ha az összes elmondott halat bejelölték, akkor egy vasmacska vagy horgony alakzat formálódik ki a papíron a jelekből.

Ha a csapatok teljesítették a küldetéseiket, akkor a két tündérgyermek visszatér Tündérországba, ahol összeállítják az ajándékot. Egy utolsó vers kíséretében mindenki belehelyezi az üveggömböket egy dobozba. Ha az összes benne van, világítani kezdenek (5. kép).

Ennek a foglalkozásnak a fő kérdésköre: *mi maradt János vitéz nyomában sok évvel a kalandok után?*

5. kép
Világító emléggömbök

4. János vitéz lakomái

A legnagyobbaknak (5–8. osztály) szóló foglalkozás neve: *János vitéz lakomái*. Itt a fókusz a mű szereplőire helyeződik. Őket értelmezik a diákok mélyebben, a közöttük lévő konfliktusokat járják körül, játsszák újra különböző kreatív módokon. Például konyhai eszközök jelenítik meg a szereplőket, a konfliktusokat, ezek tehát tárgyanimációs jelenetek.

Ennél a programnál már fontos, hogy a résztvevők ismerjék Petőfi Sándor elbeszélő költeményét. A foglalkozás alapja itt is egy fikció. Szerepet játszanak az instruktorok és a részt vevő gyerekek is. A foglalkozásvezetők egy testvérpárt alakítanak, akiknek nemrég elhunyt a nagypapájuk, és örököltek egy nagyobb összeget, így ebből az örökségből egy *János vitéz* tematikájú éttermet nyitnának a nagypapának emléket állítva. A diákok az étterem tervező csapatát testesítik meg.

Első lépésként sor kerül az épület kiválasztására, ahol az étterem megvalósulhatna. Három lehetőség közül lehet választani: egy vidéki nagyvárosban található francia stílusú kastély, egy falusi parasztház vagy egy helyiség a Pilvax közben. Ezek mellett kell a diákoknak érvelni és döntésre jutni, hogy melyik megvétele lenne a legjobb választás.

Ennek megtörténte után csapatalakítás következik, hiszen egy éttermen dolgozni aprólékos munka, amelyhez együttműködés, csoport kell. Mindenki kap egy versrészletet, és el kell döntenie, hogy az melyik világhoz kapcsolódik a műből, majd ahhoz az asztalhoz kell leülnie, amelyik világhoz ő a verse alapján tartozik. Az öt világ: *Óriások földje*, *Tündérország*, *Sötétség országa*, *Zsiványtanya*, *Franciaország* (6. kép).

6. kép

Az *Óriások földje* csapat

Fontos kiemelni a tervezés elején, hogy a szereplőknek nagy jelentősége van az étteremben, így ezeket egy játék keretén belül fel kell eleveníteni. Minden csapat felír egy cetlire egy szereplőt a műből. Összegyűri galacsinná, és bedobja középre. Számít a bedobás sorrendje, illetve az, hogy olyat kell írni, akit eddig még senki sem írt. Amelyik csapatnak ez sikerül, egy ponttal gazdagodik. Ebből a játékból több forduló is van. A megszerzett pontok alapján alakul ki a sorrend a következő feladatban, ahol konyhai eszközökből kell dekorációt alkotni. Minden csoport két

tárgyat választ, alaposan megvizsgálja, és tulajdonságai, külleme alapján megpróbál belelátni két szereplőt, s végiggondolja a viszonyukat. Ezek olyan szereplők is lehetnek, akik sosem találkoztak a műben, ekkor azt kell elképzelni, ha találkoztak volna, milyen lett volna a kapcsolat közöttük. Majd a két tárgyból szobrot kell alkotni, amely kifejezi a belelátott két szereplő viszonyát. E szobrok alkotják majd az étterem dekorációját.

A dekoráció után az ételek következnek. Minden csapat tervez egy tematikus menüsört a saját világa szerint. Egy menüsoron négy fogásnak kell szerepelnie: előétel vagy leves, főétel, desszert, ital. Fontos, hogy minden étel valós nevű legyen, de mégis rendelkezzen kreatív fantáziánévvel.

Végül egy apró jelenet létrehozásán dolgoznak a csapatok. Az adott asztal világához köthető versrészeket alkotják meg jelenet formájában, ahol a konyhai eszközök személyesítik meg a szereplőket, helyszíneket, tárgyakat tárgyanimáció formájában. Ez az étteremben úgy jelenne meg, hogy a pincérek rövid jelenetekkel szórakoztatják az ételekre várakozó vendégeket. Ezekből az alkotási pontokból áll össze az étterem megtervezése a foglalkozás keretén belül.

Felettebb izgalmas volt mindig új csoportokkal találkozni, akiknek más és más kreatív ötleteik vannak. A gyerekek nagyon élvezték a foglalkozásokat, s azt, hogy játékos, drámapedagógiai eszközökkel és módszerekkel foglalkozhattak a *János vitézzel*.

JUHÁSZNÉ RUSAI ÉVA

HŐSÖK ÉS VITÉZEK AZ ÓVODÁBAN

Hogyan lehet a gyermekek számára élménnyé „varázsolni” március 15-ét?

A Pompás Napok egy olyan kezdeményezés, amely a népmese, a népi játékok és a néphagyomány további elemeinek ötvözésével adja át a hagyományos népi kultúra örökségét új és új generációknak. Módszertana segítségével népmese-foglalkozások és mesés jógyakorlatok tervezhetőek és valósíthatók meg. Írásomban egy ilyen jógyakorlatot mutatok be: azt, miként ünnepeljük az Újpesti Deák Óvodában március 15-ét.

Kulcsszavak: nemzeti ünnep, március 15., Pompás Napok, népmese-foglalkozás, óvoda

1982-től vagyok óvodapedagógus, jelenleg Budapesten, az Újpesti Deák Óvodában dolgozom, egyes korcsoportban. Eddigi pályafutásom során mindig komolyan vettem az egész életen át tartó tanulást. Igyekeztem olyan módszereket, lehetőségeket, tapasztalatokat szerezni, amelyek segítettek abban, hogy én is jól érezzem magam a hivatásomban, és a rám bízott gyermekek is örömmel gondoljanak vissza a gyermekkorukra. Fontos számomra, hogy tudjak adni és kapni.

Mint óvodai környezeti nevelő hozzásegítettem óvodámat, hogy kerületünkben elsőként megkapjuk az *Örökös Zöld Óvoda* címet. Ennek a programnak köszönhettem azt is, hogy megismerkedtem a *Pompás Napok* csapatával, programjával. Ez a találkozás, majd a módszer alaposabb megismerése, a lehetőségek keresése ráébredtet, hogy kincset találtam.

2020 februárjától vagyok *Pompás Mesés Nagykövet*, ami számomra olyan értéket képvisel, mint egy szakvizsga. A meséket, kiemelten a népmeséket és a hozzájuk illeszthető tevékenységeket eddig is szerettem, de most tudatosabban használok a mindennapokban is.

A *Pompás Napok*¹ módszertanával és segítő csapatával jobban megismertem, hogy mekkora ereje van a mesének. És nemcsak a mindennapokban, hanem a hagyományápolásban, értékközvetítésben, ünnepekre való készülődésben is. A jól megválasztott mese és a hozzá kapcsolható egyéb tevékenységek igazi élményt adnak a gyerekeknek egyénileg, csoportosan vagy akár az egész óvoda számára, az olyan érzelmileg nehezebben megközelíthető ünnepek kapcsán is, mint például a március 15-e. Ennek a jógyakorlatát mutatom be.

Óvodánk 1985-ben épült Újpest központi részén, a Víztoronyhoz közel. Eredetileg nyolccsoportos volt, de jelenleg csak hat csoporttal működünk. Jó feltételeink vannak ahhoz, hogy több programunkat úgy tudjuk megvalósítani, hogy az egész óvoda gyerekközösségét meg tudjuk mozgatni, akár az óvoda épületében, akár a tágas udvarunkon.

¹ *Pompás Napok.hu*. [Pompás_Napok](https://pompasnapok.hu) (Letöltés: 2023. március 13.)

A nevelési programot mi írtuk, és ebben három területet emeltünk ki: a mozgásfejlesztést, a környezeti nevelést és az anyanyelvi nevelést.

Az évek során több olyan címet, díjat kaptunk, ami bizonyítja, hogy nevelői, illetve alkalmazotti közösségünk szívvvel, lélekkel végzi a munkáját, amelyben a partnereink (szülők, fenntartóink, különböző programjainkon részt vevő külső szakembereink stb.) is támogatnak minket.

Több olyan díjat és címet tudhatunk magunkénak, amely elismeri hitvallásunkat. Újpesten először lettünk *Zöld Óvoda*, majd kaptuk meg 2019-ben az *Örökös Zöld Óvoda* címet. Ezzel szinte párhuzamosan *Madárbarát óvodakert* elismerést is szereztünk. 2022-ben, Újpesten elsőként, az országban a harmadikként, lettünk *Pompás Mesés Óvoda*. Szülői ajánlásra a *Hónap óvodája*, majd *Újpest Gyermekéért* díjat is kaptunk.

Felvetődhet, hogy férhetnek meg egymás mellett az *Örökös Zöld Óvoda* jellemzői, ami az épített és természeti környezet megismerését célozza meg, és a *Pompás Mesés Óvoda* jelleg, ami a népmesék érték közvetítését helyezi középpontba. A válasz az, hogy a két terület remekül kiegészíti egymást.

Az „alfa” generáció, a mai kor gyermekei már hozzászoktak ahhoz, hogy szinte mindent készen kapnak, a fények, hangok – külső ingerek – sokszor túl erősek, mert ezek a gyermekek beleszülettek a digitális világba.

A népmese, az élőszóval való mesemondás egészen más területeket, érzékeket érint meg. A népmeséket akkor tudják a gyermekek jobban elfogadni és befogadni, ha rendelkeznek olyan belső képekkel, amelyek segítenek elképzelni egy-egy mesei elemet, szereplőt, helyszínt.

Például amikor *A csillagszemű juhász* című mesével ismerkedünk meg, a mesélés után szívesen beszélgetünk arról, hogy milyen illatokat érezhetünk a mesében (menta, levendula, báránycsípő illata vagy a poré); milyen hangokat hallunk (kolomp, furulya, kutyaugatás); a réten milyen virágok lehetnek (gyermekláncfü, kamilla, kakukkfű); milyen állattal találkozhatunk (ló, nyuszi, lepke); milyen lehet a ruhája a juhásznak, volt-e tarisznyája; a királynak milyen lehetett a koronája, palástja, csizmája; hogy néztek ki a katonák, a martalócok; milyen háza lehet a juhásznak (például szegényes); milyen a palota, hány tornya van, milyenek az ablakai, van-e rajta zászló vagy szélkakas. Ezekről csak akkor lehet beszélgetni a gyerekekkel, ha ezeket a dolgokat, tárgyakat, fogalmakat, érzéketeket már láttuk, éreztük, hallottuk, megismertük valahol, akár kiránduláson, sétán vagy az óvoda udvarán. Ha elegendő élményt és lehetőséget adunk, akkor a hallott mese megjelenik a szabadjátékban, ezzel is továbbörökítjük azt.

Az aranypálca című mesénél szintén nagyon sok lehetőség adódik. *A csillagszemű juhász* című meséjéhez hasonlóak, de más egyebek is. Milyen lehet egy barlang, mi minden lehet ott? Hol megy vagy mehet a hajó? Hogy nézhet ki a hajó, amellyel utazik a főhős? Van-e árbóca a hajónak, ha igen, akkor mennyi? Milyen ételek lehetnek a terítőn? Hogy nézhetnek ki a szigetek, ahol kikötnek a szereplők? Milyen

lehet a regiment katona? Hogy csatázhatnak, masírozhatnak a katonák? A gyerekek nagyon szeretik ezeket a „fejtegetéseket”, főleg akkor, ha tudatos tervezéssel mozgásos játék és tárgyalás is társul hozzá, vagy ha a mese jellegének megfelelően több érzékszervet is megmozgatunk.

Az említett módszer gyerekbarát lehetőségeket ad az ünnepek feldolgozására is. Óvodánkban azelőtt már sok lehetőséget próbáltunk ki. Terveztünk, értékeltünk, mérlegeltünk, megtapasztaltunk. Volt, amit hagyományunkká léptettünk elő, és volt olyan is, amit elvetettünk. Nagyon szeretjük a „meseösvényhez” hasonló játékokat. Ez nem azt jelenti, hogy minden ünnepünknel ugyanazt a sémát használnánk. Ahogy az ünnepek sem egyformák, a hozzájuk tartozó élmény vagy tapasztalatszerzési lehetőség sem az. Ezért mindig keressük azokat a lehetőségeket, amelyek szerintünk az adott ünnep jellegéhez igazodnak, és amit, úgy gondolunk, nemcsak a gyerekek csinálnak végig szívesen, de amelyekben az óvodapedagógusok és a segítők, a dajkák, pedagógiai asszisztensek is örömmel vesznek részt. Igyekszünk arra is figyelmet fordítani, hogy a családokat hogyan tudjuk bevonni ezekbe a programokba. Azt is szem előtt tartjuk, hogy ezek a „meseösvények” illeszkedjenek az adott témához, meséhez.

Óvodáról lévén szó, nem elhanyagolható, hogy milyen a gyermekek életkori eloszlása; mik a lehetőségek, esetleges korlátok; hány SNI-s gyermek van; milyen feltételeket tudunk biztosítani; milyen idő várható, hol tudjuk megrendezni a programunkat (kint vagy bent). Fontosnak tartjuk, hogy az élmény játékos legyen, a gyerekek örömmel vegyenek részt benne. Az új élmények megtapasztalásának előkészítésekor mindezt figyelembe kell vennünk.

Ha olyan mesét mondunk, játszunk el a gyerekekkel, amit az óvónő is örömmel mond, akkor a gyerekek is értőbben figyelnek, aktívabbak, kreatívabbak. Ezt különböző eszközökkel és módszerekkel is el lehet érni. Minden esetben mérlegelni és tudatosan tervezni kell, hogy mit, miért, hogyan, mivel végzünk, mert az egyensúly itt is fontos. Például ha növényekre teszünk utalást, azokat el is ültethetjük az óvodakertünkben. A gyerekek szívesebben vesznek részt azokban a munkajellegű tevékenységekben, amelyeket megtervezünk, és „feladatnak” tekintünk, ilyen lehet a növénygondozás is, amely tevékenységgel szenzomotorosan érzékenyítünk, csakúgy, mint a szaglással. A csoportomban a gyerekek így ismerik meg a különböző gyógynövényeket. Vannak „kedvenceik” is, ilyen pl. a kakukkfű, a citromfű, a levendula.

Ezek a tapasztalatok, élmények segíthetik majd a későbbi irodalmi élményeik befogadását is, szívesebben ismerkedhetnek meg például a *János vitézzel* is, mert vannak olyan előzetes képi, érzékszervi élményeik, amelyek segítik abban, hogy jobban átéljék, elképzeljék, megismerjék a bonyolultabb, klasszikus történeteket.

A módszer értéket közvetít, mert a mesehősök megtanítanak többek között a felelősségre, kitartásra, hűségre, elfogadásra, felelősségvállalásra, fenntarthatóságra. Hagyományt is ápol, és nemcsak a népi hagyományokat, mert az ünnepek is hagyományok. Az óvoda felelőssége pedig az, hogy nem mindegy, ezt hogyan élük meg a

gyerekek. Itt találkoznak először azokkal a nem családi ünnepekkel, amelyeket közösségben élnek át: ezek a nemzeti ünnepek. Ha a gyermekek életkori sajátosságát, az óvoda személyi és tárgyi lehetőségeit, adottságait figyelembe véve tervezzük és szervezzük meg ezeket, akkor érhetjük el igazán a célunkat. Akkor lesz olyan emléküik a gyermekeknek, hogy jó volt részt venni az ünnepségekben, és nem pedig annyira emlékeznek majd, hogy ott kellett lenni. Ha az élmény pozitív, akkor azt a gyermek máskor is szeretné majd átélni. Ez pedig már az iskola feladata lesz.

Az Óvodai nevelés országos alapprogramjában többek között ez szerepel: „A szocializáció szempontjából meghatározó a közös élményeken alapuló tevékenységek gyakorlása, a gyermek erkölcsi tulajdonságainak (mint például: az együttérzés, a segítőkészség, az önzetlenség, a figyelmesség) és akaratának (ezen belül: önállóságának, önfegyelmének, kitartásának, feladattudatának, szabálytudatának), szokás- és normarendszerének megalapozása. [...] Az óvoda a gyermek nyitottságára épít, és ahhoz segíti a gyermeket, hogy megismerje szűkebb és tágabb környezetét, amely a nemzeti identitástudat, a keresztény kulturális értékek, a hazaszeretet, a szülőföldhöz és családhoz való kötődés alapja, hogy rá tudjon csodálkozni a természetben, az emberi környezetben megmutatkozó jóra és szépre, mindazok megbecsülésére. [...] A mese a gyermek érzelmi, értelmi, erkölcsi fejlődésének és fejlesztésének egyik legfőbb segítője.²

Folyamatosan változáson megyünk keresztül. Felgyorsul minden, sokszor mi is siettetjük az eseményeket, és esetleg elfelejtjük megélni. A gyermekek is ezt tapasztalják. Előfordul, hogy nehéz a figyelmüket lekötni, mert képernyőhöz, villózó fényekhez, hangeffektekhez szoktak, s ezek hatását, sajnos, sokszor egyedül kell átélniük, feldolgozniuk. Többek között ezért is ütközhet nehézségbe azokat az értékeket átörökíteni, amelyeket fontosnak tartunk, például a kulturális örökségünket. Sokat segíthet a jól megválasztott mese is, melyeket megfelelő eszközökkel, módszerekkel dolgozunk fel.

Jó, ha a mesének van aktualitása, mert akkor más tevékenységet, akár projektet is lehet rá építeni. Ahogy Kormos Rebeka is elmondta egy előadásában: megerősítjük a mesét, segítjük a gyerekek tapasztalatszerzési lehetőségeit, és akkor nemcsak a különböző képességeiket fejlesztjük, de megalapozzuk az irodalom, az „egységes és egylényegű kultúra” iránti fogékonyságukat is.

A *Pompás Napok* módszertana az egységes és egylényegű kultúra különböző elemeinek ötvözésére épül. Ezek az elemek a többoldalú megerősítés révén segítik a gyermekeket a meséhez való kapcsolódásban. A népi játékok, mondókák, találós kérdések, tárgyalgó tevékenység és dalok, táncok mind-mind másként hatnak, így az a gyermek is képes lesz a meséhez kapcsolódni, aki egyébként nem szeret, vagy nem tud mesét hallgatni.³

² *Az óvodai nevelés országos alapprogramja* (kormányrendelet, utoljára módosítva 2018. VII. 25.) [Jogtár](#) (Letöltés: 2023. február 13.)

³ Zsótér Boglárka: Ötletek a Népmese Napjára – így is ünnepelhettek! *Pompás Napok. Nevelés játékkal és mesével*, 2020. szeptember 2. [Pompás Napok blog](#) (Letöltés: 2023. március 13.)

És nem elhanyagolható, amikor „csak” mesélünk, és mesét hallgatunk, mert látunk, hallunk valamit, amiről azonnal egy mese juthat eszünkben, és már kezdjük is, hogy *Hol volt, hol nem volt...*

A *Pompás mesetár* nagy segítséget adhat mesével kapcsolatos foglalkozások tervezésben. Így lehet megalapozni, hogy az óvodában *A medve és a huszár* vagy *A csillagszemű juhász* vagy *Az aranypálca* című mesék által megismerik a gyerekek, hogy milyen a huszár, a hadsereg, így találkoznak először azzal, hogy van egy olyan nemzeti ünnepünk, mint a március 15. Amikor pedig az iskolában már Petőfi Sándorral, a *János vitézzel* ismerkednek, akkor nyitottabbak lesznek, mert vannak előzetes élményeik akár a helyszínekkel, akár a szereplőkkel kapcsolatban.

Az Újpesti Deák Óvoda saját hagyománya, hogy felkészülünk az ünnepre, ráhangolódunk, szinte elkezdjük ünneplőbe öltöztetni a lelkünket. Megkeressük azt a mesét vagy meséket, amelyeket az óvónők szívesen mesélnek a csoportjukban. A meséléshez élményt gyűjtünk, hogy adni tudjunk: énekelünk, játszunk, táncolunk, alkotunk. A mi ünnepünk idején a legénykéink, leánykáink hősök és vitézek lehetnek. A mese vagy a mesék megismerése után olyan meseösvényt, állomásokat találunk ki, ahol különböző „próbatételekkel” találkozhatnak a gyerekek. Van olyan hely, ahol a gyorsaság, az erő vagy a leleményesség számít. Mindig figyelembe vesszük a gyerekek lehetőségeit, esetleges korlátait is, amikor megtervezzük a játékokat. Nem mindegy, hogy a csoport közösen vagy egyénileg versengve kap lehetőséget a játékra. Elkészítjük a saját csoportos zászlóinkat is, amit a zászlósnok visz a menet élén, és masírozunk, menetelünk énekelve. Van dobosunk, parancsnokunk, és nagyon szeretik, hogy közlegényünk is. A szerepekre önként jelentkeznek a gyerekek, és előfordul menetközben csere is.

Vannak olyan kedvelt játékaink, amit minden évben betervezünk, ilyen például a „zoknicsata”. A családok segítségével több zsáknyi zoknit összegyűjtöttünk, amelyekből „kislabdákat” készítettünk. A közismert kidobós játék mintájára harcolnak a gyerekek. Az a csapat győz, ahol adott idő alatt kevesebb zoknitöltelék marad majd. Nem számlálással, hanem becsléssel döntjük el, kinek van több vagy kevesebb, esetleg ugyanannyi zoknija.

A „*huszár-menyecske-császár*” egyfajta „kő-papír-olló” játék, amikor mind a három szereplő más-más mozdulatot tesz. A huszárnak kardja van (*előre nyújtott kar*), akinek a szívét elrabolja a menyecske (*hajfonatot lehet utánozni*). A menyecskét elrabolja a császár (*koronát lehet utánozni*), akit legyőz majd a huszár. A játéknak ebben az esetben az is a különlegessége lehet, hogy csapatban játsszák a gyerekek. A csapat tagjainak össze kell beszélni, hogy egyformát mutassanak majd. Annak a csapatnak lesz egy pontja, aki nemcsak „legyőzi” a másik csapatot, de egységes is.

Van olyan állomásunk, ahol találós kérdésre kell válaszolni, vagy a kiválasztott meséhez illeszthető igaz-hamis játékot megoldani. Máshol keresgélni kell (például a nemzeti színű zászló darabjait kell megkeresni és összeilleszteni, hogy a zászló teljes legyen). Ha minden próbát teljesítettek a gyerekek, akkor kapnak egy-egy papírcsákót és papírkardot, mert „igazi hősök, vitézek” lettek.

Ezt később közös tánccal meg is ünnepeljük. Majd csoportonként kisétalunk a közeli Petőfi-szoborhoz, ahova kitesszük az előzőleg elkészített alkotásainkat (kokárdát, tulipánt, huszárt stb.). Az elkészített zászlókat az óvodában úgy helyezzük el, hogy azt még sokáig láthassuk, és felidézhesük a közös élményünket. Mi így ünneplünk.

Ízelítő kedvelt mondókáinkból, dalainkból, meséinkből

*Menetel az ezred, döng a lépés,
jobb, bal, jobb, bal, hátra arc.
Bum, bum, szólnak ólompuskák,
dörög a sok ágyú, áll a harc.⁴*

*Aki nem lép egyszerre, nem kap rétest estére.
Pedig a rétes igen jó, katonának az való.
Nem megyünk mi messzire, csak a világ végire.
Ott se leszünk sokáig, csak tizenkét óráig.⁵*

*Hőc, hőc, katona,
ketten ülünk egy lóra,
hárman meg a csikóra,
azzal megyünk Budára,
a budai vásárra.⁶*

Az aranypálca

Volt egyszer egy öreg király, s annak három fia. A fiúk megegyeztek, hogy elmennek országot, világot látni, de hárman háromfelé. A legidősebb azt mondta, hogy ő megy napnyugatnak, mert ott aranyfák vannak, s azokról ő aranyleveleket szed. A középső azt mondta, hogy északnak megy, s onnét drágaköveket hoz. A legkisebb azt mondta, hogy őneki nem kell semmiféle kincs, megy a tengerre, hogy ott lásson, halljon s tanuljon. Hát csakugyan elindult a három fiú háromfelé. A legkisebb tengeren utazott egy nagy hajón. De már mentek egy esztendeje, még mindig nem értek szárazföldre, az élmük mind elfogyott, s kis híja volt, hogy éhen haljanak. Egyszer mégis elértek a tenger túlsó partjára, s egy sziklás helyen kikötöttek. Ott a királyfi kiszállt a hajóból, ment, maga sem tudta merre, s addig ment, mendegélt, míg a szörnyű éhségtől s fáradtságtól leroskadt a sziklára, s elaludt. Aludt a királyfi egy napot, kettőt, talán többet is, s egyszer csak érezte, hogy valami szép gyöngén simogatja az arcát. Fölnyitotta a szemét, s hát egy olyan szép tündérleány állt előtte, hogy a Napra lehetett nézni, de arra nem. Kérdezte a leány:

– Hát te, hogy kerültél ide?

Elmondta a királyfi úgy, amint történt.

⁴ Menetel az ezred, *Zeneszöveg.hu*. [Zeneszöveg](https://zeneszoveg.hu) (Letöltés: 2023. május 30.)

⁵ Aki nem lép egyszerre, *Mondókák.hu*. [Mondókák](https://mondokak.hu) (Letöltés: 2023. május 30.)

⁶ Hőc, hőc, katona, *Gyerekdal.hu*. [Gyerekdal](https://gyerekdal.hu) (Letöltés: 2023. május 30.)

– No – mondta a tündérleány –, gyere az édesanyámhoz, az talán ad enni neked s az embereidnek is. Hazamennem, s a tündérkirályné – mert az volt a leány anyja – kivett a lábából egy rózsás keszkenőt, s mondta:

– Tündérkendő, parancsolom, étel, ital rajtad álljon!

Egyszeriben tele volt a kendő étellel, itallal. Aztán adtak mindenféle enni- és innivalót a királyfinak, hadd vigyen az embereinek is. Megköszönte szépen a tündérkirályné jószágát, elbúcsúzott tőlük, el különösen a leánytól, s mondta neki lelkes szóval:

– Visszakerülök én még ide, tündér királykisasszony, velem jössz te akkor.

– Gyere, gyere – válaszolta a tündér királykisasszony – veled megyek akkor.

S hogy a királyfi el ne felejtse, neki ajándékozta a tündérkendőt. Továbbment a hajón a királyfi, s addig mentek, míg egy szigethez nem értek. Kiment a szigetre, ott a tündérkendőt leterítette, s mondta:

– Tündérkendő, parancsolom, Étél, ital rajtad álljon!

Volt mindjárt étel, ital bőven, s elkezdett falatozni. Amint ott falatozott, odajött egy öregasszony, s kérte könyörögve, hogy adjon neki egy falást Isten nevében. Mondta a királyfi:

– Csak üljön le, nénémasszony, egyék, igyék, van itt minden hál' Istennek.

Leült az öregasszony, eszik a sok mindenféle jóból, s egyszerre csak felállt, s hát nem öregasszony többet, hanem egy szépséges szép tündér. Mondta a királyfinak:

– Köszönd, hogy ennem adtál, királyfi, mert most ez a kendő nem volna a tied. Nesze, olyan jó voltál hozzám, adok neked egy tarka köpönyeget. Ha ezt a köpönyeget megrázintod, ott, ahol a zöld darabja esik le, egy gyönyörű szép kert lesz, ahová a kék darab esik, ott egy nagy tó lesz. Ahová pedig egy fehér darab esik le, ott egy nagy palota lesz. De ha összecsapod a kezedet, s azt mondd: „Kert, tó, palota, tűnjetek el, legyetek megint köpönyeg” – a kert is eltűnik, a tó is, a palota is.

Megköszönte a királyfi a szép ajándékot, visszament a hajóra, s mentek tovább. Aztán elértek egy másik szigethez. Arra is kiment a királyfi, ott is leterítette a tündérkendőt, s elkezd falatozni. Amint falatozék, odajött egy öregember, s kérte könyörögve, hogy adjon valamit Isten nevében. Annak is adott a királyfi jó szívvel, ettek, ittak, s vígan voltak.

– No, te királyfi – mondta az öregember – , jó tett helyébe jót várj! Nesze, adok neked egy aranypalcát. Látod-e, a végén van egy ezüstgomb. Ha ezt lecsavarintod, csak parancsolni kell, s annyi huszár sétál ki belőle, s a huszárok után annyi baka, hogy egy országot is elborítanak. Ha meg nincsen szükséged rájuk, csak parancsolnod kell nekik: „Vissza!” – szépen a pálcába visszamasíroznak.

De már tovább nem is ment a királyfi, innét visszafordult hazafelé. Csak annál a szigetnél állt meg, ahol a tündér királykisasszony lakott. A tündér királykisasszonyt a hajóra vette, s úgy vitte haza az édesapja országába. Haza, csak hogy az ország nem volt többé az apjáié. Mikor éppen a tenger partjához ért a hajó, akkor szaladt arra az öreg király, s odakiáltott messziről a fiának:

– Vissza, fiam, vissza, csak menjünk arra, amerre jöttél, elvette az ellenség az országomat!

– De bizony nem megyek én vissza – mondta a királyfi, s kiszaladt a hajóból a szárazföldre.

Azzal lecsavarintotta az aranypálcáról az ezüstgombot, s hát csak úgy omlott ki a retentő sok huszár, s utána annyi baka, hogy még a föld is rengett alattuk. Hiszen ezek úgy elpusztították az ellenséget, hogy még hírmondónak sem maradt abból. Akkor aztán a királyfi kiválasztott magának egy szép tágas helyet, ott megrázintotta a tarka köpönyeget. Annak a zöld darabjából egy gyönyörű szép zöld kert lett, a kék darabjából egy szép kerek tó, még hattyúk is úszkáltak benne, a fehér darabjából pedig lett egy gyémántpalota, de olyan, hogy messze földről csudájára jártak. Hej, Istenem, örült az öreg király!

– Lám, lám – mondta az öreg király –, mégis te hoztad a legdrágább kincset, édes fiam. A legidősebb fiam hozott aranyfalevelet, de az ellenség el is vitte; a középső fiam hozott mindenféle drágakövet egy egész hajóval, azt is elvitte az ellenség. Te csak egy pálcikát hoztál, édes fiam, s lám ezzel megmentetted az országomat, áldjon meg a jó Isten!

Hanem egy kicsit mégis megrökönyödött az öreg király. Mit csinálnak azzal a rengeteg sok katonával, miből tartják el? Mondta is a fiának:

– Az ország megvolna, fiam, de mindenből kipusztítja ez a sok katona.

– Egyet se búsuljon, édesapám – felelte a királyfi –, nem kell azokat eltartani.

S csak kiáltott a katonáknak:

– Vissza! – s nagy trombita- s dobszóval mind visszamasíroztak a pálcába.

No, most már igazán nem volt az öreg királynak semmi búja, baja. Hívták a papot, hadd adja össze a királyfit a tündér királykisasszonnyal. Aztán jöttek a cigányok, húzták, ahogy tudták, hét nap s hét éjjel állt a lakodalom. Még ma is élnek, ha meg nem haltak.⁷

Források

Aki nem lép egyszerre, *Mondókák.hu*. [Mondókák](https://mondokak.hu)

Az óvodai nevelés országos alapprogramja (kormányrendelet, utoljára módosítva 2018. VII. 25.)

[Jogtár](#)

Benedek Elek: Az aranypálca, *Népmese.hu*. [Népmese](https://nepmese.hu)

Hóc, hóc, katona, *Gyerekdal.hu*. [Gyerekdal](https://gyerekdal.hu)

Menetel az ezred, *Zeneszöveg.hu*. [Zeneszöveg](https://zeneszoveg.hu)

Pompás Napok.hu. [Pompásnapok](https://pompasnapok.hu)

Zsótér Boglárka: Ötletek a Népmese Napjára – így is ünnepelhetek! *Pompás Napok. Nevelés játékkal és mesével*, 2020. szeptember 2. [Pompás_Napok_blog](https://pompasnapok.blog)

---

⁷ Benedek Elek: Az aranypálca, *Népmese.hu*. [Népmese](https://nepmese.hu) (Letöltés: 2023. május 30.)

Pedagógushallgatókkal megvalósított projektek

ÉLMÉNYKÖZPONTÚ IRODALOMTANÍTÁS KORTÁRS PETŐFI-TÖRTÉNETEKSEL

A Petőfi-bicentenárium idején számos olyan gyermek- és ifjúsági könyv jelent meg, amely segítheti az olvasóvá nevelés általános iskolai gyakorlatát. A tanulmány első része ilyen köteteket sorol fel, köztük kiemelten szól Kovács Attila A csontváz óra című gyermekkrimijéről, amelyben a kis Petrovics Sándor nyomoz. A tanulmány második része a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kara három tanító szakos hallgatójának joggyakorlatait tartalmazza a kisregény minél több szempontú feldolgozásához.

Kulcsszavak: ifjúsági könyvek Petőfiről, gyermekkrimi, olvasóvá nevelés, szövegértés joggyakorlat, vizuális nevelés

1. Bevezető

Általánosan elismert igazság, hogy Petőfi Sándor az egyik legnagyobb magyar költő. Munkássága a 19. századtól máig folyamatosan jelen van az iskolai tantervekben. A 20. század második fele óta műveivel már az óvodások is találkozhatnak, „a közoktatási szintéren [...] az ő életműve az egyik legmeghatározóbb tematika.”¹ A fiatalabb korosztályok Petőfi és költészete iránti érdeklődésének felkeltése azonban nem nevezhető problémátlannak. A korai találkozás az egyes versekkel megköveteli a poétikai életmű jellegzetességeinek leegyszerűsítését. A kultikussá vált Petőfi-versek kevés lehetőséget hagynak az életmű más darabjainak újrafelfedezésére, s – legalábbis a laikus értelmező közösség tudatában – elválaszthatatlanul összekapcsolódnak különféle, egykor kanonizálódott tartalmakkal,² vagy inkább ezek töredékeivel, amelyek „hagyomány”-ként kezelve már alapvető attitűdöt alakíthatnak ki az új értelmezésekhez is.³ Petőfi emellett nemcsak az egyik legtöbbet tanított, de az oktatásban az egyik legtöbbet ismételt, „koptatott” szerző is. Ez megnehezíti élményadó újraolvasását, művei érettebb értelmezését. Nem is szólva arról, hogy a – sokszor – életrajzközpontú irodalomtanításnak köszönhetően a versek hajlamosak a biográfiaéhoz mellékelni, azt dokumentáló illusztrációvá, szemléltető anyaggá válni.⁴

Éppen ezért volt érdekes kihívása a *Petőfi 200* emlékévknek, a bicentenáriumi ünneplésnek, hogyan, milyen módon sikerül megszólítani a fiatalokat, s miként sikerül felkelteni érdeklődésüket az életmű és a költőszemélyiség iránt. Rendkívül

¹ Cserhalmi Zsuzsa: Petőfi a közoktatásban, *Irodalmi Magazin*, 2023/1., 62.

² Margócsy István: A Petőfi-kultusz határtalanságáról, in Margócsy István: *Petőfi-kísérletek. Tanulmányok Petőfi Sándor életművéről*, Pozsony, Kalligram, 2011, 15–51.

³ Kálmán C. György: Mi a baj az értelmező közösségekkel?, in Kálmán C. György (szerk.): *Az értelmező közösségek elmélete*, OPUS Irodalomelméleti Tanulmányok, Új Sorozat 3., Budapest, Balassi Kiadó, 2001, 58.

⁴ Cserhalmi: *Petőfi a közoktatásban*, 64.

izgalmas törekvések sikere és hatása vár feldolgozásra ezzel kapcsolatban: például a Petőfi-versanimációk sorozatának bemutatása,⁵ a Petőfi Irodalmi Múzeum új Petőfi-kiállításának létrehozása,⁶ s ezzel párhuzamosan a modern és interaktív, ám egyben a pontosabb Petőfi-szövegismeretet is támogató *Vándor Petőfi* weboldal elindítása.⁷ Legrendhagyóbbnak talán Petőfi megszemélyesítése volt nevezhető: a Bánföldi Szilárd színművész alakította költő a születés évfordulóját ünneplő gyermekközönségre legalább olyan hatást gyakorolt, mint a tiktokkerek tömegére.⁸

A médiumok legklasszikusabbja, a könyvkiadás sem maradt adósa a bicentenáriumnak: a kiadványok között előkelő szerep jutott azoknak az innovatív gyermek- és ifjúsági köteteknek, amelyek közelebb hozhatják a fiatal generációkhoz a költőt és műveit. A Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának szemináriumán több olyan könyvvel is foglalkoztunk, amely a bicentenárium apropóján született, s alkalmas lehet arra, hogy közös vagy kölcsönös olvasmányként,⁹ a szövegértés fejlesztését segítve, rövid vagy akár hosszabb távon is bekerülhessen az olvasóvá nevelés általános iskolai, felső vagy alsó tagozatos gyakorlatába.

A tanulmány első része ilyen ifjúsági köteteket sorol fel, s külön is bemutatja Kovács Attila *A csontváz óra* című gyermekkrimijét, amelyben a fiatal Petrovics Sándor nyomoz. A tanulmány második része arra keres választ, hogyan lehet a kisregényt az élményközpontú irodalomtanítás, az alsó tagozatos olvasáskészség- és szövegértés-fejlesztés szolgálatába állítani. Az egyetem három tanító szakos hallgatójának jógyakorlatai segítik a történet minél több szempontú feldolgozását, hozzájárulva ezzel az olvasóvá nevelés sikeréhez s (a biográfiai) Petőfi élményszerű megismeréséhez.

2. Petőfiről fiataloknak a bicentenáriumon (Bárdos Dóra)

2.1. Ifjúsági és gyermekkönyvek Petőfitől és Petőfiről

Szilágyi Márton Petőfiről írt „kvázi-monográfiája” bevezetőjében rögzítette, „egy idő óta nem Petőfi áll az irodalomtörténeti érdeklődés homlokterében.”¹⁰ Mégis, megelőlegezte, hogy a rendelkezésre álló, sok generációnyi munka, s elsősorban Kerényi Ferenc meghatározó monográfiája¹¹ „annyi lehetőséget villantott fel, hogy

⁵ Petőfi 200: látványos animációt kaptak a legszebb Petőfi-versek, *Médiaklikk.hu*. [Médiaklikk](#) (Letöltés: 2024. január 31.)

⁶ *Költő lenni vagy nem lenni? A Petőfi Irodalmi Múzeum állandó Petőfi-kiállítása*, 2023. január 14-től.

⁷ Az oldalról: Vaderna Gábor: „...én csak úgy köpöm a verseket...”, *Vándor.PIM.hu*. [Vándor](#) (Letöltés: 2024. január 31.)

⁸ Petőfi valóban köztünk jár, *Petőfi200.hu*, 2023. október 12. [Petőfi200](#) (Letöltés: 2024. január 31.)

⁹ Gordon Győri János: Kötelező, közös, kölcsönös olvasmány. Hagyomány és megújulás az iskolai olvasmányok kánonjában, *Elektronikus Könyv és Nevelés*, 2009/2. [Olvasás Portál](#) (Letöltés: 2024. január 31.)

¹⁰ Szilágyi Márton: Egy kettős portré lehetőségei, in Szilágyi Márton: *A magyar romantika ikercsillagai. Jókai Mór és Petőfi Sándor*, Osiris Irodalomtörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2021, 9–22.

¹¹ Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*, Osiris Monográfiák, Budapest, Osiris Kiadó, 2008, 2022.

ennek az intellektuális izgalma előbb-utóbb újra vonzani fogja¹² a szakemberek új generációját. Ha ennek bekövetkezte esetleg várat is magára, a 2023-as Petőfi-bicentenárium arra bizonyosan remek alkalmat szolgáltatott, hogy a Petőfi-kutatás újabb, frissebb eredményei eljuthassanak a laikus értelmező közösséghez is. Ráadásul ez nemcsak a szakirodalom állításait tudományos-népszerűsítő formákba öntő beszédmód alkalmazása által történt: nagy szerepet kapott benne a vizualitás, az ironia és a kortárs szépirodalom is.

Különösen igaz ez akkor, ha a gyermek-olvasók, illetve a kamasz- és fiatal olvasók számára a 2023-as évben és környékén kiadott, Petőfi életéhez és életművéhez kapcsolódó köteteket tekintjük végig. A költeményeit tartalmazó könyvek, de főképpen a valóban kortárs, róla írt vagy őt szerepeltető művek kifejezetten izgalmas és sokszor kritikus módon nyúltak a Petőfi-hagyományhoz, szembenézve a kultusszal, amely – ahogyan azt Margócsy István feltérképezte – kötelez, de egyben beállítódása, nyelvhasználata miatt¹³ nehezen megközelíthető, sőt, elidegenítő egy mai fiatal számára. Így születhettek a bicentenáriumon épp ezzel szemben ható, háromféle módon is meghatározó, maradandó kötetek az ifjúság számára.

Az első lehetőséget *a korról korra rendszeresen megjelentetett Petőfi-művek új kontextusba illesztése* jelentette. A *János vitéz* például kétszer látott napvilágot¹⁴ az évforduló alkalmából, mindkétszer új vizuális kontextusban. 2023-ban Petőfi „gyermekverseinek” rendszeres megjelentetője, a Holnap Kiadó küldte a boltokba Kass János illusztrációival, 2022-ben pedig az Alexandra Könyvesház Sarlós Endre rajzaival. A Holnap változata már fülszövegében is felhívta rá a figyelmet: „Petőfi klasszikus verses meséje Kass János művészi illusztrációival elevenedik meg.”¹⁵ Ezzel az elbeszélő költemény is részévé vált annak a gyermekirodalmi, Kass-féle illusztrációs világnak, amelybe a kiadó másik kötete, az eredetileg még a Móra számára Lengyel Balázs által összeállított, majd 2012-től a Holnapnál megjelenő *Anyám tyúkja* című versválogatás is tartozik.¹⁶ Míg a Kass János készítette Petőfi-rajzok a metonimikus és a szinekdotikus versillusztrációk típusába tartoznak,¹⁷ egészen más

¹² Szilágyi: *Egy kettős portré lehetőségei*, 17.

¹³ Margócsy: *A Petőfi-kultusz határtalanságáról*, 23.

¹⁴ Nem tekintve a diákkönyvtári, általában valamely kötelezőolvasmány-sorozatba illesztett, csak a szöveget újraközlő kiadásokat.

¹⁵ A Kass-rajzok az első, 2014-es kiadásban kerültek először a magyar szöveg mellé, akkor a fülszöveg még így fogalmazott: „Petőfi klasszikus verses meséje most először jelenik meg magyarul Kass János rajzaival.” Ez a kiadás azonban már hosszú évek óta kifogyott a könyvesboltok kínálatából, így bicentenáriumi, 2023-as utánnomása jelentős úrt töltött be. Petőfi Sándor: *János vitéz*, ill. Kass János, Holnap Kiadó, 2023 (a 2014-es új kiadása).

¹⁶ A huszonhárom Petőfi-verset tartalmazó gyűjtemény első kiadása: Petőfi Sándor: *Anyám tyúkja*, szerk. Lengyel Balázs, ill. Kass János, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1972. A kiadónál utoljára 1997-ben jelent meg. A Holnap változata: Petőfi Sándor: *Anyám tyúkja*, szerk. Lengyel Balázs, ill. Kass János, Holnap Kiadó, 2023 (a 2012-es új kiadása). Az eredeti, Lengyel Balázs szerkesztette összeállítás hat újabb verssel bővült, így a megújított *Anyám tyúkjában* már huszonkilenc költemény olvasható.

¹⁷ Varga Emőke tipológiáját alapul véve. Varga Emőke: *Az illusztráció a teóriában, a kritikában, az oktatásban*, Budapest, L'Harmattan, 2012, 49–63.

a helyzet az Alexandra *János vitéz*ének képeivel.¹⁸ A nemrég elhunyt képregényrajzoló, Sarlós Endre ugyanis a történelmi képregények és a 19. század újságrajzainak stílusában alkotta újra a mű vizuális világát, így illusztrációs anyaga metaforikusan, sőt, mintegy szándékolt, de minőségi kommerszséggel hat. Mindkét törekvés gyökeresen eltér a legközismertebb illusztrációs kontextus hagyományaitól: a Móra Könyvkiadó *János vitéz*ének Róna Emmy-féle rajzaitól.¹⁹

1. ábra

Petőfiről szóló és Petőfit szerepeltető gyermek- és ifjúsági könyvek

Hasonló vizuális kontextusváltás jellemezte az *Anyám tyúkját*, amely Herbszt László illusztrációival papírszínházformában látott napvilágot a Csimota Kiadónál,²⁰ vagy az *Arany Lacinak* című verset, amelyből szintén készült papírszínházi képsorozat,²¹ sőt, leporellókiadása²² és Szép Magyar Könyvvé változása²³ mellett a Tinta Kiadó új, gyerekeknek készített Petőfi-válogatásába is bekerült, utóbbiba díszes keretézéssel.²⁴ A *Huszonöt vers gyerekeknek* érdekessége még, hogy szinte

¹⁸ Petőfi Sándor: *János vitéz*, ill. Sarlós Endre, Budapest, Alexandra Könyvesház, 2022 (az 1998-as új kiadása).

¹⁹ Utolsó megjelenése: Petőfi Sándor: *János vitéz*, ill. Róna Emmy, Móra Könyvkiadó, 2014. A bicentenáriumra nem jelent meg újra, nyilván, mivel a kiadó oldalán folyamatosan kapható. Első kiadása 1955-ös, bár Róna Emmy egyszer már 1951-ben is végigillusztrálta a művet, másként.

²⁰ Petőfi Sándor: *Anyám tyúkjá*, Kamishibai – Papírszínház, ill. Herbszt László, Budapest, Csimota Kiadó, 2021, 2023.

²¹ Petőfi Sándor: *Arany Lacinak*, Kamishibai – Papírszínház, ill. Herbszt László, Budapest, Csimota Kiadó, 2023.

²² Petőfi Sándor: *Arany Lacinak*, ill. Szalma Edit, Budapest, Móra Könyvkiadó, 2021 (a 2010-es új kiadása).

²³ Petőfi Sándor: *Arany Lacinak*, ill. Békés Rozi, Budapest, Scolar Kiadó, 2023 (a 2015-ös új kiadása).

²⁴ Petőfi Sándor: *Huszonöt vers gyerekeknek*, szerk. Kiss Gábor, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2021.

ugyanannyi Petőfi-művet tartalmaz, mint a sok évtizede szeretett gyermekkönyv, az *Anyám tyúkja*, anyagukban azonban csak tíz a közös vers, s címe ellenére, tartalma alapján az újabb összeállításról inkább az feltételezhető, hogy az óvodások, kisiskolások helyett a kamaszokat vagy a fiatalokat kívánja megszólítani.

Jóval izgalmasabb azonban a bicentenáriumi, *Petőfiről szóló, kifejezetten az ifjúság számára íródott könyvek* során végignézni.

Ezekben közös, hogy olyan új beszédmód jellemzi őket, amely tudatosan kerüli a korábbi – népszerű – recepcióban általános kultikus képkincset és a patetikus, laudáló nyelvhasználatot,²⁵ „fiatalos”, „laza”, de legalábbis mai köznyelvi, s elsősorban érdekes akar lenni. Ilyen a Lovász Andrea és Lackfi János összeállította *Így él Petőfi!* című válogatás,²⁶ amelyben olyan, a mai kamasz és fiatal olvasó számára érdekes és vonzó szerepek köré csoportosítva szerepelnek a versek, mint *Petőfi, a világmegváltó, a partiarc* vagy *a harcos*, s mindegyik művet Lackfi szellemes „kommentjei”, egyeseket pedig ironikus átköltései kísérik. A kommentek intertextusai („Az erő most éppen Sándorral van!”), fordulatai („Hopp, ez oda lett téve!”),²⁷ a kötet színekdotikus és ironikus illusztrációi, a posztmodern átíratok tulajdonképpen az először Fried István által megmutatott posztmodern Petőfit²⁸ teszik „fogyaszthatóvá” elsősorban a középiskolások számára.²⁹

Szintén főleg hozzájuk szól Nényei Pál Petőfi-könyve,³⁰ amely egyszerre szubjektív szöveggyűjtemény, kísérlet egy nagyon személyes extra mini monográfia megírására és a szakma Petőfi-értelmezése olyan új irányainak csevegő hangú, a középiskolás olvasót vita- és beszélgetőpartnernek tekintő tárgyalása, mint amilyen a *Felhők* ciklus, *A hóhér kötele* és a borzongató romantika, illetve a „forradalmi látomásköltészet” újraértelmezése vagy épp Petőfinek mint önmenedzselő polgári írónak a szemlélése.³¹

A felső tagozatosok, középiskolások nagyon élvezhetik Lőrinc Lászlónak, az Alternatív Közgazdasági Gimnázium történelemtanárának negyedik, utolsó szelfikötetét is, a *25 szelfi a reformok korából*.³² A könyv egyes fejezeteiben napjaink

²⁵ Margócsy: *A Petőfi-kultusz határtalanságáról*, 23–28.

²⁶ [Petőfi Sándor]: *Így él Petőfi! Petőfi Sándor válogatott versei Lackfi János kommentjeivel*, szerk. Lovász Andrea – Lackfi János, ill. Szabó Imola Julianna, Szentendre, Cerkabella Könyvkiadó, 2023.

²⁷ Uo., 26., 138.

²⁸ Fried István: *A (poszt)modern Petőfi*, Budapest, Ister, 2001.

²⁹ A kötet elődének tekinthető a Pion István szellem és kortárs költő által széljegyzetelt Petőfi-válogatás: Petőfi Sándor *Versei. Pion István válogatásában*, RePoszt, Budapest, Móra Könyvkiadó, 2017.

³⁰ Nényei Pál: *Az irodalom visszavág. Petőfi*, Budapest, ill. Baranyai (b) András, Budapest, Pagony Kiadó, 2023.

³¹ Más kérdés, hogy a szerző elemzése során olykor olyan különös utakra téved (vissza), mint *Az apostol* „nyomorpornós” olvasata Horváth János „kárhóztató” gondolatmenete nyomán (Uo., 240–244.), amelynek kritikáját már Margócsy István részletesen elvégezte. Margócsy István: *Az apostol sorsa*, in Margócsy István: *Petőfi-kísérletek. Tanulmányok Petőfi Sándor életművéről*, Pozsony, Kalligram, 2011, 257–289.

³² Lőrinc László: *25 szelfi a reformok korából*, ill. Rátkai Kornél, Budapest, Kolibri Gyerekkönyvkiadó, 2022.

közösségi médiája találkozik az 1831–1900 közötti történelem szereplőivel Adytól Karacs Terézig, Eötvöstől Dérynéig. Petőfi és Vörösmarty királyul van a Csigában, és dob egy szelfit Tóth Gáspárral, a Márciusi Ifjak a Vasvári által eredetileg március 19-re megadott Facebook-eseményre gyülekeznek, de betekintheünk a Kossuth Rajongói Oldal üzenetfolyamaiba is, ahol Petőfi lelkesen arról kommentel, „Akaszszátok föl a királyokat!” Rátkai Kornél illusztrációi megközelíthetővé és érdekessé rajzolják (át) a múltat, a fejezeteket záró *Hogy volt, hogy nem volt...* összefoglalók pedig segítenek tisztázni, a poénok és meghökkentő információk sokaságából mi is a hiteles és történelmi adat.

A kategóriába tartozó kötetek mintapéldája azonban a tapasztalt gyermek- és ifjúsági író, Miklya Luzsányi Mónika rajongói kézikönyve, a *Petőfi, a sztár*.³³ Ez az a könyv, amely külső megformáltságában, paratextusaiban, vizuális világában, nyelvében és tartalmában is alapja lehet, sőt, alapja is kíván lenni egy friss, a hagyomány és az újítás koordinátarendszerében akár origópontot elfoglaló általános iskolai feldolgozásnak. Kettősségét sokat közölt borítója is jelzi: a napszemüveges, *Anya*-tetoválásos „modern” Petőfi alakját olyan kulcsszavak kísérik az ironikus magazinborító-paródián, mint a *lánglelkű költő, Isten küldötte, magány, meg nem értettség, romantikus, nép*, vagyis csupa olyan fogalom, amelyek segítségével a „hivatalos”, irodalomórai Petőfit szokás tanítani. Belül is képregény, teszt, infógrafika és grafikus szervező³⁴ „takarja el” a témával ismerkedő, pusztán érdekeset, nem pedig „intézményeset” kereső fiatal olvasó elől az igazságot: hogy éppen elképesztő mennyiségű, bár szórakoztató, de szakirodalmi szempontból is megalapozott információt sajátít el, ráadásul minden kényszer nélkül. Igaz, a szöveg vállalt stilisztikai sokfélesége, a köznyelv és a szakkifejezések mellett a diákszleng (*rapid üzemmód, nyomulás*) vagy a modern kifejezések (*mediavisszhang, kávéház mint információs központ*) alkalmazása³⁵ sokak számára akár polgárpukkasztónak vagy „méltatlannak” is tűnhet.³⁶ A könyv azonban szövegében és vizuális világában is meglepően egységes, s rendkívül átgondolt. Petőfi alakja például rajzos formában összesen harmincnyolcszor tűnik fel a könyvben Oravecz Gergely illusztrációin. A 38 közül 35 korhű, történelmileg hiteles ábrázolás (hajviselet, öltözék, háttér, szituáció, cselekvés szempontjából), és mindössze 3 (ezek közül az egyik a címlapé) tartalmaz modern, ironikusan kikacsintó elemeket. A szöveget is hasonló arányok jellemzik.

³³ Miklya Luzsányi Mónika: *Petőfi, a sztár. Rajongói kézikönyv*, ill. Oravecz Gergely, Budapest, Móra Könyvkiadó, 2023.

³⁴ Ez számos abszolút mai médiaműfaj felidézése, s egyben paródiája, amely azonban a vázlatírás és gondolatterkép-készítés tanításához is felhasználható.

³⁵ Uo., 26., 50., 38., 57.

³⁶ E jelenség illusztrálására csak egyetlen ilyen, a könyv érdemeinek elismerése mellett meglehetősen kételkedő pozíciót elfoglaló ismertetésre hivatkozom: Fábíán Márton: Lehet-e egy könyv digitális, ha papírból van?, *Parókia.hu*, 2023. július 19. [Parókia](#) (Letöltés: 2024. január 31.) Megjegyzendő, hogy az ajánlóban a kötetrel kapcsolatban felsorolt egyes pontatlanságok valójában a szakirodalommal igazolhatók – ellentétben az ajánló szerzőjének állításaival.

Az eddig felsorolt könyvek jellemzői, azaz a szakirodalmi megalapozottság, a korszerűség, az erős vizualitás, a nyelvi rugalmasság, az ironikus kikacsintás és a gazdag intertextualitás hatványozottan jellemző a harmadik nagy csoportra is: a *Petőfit szerepeltető gyermek- és ifjúsági regények, történetek* összességére. Ezek azok a kötetek, amelyek valóban kortárs szépirodalomnak tekinthetők: van közöttük meseregény, gyerekeknek írt detektívregény, nyomozós kalandregény, szabadulókönyv és novellaválogatás is.

A *Tilos az Á Könyvek* jóvoltából megjelenő *Költővel nem járnék* című, 15 írást tartalmazó gyűjteményt³⁷ önmagában is műfaji sokszínűség jellemzi. Találhatunk benne ironikus-posztmodern életrajzi novellát (Cserna-Szabó András), detektívtörténetet (Baráth Katalin), slam-kiseposzt (Molnár T. Eszter), realista (Bánki Éva), fantasztikus-realista (Rojik Tamás) és fantasztikus (Kiss Judit Ágnes) elbeszélést. A korábban felsorolt kötetek alkotói közül írással szerepel benne Miklya Luzsányi Mónika és Nényei Pál, rajzaival pedig Herbszt László. Balássy Fanni *Igazából százhatvankettő* című, rövid, kötetbeli novellája mindent összefoglal, ami fentebb felmerült a bicentenáriumi ifjúsági könyvekkel kapcsolatban. Benne ugyanis Petőfi szobra életre kel, és leugrik a talapzatáról, hogy vitába szállhasson az őt körülvevő, deheroizáló, laikus kánonalakító műveletek állításaival, azaz a nép hangjával (a vásárlásból haza igyekvő néniétől az újságkihordóén át az internetes költőéig). A novelláskötet bizvást ajánlható kritikus kedvű kamaszoknak és felnőtteknek is.³⁸

Szintén a Pagony gyermekkönyves műhelyéhez kapcsolódik az *Abszolút tőri* sorozatban kiadott, Petőfit szerepeltető regény, a *Szélvésztlől kergetve* is.³⁹ Bár szerzője, Berg Judit a *Ruminivel* már a kötelezőolvasmány-írók panteonjába is bekerült, nem volna meglepő, ha e történelmi, krimielemeget is felhasználó, időutazásos kalandregénye is a jól olvasó negyedik osztályosok vagy a felső tagozatosok olvasmánylistáinak kedvelt darabjává válna. Az *Abszolút tőri* sorozat minden regénye önálló mű, amelyeket azonban közös titok köt össze. Az Első Kerületi Vitéz János Nyolcosztályos Gimnázium udvarán ugyanis áll egy különleges platánfa, amely időkapuként működik: gyökérterméből sok-sok járat nyílik különböző időpillanatokba, ahol a hatodik osztályos gyerekhősök találkozhatnak a történelem szereplőivel, és izgalmas rejtélyeket nyomozhatnak ki. A tizedik életévtől ajánlott sorozat Petőfi korában játszódó darabja három összefonódó nyomozás története. Szabados Juli először 1844-ben próbálja visszajuttatni Petőfinek kiadásra előkészített versei elvesztett kéziratát.

³⁷ Grancsa Gergely (szerk.): *Költővel nem járnék*, ill. Herbszt László, Tilos az Á Könyvek, Budapest, Pagony Kiadó, 2023.

³⁸ Kiváló elbeszélést jegyez benne Szabó Borbála is, akinek *A János-vitéz kód* című posztmodern kamaszregénye szintén szórakoztató Petőfi-olvasmánya lehet a *János vitézt* már ismerő bármely felső tagozatosnak. A történetben a „kockafejű”, matekimádó és rendkívül önző Berti beleesik a költeménybe, s személyisége és értékválasztásai nyomán mindörökre megváltozik a cselekmény – hacsak barátai ki nem hozzák belőle valamiképpen. Szabó Borbála: *A János vitéz-kód*, Abszolút könyvek, Budapest, Pagony Kiadó, 2020, 2021, 2023.

³⁹ Berg Judit: *Szélvésztlől kergetve*, Abszolút tőri, Budapest, Pagony Kiadó, 2023.

Majd 1848-ban old meg egy rejtélyes bűnügyet Petőfi, Egressy Gábor és Teleki Sándor gróf közreműködésével. Mindkét (összefüggő) eseménysor tétje, hogy ha nem jár sikerrel, megváltozik a történelem. A harmadik alkalommal viszont éppen ezzel a céllal tér vissza 1849-be: azt akarja, hogy Petőfi ne haljon meg.

A rendkívül erős hatású, szép szavú, gazdag szakirodalmi alapra épülő, mégis teljesen egyedi látásmódú regény sikerrel léptet fel egy hiteles Petőfit. A mozaikszerű és cselekvésközpontú ábrázolás mellett segíti ebben az anakronizmusmentes, mégis kényelmesen befogadható nyelv (a szövegbe Petőfi-prózaidézetek és parafrázisaik is belefűződnek) és a friss nézőpontú, Petőfit mint polgárt és magánembert tekintő szemlélet. A regényben a költőből heroikus gesztusok és unásig ismert főszerepek betöltése nélkül⁴⁰ lesz élő, valóságos alak, egy színész és egy modern gróf barátja, honorációr, sőt, modern értelmiségi, művész, nemzetőr, színházlátogató, Szendrey Júlia férje.⁴¹ Berg Judit Petőfije végeredményben sokkal póztalanabban hiteles, fiataloknak szánt regényszövege pedig sokkal irodalmibb, mint az évforduló két felnőtnek szánt, regényes biográfiai terméké.⁴²

A költő azonban nemcsak a *Szélvésztlő kergetvében* játszik fontos mellékszerepet. Fodor Veronika „forradalmi szabadulókönyve”, a *Talpra, magyar!* Hermann Róbert történész ajánlásával, Lanczinger Mátyás szellemes, „sercegő postaceruzákkal és japán tollakkal” megrajzolt illusztrációval jelent meg 2022-ben.⁴³ Olvasói, az akár már 7–10 éves gyerekek, a névtelen elbeszélővel⁴⁴ és a kilencéves, de koránál kissé babásabban viselkedő Cilikével nyomozhatnak számozott fejezetről fejezetre a mindenhol feltűnő, a márciusi ifjak titkait kilesni akaró, keménykalapos birodalmi ügynökök után, akik meg akarják akadályozni a forradalmat. Bár a szabványos *Kaland, Játék, Kockázat* könyvekénél sokkal egységesebb választásokat tesz lehetővé, a biztos kezű ifjúsági író lapozgatós könyve kiválóan alkalmas az 1848. márciusi események megismertetésére és új szempontú, akár iskolai feldolgozására. Miközben az

⁴⁰ Érdekes, hogy Juli ugyan direkt meg szeretné nézni 1848. március 15-ét, de véletlenül hónapokkal később bukkan fel a múltban, így olvasóként nem kell végigasszisztálnunk a forradalmat, helyette a következményeiről, a békés polgári átalakulás sokkal kevesebbet ábrázolt, rövid időszakáról lehet olvasni a regényben.

⁴¹ Úgy vélem, ilyen élő Petőfi-alakot, aki életrajzilag hiteles, s akivel ennyire könnyű szimpatizálni, mégsem problémátlan, idealizált szereplő, utójára Kertész Erzsébetnek sikerült megrajzolnia *Szendrey Júlia* című regényében. Ennek azonban a bicentenárium közeledtével csak e-book-változata jelent meg, az eredetileg 1969-ben íródott könyvet nyomtatásban 2012-ben adta ki utójára a Móra. Kertész Erzsébet: *Szendrey Júlia*, ill. Békés Rozi, Kertész Erzsébet könyvei, Budapest, Móra Könyvkiadó, 2012, 2020 (e-book).

⁴² Cselenyák Imre *Eliramlik az élet...-e az Illyés-, Hunyady- és Harsányi-féle hagyományokhoz hűen koncepciózus, s az „igazi Petőfit” ígéri, ám a modern szakirodalmat, adat- és kronológiapontosításával együtt teljességgel mellőzi. Berényi Anna népszerűen megírt, ám sokkal frissebb és szélesebb szakirodalmi alapokra építő *Petőfije* pedig keresetten artistikus narrációjával nehezíti meg már az első lapon végtelenül saját és az olvasó dolgát is.*

⁴³ Fodor Veronika: *Talpra, magyar! Forradalmi szabadulókönyv*, ill. Lanczinger Mátyás, Budapest, Manó Könyvek, 2022, 2023. Az idézet a fülszövegből származik.

⁴⁴ Aki számos könyvajánló állításával ellentétben (és a borítóképtől eltérve) nem fiú: a szövegből egyszer sem derül ki a neve vagy neme, azaz lehet lány is, ahogyan a kötet is ugyanúgy szól lányoknak, mint fiúknak.

olvasók színeznék, rajzolnak, kutatnak, társasjátékoznak, szövegjavítanak és következtetnek, feltárul egy szolidan ironikus regény szövegvilága is, amelyben Petőfi kiáll a kuglóffal szemben a száraz kifli és a tejfölös kávé mellett, Fürkész-jelvényeket rajzol, folyton átírja a verseit fejben, s a cselekmény egy pontján a konyhaasztalra pattanva játssza el Jókaival a francia forradalmat. Az egyetlen groteszk-fantasztikus ötleten (a láthatatlan Kámfor ügynök szerepeltetésén) kívül merőben reális, mégis, féktelenül szórakoztató könyv a felnőtt olvasó számára is tartalmaz kikacsintásokat, mégis kiválóan alkalmas általános iskolai, akár projekt módszerű feldolgozásra is.

Petri Lukács Ádám mesekönyvei ezzel szemben inkább a szülők és a kisebb (5–8 éves) gyermekek közös olvasásának rituáléja keretében teszik lehetővé a Petőfi alakjáról való, új kiindulópontú töprengést. A *Learizi kalandjai* néven is emlegetett sorozatban eddig két kötet látott napvilágot,⁴⁵ amelyek közül az első, a *Petőfi Sándorka és a kutyakölyök* halad járatlanabb úton. A történet főhősei, a körülbelül hatéves Lea és barátnője, Rizi nagyon szeretnék egy kiskutyát. Lea gazdívá válása azonban a nagyon felelősségteljes Leamama és a kutyáktól gyerekkora óta rettegő Leapapa ismeretében nem tűnik valószínűnek. Szerencse, hogy ott van Petőfi Sándorka, a lányok – képzelt – barátja, aki egy manó, egy garabonciás diák, egy, a 21. század gyermekközpontúságához adaptált Kököjszi-Bobojsza és, persze, kultikus önmaga keveréke, aki a mese vizuális társszerzőjének, Soós Borinak a rajzai segítségével születik meg teljes valójában. S abszurd, mesebeli személyével az olyan, a mai gyermekek számára mindennapi és fontos témákhoz is hozzákapcsolja a „SZABAD-SÁGSZERELEM” mottóját, mint a családi munkamegosztás, a kutyatartás, a környezetvédelem vagy a kreatív hobbi.

Összefoglalva: elmondható, hogy a Petőfi-bicentenáriumnak köszönhető gyermekirodalmi felvirágzás igen termékenynek mondható. Akár a szeretett Petőfi-művek új kontextusba helyezése, akár a költő életével, pályaképével kapcsolatos friss, új beszédmódokkal való kísérletezés, akár a kortárs, igényes szépirodalmiság a legfontosabb jellemzője az egyes megjelent köteteknek, szinte mindegyikről elmondható, hogy nem az évforduló kötelező köreit rója végig, hanem a valóban élő, ható, innovatív gyermekirodalmat gazdagítja.

2.2. Petőfi nyomoz – a költő mint gyerekkrimihős

Jellemzi mindez azt a kis meseregényt is, amelyet szemináriumunkon részletesebben megvizsgáltunk. Kovács Attila *A csontváz óra* című kötete⁴⁶ gyerekeknek írt, szabályos detektívregény, és 6–10 éves diákoknak ajánlott, a *Már tudok olvasni!* sorozatban megjelent, az olvasóvá nevelést segítő, rövid szöveg is egyben. Emellett fiktív elemekkel kiegészített, hiteles életrajzi történet Petőfiről.

⁴⁵ Petri Lukács Ádám: *Petőfi Sándorka és a kutyakölyök*, Budapest, Open Books, 2023 (1. kötet); Petri Lukács Ádám: *Erdőmentők – Petőfi Sándorka kalandjai*, Budapest, Open Books, 2023 (2. kötet).

⁴⁶ Kovács Attila: *A csontváz óra. Az ifjú Petrovics Sándor elfeledett kalandjai*, Már tudok olvasni!, Budapest, Móra Könyvkiadó, 2023.

Főhőse a mintegy kilencéves Petrovics Sándor, aki a sárszentlőrinci iskolát látogatja legjobb barátjával, Sass Pistával. A megoldandó rejtély Haag professzor nagybecsű, svájci órájának, a címadó csontváz órának az eltűnése. A jószívű, önálló gondolkodású, találékony és kissé vakmerő Sándor ideális jelölt a nyomozó szerepére. Miután őt és társait vádolják az óra ellopásával, maga kezd nyomozni a tolvaj után, és sorban három különböző tettesre is gyanakszik, mindig logikus indítóokat is feltételezve, míg végül megfejti az óra eltűnésének rejtélyét.

2. ábra

Kovács Attila *A csontváz óra* című könyve a polcon

Kovács Attila, aki saját nevén és Holden Rose álnéven is számos sikeres gyermekkrimi szerzője, a műfaj legjobb hagyományai alapján alkotja meg rövid, jól tagolt, a középpontjában álló „bűneset” méretéhez mérten meglepően csavaros történetét. Regénye közben mindenben alkalmazkodik a *Már tudok olvasni!* sorozat követelményeihez. Az olvasók maximum 17, meglehetősen nagy betűvel írt sort találnak oldalanként (a kötet a 3. szintbe tartozik),⁴⁷ a szöveget a korábbi szintekbe tartozó könyvekenél bonyolultabb mondatszerkezetek és szószerkezetek jellemzik, a megértést azonban fejezetekre tagolás, szómagyarázat és sok rajz segíti. *A csontváz óra* már nem képeskönyv, hanem illusztrált történet, mégis, huszonkilenc oldalpárjából tizenhétben is található egy vagy több kép, egész oldalasak, féloldalasak vagy a margót díszítő, apró könyvjelek, amelyek segítik a szövegértést, s közben a vizuális nevelést szolgálják. Az akár iskolai feldolgozást életrajzi jegyzet, az elolvasónak járó díszoklevél, matricák és szövegértéssel kapcsolatos komplex feladatok segítik, utóbbiak ritkább szavakkal, szólásokkal, Petőfi-versrészletekkel és madárnevekkel foglalkoznak.

⁴⁷ A szintek követelményeit a kötet paratextusai mutatják be: a hátlap, a borító belső oldala, a fülszöveg.

A fentiek alapján a Petőfi-krimi három szempontból is szemlélhető. Az első ezek közül az olvasás- és szövegértés-tanításé. Nem szükséges bizonygatni, hogy *A csontváz óra* élménykínáló szöveg, amely elősegítheti az olvasáskészség, szövegértő készség és a szövegfeldolgozó, -értelmező készség fejlesztését.⁴⁸ Megszületésének épp ez az egyik deklarált feladata. Egy gyerekeket szerepeltető, gyerekeknek írt, „nekik szerkesztett kötet közelebb hozhatja hozzájuk a könyvek, az olvasás világát. Az olvasnivaló mellett [a sorozat darabjai] az olvasáshoz való viszonyt erősítik, a jártasság megszerzésének szórakoztató formáját biztosítják.”⁴⁹

Fontos jellemzője azonban *A csontváz órának*, hogy detektívtörténet is, „egy vérbe-li nyomozás krónikája”.⁵⁰ Az „izgalmas, Petőfit és korát hitelesen bemutató, élvezetes könyv [...] gyerekkrimiként is megállja a helyét. Nem becüli le a fiatal olvasókat, meri kicsit gondolkodtatni, félrevezetni őket.”⁵¹ Benyovszky Krisztián három alapvető indokot sorol fel, amiért a krimiműfaj a gyermekirodalomban is remekül működik: a fordulatos izgalmasságot, a rejtvényességet és a mesékkel való műfaji rokonságot.⁵² Mindhárom kiválóan működteti *A csontváz órát* is. Petőfi, a korának hierarchikus világába helyezett gyereknemző (mintegy legkisebb fiúként) teljesíti a próbákat, míg több tévút után, negyedikre végül megfejt a rejtélyt. Egyes jellemvonásai is tekinthetők meseinek, mint bátorsága, találékonysága vagy jószívűsége, a történet azonban nem idealizálja őt, sőt, negatív tulajdonságait is bemutatja, amilyen a türelmetlenség.

A legérdekesebb azonban a könyv új és hiteles Petőfi-képe. A regény az életrajz egy olyan elemét, a gyermek Petőfi 1831–1833-as sárszentlőrinci tartózkodásának kezdetét emeli „történetessé”, amelyre nem szokás különös hangsúlyt helyezni, mégis jól dokumentált.⁵³ A könyvbeli gyerek Watson, Sass István valóban létezett, s felnőttként megírta emlékeit Petőfiről.⁵⁴ A „híres emberek is voltak gyerekek”⁵⁵ biográfiai közhelye így izgalmas nyomozással párosul, vagyis a cselekmény a tankönyvbeli, kultikus tisztelettől övezett Nagy Költő figuráját azonosulásra készítő, kortárs gyereketektívvé, afféle Emillé vagy Harry Potterre alakítja.

⁴⁸ Nagy József: Olvasástanítás: a megoldás stratégiai kérdései, *Iskolakultúra*, 2004/3., 3–26.

⁴⁹ Hová tűnt a csontváz óra? Petőfiék nyomoznak, *Pécsimami.hu*, 2023. április 20. [Petőfiék nyomoznak](#) (Letöltés: 2024. január 31.)

⁵⁰ Ruff Orsolya: A kis Petőfi Sándor egy nagyon rejtélyes ügyben nyomoz, *Könyvesmagazin.hu*, 2023. [Könyvesmagazin](#) (Letöltés: 2024. január 31.)

⁵¹ Katona Alexandra: Petőfi 200: Kovács Attila: A csontváz óra, *Nyom-olvasas.hu*, 2023. [Petőfi_200](#) (Letöltés: 2024. január 31.)

⁵² Benyovszky Krisztián: Ifkrimik. Változatok a detektívtörténetre az ifjúsági irodalomban, in Benyovszky Krisztián – H. Nagy Péter (szerk.): *Lepipálva. Tanulmányok a krimiről*, Dunaszerdahely, Liliium Aurum, 2009, 192–195.

⁵³ A Kerényi-monográfia több mint három oldalt szentel neki, az itt összegyűjtött adatokból pedig Kovács Attila jó ízléssel (és talán az esetleges folytatásokra is gondolva) messze nem használ fel mindent. Kerényi: *Petőfi Sándor élete és költészete*, 32–35.

⁵⁴ Modern gyűjteményes kiadása: Dr. Sass István: *Emlékeim Petőfi Sándorról*, szerk. Dr. Tóttós Gábor, Bonyhád, Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium és Kollégium, 2000.

⁵⁵ Sulyok Attiláné: Kovács Attila: A csontváz óra. Az ifjú Petrovics Sándor elfeledett kalandjai, *Győri Szalon.hu*, 2023. április 18. [Győriszalon](#) (Letöltés: 2024. január 31.)

Kovács Attilának határozott elképzelése van Petőfiről, legyen akár felnőtt, akár gyerek: egy alkalommal arról beszélt, ha „köztünk élne, akkor sztár és influencer lenne saját YouTube- és TikTok-csatornával, meg szelfizne Szendrey Júliával”,⁵⁶ rendhagyó író-olvasó találkozóin pedig szívesen mutatja be kamaszoknak a költőt olyasvalakiként, „aki a korabeli tömegkommunikációs eszközöket zseniálisan használva épített énmárkát”.⁵⁷ Távol áll tőle a legendásítás, azaz nem idealizálja a köztudomásúan bátor, hazafias, harcos, zseniális költőt vakmerő, arrogáns, szókimondó, zseniális kisgyermekké, gyerekkorára ráolvasva kultikussá formált felnőttkorát. Kis Petrovicsában – biográfiai szempontból hitelesen – mégis megcsillan valami a későbbi Petőfiből. Ahogyan egy ajánló írja, „a forradalmár és hősszerelmes lelkület már ott lobogott a nyolcéves Petrovicsban, aki félelmet nem ismerve oldja meg a rejtélyt.”⁵⁸

A kis Petőfi-regényt tehát egyszerre jellemzi szakirodalmi megalapozottság és korszerű, gyermek- és olvasóbarát szemlélet. Ehhez kapcsolódik a nyelvi rugalmasság, amely olyan korfestő részleteket is képes elfogadtatni a reménybeli olvasókkal, mint hogy a 19. századi tanárok a kisfiúkat (*úrfikat!*) is magázták, vagy hogy (ma is) lehet nyomatékositani a *fránya* és az *ebadta* szavakkal is. A szöveg mégis könnyen érthető, sőt, olyan szavakat is tartalmaz, mint az *apuka* vagy a *suli*. (De például így: „A legtöbb időt a schola triviálisban, szóval a suliban töltöttük.”⁵⁹)

Nem szükségszerűen része minden olvasatnak, de a szöveget jellemzi az intertextualitás is (köszönhetően a beleépített négy Petőfi-versrészletnek), s főleg a finom irónia. Amikor például Sándor meg meri kérdezni a betyárokat (köztük Rózsa Sándort), ők lopták-e el az órát, a narrátor Pista ezt így kommentálja: „Meséltem már, mennyire csodáltam ezt a Petrovics fiút, mert ilyen bátor fajta volt? Ebben a pillanatban kicsit sajnáltam, hogy agyonverik, de én töretlenül csodáltam.”⁶⁰

Emellett gazdag vizualitás jellemzi a Petőfi-krimet. A 27 kép nemcsak a csontváz óra szerkezetét segít elképzelni, de karakteres arcot ad a szereplőknek, s megismerteti az olvasót a korabeli otthonok, viselet és tárgykultúra jellegzetességeivel is. Az egyik egész oldalas rajz „húsvéti tojásként”, abszolút elrejtetten a megoldásra is utal, kikacsintva az olvasva nyomozókra.

A regény illusztrátora Oravecz Gergely, aki a *Petőfi, a sztár* rajzolója is. Tudomás szerint a közelmúltban rajta kívül csak egyetlen másik magyar illusztrátornak, Békés Rozinak volt módja arra, hogy két különféle gyermekirodalmi könyvprojektben is arcot, testet, személyiséget és gesztusrendszert adjon Petőfinek. Ő készítette Kertész Erzsébet *Szendrey Júlia* című életrajzához 2012-es kiadásához finom, pontos

⁵⁶ P. Szabó Dénes – Rosznáky Emma: „A könyv, az irodalom bizonyították, hogy a legnehezebb, embertelen körülmények között is növelik a túlélés esélyét”, *Népszava.hu*, 2023. június 11. [Népszava](#) (Letöltés: 2024. január 31.)

⁵⁷ Várkonyi Éva: Nagy kalamajkában az ifjú Petrovics, *Petőfi.hu*, 2023. április 23. [Nagy kalamajka](#) (Letöltés: 2024. január 31.)

⁵⁸ Zöllner Anna: Már tudok olvasni. Három újabb könyv a Móra Kiadó sorozatában. *Librarius.hu*, 2023. április 7. [Már tudok olvasni](#) (Letöltés: 2024. január 31.)

⁵⁹ Kovács: *A csontváz óra*, 7.

⁶⁰ Uo., 41.

és átélhető érzelmekben gazdag illusztrációkat a szerelmes és férj Petőfi Sándorról, majd 2015-ben olyan képi kontextust tervezett és rajzolt-festett az *Arany Lacinak* című vershez, amely – afféle keretként – egyik első és utolsó képén Petőfit mutatja Arany János családja körében mintegy pótapaként, a kis Lászlónak mesélve.⁶¹ Kár, hogy nincs erre más példa, hiszen az effajta folyamatosság, vizuális egymásba kapcsolódás a gyermek- és kamasz olvasók nézőpontjából is érdekes, sőt, jelentésszerű lehet.

A csontváz óra mindezek miatt sokféleképpen megközelíthető, megkedvelhető, felhasználható. Jó szöveg, amely képes önmagán túli dolgokat is bemutatni: „Egy gyerekkort. Egy barátságtörténetet. Egy mi lett volna, ha... világot.”⁶² Alkalmas lehet arra, hogy közös vagy kölcsönös olvasmányként bekerülhessen az olvasóvá nevelés általános iskolai gyakorlatába. Feldolgozásához azonban mindenkinek magának kell kialakítania a kereteket és segédanyagokat. Ehhez tartalmaz joggyakorlatokat a tanulmány második része.

3. *A csontváz óra* az élményközpontú irodalomtanítás szolgálatában

3.1. A szövegértés elősegítése keresztrejtvénnyel (Csernus Anna)

Már a könyv borítója megfogott, amikor először megláttam. Olyan regényt szerettem volna találni, amelyet később az unokatestvéreimnek is fel tudok olvasni. Külön megragadta a figyelmem, hogy milyen szépek az illusztrációi, így kisebb gyerekek számára is élvezhető, mert a rövid szöveg mellett látja a történéseket képen is. Olvasni tanuló gyerekek kiváló gyakorlás, kis szülői segítséggel akár egy közös délutáni tevékenységnek is tökéletes az olvasása.

Legnagyobb pozitívum azonban a könyvvel kapcsolatban, ami a legjobban tetszett, hogy egy magyar költőről szól. Felső tagozatban, amikor a gyermekek részletesebben tanulnak Petőfi Sándorról, nagyon hasznos lehet az a tudás, amit második osztályban játékosan, szinte észrevétlenül megszereztek ebből a rövid regényből. Bármely tanulónak egyfajta sikerélménye is lehet, ha emlékszik az olvasottakra. Olyan előzetes tudással rendelkezhet, ami nem mindenki számára alapvető: például ismerheti a költő születési nevét. Az ilyen apró érdekességek serkenthetik a gyermek olvasási vágyát, hogy minél többet megtudjon, felfedezzen. A szövegből megismerkedhetnek a tanulók olyan fogalmakkal is, mint a *betyár*: hiszen ez a szó a mai fiatalok körében már nem olyan ismert, mint Petőfi korában.

Amikor eljutottam rejtvényem megtervezéséhez, mindenképpen olyan feladatot akartam összeállítani, amelynek a megoldása igényli, hogy valaki elolvassa a könyvet. Próbáltam olyan kérdéseket feltenni, amelyek „belemennek a részletekbe”, így megfejtésük figyelmes, értő olvasást feltételez, esetleg az információk visszakeresését igényli. Azért a keresztrejtvényformát választottam, mert én is nagyon

⁶¹ Lásd 23. és 41. jegyzet.

⁶² Ayhan Gökhan: Mindenki Sándora. Kilenc friss könyv Petőfiről, *Mesecentrum.hu*, 2023. május 8. [Mesecentrum](https://www.mesecentrum.hu) (Letöltés: 2024. január 31.)

szeretem az ilyen feladványokat: így olyan feladatot terveztem, amelyet magam is szívesen megoldanék.

A szövegértés tanításánál, az olvasásra nevelés komplex programjában a mentális lexikon bővítésének, a szókinccstanításnak igen nagy a szerepe. Az érdekes, új szavak bevéssződéséhez szükséges, hogy különböző új kontextusokban találkozzanak velük a tanulók.⁶³ Ezért rejtvényekben kulcsszavakat és olyan kifejezéseket emeltem ki, amelyek elősegítik a szöveg mélyebb megértését, illetve bővítik a tanulók aktív és passzív szókinccsét. Például: *Sárszentlőrinc, svájci, úrfi, betyárok, latin*. A keresztrejtvény a regényben olvasható szavak új kontextusává válhat. Rejtvényem meghatározásai a következők voltak:

1. Mit kaptak Sándor szobatársai a hallgatásukért cserébe?
2. Hol játszódik a történet?
3. Mit adott a két fiú Haag professzor kutyájának, hogy ne ugasson?
4. Melyik tárgyból voltak a legjobbak a fiúk?
5. Kik érkeztek a városba a rejtély előtti este?
6. Milyen származású ember adta Haag professzornak apjának az órát?
7. Mi volt Amália beceneve?
8. Miben találták meg az eltűnt tárgyat?
9. Melyik hónapban történt az esemény?
10. Hogyan nevezték akkoriban a fiúgyerekeket?
11. Mi volt a kedvenc hobbija a két fiúnak?

A megfejtés: *csontváz óra*. A megoldások a 3. ábrán láthatók.

				↓															
1.	K	A	L	Á	C	S													
2.		S	Á	R	S	Z	E	N	T	L	Ó	R	I	N	C				
3.				K	O	L	B	Á	S	Z									
4.	L	A	T	I	N														
5.			B	E	T	Y	Á	R	O	K									
6.				S	V	Á	J	C	I										
7.					M	Á	L	I	K	A									
8.		C	S	I	Z	M	A												
9.		O	K	T	Ó	B	E	R											
10.				Ú	R	F	I												
11.		M	A	D	A	R	Á	S	Z	Á	S								

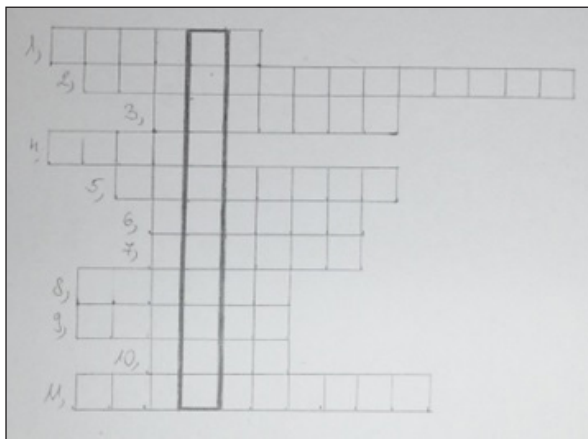
3. ábra
A keresztrejtvény kitöltve

⁶³ Juhász Valéria: A szövegértés-fejlesztési stratégiák hatékonyságáról, *Új Pedagógiai Szemle*, 2018/3–4., 78–81.

A rejtvény megoldását páros munkában képzeltem el és próbáltattam ki. A csoportmunkát túl nagy létszámúnak tartanám hozzá, de véleményem szerint két gyermek együttműködve hatékonyan tud dolgozni a feladaton.

Megoldásnak nem szerettem volna bonyolult megfejtést. Inkább az volt a célom, hogy a figyelmesebb tanulók úgy is megkaphassák, hogy esetleg nincs meg mind-egyik válaszuk a kérdéseimre.

4. ábra

A keresztrejtvény kipróbált formája

A rejtvényt eredetileg kézírásos, kézzel rajzolt formában készítettem el és fény-másolással sokszorosítottam, ahogyan az a 4. ábrán látható. A meghatározásokra vonatkozó kérdések alatta voltak olvashatók.⁶⁴ De a tevékenység megvalósítható úgy is, ha valamilyen keresztrejtvény-készítő programot használunk fel (például *Crossword Labs*, *Crossword Puzzle*). Ha pedig a rejtvény hálóját a táblára vagy csomagolópapírra rajzoljuk fel, kooperatív csoportmunkaként is elképzelhető a feladat. A lényeg, hogy minél inkább az adott tanulócsoporthoz szabva segítse a szövegértést, és hogy élményt adjon.

3.2. Memóriajáték és kooperáció (Fazekasné Papp Ildikó)

Két gyermekem olvasástanulásának időszakában nagyon sok kérdés merült fel bennem. Legfőképpen: hogyan szerettem volna meg az olvasást velük, és hogyan válhat az élményadó olvasás a továbbiakban hasznukra a tanulás megkönnyítésében.

A csontváz óra, ez a rövidke kis könyv, úgy vélem, alkalmas lehet erre a célra. Egyrészt gondolkodásra készíti az olvasót, másrészt érdekesítő története miatt akár letehetetlenné válhat. A krimis, nyomozós cselekmény logikus gondolkodásra készíti a gyermeket, valamint megjelenik benne az alapvető emberi tulajdonságok közé sorolható előítéletesség is, amelyet a fiatal olvasó akár saját maga is érzékelhetett már, s ez további beszélgetésre adhat okot.

⁶⁴ Kipróbálás közben derült rá fény, hogy egy négyzetet le hagytam a 9. megoldás keretéből.

Úgy gondolom, annak ellenére, hogy már második osztályosoknak is ajánlják, a könyvecske önálló olvasására megfelelőbb életkor lehet a harmadik osztály, egyes tanulók esetében annak is esetleg a második fele. A könyv ugyan nagy betűs, de azt vettem észre, hogy a történet logikai felépítése miatt a második osztály elején levő fiam inkább azt igényelte, hogy még együtt olvassunk, és közben szülői segítséggel, közösen bontogassuk ki a történetet. Úgy éreztem, a szómagyarázat is, amely egyébként nagyon hasznos és fontos része a kiadványnak, közösen megbeszélve jobban érthető, információi így mélyíthetők el igazán.

Feladatom, a memóriakártya ötletének megalkotásában és kidolgozásában arra támaszkodtam, hogy ha a tanulók ketten vagy többen egymáshoz fordulva, egymás segítségére támaszkodva végeznek el feladatokat, az pozitív érzéseket vált ki belőlük, ugyanis összesűghatnak, összetartozhatnak, egy párost, csapatot alkothatnak.⁶⁵ Sokszor még az egymást nem igazán kedvelő osztálytársak is összekovácsolódhatnak az ilyen feladatok megoldása után. A kooperatív tanítási módszerekkel kapcsolatban kiemelhető, hogy ezek alkalmazása során a tanulóknak kialakul a felelősségérzet saját munkájuk és társaik munkája iránt. Mivel a problémákra közösen keresnek megoldást (a feladat esetében a szabályokat betartva együtt játsszák a memóriajátékot), pozitívabbak, elfogadóbbak lesznek társaikkal. Fejlődik kommunikatív és szociális kompetenciájuk. Igaz, egy ilyen módszer alkalmazása sokkal nagyobb, átgondoltabb szervező- és előkészületi munkával jár a pedagógus számára, és nagyobb munkaját is kíséri.⁶⁶ De véleményem szerint megéri befektetni az energiát, mert egy ilyen tevékenységnek több az előnye, mint a hátránya.

Memóriajátékomban a mű szereplőinek nevét kell párosítani jellemző tulajdonságaikkal. Az egyes kártyák szövege az 1. táblázatban olvasható.

Figyelemfelkeltő és érdekes rejtvényt szerettem volna készíteni, amely egyben segíti a szövegfeldolgozást és a véleményalkotó szövegalkotást is. Fontosnak tartom, hogy a „szövegértés-szövegalkotás együttes fejlesztése leginkább a gyermekek gyakorlati tevékenységét igénylő feladatokkal” történhet sikeresen.⁶⁷ Egy memóriajáték közös kirakosgatása véleményem szerint megfelel ennek a meghatározásnak. A feladat iránt azzal is igyekeztem felkelteni az érdeklődést, hogy fénymásolt szövegekártyáim különleges betűtípussal, színes kartonpapírra készültek, amelyet a kipróbáláskor pároknak szóló, saját játékkészletekként „csomagoltam” (5. ábra).

⁶⁵ Megjegyzendő, hogy a memóriajáték maga is egyik hallgatótársammal való beszélgetéseim után született.

⁶⁶ H. Molnár Emese: *Kooperatív módszerek a gyakorlatban. Szövegértés – szövegalkotás – anyanyelvi tapasztalatszerzés (Módszertani kézikönyv tanító szakos hallgatók és gyakorló tanítók számára)*, [Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2015], 15–16. [Kooperatív módszerek](#) (Letöltés: 2024. január 31.)

⁶⁷ Uo., 18.

1. táblázat
A memóriakártyák szövege

Petrovics Sándor	Elkötelezett nyomozó. A Hittig házban lakik harmadmagával.
Sass István	Latinból az osztály legjobbjja. Csodálja Petrovics Sándort, hogy határozottan tud cselekedni.
Hittig Amália	Hittigék legidősebb lánya. Első számú gyanúsított. A nyomozás során összeveszett Sándorral.
Haag professzor	Igazgató. A csontváz óra büszke tulajdonosa.
Sámuel, Mihály	Sándor lakótársai. Két kövér szelet kalács és egy piros alma se volt elég, hogy ne árulják be a két kis nyomozót.
Lehr tanár úr	Új, fiatal tanár. Haag professzor legtöbbször rajta tölti ki dühét. Második számú gyanúsított.
Rózsa Sándor	Bajszos betyár. Névrokon Petrovics Sándorral.
Cirmi	A csontváz óra eltűnéséért felelős.

5. ábra
A memóriajáték

3.3. Egy csontváz óra: tárgytervezés, tárgykészítés, olvasóvá nevelés (Róka Dorottya)

Gyermekként sok könyv megfordult a kezemben, de a legtöbb szívemnek kedves olvasmányra saját magam találtam rá. A korai kötelező olvasmányok, bár érdekesek voltak, egyáltalán nem azokba a műfajokba tartoztak, amelyek engem akkoriban érdekeltek. Úgy gondolom, fontos, hogy néha friss, klasszikussá nem vált könyvek is megjelenjenek az oktatásban, olyanok, amelyekre a tanulók maguk találhatnak rá.

Kovács Attila *A csontváz óra* című könyve ebből a szempontból tökéletes a második osztályosok részére. A mű segítségével hamar megismerkednek a detektíves történetekkel, a gyermekkrimi műfajával, amely akár a későbbi olvasmánykeresésben is segítheti őket. A könyvecske felépítése jól alkalmazkodik az éppen olvasni tanuló gyermekek igényeihez. A nagy betűméretnek és a sok színes képnek köszönhetően szinte észre sem veszik, hogy kiolvastak egy egész könyvet. A jól tagolt fejezetek miatt pedig a mű órai feldolgozásra is alkalmas.

Az olvasóvá nevelés mellett fontosnak tartom a kreativitás fejlesztését is. Ezért az olvasás élményét komplexebbé tevő feladatom megalkotására a címben is szereplő, valamint az egész bonyodalmat okozó csontváz óra inspirált. Mindig is közel állt hozzám az alkotás, így szinte rögtön megfogalmazódott bennem, hogy milyen fajta feladvánnyal szeretnék előállni. A regényben szerepel a különleges óra meghatározása: „Ilyen órát nem látni gyakran! Elöl-hátul üveg borította, és emiatt meg lehetett figyelni a fogaskerekeket, amelyek a mutatókat mozgatták. Csontváz órának hívják az ilyet.”⁶⁸ Ez ihlette a tárgytervező, tárgykészítő feladatom, amely során minden tanuló megalkothatja saját csontváz óráját.

A papíroráscskát egy kis kezdő lökettel bárki el tudja készíteni. A gyermekek teljesen önállóan tudnak rajta dolgozni, és alkotófolyamatuk során saját ötleteiket is meg tudják valósítani.

A feladat megszervezésében és végrehajtásában a projekt típusú tervezés lehet a segítségünkre. Sándor Zsuzsa tanulmányában ezt a folyamatot egy szemléletes ábrán is láthatjuk.⁶⁹

Az alkotást háttérkutatás és tervezés előzi meg.⁷⁰ Ebben az esetben ez a könyvecske elolvasása, majd a cselekmény megbeszélése a csoporttal. Bár a tárgykészítés elvégezhető a történet pontos megismerése nélkül is, mégis fontosnak tartom, hogy mindenki tudja és végig is gondolja, miről is van szó pontosan.

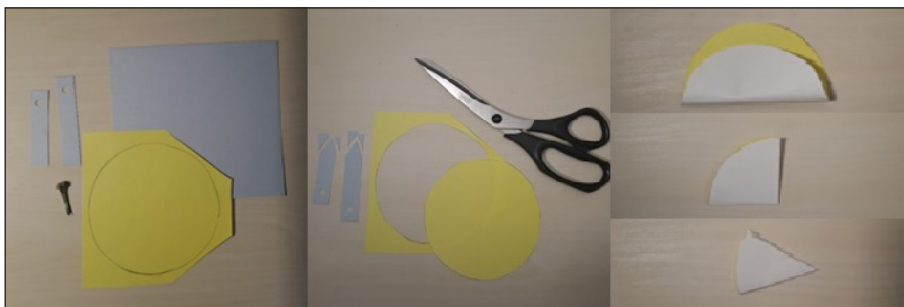
Ebben a szakaszban egy már előre elkészített mintamunkával lehet, és kell is, kiindulási ötletet adni. Esetleg meg lehet beszélni, hogy a gyermekek így, első neki-futásra mit látnak bele a feladatba, önállóan miként értelmezik azt.

⁶⁸ Kovács: *A csontváz óra*, 9.

⁶⁹ Sándor Zsuzsa: A vizuális kommunikáció a tanítóképzésben, *Új Pedagógiai Szemle*, 2009/5–6., 223.

⁷⁰ A továbbiakban elemzésem során az ábrát és a tanulmány kulcsfogalmait használom. Uo., 223–224.

Ezután következik a szervezés, amely során kiosztásra kerülnek az előre összeválogatott, összeállított kis csomagocskák. Mivel a csontváz óra sok részből tevődik össze, a 6. ábrán is látható, kis alkotószettek segítenek abban, hogy mindenki előtt ott legyen minden szükséges anyag.

6. ábra

Az előkészített alkotócsomag, egyszerűbb vágási feladatok és a számlap hajtogatása

Második osztályban már elvárás, hogy vonal mentén tudjanak nyírni a gyermekek, ezért úgy gondolom, az óralap kivágását is rájuk lehet bízni. Fontos a tárgyi feltételek biztosítása a papírokon túl is. Pár extra ragasztóról és ollóról a tanítónak is gondoskodnia kell. Ezzel is elősegítheti, esetleg felgyorsíthatja a munkafolyamatot. Mivel a kreatívkodás során akár körömvágó ollót is lehet használni, a tanítónak résen kell lennie, figyelve, ki szorul segítségre, ezzel is elkerülve az esetlegesen előforduló baleseteket, kellemetlenségeket. Itt válik jelentőssé, hogy a pedagógus hagyja vizuálisan alkotni, önállóan befogadni a tanulóit, közben azonban, ismerve őket, egyedien figyel valamennyiükre.

7. ábra

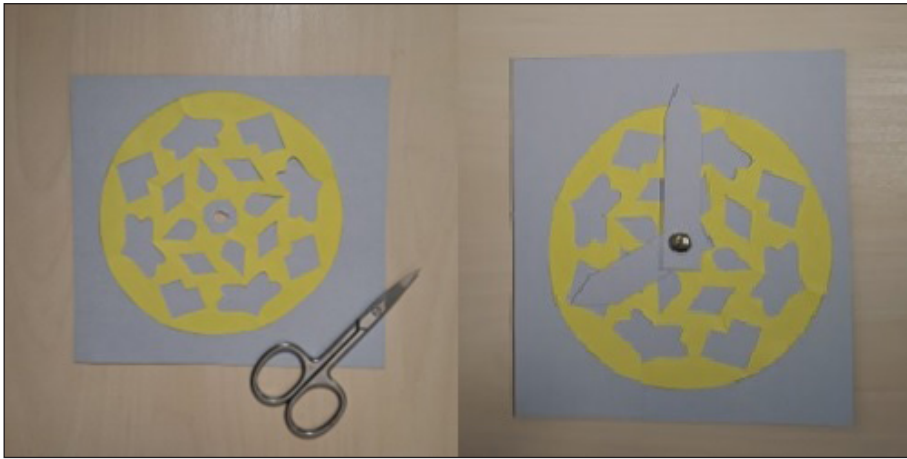
A bonyolultabb vágás előrajzolása, a számlap felragasztása és a mutatók

Szintén fontos az egyéni pozitív visszajelzés a tanító részéről, hiszen ezzel a gyermek motivációja növelhető. Így később is nagyobb lelkesedéssel fog elvégezni hasonló feladatokat.

Ahogy a vizuális produktum – a tanulók választásai és döntései által is alakítva – készül, alkalom nyílik a tanulók egymás közötti kommunikációjára. Segíthetik

egymást ötletekkel a technikában, de egyszerűen csak egymás elfogadásával, bátorításával is.

A 9. ábrán néhány, a feladat kipróbálása során elkészült alkotás látható. Érdekesnek találok, hogy van közöttük komplexebb megoldás, és egészen egyszerű is. Olyan megoldás is született, ahol a tervező még rajzokkal is kiegészítette az óráját.

8. ábra

A mutatók helyének kivágása és a kész csontváz óra

Úgy gondolom ez a fajta vezetett szabadság fontos a gyermekek életében. Az alapkonceptió és technika előre el van tervezve, viszont a díszítésnél a tanulók szabad kezet kapnak az alkotásban. Így komplex kompetenciafejlesztés valósul meg. A könyv által egy irodalmi, olvasói élményen túl kézzel fogható tapasztalattal, egy vizuális élménnyel is gazdagodnak a tanulók. A kettő pedig egymást erősíti, s együtt hat.

9. ábra

Elkészült csontváz órák

4. Összegzés

Fenyő D. György szögezi le új metodikai kézikönyvében: bár az életrajz egyfajta teher az irodalomtanítás számára, mégis feladata a pedagógusnak. Amit tenni lehet: megközelítéseket és módszereket gyűjteni ahhoz, „hogyan értelmesen és érdekesen, funkcionálisan és a műértést támogató módon tanítsunk költői életrajzokat.”⁷¹ A tanulmányban kedvcsinálóként bemutatott könyvek, köztük *A csontváz óra*, kivétel nélkül alkalmasak arra, hogy a Petőfi Sándor pályájához és életművéhez kapcsolódó biográfiai tartalmakat érdekességgel, élménnyel és komplex fejlesztési feladatokkal párosítsák, akár az általános iskolában is. Példa erre a Petőfi-krimi, amelynek alsós feldolgozásához kiindulópontként felhasználva például a fenti jógyakorlatokat, a komplex, anyanyelvi és vizuális képességfejlesztés, az olvasási, szövegértési, együttműködési, valamint a művészeti kifejezőképességgel kapcsolatos kompetenciák fejlesztése is megvalósulhat. Így elmondható, hogy kötet és társai alsó és felső tagozatban is segíthetik az élményközpontú irodalomoktatást és az örömmel olvasás élményét.

Irodalomjegyzék

- Ayhan Gökhan: Mindenki Sándora. Kilenc friss könyv Petőfiről, *Mesecentrum.hu*, 2023. május 8. [Mesecentrum](#)
- Benyovszky Krisztián: Ifikrimik. Változatok a detektívtörténetre az ifjúsági irodalomban, in Benyovszky Krisztián – H. Nagy Péter (szerk.): *Lepipálva. Tanulmányok a krimiről*, Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 2009, 193–217.
- Cserhalmi Zsuzsa: Petőfi a közoktatásban, *Irodalmi Magazin*, 2023/1., 62–66.
- Fábián Márton: Lehet-e egy könyv digitális, ha papírból van?, *Parókia.hu*, 2023. július 19. [Parókia](#)
- Fenyő D. György: *Az irodalomtanítás módszertana. Éthosz és praktikák*, I–II., Budapest, Tea Kiadó, 2022.
- Fried István: *A (poszt)modern Petőfi*, Budapest, Ister, 2001.
- Gordon Győri János: Kötelező, közös, kölcsönös olvasmány. Hagyomány és megújulás az iskolai olvasmányok kánonjában, *Elektronikus Könyv és Nevelés*, 2009/2. [Olvasás Portál](#)
- H. Molnár Emese: *Kooperatív módszerek a gyakorlatban. Szövegértés – szövegalkotás – anyanyelvi tapasztalatszerzés (Módszertani kézikönyv tanító szakos hallgatók és gyakorló tanítók számára)*, [Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2015]. [Kooperatív módszerek](#)
- Hová tűnt a csontváz óra? Petőfiék nyomoznak, *Pécsimami.hu*, 2023. április 20. [Petőfiék nyomoznak](#)
- Juhász Valéria: A szövegértés-fejlesztési stratégiák hatékonyságáról, *Új Pedagógiai Szemle*, 2018/3–4., 73–88.
- Kálmán C. György: Mi a baj az értelmező közösségekkel?, in Kálmán C. György (szerk.): *Az értelmező közösségek elmélete*, OPUS Irodalomelméleti Tanulmányok, Új Sorozat 3., Budapest, Balassi Kiadó, 2001, 36–62.
- Katona Alexandra: Petőfi 200: Kovács Attila: A csontváz óra, *Nyom-olvasas.hu*, 2023. [Petőfi_200](#)

⁷¹ Fenyő D. György: *Az irodalomtanítás módszertana. Éthosz és praktikák*, I–II., Budapest, Tea Kiadó, 2022, 266.

- Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*, Osiris Monográfiák, Budapest, Osiris Kiadó, 2008, 2022.
- Margócsy István: A Petőfi-kultusz határtalanságáról, in Margócsy István: *Petőfi-kísérletek. Tanulmányok Petőfi Sándor életművéről*, Pozsony, Kalligram, 2011, 15–51.
- Margócsy István: *Az apostol sorsa*, in Margócsy István: *Petőfi-kísérletek. Tanulmányok Petőfi Sándor életművéről*, Pozsony, Kalligram, 2011, 257–289.
- Nagy József: Olvasástanítás: a megoldás stratégiai kérdései, *Iskolakultúra*, 2004/3., 3–26.
- Petőfi 200: látványos animációt kaptak a legszebb Petőfi-versek, *Médiaklikk.hu*. [Médiaklikk](https://www.mediaklikk.hu)
- Petőfi valóban köztünk jár, *Petőfi200.hu*, 2023. október 12. [Petőfi200](https://www.petofi200.hu)
- P. Szabó Dénes – Rosznák Emma: „A könyv, az irodalom bizonyították, hogy a legnehezebb, embertelen körülmények között is növelik a túlélés esélyét”, *Népszava.hu*, 2023. június 11. [Népszava](https://www.nepszava.hu)
- Ruff Orsolya: A kis Petőfi Sándor egy nagyon rejtélyes ügyben nyomoz, *Könyvesmagazin.hu*, 2023. [Könyvesmagazin](https://www.konyvesmagazin.hu)
- Sándor Zsuzsa: A vizuális kommunikáció a tanítóképzésben, *Új Pedagógiai Szemle*, 2009/5–6., 213–225.
- Dr. Sass István: *Emlékeim Petőfi Sándorról*, szerk. Dr. Tóttós Gábor, Bonyhád, Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium és Kollégium, 2000.
- Sulyok Attiláné: Kovács Attila: A csontváz óra. Az ifjú Petrovics Sándor elfeledett kalandjai, *Győri Szalon.hu*, 2023. április 18. [Győriszalon](https://www.gyoriszalon.hu)
- Szilágyi Márton: Egy kettős portré lehetőségei, in Szilágyi Márton: *A magyar romantika iker-szillagai. Jókai Mór és Petőfi Sándor*, Osiris Irodalomtörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2021, 9–22.
- Vaderna Gábor: „...én csak úgy köpöm a verseket...”, *Vándor.PIM.hu*. [Vándor](https://www.vandor.pim.hu)
- Varga Emőke: *Az illusztráció a teóriában, a kritikában, az oktatásban*, Budapest, L’Harmattan, 2012.
- Várkonyi Éva: Nagy kalamajkában az ifjú Petrovics, *Petőfi.hu*, 2023. április 23. [Nagy_kalamajka](https://www.petofi.hu)
- Zöllner Anna: Már tudok olvasni. Három újabb könyv a Móra Kiadó sorozatában. *Librarius.hu*, 2023. április 7. [Már_tudok_olvasni](https://www.librarius.hu)

**Petőfi Sándorról írt, őt szerepeltető vagy műveit tartalmazó,
az ifjúság számára 2020–2023 között megjelent,
illetve a tanulmányban említett kiadványok**

- Berg Judit: *Szélvésztlől kergetve*, Abszolút töri, Budapest, Pagony Kiadó, 2023.
- Fodor Veronika: *Talpra, magyar! Forradalmi szabadulókönyv*, ill. Lanczinger Mátyás, Budapest, Manó Könyvek, 2022, 2023.
- Grancsa Gergely (szerk.): *Költővel nem járnék*, ill. Herbszt László, Tilos az Á Könyvek, Budapest, Pagony Kiadó, 2023.
- Kertész Erzsébet: *Szendrey Júlia*, ill. Békés Rozi, Kertész Erzsébet könyvei, Budapest, Móra Könyvkiadó, 2012, 2020 (e-book).
- Kovács Attila: *A csontváz óra. Az ifjú Petrovics Sándor elfeledett kalandjai*, ill. Oravecz Gergely, Már tudok olvasni!, Budapest, Móra Könyvkiadó, 2023.
- Lőrinc László: *25 szelfi a reformok korából*, ill. Rátkai Kornél, Budapest, Kolibri Gyerekkönyvkiadó, 2022.
- Miklya Luzsányi Mónika: *Petőfi, a sztár. Rajongói kézikönyv*, ill. Oravecz Gergely, Budapest, Móra Könyvkiadó, 2023.
- Nényei Pál: *Az irodalom visszavág. Petőfi*, Budapest, ill. Baranyai (b) András, Budapest, Pagony Kiadó, 2023.

- Petőfi Sándor: *Anyám tyúkja*, Kamishibai – Papírszínház, ill. Herbszt László, Budapest, Csimota Kiadó, 2021, 2023.
- Petőfi Sándor: *Anyám tyúkja*, szerk. Lengyel Balázs, ill. Kass János, Holnap Kiadó, 2023 (a 2012-es új kiadása).
- Petőfi Sándor: *Anyám tyúkja*, szerk. Lengyel Balázs, ill. Kass János, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1972 (utolsó kiadás a kiadónál: 1997).
- Petőfi Sándor: *Arany Lacinak*, ill. Szalma Edit, Budapest, Móra Könyvkiadó, 2021 (a 2010-es új kiadása).
- Petőfi Sándor: *Arany Lacinak*, ill. Békés Rozi, Budapest, Scolar Kiadó, 2023 (a 2015-ös új kiadása).
- Petőfi Sándor: *Arany Lacinak*, Kamishibai – Papírszínház, ill. Herbszt László, Budapest, Csimota Kiadó, 2023.
- Petőfi Sándor: *Huszonöt vers gyerekeknek*, szerk. Kiss Gábor, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2021.
- [Petőfi Sándor]: *Így él Petőfi! Petőfi Sándor válogatott versei Lackfi János kommentjeivel*, szerk. Lovász Andrea – Lackfi János, ill. Szabó Imola Julianna, Szentendre, Cerkabella Könyvkiadó, 2023.
- Petőfi Sándor: *János vitéz*, ill. Róna Emmy, Móra Könyvkiadó, 2014.
- Petőfi Sándor: *János vitéz*, ill. Sarlós Endre, Budapest, Alexandra Könyvesház, 2022 (az 1998-as új kiadása).
- Petőfi Sándor: *János vitéz*, ill. Kass János, Holnap Kiadó, 2023 (a 2014-es új kiadása).
- Petőfi Sándor: *Versei. Pion István válogatásában*, RePoszt, Budapest, Móra Könyvkiadó, 2017.
- Petri Lukács Ádám: *Petőfi Sándorka és a kutyakölyök*, Budapest, Open Books, 2023 (1. kötet).
- Petri Lukács Ádám: *Erdőmentők – Petőfi Sándorka kalandjai*, Budapest, Open Books, 2023 (2. kötet).
- Szabó Borbála: *A János vitéz-kód*, Abszolút könyvek, Budapest, Pagony Kiadó, 2020, 2021, 2023.

CSÖVÁRI KATALIN

MÚZEUMLÁTOGATÁS MÁSKÉPPEN

Kompetenciafejlesztési lehetőségek a Petőfi Szülőház és a Szlovák Tájház kiállításainak megismertetése során

Kiskörösön áll Petőfi Sándor szülőháza. 2023-ban, születésének 200. évfordulóján izgalmas kérdés, miként lehetséges a több száz éves használati tárgyakat úgy bemutatni a gyermekeknek, hogy közben képességeiket is fejlesztjük. Tanulmányomban arra keresek választ, miként lehet érdekesen, élményszerűen átadni az értékek tiszteletét az új generációknak. Komplex, saját verssem köré épülő programom célja épek és fogyatékkal élők (pl. látássérültek) számára olyan közös múzeumpedagógiai érzékenyítő tevékenység szervezése, amelyben a Petőfi Szülőház tárgyai építik az egymás iránti empátiát.

Kulcsszavak: múzeumpedagógia, hagyományok, képességfejlesztés, fenntarthatóság, vizuális élmény

„Kérdezd csak meg az előző nemzedéket, jegyezd meg, amit kikutattak az atyák!” (Jób 8, 9)

1. Bevezető

A fenti idézet jegyében tanulmányomban újszerű megközelítésben, a régi tárgyak megismerésének vizuális élményként való feldolgozása mellett szeretném bemutatni, hogy 200 év távlatából milyen aktuális üzenete lehet számunkra e tárgyaknak környezetvédelmi, energiatakarékossági és képességfejlesztési szempontokból. Témaválasztásom fő inspirációja a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának Nyelv, Irodalom és Kultúra Tanszéke által meghirdetett Petőfi-mozaikok pályázat volt.

Tanulmányom a címben megjelölt témában készült szakdolgozatom alapján született. Dolgozatomról számomra további munkára ösztönző bírálatként a következőket fogalmazta meg Tóth Etelka: „Az élménypedagógia, a múzeumpedagógia és a helytörténet egyedi találkozási pontja a dolgozat, amely innovatív módon tárja ki a világ szélesebb körű megismerésének lehetőségét a gyermekek, köztük a látássérült gyermekek számára is. A szerző tapasztalt pedagógusként közelíti meg, és megfelelő szakirodalmi alapokra építve dolgozza fel sok szempontból a témát, amely részleteiben megannyi javaslattal, ötlettel szolgál egy komplex program kidolgozásához.”

Kutatásomban arra kerestem a választ, milyen pedagógiai módszerekkel, tevékenységi formákkal segíthetünk az óvodásoknak, iskolásoknak, illetve a fogyatékkal élő, elsősorban látássérült gyermekeknek, hogy a múzeumlátogatást érdekessé, élményszerűvé tegyük számukra, miközben a képességeiket is fejleszthetjük.

2. Értéket, érdekesen, élményszerűen

Tervezett programom alapját az általam írt *Tanulhatunk az elődeinktől* című vers képezi, amelynek részletei tanulmányom mellékletében olvashatók. Ezen keresztül szerettem volna felkelteni a gyermekek érdeklődését a Petőfi Szülőházban, illetve a Szlovák Tájházban található tárgyak iránt, amelyeket nagy valószínűséggel Petőfi Sándor, a költő és a családja is használhatott. Forrásanyagként elsősorban a tárlatvezetési információkra, a szülőházzal és a tájházzal készült kiadványokra, valamint édesanyám elbeszéléseire hagyatkoztam, de több tárgy eredetének, használatának utánanéztam a szakirodalomban is.

A vers első és utolsó versszaka mintegy keretet ad, amelyen keresztül utalok a napjainkban érezhető energia- és gazdasági válságra. A szomszédunkban dúló háború miatt akár a 21. században is aktuálissá válhat, hogy ki kell lépnünk megszokott komfortzónánkból, és olyan alternatívát kell keresni, ami segíti élehetővé tenni a hétköznapiakat. Környezetvédelmi szempontból is tanulhatunk elődeinktől, hiszen a természetes anyagok használata, a tárgyak értékének megbecslése a mai, felnövekvő generáció számára is példaértékű lehet. Olyan tevékenységeket, ötleteket szeretnék megosztani az olvasóval, amelyek segítik az óvodás és az iskolás korosztályt is abban, hogy megismerjék és felfedezzék azokat az értékeket, amelyeket elődeink hagytak ránk. Irodalmi szempontból néhány esetben még kapcsolódási pontot is találhatunk a bemutatott eszközök és a költő egy-egy verse között, ami jó lehetőség arra, hogy a gyermekekben elmélyítsük a program mondanivalóját.

A Nemzeti alaptanterv ismerteti azokat a kulcskompetenciákat, amelyek az Európai Unión belül szükségesek ahhoz, hogy a gyermekek felnövekedve sikeresen beilleszkedjenek a társadalomba, megállják a helyüket a munka világában, tudjanak alkalmazkodni a világ változásaihoz, ugyanakkor rendelkezzenek olyan kritikai gondolkodási képességgel is, amelynek segítségével befolyásolhatják a változások irányát.¹ A tanulmány szempontjából elsősorban a következő kompetenciákat emelném ki: anyanyelvi kompetencia, matematikai kompetencia, tanulási és szociális kompetencia.

A tervezés során célom volt, hogy a hagyományostól eltérő módon a vizualitás mellett más bemeneti csatornákon keresztül is feldolgozhatják az információkat a résztvevők. A tevékenységen keresztül való tanulás során építkezik a gyermeki kíváncsiságra, az előzetes tapasztalataikra is. Alkalmazom a pedagógiai képzés során elsajátított modern pedagógiai módszereket, mint például a kooperatív technika, amely az óvodás és az iskolás korosztály számára is segíti az együttműködő képesség fejlődését, a csoportkohézió alakulását. Differenciált módon olyan tevékenységeket, ötleteket kínálok fel, amelyek motiválók a gyerekek számára.

A feldolgozás újszerű megközelítése segíti divergens gondolkodásuk fejlődését, miközben megismerkednek a munkafolyamatok, eszközök többféle alternatívájával, kilépve abból a mai, megszokott rutinból, amelynek a lényege, hogy a

¹ Nemzeti alaptanterv: [Jogszámbély](#) (Letöltés: 2023. április 15.)

környezetükben szinte mindent egy gombnyomással el lehet indítani. A versenyhez kapcsolódó foglalkozásokon felkészíthetjük őket arra is, hogy feltalálják magukat a különböző élethelyzetekben. Kiemelném az érzelmek szerepét az ismeretek átadása és a képességfejlesztés kapcsolatában. A tanulási folyamat során a limbikus rendszerben található *hippocampus* elsősorban a tudatos, míg az *amigdala* az érzelmi memória központja. Ez utóbbinál minden olyan információ, tudástartalom, amelyhez valamilyen érzelem, élmény kapcsolódik, segítheti a jobb bevésést és a későbbi felidézést.² A képességfejlesztés szempontjából pedig hangsúlyos az érzelmi élet fejlesztése, úgymint a hazaszeretetre nevelés és a természethez fűződő pozitív érzelmi viszony kialakítása, egymás értékeinek tiszteletben tartása.

A tárlatvezetés látássérült és ép gyermekek esetében speciális módon történik, a Braille-íráson keresztül, amelyet a látássérült tanulók olvasnak fel a látogatóknak. Tulajdonképpen a sérülésükből adódóan kerülnek abba a szerepbe, hogy egyedül ők lehetnek kompetensek megfejteni a titkosírást, amelyen keresztül érdekes, rímekbe szedett információkat kaphatunk az adott tárgyról.

A vers terjedelme miatt a teljesség igénye nélkül mutatok be néhány hozzá kapcsolódó tevékenységet, játékot, illetve fejlesztési javaslatot.

3. Háttérinformációk, kompetenciák és képességfejlesztési lehetőségek

Ebben a fejezetben szeretném ismertetni azokat az információkat, amelyeket az adott kiállítási tárgyról, annak használatáról a kutatás során megismertem. Ezekből kiindulva írtam meg a mellékletben olvasható verset, és dolgoztam ki a hozzá kapcsolódó kompetenciafejlesztési tevékenységeket.

3.1. A nád

A vers egyik részében a nádtetőt állítottam a figyelem középpontjába, és ehhez kerestem különböző területekhez köthető, játékos feladatokat: „Elődeink könnyen átvészelték a telet, / a nádtető nem engedte ki a meleget.”

A nád „(*Phragmites australis*) a pázsitfűvek (*Poaceae*) családjába tartozó évelő egyszikű gyomnövény, amely az egész világon megtalálható, különösen az állóvizek nádasainak egyik jellegzetes faja, egyben a legnagyobb termetű hazai fűféle.”³ Éppen ezért a nád könnyen megfigyelhető a természetes környezetben. A nádtető napjainkban egyre népszerűbb, különösen a bioépítészetben.⁴ Ezt a környezetbarát megoldást, ami jól ellenáll az időjárás viszontagságainak, elődeink már több száz éve alkalmazták a tetőfedésben. A téma kapcsán tervezett tevékenység a Petőfi Szülőház makettjének elkészítése dobozból, amelyre méretre vágott nádból tetőt helyezünk. Ez a tevékenység fejleszti a szociális kompetenciákat a közös együttműködés során, továbbá a finommozgást, a manipulatív képességet.

² Brouwer Pálhegyi Krisztina: *Fogalomtár – limbikus rendszer*, Kéknevelés.net, [KÉK_nevelés](#) (Letöltés: 2023. január 26.)

³ Nád, Kwizda.hu. [Nád](#) (Letöltés: 2023. január 21.)

⁴ Néhány fontos dolog, amit a nádról és a nádtetőről tudni kell, *Naturtető.hu*. [Naturtető](#) (Letöltés: 2023. január 18.)

A tantárgyi koncentráció szempontjából számos kapcsolódási pont fedezhető fel az iskolai oktatás és a nádtető összefüggésében. Az alsó tagozatos diákok a környezetismeret tantárgy keretében tanulnak a nád főbb jellemzőiről, annak feldolgozásáról. Mivel a nád igénytelen, gyakran előforduló növény, a gyerekekkel természetes környezetben is megfigyeltethető. Különböző kísérleteket is végezhetünk a náddal, amelyekben keresztül érzékeltethetjük jó hőszigetelő képességét. Ezáltal fejlesztjük az ok-okozati összefüggés felismerését, s megvalósul a környezettudatosságra nevelés és a verbális fejlesztés is.

A nád méretre vágása közben a tanulók megtapasztalhatják és megnevezhetik a hosszabb-rövidebb relációkat. A nád tapintásán keresztül pedig a henger tulajdonságait érzékelhetik. Így matematikai tartalmak is megjelennek a tevékenység során.

A nád bibliai vonatkozásai miatt a tevékenységet a hitéleti nevelésbe is beépíthetjük. Például a repedt, törött nádat mint az emberi gyengeség és a szív fájdalmának kifejeződését értelmezhetjük.⁵ Ézsaiás 42,3 versében olvashatjuk: „A megrepedt nádszál nem töri össze, a füstölgő mécsest nem oltja ki.” Gondolatébresztő kérdésekkel is segíthetjük az elmélyülést a gyermekek számára. Például: milyen külső vagy belső sérülésre, fájdalomra, gyengeségre utalhat itt a Szentírás, amit esetleg a személyes életünkben is átéltünk már? A következő válaszok várhatók: különböző traumák, esetleg a fogyatékkal élők esetében valamilyen érzékszerv sérülése, hiánya. A kérdéseket következőképpen folytathatjuk: Istennek milyen tulajdonságát ismerhetjük meg ebből az igerészből? A lehetséges válaszok között szerepelhet a szeretet és az elfogadás. A feladat célja, hogy a diákok értékességük tudatosításával fejlesszék az önbizalmukat, továbbá bővüljön a gyermekek Biblia-ismerete, és megismertessük velük Isten különböző tulajdonságait.

Magyar nyelv és irodalom tantárgyból megismerkedhetünk Petőfi Sándor *Az alföld* című versével. A célunk irodalmi élmény nyújtása a hallgatónak, továbbá a versen keresztül a hazaszeretetre nevelés. A vers hallgatása, olvasása közben a tanulók megfigyelhetik, hol, milyen összefüggésben ír a költő a nádról. A feladat által megvalósul az irodalmi, esztétikai érzék fejlesztése, a tanulók belső képi világának elmélyítése, a természethez való pozitív érzelmi viszony kialakítása, valamint a szókincsbővítés és a komplex személyiségfejlesztés is megfigyelhető a vers feldolgozása során. Játékos feladatokat is adhatunk a gyermekeknek, például játszhatnak szóláncot, azaz a résztvevők mondjanak olyan szavakat, amelyek a nád szóval kezdődnek. (Például *nádkéve, nádvágás, nádsíp, nádfedél, nádiveréb, nádirigó, nádpálca, nádas, nádszál, nádberek, nádkerítés, nádfal, nádaratás, nádcukor*.⁶) Ezáltal bővül a szókincsük, ami a verbális fejlesztés egyik alappillére, továbbá fejlődik rövid távú emlékezetük is.

⁵ A nád bibliai vonatkozásairól lásd a nád címszót a *Magyar Katolikus Lexikonban*: [Lexikon](#) (Letöltés: 2023. január 20.)

⁶ Jól hasznosítható lehet a feladatnál a *Szógenerátor* internetes szókereső program: [Szógenerátor](#) (Letöltés: 2023. január 20.)

Az ének-zene tantárgyhoz kapcsolódnak különböző énekes játékok, náddal kapcsolatos dalok, mondókák és a nádsíp kipróbálása is. A mondókában, dalban megjelenő tartalmak átélésével megvalósulhat az érzelmi fejlesztés, csakúgy mint a ritmusérzék, figyelem, valamint a mozgás és beszéd összekapcsolásával a keresztcsatornák fejlesztése. A kisebbek számára a nádsípok megszólaltatásával felismer-tethetjük az ok-okozati összefüggéseket is.

Az óvodások számára elengedhetetlen a mozgás beépítése a különböző tevékenységekbe, hogy a hallott, látott információk, tudástartalmak a mozgáson keresztül jobban elmélyüljenek a gyermekekben. Például lehet a ringó nádat utánozni úgy nyújtózkodva és a szélben hajlogatva, mint a nád. A nádtetőt is könnyen megformálhatják a gyerekek a testükkel, ha körülbelül egy méter távolságra, két oszlopban állnak szorosan egymás mögött, és a *nádtető* szót hallva felemelik az egyik karjukat, majd oldalhelyzetben maradva összeérintik a kezüket a másik oszlopban lévő társukéval. Ezen játékok közben megvalósul a nagymozgás, az utánzóképeség, a figyelem, az együttműködő-képeség és a testséma fejlesztése az adott testrész megérintésével, valamint a tevékenység erősíti a közösségi érzést, és igényli az alkalmazkodóképességet is.

3.2. Az írás és a vonal

A következő versrészlet az írás tanulásához kapcsolódik: „Mielőtt a betűvetést megtanulta volna, / az íráselőkészítést már a padlón gyakorolta.”

Az agyagpadlóra locsolt víz vagy homok mintázta nyolcas vagy csigavonal az a dísz, amivel a tanyán, falun a ház döngölt földes felületét portalanítták, megújították, széppé és egyben tisztává tették. Nyári időszakban hűsítette is a szobát, megakadályozta, hogy a por felszálljon. A mintázatban különböző formák, az elkészítéséhez használatos eszközökben is tájegységek közötti eltérések figyelhetők meg. A Duna–Tisza közén és a Dél-Alföldön gyakori figura volt az úgynevezett vizes nyolcas, de jellegzetes volt a homokrózsa, a pávafarokminta vagy az olyan vízvirág, mint a nefelejcs, a krizantém.⁷ Kiskőrösön, a főként szlovákok lakta területen a csigavonal terjedt el. A művelet elvégzéséhez használtak fémtölcsért, lyukas bögrét, locsolókannát, de kimondottan erre a célra való eszközöket is készítettek bádogból vagy agyagból. A verset illusztráló fotón is látható az említett mintázat.

Az írás előkészítéséhez különféle tevékenységeket lehet kapcsolni, például szabadterén a csigavonal, illetve a nyolcas mintázat elkészítése az eredeti vagy más egyéb eszközök – pl. alul átfúrt flakon – segítségével élvezetes gyakorlást biztosít a gyermekek számára. Krétával előre rajzolt vagy ragasztószalaggal leragasztott csigaformákon is járhatnak a diákok, vagy a gyerekek maguk is megrajzolhatják pl. a betonon ezeket a formákat. Ujjbeggyel is körbe lehet rajzoltatni az előzőleg lapokra rajzolt csigavonalakat és fekvő nyolcasokat.

⁷ A homokrózsáról és a vízvirágról a *Magyar Néprajzi Lexikon* itt ír: [Néprajzi Lexikon](#); A vizes nyolcas történeti háttéréről ugyanott: [Néprajzi Lexikon](#) (Letöltés: 2023. március 30.)

A szem-kéz, szem-láb koordináció, a nagymozgás és az egyensúlyozó képesség is elősegíthető, ha a gyermek fekvő nyolcasokat körberajzol oly módon, hogy a teste középvonalát átlépi, ez segíti a két agyfélteke közötti kapcsolat megerősítését.

3.3. A lábas

A következőkben az egykori konyhai eszközök köré csoportosulnak a feladatok az alábbi versszülethez kapcsolódva: „Tudod mitől lábas a lábas? / Azért, mert van három lába.”

Ez az edény régtől fogva feltűnik a magyar konyhákban. A régészeti adatok szerint már 1460 és 1480 között megfigyelhető volt egy jellegzetes edénycsoport a budai várpalotában: a lábbal ellátott, füles edények, bögrék, illetve lábasok. Ez utóbbit fanyéllal is készítették, hogy könnyebben le lehessen venni a tűzhelyről.⁸

A Petőfi Szülőházban a konyhai eszközök korhűek, néhány darab, mint pl. Kurucz Zsuzsannának, a költő dajkájának krumplinyomója, tészasztűrője eredeti ereklyeként látható a tárgyak között.⁹ Jól megfigyelhető köztük a háromlábú lábas a nyitott kéményes padkán: a látássérült látogatók engedéllyel meg is tapinthatják.

A látogatást követően a háromlábú lábas megjelenítésére több lehetőség is elképzelhető. Egyszerű konyhai lábasok alá papírhengerekből három lábat lehet készíteni úgy, hogy az stabilan álljon.

Az óvodások mozgással tudják utánozni a lábas alakját. Az utasítás után – „Legyetek háromlábú lábas!” – a csoportszobában elhelyezett hulahoppkarikák között futkároznak a gyerekek, és egy adott jelre hármásával odafutnak egy-egy karikához, és közösen felemelik, majd egy lábát jelképezve, fél lábon állnak. Ezzel a játékos feladattal fejlődik a figyelmük, az együttműködési képességük, a számolási készségük, a nagymozgásuk és az egyensúlyozó képességük is.

A matematikai tartalom kisebb gyermekek esetében a háromlábú lábas lábainak nyitott, majd csukott szemmel való megszámlálása során, a nagyobbaknál pedig a hármas számkörben végzett műveletekkel (összeadás, kivonás, szorzás, osztás) jelenhet meg az életkoruknak megfelelően. Az említett feladatokkal a taktilis érzék is fejlődhet, továbbá a számolási és kognitív képességek is.

4. Gyakorlati megvalósulás és reflexió

4.1. Csoportos látogatás és tevékenykedtetés egy látássérült fiú bevonásával

Alább az elméletben megfogalmazott koncepció gyakorlati megvalósulásából szeretnék néhány példát kiemelni.

Egy látássérült gyermek bevonásával – akit a továbbiakban G.-nek nevezek – szerveztem egy hét főből álló közös látogatást a Petőfi Szülőházba. Úgy terveztem,

⁸ Holl Imre: Középkori cserépedények a budai Várpalotából, *Budapest Régiségei*, 1962/20., 352. [Budapest régiségei](#) (Letöltés: 2023. január 24.)

⁹ Kispálné Dr. Lucza Ilona: *Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum*, Kiskőrös, Kiskőrös Város Polgármesteri Hivatal, é. n., 10.

hogy a tárlatvezetés során G. a hagyományostól eltérő módon ne csupán résztvevő legyen, hanem a szociális kompetenciát fejlesztő vezetői szerepben is kipróbálhassa magát. Ezért egy-egy tárgy ismertetésére őt kértük meg, aki a *Tanulhatunk az elődeinktől* című vers Braille-fordított változatából, amelynek értelmezésére csak ő volt kompetens, olvasta fel az információkat. Ez láthatólag örömet jelentett a számára.

Több használati tárgynál is lehetőség volt arra, hogy megérintse vagy kézbe vegye azokat. Így megtapasztalhatta például a kemence, a háromlábú lábas vagy a köpülő formáját. Opauszki Eszter tiflopedagógus pedig felhívta a figyelmét arra is, hogy milyen illatokat érez (pl. padló, szalmazsák illata).

Természetesen voltak olyan vizuális mozzanatok, amelyeket a házban tett látogatás során csak részben vagy egyáltalán nem tudtunk érzékeltetni vele, viszont a látogatás utáni közös foglalkozáson ezek is megjelentek. Ilyen volt többek között a szülőház formája és a nádtető. Ezért közösen készítettünk egy makettet dobozból. A nádtető elkészítésében G. és a többiek is aktívan részt vettek. G. számára differenciált segítséget adtam olyan módon, hogy a nádszálon előre megjelöltem befőttes gumival azokat a pontokat, ahol vágni kellett. Ezeket önállóan tapogatta ki, majd a vágásnál is segítettem, amikor szüksége volt rá. A feldarabolt nádat a kortársaival közösen helyezték fel a maketre, így G. számára is érzékelhetővé vált, hogy milyen lehet a Petőfi Szülőház formája, és a nádtetőről is közvetlen tapasztalatot szerzett.

A háromlábú lábast a résztvevők a vizualitás kizárásával úgy állították össze, hogy a kihelyezett különböző méretű papírhengerek közül tapintással kellett megtalálniuk három egyforma „lábat” ahhoz, hogy a ráhelyezett lábas stabilan álljon.

Szerettem volna G.-nek a síkban látható vizuális mintákat is érzékeltetni, mint például a padlóra locsolt csigavonal vagy az ún. vizes nyolcas mintázat. Ezért a közös csapatjátékhoz olyan érzékelőkártyákat készítettem, amire spárgából formáztam ezeket a mintákat. A játék kezdete előtt viszont szükséges volt tudatosítani G. számára a jelentéstartalmakat, mert a sérüléséből adódóan bizonyos fogalmak csupán a verbális szinten rögzültek,¹⁰ illetve a nyolcas számot a Braille-írás pontrendszerében másként jelölik.

4.2. Közös interaktív délelőtti program a Filadelfia Szeretetotthon lakóival és a Szűcsi úti óvodásokkal

A Szűcsi úti óvoda Pillangó csoportja már többször is járt a Filadelfia Szeretetotthon Idősek otthonában, ahol megörvendeztették a lakókat kedves műsorukkal. Viszont az interaktív múzeumpedagógiai foglalkozással a kapcsolat új szintre lépett, amikor a gyerekek és a szépkorúak is aktív részesei lehettek a közös tevékenységnek.

Többben az otthon lakói közül életkorukból adódóan még maguk is használták azokat a korabeli tárgyakat, amelyek a Petőfi Szülőházban vagy a Szlovák Tájházban láthatók. Ezért hiteles módon tudták bemutatni azokat a gyerekeknek. Ezen a

¹⁰ Hoffmann Judit – Mezeiné dr. Isepy Mária: *Gyógypedagógiai alapismeretek*, Pécs, Comenius Kiadó, 2006, 83.

foglalkozáson is elkészítettük közösen a szülőház makettjét, illetve játékos, mozgásos formában is megjelenítettük azokat a tárgyakat, amelyekről vizuális és akusztikus formában már rendelkeztek az óvodások információval.

A gyerekeknek lehetőségük volt a padlóra ragasztott csigavonalak körbejárására, ami a szem-láb koordináción kívül fejlesztette egyensúlyérzéküket is. A háromlábú lábast hulahoppkarikák segítségével jelenítettük meg, ezeket a gyerekek hármával tartották, miközben mindhárman fél lábon álltak, a szeretetothon lakói pedig játékból egy fakanállal „megkevergették” az ételt. De eljátszottuk a döngölt vályogfalat és a régi vasaló működését is. Az egymás közt zajló interakciók lehetőséget adtak a gyerekeknek és az időseknek is arra, hogy a kölcsönös kommunikációban, a találkozó tekintetekkel, a másik felé odafordulással, érintéssel, elismeréssel kifejezhessék szeretetüket.¹¹

A szociális kompetencia szempontjából a gyerekeknél az egymással és az idősekkel való kooperáció volt a domináns, hiszen a nádtető készítésénél az egyéni feladat mellett szükség volt a társakkal való együttműködésre is. Az idősekkel pedig az adás-elfogadás viszonyában gyakorolhatták a *kérem* és a *köszönöm* szavakat. A verbális kommunikáció mellett kiemelném a finom nonverbális, mégis fontos jelzéseket. Perlai Rezsóné szerint különbséget kell tennünk a tekintet és a találkozó tekintet között. Ez utóbbinál megfigyelhető a személyközi kapcsolat. Ross Campbellre hivatkozva írja, hogy a „gyermek így érzelmileg táplálkozik.”¹² Szavait idézve: „Az a szeretet, amelyben a szemkontaktus belső igényből fakad, amelyben érezzük a másik teljes odafigyelését, együttérzését, mindig táplálja érzelmi tankunkat.”¹³

5. Összegzés, további tervek

A megvalósult foglalkozások tapasztalatai megerősítettek abban, hogy a múzeumlátogatás újszerű elméleti koncepciója a gyakorlatban is alkalmazható.

A személyes és társas kapcsolati kompetenciák szempontjából kiemelem a vezetés képességének fejlesztését, ami elsősorban azon keresztül valósulhatott meg, hogy a látássérült résztvevő a Braille-írásra lefordított *Tanulhatunk az elődeinktől* című vers alapján ismertette néhány kiállítási tárgyról az információkat. Ezzel kapcsolatban fontosnak tartom a múzeumlátogatás során a nyugodt körülmények biztosítását, illetve hogy a versben szereplő tárgyak leírásai külön papírkártyákon szerepeljenek, ami segíti a Braille-írásról való fordítást, a szöveg olvasását. Egyébként maga az ötlet jónak bizonyult, és a látássérült résztvevő számára is sikerélményt jelentett, hogy ő maga is tárlatvezetői helyzetbe kerülhetett. Szintén pozitív tapasztalatom volt a közös foglalkozás során, amikor a látássérültek és épek olyan új interakciókat élhettek át, amelyek mindkét oldalról segítették a pozitív szemléletformálódást, az empatikus magatartás kialakítását.

¹¹ Perlai Rezsóné: *Gyermekeink szeretetigénye*, Budapest, Fabula Bt., 2001, 51.

¹² Uo., 53.

¹³ Uo.

Hálás vagyok azért, hogy a másik múzeumlátogatás mintegy híd lehetett a generációk között, hiszen a Filadelfia Szeretetotthonba látogató óvodásoknak olyan szépkorú lakók mutatták be a korabeli tárgyakat, amelyeket még maguk is használtak. A vers szavaival élve, közvetlen módon tanulhattak az elődeinktől olyan szemléletet, amely túlmutat a tárgyak ismeretén, mert a természet szeretetét, a környezetvédelmet, energiatakarékosságot, az egészséges életmódra nevelést és az összetartozás fontosságát is hangsúlyozza. Azt gondolom, hogy ehhez hasonló interaktív alkalmakat óvodások és idősek között akár gyülekezeti szinten is érdemes lenne megvalósítani.

A képzésen elsajátított ismeretek segítettek abban, hogy a kiállítási tárgyakkal kapcsolatos információk átadása a fejlesztés szempontjából hatékony legyen. Alkalmaztam a differenciálást mint módszert, így az eltérő korú vagy képességstruktúrával rendelkező gyermekeknek is élményszerű lehetett a közös foglalkozás. Igyekeztem megválasztani azokat az eszközöket, munkaformákat, szervezeti kereteket, amelyek az adott csoport életkori sajátosságaihoz a legjobban illeszkedtek. Egy-egy tárgy bemutatása során az óvodások esetében általában a mozgáson, a látássérülteknél pedig elsősorban a taktilis érzékelésen keresztül valósult meg a tudástartalmak átadása.

A tanulás mint kulcskompetencia szempontjából fontosnak tartom kiemelni Szenczi Árpád nyomán¹⁴ a komplexitást, illetve a különböző műveltségterületek kapcsolódását. Több alkalommal is utaltam a kiállítási tárgyak bemutatásánál Petőfi verseire vagy más iskolai tananyagra, amelyben szintén információkat találhatunk a bemutatott eszközzel kapcsolatban. A különböző képességstruktúrák fejlesztésénél is a komplexitás volt a jellemző, hiszen a tevékenységben megvalósuló tanulás folyamata során többek között a mozgás pozitív módon hatott a kognitív funkciókra vagy a figyelem fejlesztésére. Hatással volt rám pedagógiai képzésem során Karácsony Sándor kereszténypedagógiai szemlélete, amelyben rendkívül hangsúlyos a motiváció és az érzelmi intelligencia fejlesztése.

A kidolgozott program abból a szempontból is tanulságos volt számomra, hogy például szolgált rá, mennyire érdemes a megszokott közegből kilépve bátrabban tanulási szintereket választani: ez lehet egy múzeum vagy akár egy szeretetotthon is. Ugyanakkor azt gondolom, hogy a dolgozatban ismertetett fejlesztési lehetőségek, ötletek megvalósíthatók az állami, illetve az egyházi oktatási intézményekben is.

Az elődeink által ránk hagyott tárgyi értékek bemutatása mellett alkalmaztam a modern informatikai eszközöket is, mint például a számítógépet. A *Tanulhatunk az elődeinktől* című vers vetítésével azok a gyerekek is bepillantást nyerhetnek Petőfi Sándor szülőházának 200 éves múltja visszatekintő világába, akiknek nincs lehetőségük eljönni Kiskőrösre. Szintén megvalósíthatónak tartom a vershez kapcsolódó játékokat, feladatokat, amelyeken keresztül a gyerekek képességei is fejleszthetők.

¹⁴ Szenczi Árpád: A tanítási-tanulási folyamat eredményességének kérdései, *Tanító Módszertani Folyóirat*, 2016(54)/6, 11–14.

Óvodai csoportban a délelőtti kezdeményezések alkalmával az egy-egy tárggyal való megismerkedést tartom célszerűnek, de a helyi lehetőség, a humán erőforrás függvényében további alternatívák is lehetségesek, mint például egy nyári tábor.

Fontos tapasztalat volt számomra, milyen sok lehetőség adódott a matematikai, gondolkodási kompetenciák fejlesztésére. A tevékenység tervezésénél ezt is tudatosan átgondoltam, de gyakran a foglalkozás közben spontán vagy éppen a gyerekek ötletein keresztül ismertem fel újabb fejlesztési lehetőséget, amelyet a következő foglalkozásba már szeretnék beépíteni. Pozitívumnak tartom a számlálás, számolás, mérés, tapasztalati következtetés, a relációs szókincs fejlesztését, illetve a kombinatívítást, amely a gyerekek divergens gondolkodását is segíti.

Az anyanyelvi kompetencia, anyanyelvi kommunikáció leginkább a közös interakciók során valósult meg, de tulajdonképpen már maga a *Tanulhatunk az elődeinktől* című vers olvasása vagy hallgatása is – ami a foglalkozások alapja – közvetítette az irodalmi értékek fontosságát a hallgatóságnak. Olyan szavakkal, kifejezésekkel ismerkedhettek meg a gyerekek, amelyek gazdagították szókincsüket, a foglalkozások pedig lehetőséget adtak a verbális és kommunikációs képességek fejlesztő gyakorlására.

A gyakorlati megvalósítás során az említett kulcskompetenciák fejlesztését (a gyerekek életkorához igazodva) a tanulási zavarok megelőzése szempontjából is fontosnak tartom. Úgy vélem, sikerült érdekesen értéket közvetíteni a gyerekeknek. Azt gondolom, az elődeink által létrehozott történelmi értékek, környezetbarát megoldások pozitív módon formálták a résztvevők személyiségét.

6. Melléklet. A *Tanulhatunk az elődeinktől* című vers egyes részletei illusztrációival

<p>Kicsi ablak, kicsi ház, 200 éve mégis áll. Villany és gáz nem volt bevezetve, mégis boldogan éltek benne.</p>	
<p>Elődeink könnyen átvészelték a telet, a nádtető nem engedte ki a meleget. Nyáron óvott a forróságtól, és a káros UV-sugárzástól.</p>	
<p>Manapság nagyon megemelkedtek az építőanyagárak. Régen vert falból, vályogból épültek a házak.</p>	
<p>Az ablakon nincs elektromos redőny, ami kimondottan előny, mert ha leengedett állapotában megszűnik az áram, nappal is sötét lesz a házban. Ellenben a zsalugátért bármikor kinyithatod, s te döntöd el, hogy mennyire engeded be a Napot.</p>	

<p>E hajlékba lépve – bár nincs felszerelve – mégis jó a klíma. Régi idők emlékei visszaidézik a múltat.</p>	
<p>Egyszerű ágy, mégis különleges, az Úr 1823. esztendejének első napján Alexander Petrovics ebben született. Az ágyon zsákvászon, mit szalmával tömtek, ez volt a fekhelye a híres költőnek.</p>	
<p>A kemence jelképe az otthon melegének, jó illata járta át a házat a frissen sült kenyérnek. Elaludt a tűz, de még meleg a padka, összebújni, beszélgetni lehetett még rajta.</p>	
<p>A nagycsaládosok sem mosogattak sokat: egy nagy tálból evett a gyermekcsapat. Ezért a közepe kissé megkopott, de ettől még nem lett kidobott. Sőt, kiállítva felkerült a falra, s még száz év után is csodálkozhatasz rajta. Régen a tárgyaknak még volt értéke, becsülete, mert a készítőik sokat dolgoztak vele.</p>	

<p>Köpüljük a vajat, már lehet is a kenyérré kenni. Látod, ezért sem kellett a boltba menni.</p>	
<p>Vízcsapot nem találsz a házban, hiába keresed, de az udvaron a gémeskutat meglelheted. Ebből merítettek, ha főztek vagy mostak, nem volt jellemző, hogy vizet pazaroltak. Kint a határban a pásztorok internet helyett, a kutak gémjével küldtek üzenetet.</p>	
<p>Tanulhatunk az elődeinktől, mit tegyünk, ha nem lesz gáz és áram, ötletekért látogass el a Petőfi- és Szlovák tájházba!</p>	

Irodalomjegyzék

- Hoffmann Judit – Mezeiné dr. Isepy Mária: *Gyógypedagógiai alapismeretek*, Pécs, Comenius Kiadó, 2006.
- Holl Imre: Középkori cserépedények a budai Várpalotából, *Budapest Régiségei*, 1962/20., 335–394. [Budapest régiségei](#)
- Kispálné Dr. Lucza Ilona: *Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum*, Kiskőrös, Kiskőrös Város Polgármesteri Hivatal, é. n., 10.
- Perlai Rezsóné: *Gyermekeink szeretetigénye*, Budapest, Fabula Bt., 2001.
- Szenczi Árpád: A tanítási-tanulási folyamat eredményességének kérdései, *Tanító Módszertani Folyóirat*, 2016(54)/6, 11–14.

Források

- Brouwer Pálhegyi Krisztina: Fogalomtár – limbikus rendszer, *Kéknevelés.net*, [Kéknevelés Magyar Katolikus Lexikon](#), nád címszó: [Lexikon](#)
- Magyar Néprajzi Lexikon*, homokrózsa, vízvirág címszó: [Néprajzi Lexikon](#)
- Magyar Néprajzi Lexikon*, vizes nyolcas címszó: [Néprajzi Lexikon](#)
- Nád, *Kwizda.hu*. [Nád](#)
- Néhány fontos dolog, amit a nádról és a nádtetőről tudni kell, *Naturteto.hu*. [Naturteto](#)
- Nemzeti alaptanterv: [Jogsabály](#)
- Szógenerátor szökereső program: [Szógenerátor](#)

Hallgatói pályázatok tükre

PETŐFI SZEMÉVEL ÉS HUMORÁVAL

Persziflázok, esszék A Pedagógiai Kar Petőfi-pályázatairól

A Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kara két hallgatónak szóló irodalmi pályázattal is megemlékezett Petőfi Sándor születésének 200. évfordulójáról. A következő oldalakon a pályázatok értékelése, majd a díjazott pályaművek olvashatók.

Kulcsszavak: esszé, perszifláz, hallgatók alkotásai, intertextualitás, pályázat

A 2023-as évben a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kara a sokszínűség, a művészetek komplexitása és a pedagógiai gyakorlat jegyében kívánt megemlékezni Petőfi Sándor születésének 200. évfordulójáról. Ennek volt a része a *Petőfi-mozaikok* című tudományos konferencia és az ezt kísérő kiállítás, amelyre a Nyelv, Irodalom és Kultúra Tanszék és a Művészeti, Testnevelési és Életviteli Tanszék szeretettel várt minden az irodalom, a művészetek és a neveléstudomány iránt elkötelezett kutatót, pedagógust, egyetemi hallgatót és érdeklődőt.

Az emlékezésben és Petőfi pályájának, költészetének újrafelfedezésében kiemelt szerepet szántunk hallgatóinknak. Ezért hirdettük meg három pályázatunkat, amelyek közül a „*Petőfi–200, avagy Petőfi kétszáz üzenete a mának*” címűre beküldött versillusztrációkat már a konferencia alkalmával és a Górnagy Gyula művésztanárunk készítette [Digitális tablón](#) is megtekinthették az érdeklődők.

A Petőfi művészetéhez friss szemmel közelítő hallgatói alkotások formái közül azonban nem maradhatott ki a próza és a vers sem. Másik két pályázatunkra ezért olyan műveket vártunk, amelyek nem a kép, hanem a szó segítségével bizonyítják, hogy a ma egyetemistáinak gondolatai képesek kétszáz évet is átívelve összekapcsolódni Petőfi költészetével.

Az „*Anyám kútja*” – **Petőfi-persziflázpályázatra** verses alkotások érkeztek be. A perszifláz olyan – a felidézett szerző személyiségét, művének gondolatiságát tiszteletben tartó, ám humoros, szellemes – átköltés, amely feleleveníti az eredeti mű stíluseszközait, formai (verstani) jellemzőit, gondolatiságát. Tiszteleg a forrásmű szerzője előtt, miközben játékosan újragondolja annak remekét. Petőfi Sándortól magától sem állt távol az elődök munkásságának ilyen, komikus értelmezése, átköltése. Ezt bizonyítja például *Csokonai* című anekdotikus vígrománca, vagy a maga korában hatalmas sikert és hatalmas botrányt kiváltó eposzparódiája, *A helység kalapácsa*.

A perszifláz napjaink költészetének is elterjedt és kedvelt kifejezési formája, amit az is mutat, hogy az emlékévként jelentős, új kiadványa is számos átköltést tartalmazott. A fiatalokat és idősebbeket egyként megszólító *Így él Petőfi!* című válogatásban,¹ amelyet Lackfi János és Lovász Andrea állított össze, a költő

¹ [Petőfi Sándor]: *Így él Petőfi! Petőfi Sándor válogatott versei Lackfi János kommentjeivel*, szerk. Lovász Andrea – Lackfi János, Szentendre, Cerkabella Könyvkiadó, 2023.

versei és Lackfi János kommentjei-kommentárjai mellett a kortárs nyelvűvész nyolc persziflázsverse és két, Petőfi-verstükkörként megírt satirikus novellája volt olvasható. Vörös István pedig *Él-e még Petőfi?* című kötetét² teljes egészében a persziflázoknak szentelte, ötvenöt Petőfi-műhöz alkotva modern átiratokat, s tizenhat olyan „duplacsavaros” átköltést közölve, amelyeket Petőfi írhatott volna olyan híres alkotók helyett, mint Arany János, Babits Mihály vagy József Attila. Nem véletlen, hogy pályázatunk mottója is egy Lackfi-vers volt: az azonos című kötetben³ és az interneten is nagy népszerűségre szert tett *Anyám tyúkja* átköltés, az *Apám kakasa*.

A pályázat zsűrije két alkotást díjazott a kar hallgatóinak pályaművei közül. Érdekeség, hogy az egyik egyszerűs, a másik viszont társszerzős munka.

Vincze Virág Kíra *Befordultam az utcába...* című verse Petőfi jól ismert művének, a *Befordultam a konyhára...* című népies helyzetdalknak az átköltése. Kiváló humorú, meglepően szorosan formatartó, játékos perszifláz, amely utolsó versszak két sorában, egy ötletes, saját képpel is megfogalmazza a szerelem paradoxonosságát. A pályázaton **1. helyezést** érdemelt ki.

Major Emma Viktória, Vanyáné Heli Anita és Balázsiné Bíró Valéria közösen elkészített persziflázsa, a *Falun itt-ott van egy csehó...* szintén közismert és népies Petőfi-alkotás, a *Falu végén kurta kocsmá...* átirata. A mai magyar társadalom bajaira féktelen, fekete humorral reflektáló verset sok találó nyelvi ötlet jellemzi. A pályázaton **2. helyezést** ért el.

Nyugodtan elmondható, ha Petőfi megjelenne közöttünk, valószínűleg jót nevetne verseinek e humoros átértelmezésein.

Karunk másik kezdeményezése a „**Petőfi szemével**” esszéíró pályázat volt. Erre elsősorban olyan írásokat vártunk, amelyben a szerző Petőfivel kapcsolatos nyelvi, irodalmi vagy kultúrtörténeti élményéről vall. Célul tűztük ki Petőfi alkotásainak, közéleti tevékenységének jelenkori befogadói szemmel történő értékelését, a Petőfi-életmű személyes megközelítését.

A *Művészetek és nyelvek találkozási pontja* című kari kutatási pályázatunkhoz kapcsolódva fontosnak tartottuk a komplex, összművészeti és tudományos megközelítést, kiemelt figyelmet fordítva a keresztény értékek közvetítésére. Az esszéíró pályázat lehetőséget adott rá, hogy a hallgatók az oktatás és nevelés viszonyrendszerében is meghatározzák Petőfi költészetének helyét, hatását. Így nem véletlen, hogy a díjnyertes pályázatok az életmű darabjait a művészeti-irodalmi nevelés mellett az anyanyelv ápolása, a magyarságtudat erősítése, a hazafias nevelés, a családi életre nevelés és az általános iskolai módszertan dimenzióiban is vizsgálják. A beküldött esszék elkészülésének folyamatával egyben újabb szinten valósult meg a kari tehetséggondozás is.

² Vörös István: *Él-e még Petőfi? Kétszáz év története*, Budapest, MediaCom Kiadó, 2023.

³ Lackfi János – Vörös István: *Apám kakasa. Változatok klasszikus magyar gyerekversekre*, Budapest, Noran Kiadó, 2009.

A zsűri a beérkezett sok pályamű közül nyolc alkotást díjazott.

1. helyezést ért el:

Takács Márta: *A Félelem – Petőfi szemével*

Jurec Zsuzsanna: „*Költő volt, ő volt a költő*”

2. helyezést ért el:

Adoryán Emese: „*Nem tudom, mi voltam eddig...*”

Ábel Adrienn: *Petőfi öröksége a tanító szemüvegén át*

3. helyezést ért el:

Aszalai Diána: *A múltunk része*

Mácsik Edina: *Ma is köztünk van*

Különdíjban részesült:

Vincze Virág Kíra: *Petőfi, a kortalan költő és az alfa-generáció kapcsolata*

Turcsányi Zsófia: *Petőfi szemével Pesten*

Valamennyi esszé arról tanúskodott, hogy a kar hallgatói számára van mondani-valója Petőfinek, sőt, hogy ismerik, szeretik, becsülik, szívesen értelmezik, elemzik, vitatják és fedezik fel költészetét. Érdekes ezt összevetni azzal, hogy a költő egyik legelismertebb kortárs kutatója, Szilágyi Márton a bicentenáriumi emlékév elején úgy fogalmazott: „Olyan diákkal, aki eleve úgy érkezik az egyetemre, hogy szereti Petőfit, az utóbbi évtizedekben nem volt alkalmam találkozni. A feladat tehát legfőljebb az lehet, hogy az érdeklődést felkeltsük az életmű iránt.”⁴ Megismerve azonban a díjazott pályamunkákat, az idézett vélekedéssel mindenben ellenkező kép alakulhat ki az olvasóban. A Károli pedagógushallgatói szeretik Petőfit, sőt, arra is képesek, hogy azokat is meglepjék a költőről alkotott gondolataikkal, felidézett emlékeikkel, érzékeny elemzéseikkel, akik esetleg unásig ismertnek vagy korunkhoz kevésbé szólnak érzik Petőfi alkotásait.

Takács Márta friss szemmel tekint a költő munkásságára: az érdeklí, milyen volt a közismerten hősiességnek tartott Petőfi szemével a félelem. Az új nézőpont izgalmas versértelmezésekhez vezet, s egy olyan személyes, átélhető Petőfi-képhez, amely a 21. századi fiatalok számára is érdekes lehet.

Jurec Zsuzsanna Petőfit, a példaképet választja témájául. Eredeti nézőpontú esz-szejében azonban nem a szokásos kultikus-vallomások beszédmodj érvényesül: gondolatmenete saját élményeire és a szakirodalomra épül. Végül az elkötelezett Petőfi alakját rajzolja meg egyéni módon.

⁴ Molnár Krisztina: Petőfivel foglalkozni nem irodalomtudományos belügy. Interjú Szilágyi Mártonnal, *Irodalmi Magazin*, 2023/1., 11.

Adoryán Emese esszéjében egyszerre jelenik meg a lelkes versolvasó és a gyakorló tanár nézőpontja, amely az olvasók számára is ismerős lehet. Különleges felépítésű pályamunkájában az egyéni, személyes élmények felidézése mellett fontos szerepet kap a helytörténeti kultusz fogalma is.

Ábel Adrienn dolgozatának fő témája Petőfi öröksége. Az átélhetően megírt összegzés a mindenre nyitott, elkötelezett pedagógus attitűdjével kutatja a kérdést: hogyan látják a mai gyerekek és felnőttek Petőfit, s miként hozható közel, akár az élménypedagógia eszközeivel, minél többekhez.

Aszalai Diána megkapó hangú vallomást ír Petőfiről, amelyben végigkövethető egy irodalmi utazás, amelyhez hasonlót sokan átélhettek: hogyan találkozunk Petőfivel gyermekként és felnőttként, s mi érdekelhet „belőle”. A pályamunka zárása Petőfi (újra)olvasásának lehetőségeit is felveti.

Mácsik Edina esszéje a mindennapi Petőfi-kultusz bensőséges hangú bemutatása. A saját, személyes emlékek felsorolása felhívja a figyelmet az irodalommal való találkozások sokféleségére, de a szöveg kiemeli a már fiatal korban elsajátított memoriterek szerepének fontosságát is a Petőfi-ismeretben.

Vincze Virág Kíra pályázatában azzal foglalkozik, hogyan lehetne az alfa-generációval hatékony és érdekes módon megismertetni Petőfit: sokoldalú esszéje a Petőfi Irodalmi Múzeum új állandó kiállítását és múzeumpedagógiai lehetőségeit ismerteti inspiráló, személyes szűrőn keresztül.

Turcsányi Zsófia különlegesen megformált esszéjében Petőfi szemével látva járkel Pesten, elkalauzolja az olvasót a szobába, ahol a *János vitéz* megszületett. Egyéni hangú munkája akár egy rendhagyó Petőfi-foglalkozás bázisszövegéül is szolgálhat az alsó tagozatban.

Összefoglalva: látható, hogy a pályázatra igen értékes munkák érkeztek be, amelyek arról tanúskodnak, a Pedagógiai Kar hallgatói érzékenyen és érvényesen tudnak beszélni Petőfiről és életművéről. Karácsony Sándor egy helyütt úgy fogalmazott: „Irodalomra csak az nevelhet, aki maga is költő.”⁵ Deme Tamás így magyarázta ezt a veretes gondolatot: „Nyilván nem azt akarja sulykolni a szerző, hogy minden egyes tanár, irodalomközvetítő – többkönyves irodalmár, író, vagy poéta legyen. A lényeg az, hogy (mentálhigiénés értelemben) csak az vállaljon »érzékenyítést« (azaz művészetközvetítést), akinek önmagában is művészi hitele, érzékenysége van, aki lelkiekben maga is alkot.”⁶ A Pedagógiai Kar pályázatainak díjazott hallgatókról tehát elmondható: a Karácsony Sándor-i értelemben véve jó pedagógusok azok, akik segíthetnek irodalomra nevelni. A következő lapokon az ő munkáik olvashatók.

Kovács Tibor
a hallgatói pályázatok
szakmai szervezője

⁵ Karácsony Sándor: *Az irodalmi nevelés*, Budapest, Exodus, 1941, 15.

⁶ Deme Tamás: *Gondolatok Karácsony Sándor művészetszemléletéről, Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, 2016, 22.*

Irodalomjegyzék

- Deme Tamás: *Gondolatok Karácsony Sándor művészetszemléletéről*, Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, 2016.
- Karácsony Sándor: *Az irodalmi nevelés*, Budapest, Exodus, 1941.
- Molnár Krisztina: Petőfivel foglalkozni nem irodalomtudományos belügy. Interjú Szilágyi Mártonnal, *Irodalmi Magazin*, 2023/1., 5–14.
- Lackfi János – Vörös István: *Apám kakasa. Válogatott klasszikus magyar gyerekversekre*, Budapest, Noran Kiadó, 2009.
- [Petőfi Sándor]: *Így él Petőfi! Petőfi Sándor válogatott versei Lackfi János kommentjeivel*, szerk. Lovász Andrea – Lackfi János, Szentendre, Cerkabella Könyvkiadó, 2023.
- Vörös István: *Él-e még Petőfi? Kétszáz év története*, Budapest, MediaCom Kiadó, 2023.

VINCZE VIRÁG KÍRA

BEFORDULTAM AZ UTCÁBA...

Befordultam az utcába...

*Befordultam az utcába,
Rátapostam a lábára...
De a fránya csak nem értett,
Türelmem már mind elégett.
Arcom lángolt, mérgem táncolt,
Szemem minden szikrát rá szórt.
Ránéztem és megláttam,
Hogy milyen szép az orcája.
Elővettem délceg sármom,
Hogy arca veresbe váltson.
Jaj, de hát a szeme lángja,
Messziről a gyűrűt várta!
Én indultam, ő meg fogott
A lelkemből egy darabot.
Mikor aztán rám mosolygott,
Szívem végre lángra kapott.*

Nagykőrös, 2023. január

Befordultam a konyhára...

*Befordultam a konyhára,
Rágyújtottam a pipára...
Azaz rágyújtottam volna,
Hogyha már nem égett volna.
A pipám javában égett,
Nem is mentem én avégett!
Azért mentem, mert megláttam,
Hogy odabenn szép leány van.
Tüzet rakott eszemadta,
Lobogott is, amint rakta;
Jaj, de hát még szeme párja,
Annak volt ám nagy a lángja!
Én beléptem, ő rám nézett,
Aligha meg nem igézett!
Égő pipám kialudott,
Alvó szívem meggyűladott.*

Pest, 1843. július–augusztus⁷

⁷ Petőfi Sándor: Befordultam a konyhára..., in Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 98–99.

MAJOR EMMA VIKTÓRIA – VANYÁNÉ HELI ANITA – BALÁZSINÉ BÍRÓ VALÉRIA

FALUN ITT-OTT VAN EGY CSEHÓ...

Falun itt-ott van egy csehó...

*Falun itt-ott van egy csehó,
Oda rüg ki a kortyoló,
Hendebundálnák még magukat,
Ha az ég nem ontaná a csillagokat.*

*Az éjszaka már érkezik,
Az univerzum szunyózik,
Még a komp is, dermedten,
Leselkedik a sötétben.*

*A csehó viszont dübörög,
A rock and roll mennydörög,
A cimbi rikácsolnak,
Remegve nyúvad ki az ablak.*

*„Csehóné, szentem, lelkem,
Lát-e piát a közelemben?
Hogyha nem lát, adjon gyorsan,
Az egyik cimbi fizet nyomban.”*

*Nekem már nincsen lóvém,
Csóró tanár vagyok, kérem.
Kölcsön pénzből, heje-huja,
Mulat a nép, teremtura.*

*Bekopognak az ablakon:
„Az adóhatóság itten vagyon!
Elküldött minket az ügyész,
A csehótulaj egy szeszcsempész.”*

*„Fene egye az APEH-ot,
Te meg azonnal takarodj!
Mulatunk mi itten, kérem,
A büntikével várjon szépen!”*

*Megint verik az ablakot,
Most meg zsaru kopogtatott.
Mefagyott a cimbó este,
részezen aludt a gödörbe’.*

*Elkotródik a sok csürhe,
Vedelt eleget a hétre.
Szedelőzködik a csárda,
Véget ért a buli mára.*

Nagykörös, 2023. január

Falu végén kurta kocsmá...

*Falu végén kurta kocsmá,
Oda rüg ki a Szamosra,
Meg is látná magát benne,
Ha az éj nem közelegne.*

*Az éjszaka közeledik,
A világ lecsendesedik,
Pihe a komp, kikötötték,
Benne hallgat a sötétség.*

*De a kocsmá bezzeg hangos!
Munkálódik a cimbalmos,
A legények kurjogatnak,
Szinte reng belé az ablak.*

*„Kocsmárosné, aranyvirág,
Ide a legjobbi borát,
Vén legyen, mint a nagyapám,
És tüzes, mint ifju babám!”*

*Húzd rá cigány, húzzad jobban,
Táncolni való kedvem van,
Eltáncolom a pénzemet,
Kitáncolom a lelkemet!”*

*Bekopognak az ablakon:
„Ne zúgjatok olyan nagyon,
Azt üzeni az uraság,
Mert lefeküdt, alunni vágy.”*

*„Ördög bújjék az uradba,
Te pedig menj a pokolba!...
Húzd rá cigány, csak azért is,
Ha mindjárt az ingemért is!”*

*Megint jönnek, kopogtatnak:
„Csendesebben vigadjanak,
Isten áldja meg kendteket,
Szegény édesanyám beteg.”*

*Feleletet egyik sem ad,
Kihörpentik boraikat,
Végét vetik a zenének,
S hazamennek a legények.*

Szatmár, 1847. [augusztus]⁸

⁸ Petőfi Sándor: Falu végén kurta kocsmá, in Uo., 705–705.

TAKÁCS MÁRTA

A FÉLELEM – PETŐFI SZEMÉVEL

Ily szörnyeket lát lázas képzetem.
Elkergetném, s el nem kergethetem.
Mindenki alszik, csak magam vagyok
Nem alvó. Csend van, csak fogam vacog.¹

Az esszé címe, a félelem fogalma, első benyomásra szinte összegegyeztetetlen Petőfi Sándor nevével, köztudomású irodalmi munkásságával, személyiségének közvetett ismeretével. Igaz, csak közvetett ismeret lehet ez, hiszen naplóiból, útleírásaiból, alkotásaiból, kortársak és utódok feljegyzéseiből következtethetünk a jellemére, tulajdonságaira. Mégis műveiben olyan erősen hangoztatja halált megvető bátorságát, hősiességét, hogy azt hinnénk, számára nem létezett a félelem. De biztos ez? Vajon milyen volt Petőfi szemével a félelem? Volt-e benne szorongás, bizonytalanság, kétség?

Erre és még más kérdésekre is szeretnék választ találni. Számot vetni azzal, én kinek, milyennek látom a költőt, az olvasott szakirodalom² alapján, hogyan hat rám jelleme, közéleti tevékenysége és természetesen munkássága – nem megkerülve néhány igazán jelentős vagy csak számomra jelentős költeményét. Szubjektív nézőpontból írok, azokra a művekre támaszkodva, amelyek a leginkább hatottak rám. Nem törekszem egy általános igazság megfogalmazására, csupán egyéni nézőpontból elmélkedem.

Az esszé megírása előtt – talán még közben is – sokat gondolkoztam azon, előzetes, pozitív vagy negatív tapasztalásaimat tekintve, mit is jelent nekem Petőfi Sándor? Mikor is lehetne Petőfi a legaktuálisabb, ha nem éppen most, születésének 200. évfordulójakor? Vagy talán mindig is aktuális volt és lesz? Hiszen sosem lesz a miénk az a szabadság, amely után vágyakozva az ifjú költő a halál(vágy)ig is eljutott.

Kétségkívül – akárcsak másoknak – alsó és felső tagozatos irodalom- és történelemórai élményeim alapján lett először meghatározó alak, nemzetünk, történelmünk kiemelkedő személyisége, a magyarság, hazafiasság és kultúránk jelképe.

A nagybetűs költő, akit minden magyar ismer és szeret, vagy szeretni vél. Ha valaki mégsem, annak bizonyos körökben akár a magyarsága is megkérdőjelezendő. Minden, ami harcias, szeszélyes, romantikus, az Petőfi. A magyar ember számára

¹ Petőfi Sándor: Álmos vagyok, és mégsem alhatom..., Pest/Szalkszentmárton, 1845. [október 16. – december 31. között], in Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 452.

² Margócsy István (szerk.): *Petőfi Sándor emlékezete*, Osiris Irodalomtörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2022; Petri György: *A szabadság hagyománya. A magyar politikai költészet klasszikusai*, Budapest, Beszélő Politikai és Kulturális Folyóirat, 2001.

könnyen befogadható, általánosságban közérthető, nem feltétlen kell sokat gondolkodni rajta. Sőt! A magyar irodalom kötelező „fogyasztási cikke” is lehetne, ha az átlagemberek olvasnának verseket. Csupán az arcképe is tömegtermék volt már a maga idejében.

De van-e valami más számomra e Petőfi mögött? Mi van, ha nem tudom Petőfi költészetét azért kedvelni, amiért ma a tankönyvek hosszú oldalakon keresztül taglalják lenyűgöző, élethosszához képest igencsak terjedelmes és rendkívül változatos életművét? Hiszen „jó költő mindig több, mint amit róla gondolunk, amit belőle leegyszerűsítünk, fogyaszthatóvá teszünk.”³

Éppen ezért nehéz ebben a – lassan közhelyessé váló – élő Petőfi-kultuszban személyes véleményt formálni, ha olyan erősen benne van az egyénben, hogy véleménye csak pozitív lehet. Ugyanaz a ki nem mondott elvárás ez, ahogyan a *Nemzeti dal*ban esküszünk: Petőfit csak szeretni lehet. Ki meri-e vajon ma egy magyar ember mondani, hogy nem, vagy kevésbé kedveli Petőfi költészetét más magyar költőkhöz képest? Ez talán túl radikális kijelentés lenne, hiszen olyan értékteremtő volt saját korában, hogy nélküle talán a 20. század eleji irodalom sem lehetett volna olyan, mint amilyenné alakult. Maga a költő is úgy hitt kivételes tehetségében, makulátlan jellemében, hogy azt több felületen, számtalanszor meg is örökölte, már-már önigazolás hatását keltve. Például *Én* című költeményében:

*A világ az isten kertje;
Gyom s virág vagytok ti benne,
Emberek!
Én a kertnek egy kis magja,
De az úr ha pártom fogja:
Benne gyom tán nem leszek.*⁴

Biztos, hogy mindenki más értéktelen gaz, de a szerzőnek van esélye, hogy ékes virággá nevelkedjen kora és a jövő nemzedéke számára... És itt magához képest még szerényen fogalmaz, nem úgy, mint az *Úti jegyzetek*ben: „[...] megálmodtam itt, hogy nevet szerzek két országban, melyet az egész világ kritikusaiknak ordító csordája sem lesz képes megsemmisíteni. És álmom teljesül lassanként... nem, sőt hamarabb, gyorsabban, mint gondoltam. Amerre csak jártam, öleltek, szerettek... bár gázoltatásomra mindent elkövetnek a kritika hősei. És én csak azt mondom nemzetemnek, mely figyelmére méltatott, hogy figyelme nem lesz eltékozolva!”⁵ – írta az akkor 22 éves zseni.

Véleményem szerint kell, hogy legyen valami más is a költőszerep mögött, ami nem népies, nem szerelmi, nem hazafias, nem bátor és nem politikai – mert ezeket már ismerjük, – ugyanakkor mégis közös ezekkel. Én azért szeretem Petőfit,

³ Cséka György: Esszé (?) Petőfi Sándorról (?), *Hatodik Síp*, 1998, Nyár. [Esszé](#) (Letöltés: 2023. december 31.)

⁴ Petőfi Sándor: *Én*, Kecskemét, 1843. [március 5. – április 7.], in Petőfi Sándor *Összes versei*, 87.

⁵ Petőfi Sándor: *Úti jegyzetek*, in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, s. a. r. Szalasznyó Lilla, Zentai Mária, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 241–242.

mert érzéseket, élményeket, felháborodást, rácsodálkozást, dühöt vált ki belőlem, miközben megnevettet, néha már kínomban. Olyan színes skálán mozog – persze ha kellőképpen utánaolvasunk, és kilépünk a tankönyvi keretből –, amely bizonyosan mindenkiből előhív valamit. Akár csak esztétikai élményt okoz, akár mindazt mozgatja meg, amit politikai identitásról, társadalmi helyzetről, boldogulásról és boldogtalanságról tudunk, tudni vélünk ebben a látszólag 200 év óta alig változott világban. Sajnos, történelmünk és korunk társadalma megközelíthetetlen, érinthetetlen ideállá változtatta Petőfi Sándort, akivel így pont ugyanolyan nehéz azonosulni, mint amennyire könnyű.

Költészetének egy része szinte közérthető üzenetet hordoz, de ha túllépünk azokon a szövegein, amelyek a kötelező kánonból a legismertebbek, akkor nehezen érthető, mert az alkotó személyisége mögött meghúzódnak irracionális, akár elrettentő, a mai szemmel nehezen érthető momentumok. Az ifjú házas, akinek kisgyermeke van, és életének legfőbb célja, hogy gyenge fizikuma ellenére csatába vonuljon, és lehetőleg essen is el, hogy nemzete büszke legyen rá. Minek nevezhető ez? Vajon bátorság, vakmerőség, önfeláldozás vagy puszta örület?

Szerettem volna Petőfi életműve, költészete hátterében megtalálni azt, ami nem a hangzatos ideológiákhoz köthető, hanem egyfajta emberi elesettséggel, gyarlósággal, amivel talán jobban tudok azonosulni, és amiből én is tudok meríteni, emberivé formálva a magam számára az öntudatos hősalakot. Számomra ez éppen az lett, amire eddig Petőfi kapcsán sohasem asszociáltam, ami a megalkotott Petőfi-kultusz mögött van: a félelem, bizonytalanság, rettegés, emberi tragédiák, a nyomorúság, szenvedés, kín.

Mert ez ott van, még akkor is, ha Petőfi látszólag soha egy cseppet sem kételkedik magában, és gyakran nagy nehézségek és kínok árán (debreceni tél), de képes 200 évre előre „eladni magát”. Olyan korabeli propagandagépezetet épített maga köré saját idejében, amellyel minden polgári háztartásba eljuttatta az őt szerződtető folyóiratokban rendszeresen megjelenő újabb és újabb műveit. Odatette, pontosabban szinte az emberek orra alá tolta magát. De tényleg, ekkora öntudat, önazonosság volt a költőben? Mindenképpen elgondolkodtató kérdés. Saját véleményem szerint kompenzáció, ami néha szenzációsan, máskor szerencsétlenül sült el, de vitathatatlanul tiszteletre méltó érték.

A nacionalista és nagyravágyó hős másik oldalát akarom meglátni, akiben van alázat, elesettség. Mert Petőfi nemcsak a politikai, nemzeti, forradalmi vagy akár szerelmi költészetében mozgósít elképesztő érzéseket, hanem az emberi nyomor elviselhetetlenségét is úgy tárja az olvasó elé, mint a „Talpra magyar!”-t.

Vajon mi volt a látszólag (vagy valóban?) harcias, gyermeketegen szerelmes, a halál véglegességét és hátrahagyott szeretteit ignoráló hazafi lelkében? Milyen félelmek, tragédiák mozgatták az ifjú költőt? Talán a félelem, az iszony.

Ugyanaz a félelem fojtogat mindannyiunkat, mint a harcias költőt, aki belebújt a bátorság páncéljába, és fiatalon tűnt el, hogy aztán évszázadokon át emlékezzenek

rá. Leghíresebb műveit olvasva, Petőfiben látszólag nincsen félelem. Ami abszurd. Elgondolkodtató Ady Endre 1910-ben született írásának egy részlete Petőfiről: „Gyilkolt szeretetével s mert önmagát is érdemesen tudta nagyon-nagyon szeretni, mézárszékre vitte önmagát.”⁶

Gondolataimat az *Álmos vagyok, és mégsem alhatom...* című vers indította el. Figyelmemet azzal ragadta meg, hogy képtelen voltam a műben megjelenő, számomra már-már 20. századi, avantgárd, expresszív megfogalmazásoktól szabadulni. A versben egy olyan Petőfit láttam meg, akivel azelőtt még soha nem találkoztam, és akiről pedagógusaim sohasem mondták, hogy létezik.

Álmos vagyok, és mégsem alhatom...

*Álmos vagyok, és mégsem alhatom;
Ébren vagyok, és mégis álmodom.
Gyertyám pislog komor-homályosan,
Mint a lidérc, mely temetőbe' van;
S ki nem merem kezemet nyújtani:
Elvenni hamvát vagy eloltani.
Ágyamban fekszem mozdulatlanul.
Előttem el rém rém után vonul.
Hiába húnyom be szemeimet,
Látom még akkor is e rémeket.
És milyen rémek, milyen alakok!
Arcomról hideg izzadás csorog.
Ott mély árokban egy koldus-halott,
Fölkél és rágja a koldusbotot.
Kemény. Beléje törnek fogai,
Látom szájából a vért omlani.
Itt egy öreg cigány a deresen,
Ütik, verik kinos-keservesen,
Vernek le róla húsdarabokat;
Fájdalmában, mint a kutya, ugat.
Hát az mi ott? Torony vagy óriás?
S mit mivel? Kútat vagy sirgödröt ás?
Nem sír lesz az, nem. Kút; mert ott hever
Mellette a nagy százakós veder;
Most leereszti a roppant vedert...
Nem víz, de vér, mit e kútból kimert.
Itt egy ifjú, ki lenyakaztaték,
Viszi fejét, markolva üstökét,
S szólván: „Nem én, de te vagy a zsvány!”
Bedobja azt a bíró ablakán.
Ott akasztófa, rajta csecsemő;
A csecsemőnek anyja odajő,
Mefogja lábát, s húzza, húzza le,*

⁶ Ady Endre: Petőfi nem alkuszik, in Ady Endre: *Petőfi nem alkuszik. Tanulmányok*, Újvidék, Testvériség-Egység Könyvkiadó Vállalat, 1954. [Petőfi nem alkuszik](#) (Letöltés: 2023. december 31.)

*S körültáncolja a bitót vele.
Itt egy leány, két béka ül szemén,
Nyüzött patkány van orrának helyén,
Hosszú férgekéből vannak fürtei,
S őt félkigyó-félemben öleli. – –
Ily szörnyeket lát lázas képzetem.
Elkergetném, s el nem kergethetem.
Mindenki alszik, csak magam vagyok
Nem alvó. Csend van, csak fogam vacog.⁷*

A költeményben a félelem és a rettegés olyan elemi erővel hatol be az olvasó lelki világába, hogy szinte maga előtt látja a rémeket, hallja az elesettek hörgését, érzi a halál rothadó szagát. A képek szinte horrorisztikusak. És a költő egyértelműen fél, mert egyedül van, mint mi mindannyian: szemhéjunk mögött mind magunk vagyunk, mellkasunkban egyedül gubbasztunk, félünk, de nem menekülhetünk, mert sem kívül, sem belül nincs hova. Ez persze még jóval 1848 előtt íródik. Itt még nem munkálkodik az a bátor hazafi, aki egy világ hadseregével is kész szembeállni, hazáját védeni, ekkor még az éjszaka lidércei kínozzák. Számomra ő az, itt van, a nagybetűs költő, aki nem takargatja méltóságos álcába bújva gyenge, depresszív, lázálmoktól reszkető tudatát. A költő önmagában is paradoxon, hiszen a nyugtalanságát mintha erőszakkal próbálná kompenzálni, a visszataszító jelene-tek felsorakoztatásával. A gátlások itt már rég megszűntek, ha voltak egyáltalán, és később is csak eszkalálódnak.

A korábban még rémálmoktól gyötrődő Petőfi lírai énje 1848 decemberében már a királyokat akarja felakasztani, annyira, hogy minden versszaka végén emlékeztet erre. Az *Akasszátok föl a királyokat!* című versben a félelem hiánya szinte zavarba ejtő, a gondolatmenet mintha minden átlagos emberi érzelemtől mentes lenne, a pszichopátiára emlékeztet. Elképesztő ellentét mutatkozik a két mű hangulata, mondanivalója és megfogalmazása között. Mintha nem is egy és ugyanaz az ember írta volna.

Az *Álmos vagyok, és mégsem alhatom...* képeitől nem szabadulok: a húsdarabok, az ömlő vér, a lefejezés, a halott csecsemő... Több van a versben, mint amit képzeletem az elolvasás ideje alatt képes befogadni. Petőfi költeménye számomra a mai valóság – egyelőre vér nélküli félelem, ugyanabban a képtelen és tébolyult elmevilágban. A költő nem tagolja strófákra a versét, hanem összefüggő szorongás-rohamként önti azt ránk. De talán a versszakokra tagolás sem könnyítene a lidérces lázálmokon, hiszen az *Álmaim* című versében – a négysoros strófa ellenére – sem oldoz fel bennünket a szenvedés látványa alól.

⁷ Petőfi: *Álmos vagyok, és mégsem alhatom...* in Petőfi Sándor *Összes versei*, 451–452.

Álmaim

*Irtóztatók koronként álmaim.
Az éjjel is szörnyüket álmodám.
Alighogy eltűnt egyik álomképem,
Másik mereszte vad szemet reám.*

*Láttam biborban a bűn hőseit,
Tiprott erény volt lábok zsámolya.
Fehérpirosra volt e zsámoly festve:
Szeméből könny, szivéből vér folya.*

*Láttam kiszáradt, sárga arcokat,
Sárgák valának, mint az éji hold,
Igen bizony, mert minden arc az éhség
Éjének egy-egy holdvilága volt.*

*Láttam mellettök fényes arcokat,
Miken a jóllét napja ragyoga;
Bokáikon arany sarkantyú... sárga,
Mint amaz éhezők arcúlata.*

*Láttam halotti ágyon férfiút,
Szívének táján mély seb tátogott.
Saját magzatja ölte meg. De nője
Siratja tán a bús áldozatot?*

*Mit? Nője? Nője nem siratja őt!
Mig egy szobában a férj álmodik
Halotti ágyon: más szobában a nő
Új szeretőjével bujálkodik.*

*S midőn sírban volt már a férfiú,
Eljöttek éjjel az atyafiak,
Feltörték sírja ajtaját, s halotti
Ruhája kincsén megosztottanak.*

*Láttam veszendő, dúlt országokat,
Hol kész halál volt a polgárerény,
Hol éj közelge... már pirult az alkony
Hóhérok honfivéres fegyverén.*

*Láttam ledöntött, rab országokat,
Hol nem hallatszott a rabok jaja,
Mert jajgatásukat fölülhaladta
A zsarnokhatalom gúnykacaja.*

*Ím, illyek éji látományaim.
De nem csodálkozom, hogy illyenek;*

*Mert amiket szemlélek álmaimban,
Történnék egyre és történnének.*

*Meddig tart még ez iszonyú világ?
Miért nem jósz, te rontó égítest,
Te üstökös, mely arra rendeltetél,
Hogy tengelyéből a földet kivesd!⁸*

A borzongató képek során a költő megkérdőjelezi az Úr szolgálainak (ál)szentségét, amelyek öszerinte „[t]örténnék egyre és történnének.” Saját korában szembe állítja a „bőség kosarát”⁹ a szegénységgel. Csak elgondolkozom. Ez talán ma másképp van? „Láttam biborban a bűn hőseit, / Tiprott erény volt lábok zsámolya. / Fehérpirosra volt e zsámoly festve: / Szemből könny, szívéből vér folya.”

De Petőfi kitekint, nem elégszik meg azzal, hogy csupán dicső hazánkat döntögeti az alakoskodás ármánya, az egész világ iszonyú. És ez a kitekintés igencsak radikális. Nem javulunk meg, a világ nem lesz jobb, ezért végre is pusztulnunk kell. Nincs „B” terv.

Nem lelünk menekvést, mindkét „álomvers” a képünkbe vágja valóságát, és semmilyen megnyugvás lehetőségével sem kecsegtet. Nem csoda hát, hogy Petőfi foggal-körömmel kapaszkodott a forradalmi látomásköltészetbe és a szerelem lobogó lángjába, hogy e kettő fontossága vetélkedjen életében. Hol máshol található volna megnyugvást? Miben bizonygathatta volna bátorságát?

Vagy talán mi kapaszkodunk Petőfi könnyen érthető költészetébe, mert eddig tudunk látni, és nem megyünk a falon túl a „komor-homályba”? Gyerekként tényleg ne menjünk. De felnőttként nem maradhatunk távol attól sem.

Micsoda fordulat történt néhány rövid esztendő alatt! Vagy eleve Petőfi lelki-világa volt ilyen fordulatos? Egyik pillanatban még pusztulásra kárhoznatná az egész világot, majd hazáját akarja menteni élete kioltásával. Egyszerre elesett, reszkető alak, valamint világmegváltó nemzeti hős. Számomra éppen ezek a szélsőségek, bizonytalanságok teszik emberivé, elérhetővé és szerethetővé Petőfi Sándort.

Hálás vagyok, mert tanulmányaim során magyartanáraim mindig olyan elhivatottsággal és tisztelettel tanítottak engem és társaimat, hogy állandó készletet éreztem arra, hogy az irodalomórakon túl is olvassak és gondolkozzak. Mi más is lehetne pedagógus célja, mint hogy a gyerekeket eljuttassuk a „tudni illik” *Nemzeti daltól* az elementáris érzelmeket mozgósító *Álmos vagyok, és mégsem alhatom...-ig*? Még ha a versek keletkezési időrendje fordított is...

⁸ Petőfi Sándor: *Álmaim*, Pest, 1845. [október 16. – november 25. között], in Petőfi Sándor *Összes versei*, 450–451.

⁹ Petőfi Sándor: A XIX. század költői, Pest, 1847. [január], in Petőfi Sándor *Összes versei*, 600.

Irodalomjegyzék

- Ady Endre: Petőfi nem alkuszik, in Ady Endre: *Petőfi nem alkuszik. Tanulmányok*, Újvidék, Testvériség-Egység Könyvkiadó Vállalat, 1954. [Petőfi nem alkuszik](#)
- Cséka György: Esszé (?) Petőfi Sándorról (?), *Hatodik Síp*, 1998, Nyár. [Esszé](#)
- Margócsy István (szerk.): *Petőfi Sándor emlékezete*, Osiris Irodalomtörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2022.
- Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, s. a. r. Szalisznyó Lilla, Zentai Mária, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2022.
- Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019.
- Petri György: *A szabadság hagyománya. A magyar politikai költészet klasszikusai*, Budapest, Beszélő Politikai és Kulturális Folyóirat, 2001.

JUREC ZSUZSANNA

„KÖLTŐ VOLT, Ő VOLT A KÖLTŐ”¹

Petőfi Sándor 200. születésnapjának évfordulója az idei év. A 19. század egyik kiemelkedő alakja volt ő, aki költészetével, romantikus idealizmusával és részvételéssel az 1848–49-es forradalomban és szabadságharcban örökre beírta nevét a magyar nemzeti öntudat könyvébe. Az egész művelt emberiség számára mindenekelőtt ő a magyar költő, sőt egész népünknek is ő a legismertebb és legnagyobb hatású képviselője a világban. Ha csak egy költőt kellene megneveznem, egészen biztosan Petőfi Sándor neve lenne az első, amely eszembe jutna.

Miért ő számomra a nagybetűs költő? Petőfi költészete olyan, mint egy meleg ölelés, amely magával ragad és magával sodor.

Az első Petőfi-ölelésem gyermekkoromra tehető. Egész kicsiként a szüleim diafilmet vetítettek nekem és a testvéreimnek esténként. Hogy a mesevilág minél tovább tartson, természetesen a legvastagabb tekercsre esett a választásom, ami nem más volt, mint a *János vitéz*. Olyan vastag volt a többihez képest, hogy tudtam, jó ideig ebben a varázslatban ragadhatok. Hallgatásakor hetedhét országon túlra is eljuthattam. Annyiszor meghallgattam a verset szüleim felolvasásában, hogy észrevétlenül, de megtanultam. Előbb hangoztak el tőlem Petőfi mondatok – „Tüzesen süt le a nyári nap sugára / Az ég tetejéről a juhászbojtárra.” „Elváltak egymástól, mint ágtól a levél...”² –, mint sajátok.

Az otthont „elhagyva” az óvodában találkoztam újra Petőfi Sándor nevével, amikor a *Nemzeti dal* első versszakát tanultuk és szavaltuk el az ünnepségen.

*Rabok legyünk, vagy szabadok? [...]
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*³

Nem értettem, miről szól a vers, de annak a lázadásnak a dallama volt benne érezhető, amelyik felébreszti a nemzeti büszkeséget. Ezért kicsiny gyerekként is úgy szavaltuk az ünnepségen, mintha most indulnánk a csatába, és rettentően haragudnánk az ellenségére.

A mai elsős kisdíák nemcsak a nemzeti ünnep alkalmával ismerkedhet meg a költővel, hanem már az olvasókönyvében is helyet kapott Petőfi *A gólya* versének

¹ Címválasztásomat Petőfi ihlette, s egy tanulmány, amely a költőről 1973-ban történt megemlékezés levéltári dokumentumairól szól. Kládek László: „...költő volt, ő volt a költő...” Petőfi Sándor születése 150. évfordulójának ünneplése 1973-ban, *Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára*, 2023. március 13. [Levéltár](#) (Letöltés: 2023. december 5.)

² Petőfi Sándor: *János vitéz*, in Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 245., 250.

³ Petőfi Sándor: *Nemzeti dal*, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 891–892.

egy részlete. Emellett évről évre egyre több Petőfi-verssel keltik fel a gyermekekben a versek iránti szeretetet.

Úgy vélem, Petőfi egyfajta anyanyelv nemzetünk számára. „Aki Petőfi költeményeit végigolvasta, az egyúttal a legszebb regényt olvasta el. – Regényt, melyhez merész fantáziában mérhető költő ki nem gondolt soha: olyan regényt, mely kezdetől végeig a legideálisabb szférákban folyik le és amellet a valódi, átélt, átértett igazságon alapszik” – írta költőbarátjáról a korszak legnagyobb regényírójának tartott Jókai Mór.⁴

Petőfit megszeretni nem nehéz. Amellett, hogy gyönyörűek a versei, mondandóját mindenki, minden korosztály érti. Elsősorban ez különbözteti meg a mai kortárs magyar irodalom képviselőitől, mert Petőfi célja az volt, hogy a népnek, s a nép ajkán születő beszédként írja meg műveit.

Ezek egy részét nem dicső, hanem keserű időszakokban írta. Így legyünk bármilyen hangulatunkban – boldogok, boldogtalanok, szerelmesek, csalódottak, sikeresek vagy éppen kudarcokat megélők – biztosan találunk olyan Petőfi-művet, amely megszólít bennünket.

Hasonlóan gondolkodott a költő nagyon jó barátja, Arany János is. Egyik kedvenc gyermekversem az ő és Petőfi barátságáról, a magyar költészet legszebb ilyen kapcsolatáról tanúskodó Petőfi-vers, az *Arany Lacinak*. Édesanyaként nagyon sokszor vettem elő hívogatónak, amikor rosszaságot csinált a kislányom. Megcserélve a nevet így szóltam hozzá:

*Dóri te,
Hallod-e?
Jer ide,
Jer, ha mondom,
Rontom-bontom...⁵*

E szavakat hallva már mosolyogva jött felém, és feledésbe is merült a mindenféle csínytevés.

Érdekes módon középiskolai éveim hosszú időre eltávolítottak Petőfi-verseitől. Fiatalon az ember irányítható, terelhető, és valóban, én is elterelődtem egy időre Petőfi-verseinek kedvelésétől. Emlékszem az akkori irodalomtanáromra, akire rettentő módon felnéztem, és bizony csalódást éreztem, amikor kifejtette véleményét Petőfiről. Szerinte megalapozatlan volt a kijelentés, hogy Petőfi volna a 19. század legnagyobb költője. Visszagondolva kijelentésének indoka csupán annyi lehetett, hogy számára Vörösmarty Mihály vagy Arany János volt a „legnagyobb” költő. Rám viszont olyan erősen hatott, hogy a következő években egyre kevesebb „találkozásom” volt Petőfivel.

⁴ Jókai Mór: Petőfi Sándor élete és költeményei, in Jókai Mór: *Írói arcképek*, Magyar Elektronikus Könyvtár. [Mek Jókai](#) (Letöltés: 2023. december 5.)

⁵ Petőfi Sándor: Arany Lacinak, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 656–658. Az eredeti megszólítás természetesen Laci.

Nagyon hosszú időnek kellett eltelnie, mire újra találkoztunk. Több mint két év-tizeddel később a tízéves lányom a *János vitézt* tanulta az iskolában. Miközben hallgattam őt, megelevenedtek bennem a gyermekkorom emlékei.

Újra megtanultam verseit, elolvastam életrajzát,⁶ s közben döböntem rá igazán, miért is kedveltem őt valójában.

Petőfi példakép volt számomra. Számtalan történelmi személyiséget a köré szőtt legendák teszik naggyá. Petőfi nagyságához erre nem volt szükség, hiszen csodálatos véletlenek, találkozások, megnyilatkozások kísérték egész életét, így a neve köré szinte magától szövődött legenda, amelyet a halála körüli titokzatosság még csak tovább erősített.

Mindösszesen megadatott 26 életévében elérte mindazt, amire az ember vágyhat az élete során. Mi általában szerető családra, szerelemre, barátokra, szakmai sikerre vágyunk. Neki mindez sikerült, pedig nem hullt az ölébe. Megküzdött érte, ember-séges jelleme is segítette céljai elérését. Jelleméből mi is épülhetünk. Abból például, hogy Arany János *Toldijának* sikere őt, az elismert költőt, nem irigységre sarkallta, hanem elismerésre ragadtatta. Az embereket nem saját szemszögéből vizsgálta, hanem úgy, ahogyan – szerinte – a közérdek látta. Ennek eredményeképp minősítette Vörösmarty Mihályt is, aki amellett tette le voksát, hogy a hadügyi vitában Kossuth kompromisszumos javaslatát fogadják el.

*Te voltál a nemzet költője?
Te írtad azt a Szózatot,
Mely szólt egy országnak szívéhez?...
Azt most már szétszakíthatod,
Mert hieroglif lett belőle,
Amelyet senki meg nem ért. –
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.⁷*

– írja Vörösmartyhoz szóló versében. Kendőzetlen őszintesége, elveihez való ragaszkodása imponáló, ráadásul jellemző módon a vers megjelenése után kialakuló vita ellenére sem változott emberi jó viszonya íróbarátjával.

Petőfi elképesztő élettörténete, amelyben 16 évesen földönfutó, 19 évesen a saját alkotásaiból megélt művész, 24-25 évesen pedig a tiltott szerelmet elérő, a hazáért és szabadságért teljes hittel és szívvel harcoló ifjú, példa lehet minden ember számára. Elkötelezettsége és lelkesedése ma is hat ránk. Ahogy közismert versében is írja:

*Egy gondolat bánt engemet:
Agyban, párnák közt halni meg! [...]
Ott essem el én
A harc mezején,
Ott folyjon az ifjui vér ki szivembül...⁸*

⁶ Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*, Osiris Monográfiák, Budapest, Osiris Kiadó, 2022.

⁷ Petőfi Sándor: Vörösmartyhoz, in *Petőfi Sándor Összes versei*, 963–964.

⁸ Petőfi Sándor: Egy gondolat bánt engemet..., in *Petőfi Sándor Összes versei*, 589.

Végül elmondhatom, hogy ő számomra a nagybetűs KÖLTŐ és EMBER, aki nem csupán szavakba zárta a magyar lélek érzéseit, hanem egy életre szóló élményt hagyott ránk, amely mindig, újra és újra felébreszti a szívünk mélyén rejlő érzéseket és gondolatokat.

Petőfi verseiben újra és újra felhangoznak a szabadság és az emberi jogok eszméi. Ő maga pedig a nemzet szívében él, mint olyasvalaki, aki szavakkal, érzelmekkel és tettekkel is a szabadság és az egyenlőség örök híve volt.

Petőfi Sándor költői öröksége a magyar irodalom és kultúra elválaszthatatlan részévé vált, és továbbra is lelkesíti a jövő generációit.

Irodalomjegyzék

- Jókai Mór: Petőfi Sándor élete és költeményei, in Jókai Mór: *Írói arcképek*, Magyar Elektronikus Könyvtár. [Mek Jókai](#)
- Kládek László: „...költő volt, ő volt a költő...” Petőfi Sándor születése 150. évfordulójának ünneplése 1973-ban, *Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára*, 2023. március 13. [Levéltár](#)
- Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*, Osiris Monográfiák, Budapest, Osiris Kiadó, 2022.
- Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019.

ADORYÁN EMESE

„NEM TUDOM, MI VOLTAM EDDIG...”

„Ámde azt sem, mi leszek”¹

Aki Nagykárolyban látja meg a napvilágot, egész életében determinálva van a magyar nyelv és irodalom kanonizált alakjai által.

Itt született Károli Gáspár, s a ház felett, amelyet a hagyomány szülőhelyként tart számon, ma ott magasodik az a református templom, ahol a keresztség sákramentumában részesültem. De ugyanúgy itt látta meg a napvilágot Kaffka Margit is, akinek elérhetetlen szülőháza gyermekként megfeythetetlen rejtélyként magasodott előttem. Itt tanult egykori alma materemben, a piaristák gimnáziumában Ady Endre, valamikori középiskolai tantermemben pedig, az egykori vármegyeháza egyik hivatali lakásában kezdte el írni nemzeti imánkat Kölcsey Ferenc.

S ki köti össze személyüket?² Az, aki 1846 szeptemberében járt itt először, aki e „kietlen, prózai” városban ismerte meg Juliskáját, „a világ legdicsebb leányát”³: Petőfi Sándor.

*Ejh, mi a kő! Tyúkanyó, kend
A szobában lakik itt bent?
Lám, csak jó az isten, jót ad,
Hogy fölvitte a kend dolgát!*⁴

– kiabáltam torkom szakadtából nagyszüleim tyúkjai felé alig pár évesen.

*Mire van hát?
Ebugattát!
Már csak megmondom, mi végett
Nézi át a mezőséget,
A vizet mér hozta ki?
Ürgét akar önteni.
Ninini:
Ott az ürge.
Hú, mi fürge,*

¹ Petőfi Sándor: Júliához, Szatmár, 1846. szeptember 8–9., in Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 550.

² Kaffka Margit egyik felmenője, Lauka Gusztáv Petőfi barátja volt. Petőfi *Nagykárolyban c.* versében megidézi Kölcsey alakját. Ady Endre *Petőfi nem alkuszik* című tanulmányában járja körül a Petőfi-jelenséget. Utóbbit lásd: Ady Endre: Petőfi nem alkuszik, in Ady Endre: *Petőfi nem alkuszik. Tanulmányok*, Újvidék, Testvériség-Egység Könyvkiadó Vállalat, 1954. [Petőfi nem alkuszik](#) (Letöltés: 2023. október 22.)

³ Petőfi Sándor: *Úti levelek Kerényi Frigyeshez. 4. levél*, in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, s. a. r. Szalisznyó Lilla, Zentai Mária, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 267.

⁴ Petőfi Sándor: Anyám tyúkjá, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 868–869.

*Mint szalad!
Pillanat...⁵*

– hallgattam nagyapám meséjét kisgyermekként, miközben csizmáját fényezte a nyári konyhában a petróleumlámpa fényénél, hogy aztán ezt a nekem legkedvesebb részletet mormoljam magamban, s elmerüljek az „ebugattát” szó jelentésének silabizálásában.

Petőfi el volt bennem ültetve. Az iskolában már csak öntözni kellett, hogy kihajtszon és fejlődjön.

Első osztályban az első vers, amit megtanultunk, Petőfi *Füstbe ment terv* című költeménye volt. Mennyire idegenül hatottak sorai!

*Egész uton – hazafelé –
Azon gondolkodám:
Miként fogom szólítani
Rég nem látott anyám?⁶*

Hiszen én nem váltam el addig még soha édesanyámtól, és nem ismertem az újratalálkozás örömét sem. De szavaltam bőszén az osztálytársaimmal e sorokat.

Mert Petőfi élt bennem és fejlődött. És rohamosan fejlődni kezdett, mikor a ’89-es történelmi fordulatok után az első március 15-ei ünnepségen az iskolai kóruossal énekelve álltam a városi színház színpadán, és teli torokból énekeltem a *Nemzeti dal*t. Bár még csak harmadik osztályos lehettem, de a mai napig tisztán él a tudatomban az a libabőrözös érzés, ami akkor és azóta is hatalmába kerít, ha meghallom a vers első sorait:

*Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk, vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszatok! –
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!⁷*

1994. március 15-e más március 15-e volt, mint az előző éveké. Ekkor avatták fel Nagykároly Petőfi-szobrát. Végre tárgyiasult az a szellem, ami kisgyermekként elültetődött bennem.

És nemcsak tárgyiasult, hanem immár lokálisan is be tudtam határolni. Mert míg az emléktáblák, Károli Gáspáré a református templom bejárata fölött elhelyezve, Kaffka Margit é szülőházának a falába mélyítve, vagy az Ady Endre szálláshelyét jelölő plakett, segítettek gyermeki tudatomnak meghatározni és helyhez kötni e személyeket, addig Petőfi egyfajta ködbe veszett.

⁵ Petőfi Sándor: Arany Lacinak, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 656–658.

⁶ Petőfi Sándor: Füstbe ment terv, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 132.

⁷ Petőfi Sándor: Nemzeti dal, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 891–892.

A szoborállítás évétől kezdve azonban ez a szellem kézzel foghatóbbá vált. Hiszen a szobor előtt állva énekeltem a Kossuth-nótákat, és szavaltam alig értve, de teljes átéléssel Petőfi forradalmi verseit, tarkómon érezve égető tekintetét.

*Tüzesen süt le a nyári nap sugára
Az ég tetejéről a juhászbojtárra.
Fölösleges dolog sütnie oly nagyon,
A juhásznak úgysis nagy melege nagyon.*⁸

– zengett hétvége Básti Lajos hangja a rádióból, s a kis sámlin ülve elképzelttem azt az idillt, ami a talált juhászgyerek és a mostohája által halálra dolgoztatott leány lopott ölelését, szerelmét körülengi. Ebbe az idillbe, ebbe a naiv érzelemtengerbe tökéletesen beleillett Petőfi és Szendrey Júlia találkozása a megyebálon és első szempillantásra lánggra lobbant szerelmének története, amelyet minden nagykarolyi diák ismer, sőt, a hősszerelmes kamaszkor körül át is szeretne élni úgy, ahogy ezt maga Petőfi írja le:

[...] itt ismertem meg Juliskámat, a világ legdicsőbb leányát. Talán minden szerelmes ezt tartja kedveséről, de akárki merné ezt előttem állítani a magáéről, azt mondanám neki szembe: hazudsz, akkorát, mint Falstaff!... Barátom, leírnám őt neked, de a nap közepébe kellene mártani tollamat, hogy egész fényében és forróságában leírhasam lelkét!

Amott a fogadóval átellenben a kert és benne a fák, melyek alatt először láttam őt, tavaly, szeptember 8-án, délutáni 6 és 7 óra között. Ez időtől számítom életemet, a világ lételét... azelőtt nem voltam én, nem volt a világ, semmi sem volt; akkor lett a nagy semmiségben a világok milliója és szívemben a szerelem... mindezt Juliskámnak egy pillantása teremté. Édes elandalodással nézek át ama kert fáira és áldást mondok még arra is, ki őket ültette. – Már közel az éjfél és az álom még messze van tőlem. Hogy is tudna az aludni, ki holnap meglátja a leányt, kit szeret, ki által szerettetik, s kit fél év óta nem látott? Milyen fél év volt ez! hánykódtak-e ezalatt a tengerek annyit, mint az én lelkem?⁹

Azonban a felnőtté válás felé haladva a Petőfiről belém ültetett idilli kép kezdett megkérdőjeleződni.

*Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
Saját fájdalmad s örömed:
Nincs rád szüksége a világnak,
S azért a szent fát félretedd.*¹⁰

De nem pont Petőfi is ezt tette? Nem fájdalmáról és örömről szólnak versei? – nyilalltak belém a kérdések az érettségre készülve, *A XIX. század költőit* olvasva.

⁸ Petőfi Sándor: János vitéz, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 245.; *Rádiószínház – János vitéz. Petőfi Sándor elbeszélő költeményének rádióváltozata*. [Rádiószínház](#) (Letöltés: 2023. október 22.)

⁹ Petőfi Sándor: *Úti levelek Kerényi Frigyeshez. 4. levél*, in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, 267–268. A téma kiváló összefoglalását lásd: „Hallgass zúgó szél, hadd beszéljek én!” – Petőfi Erdélyben. *Magyar ismeretterjesztő film*, 2023. [Mediaklikk](#) (Letöltés: 2023. október 22.)

¹⁰ Petőfi Sándor: A XIX. század költői, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 600–601.

Hová tűnt az a derűlátó, gondtalan, fesztelen Petőfi, akit addig ismertem? Egy nem-létező Petőfi-kultusz hitében éltem?

A válaszra 2004 decemberéig kellett várnom, amikor is Kolozsváron Margócsy István egy rögtönzött irodalomórán bemutatta Petőfi azon arcát, amelyet kerestem, amelyet újra tudtam magamnak alkotni, és amelyet át tudtam, át tudok adni magyartanárnaként diákjaimnak is.

Aki Nagykárolyban látja meg a napvilágot, annak egész életét végigkíséri Petőfi – hasított belém a gondolat a saját otthon megteremtése felé haladva. Domony régi temetőjében egy rózsaszín sírkő előtt álltam, melyen ez áll: „Ebben a temetőben nyugszik Petrovics Tamás mészáros mester Petőfi Sándor atyai nagyapja. †1817. április 2. Béke poraira.” Aznap volt az első munkanapom az aszódi Petőfi Múzeumban.

Petőfi elültetődött bennem. És már nem kérdés, hogy teljes pompájáig fejlődött, hiszen már sarjakat is hajtott. Olyan sarjakat, akik locsolóversként a *Nemzeti dal*t mondják.

Irodalomjegyzék

- Ady Endre: Petőfi nem alkuszik, in Ady Endre: *Petőfi nem alkuszik. Tanulmányok*, Újvidék, Testvériség-Egység Könyvkiadó Vállalat, 1954. [Petőfi nem alkuszik](#)
„Hallgass zúgó szél, hadd beszéljek én!” – *Petőfi Erdélyben. Magyar ismeretterjesztő film*, 2023. [Mediaklikk](#)
- Petőfi Sándor *Ősszes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019.
- Petőfi Sándor: *Úti levelek Kerényi Frigyeshez. 4. levél*, in Petőfi Sándor *Ősszes prózai írása és levelezése*, s. a. r. Szalisznyó Lilla, Zentai Mária, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 267–268.
- Rádiószínház – János vitéz. *Petőfi Sándor elbeszélő költeményének rádióváltozata*. [Rádiószínház](#)

ÁBEL ADRIENN

PETŐFI ÖRÖKSÉGE A TANÍTÓ SZEMÜVEGÉN ÁT

Nem a palotáknak fényes gyertyaszála
Vagyok én, hanem a kunyhók mécsvilága.¹
Petőfi Sándor

A magyar irodalom egyik legkiválóbb költője Petőfi Sándor, a nemzet óriási alakja lett. Babits Mihály így nyilatkozott róla: „Nyárspolgár a zseni álarcában.”² Mit is jelenthet ez az állítás? Petőfinek csak a jelen létezik, kifejezésmódja egyszerű és természetes színben tűnik fel verseiben. Nála a realizmus magától értetődő, könnyű, mely tükröt mutat a kívülálló személynek. Ő erkölcsös ember volt születésétől fogva, oly könnyedén, mint amilyen könnyedén tett mindent.

Amiért kedvenc poétáim közé tartozik, az, hogy nemcsak felnőtteknek szóló költeményeivel remekelt, hanem gyermekverseket is írt könnyed stílusban, humoros hangvételben, amelyek olvasása és megtanulása nagyon kedves emlékeket idéz fel bennem. Petőfi öröksége ma is része az életemnek, az életünknek. Erre hozok példákat most.

Nem olyan régen történt, mivel pedagógusnak készülök, egyik hospitálásom alkalmával a nagykőrösi Arany János Református Általános Iskola és Óvoda ötödik osztályában betekintést nyerhettem néhány irodalomórába. A gyerekek éppen a *János vitéz* című elbeszélő költeményt dolgozták fel. A megbeszélés kapcsán nagyon sok jó ötletre figyeltem fel: ügyesen irányított kérdésekkel memóriafejlesztés ment végbe, vázlatírás közben a tanár igyekezett felhívni a figyelmet a helyesírásra, és a hangos olvasást sem hagyta ki az óra menetéből, ezáltal az olvasóvá válást is erősítette minden tanulóban. Már a verses mese végénél tartottak, mikor valaki megszólalt, hogy ő már elolvasta önszorgalomból otthon a történet zárását is. Jól esett látni, hogy jelen van az őszinte érdeklődés a tanulóknál: ez is a mű örökérvényűségét bizonyítja.

Az összefoglaló órán szó volt Petőfi Sándor életrajzáról, amelyet rengeteg képi szemléltető anyaggal kísért a pedagógus. A költemény keletkezéséről, műfajáról, szerkezetéről is beszéltek, s nem maradhatott ki a költői képek gyakorlása sem, amely játékosan ment végbe. Visszagondolva kisiskoláskoromra, akkor még nem volt annyira fejlett a technika, hogy digitális táblán egy adott tananyagba bármiféle vizuális betekintést tudtam volna nyerni. Mindent a tankönyvből, munkafüzetből vettünk: a mostani gyermekek viszont már ezzel a plusz élménnyel gazdagodhatnak

¹ Petőfi Sándor: Lehel vezér, in Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 872.

² Babits Mihály: Petőfi és Arany, *Nyugat*, 1910/22. [Petőfi és Arany](#) (Letöltés: 2023. december 18.)

a tanórán. Örülök, hogy a mostani tizenévesek is fogékonyak az irodalom szépségeire, bár véleményem és tapasztalataim szerint elég csábító a legmodernebb technikai vívmányok bővületében élni. Kicsi korban a szülőknek kell elültetni azokat a csírákat a gyermekekben, amelyek segítik, hogy versszerető emberré váljanak. Olvassunk nekik meséket, verseket, kapcsoljuk be a Kaláka együttes vagy Halász Judit dalait, ezáltal a versek szeretete szöveg és zene, technika és irodalom összekapcsolódásából alakulhat ki.

Érdekesnek találtam, hogy a témazáró dolgozat írása előtt az osztályban szenteltek arra is időt, hogy a gyermekek a műről alkotott véleményüket összegezzék, és egy másik befejezést találjanak ki közösen. Elgondolkodtak a falusi életképeken is, majd a szereplők bőrébe bújva beleélhették magukat a párbeszéd jelenetekbe.

Petőfi Sándor verseinek feldolgozásaival, átírásaival Lackfi János az, aki zseniálisan közelebb tudja hozni a gyermekeket a tananyaghoz. A nevetést, a vidámságot mindenki szereti, és ha elolvassuk egy ilyen átírt mondatot, idézetet, utána már az eredeti költeményt sem érezzük olyan távolinak. Éppen ezért leendő pedagógusként az *Anyám tyúkjá* című vers mellé (ami a tankönyvek kedvelt darabja és része a mindenkori gyermekirodalmi kánonnak) bevinném Lackfi 21. századi, szlenges beütésű, diáknyelvű átíratát, az *Apám kakasát*. Az eredeti versformát megőrzi, de sok mindent változtat a költeményen. Anyámról apámra vált, a tyúkból kakas lesz, a kutya-ból macska, az alá- és fölérendeltségi viszony ezáltal megváltozik. Az eredeti olvasat kiegészül egy másik jelentéstartalommal, amit gyakorlásként elemezhetünk, s ez tartalmas osztályszintű beszélgetéshez is elvezethet.

Szülővárosom, Kecskemét, a Petőfi-emlékhelyek egyike, amelyhez a költő gyermek- és ifjúkorának eseményei kötődnek. Felső tagozatban, akkori magyartanáromnak köszönhetően, az osztályommal körbejártuk a nevezetes helyszíneket, és rengeteg élménnyel gazdagodtunk. Első állomásunk a Szabadság térről nézve a Luther közti átjáró emléktáblája volt, amely azt jelzi: e ház helyén állt az iskola, ahol Petőfi a betűvetést tanulta. Érdekesség azonban, hogy az évszám hibás rajta, mert nem 1830-ig, hanem 1831-ig volt az iskola nebulója. Továbbhaladva a főtéren, a római katolikus főplébánia épületének Aranyhomok Hotel felőli oldalán szintén emléktábla jelzi, hogy a belvárosnak ezen a részén állt Szilády Károly nyomdász és kiadó nyomdája, ahol Petőfi személyesen is megfordult. Az utolsó megállónk a városháza előtt volt, ahol szintén egy emléktáblát nézhettünk meg, amelyen a *Jövendölés* beteljesedett szavai olvashatóak. 1948-ban a március 15-i forradalom századik évfordulója alkalmából készítette Kecskemét népe. Visszaérve az iskolánkba mindenki egy-egy személyes kötődést mesélt el Petőfi Sándor kapcsán; nekem is volt egy, mégpedig a szeptember nyolcadikai dátum. A költő szerelmével, Szendrey Júliával 1846 őszén ismerkedett meg, majd pontosan egy évvel utána, szeptember nyolcadikán házasodtak össze. Hogy miért fontos az életemben ez a keltezés? Mert ekkor tartom a névnapom, így együtt ünnepelehetek Petőfivel.

A kultúrtörténeti élmény kapcsán a testvéremet is megkérdeztem, járt-e ő is hasonló kiránduláson az iskolájával, mint én. A válasza tartalmaznak bizonyult, ezért írásban idézem: „Kisiskolásként egy osztálykirándulás alkalmával eljutottunk Kis-kőrösre, Petőfi Sándor szülőházába, ami ma már emlékmúzeumként funkcionál. Az épület három helyiségből áll, amelyekben máig megtalálhatók a székek, a kemence, tésztaszűrő és még sok, a múltból megmaradt használati tárgy. A múzeumban egy állandó életút-bemutató kiállításnak lehettünk szemtanúi, ami nagyon érdekes volt mindannyiunk számára.”

A fentebb felvillantott példák is bizonyítják, hogy Petőfi öröksége két évszázad után is mennyiféleképpen része az életünknek, tanulmányainknak. Leendő pedagógusként várom, hogy továbbadhassam nagy költőnk kincseit a diákjaimnak. Nem ígérhetem, hogy Petőfi „nyárspolgár-zseni” szemével láttathatom, művészi egyszerűségével mutathatom be az általa alkotott alakokat, képeket, jeleneket; nem kívánom foggal-körömmel kitalálni, „mire gondolt a költő”. Csak azt remélhetem, hogy tanítóként segíthetek a gyerekeknek olyan szemüvegen át látni Petőfi Sándor életét és gyönyörű verseit, amelyen keresztül nézve megtalálják a számukra legértékesebb üzenetet, értelmezést, ezáltal épülnek, és egy napon költészszerető felnőttekké válnak.

Irodalomjegyzék

Babits Mihály: Petőfi és Arany, *Nyugat*, 1910/22. [Petőfi és Arany](#) (Letöltés: 2023. december 18.)
Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019.

ASZALAI DIÁNA
A MÚLTUNK RÉSZÉ

Ő maga a magyar romantika megtestesítője, aki olyan témákat honosított meg a magyar költészetben, amelyek addig ismeretlenek voltak. Tájéköltészetében megjelenik a „puszta”, a tökéletes tájleíró rajza. Petőfi írt először verseiben a szabadságról, a világszabadságról, a magyarságról és a hős hazaszeretetről. Általa teljesen új hang szólalt meg a magyar irodalomban, ezt az újdonságát mégis közérthetően, egyszerűen, a nép nyelvét verseibe emelve fogalmazta meg. Petőfi művei abban is egyedülállóak, hogy egyben világirodalmi alkotások. Költészete a fordításoknak köszönhetően az emberiség közkinccse lett, s az a mai világban is. Verseinek akkora a hatása, hogy Petőfi kedvéért külföldi írók tanultak meg magyarul.

Nem tudnék olyan embert mondani, aki ne ismerné Magyarországon legalább egy művét. Számos műalkotását feldolgozták már, vegyük csak példának az egyik leghíresebb elbeszélő költeményét, a *János vitézt*, amelyből bábelőadás, rockopera és rajzfilm is készült. 5. osztályban kötelező törzsanyagnak számít, tehát ez a történet a mai generációk számára is tanulságos, elérhető és (a tanártól függően) könnyen feldolgozható. Ugyancsak meg kell említeni a *Nemzeti dalt*, amely az 1848. március 15-i forradalom máig ható üzenete és a magyar hazafias költészet kiemelkedő alkotása. Iskolák ezreiben hangzik fel az ünnepeken ma is. Hazánkban és a Kárpát-medence magyarok területein több múzeum és emlékház, valamint rengeteg utcanév, szobor és számtalan emléktábla őrzi emlékét. Az első sikereire 1844-ig kellett várnia a magyar költőnek, ekkor írta meg első eposzát *A helység kalapácsa* címmel, amely eposzparódia is egyben. Ugyanezen év őszén jelent meg első verseskötete, és ekkor kezdett hozzá az előbb említett *János vitéz*hez is.

Romantikus énjét megmutathatta az akkori kor társadalmának: ugyancsak sok nő kezét meg is kérte, plátói szerelmeinek neve hosszú listát tesz ki. Egészen fiatalon szerelembe esett, múzsái ihlették legszebb verseit, költeményeit. Aktuális szerelmeiről mintázott karaktereket is, ugyanakkor hozzájuk írt sok száz műve közül sok olyat, amelyet a világirodalom is számon tart.

Először egy lelkész lánya, Cancriny Emília lett viszonzatlan szerelme célpontja. 1839-ben egy földbirtokos ifjú, hajadon lányát, Tóth Rózát ostromolta. Ám ez a szerelem reménytelennek bizonyult, a hatására keletkezett verseket elégette. 1844 őszén megkéri Kappel Emília kezét, akit egy színházi előadás során ismert meg. A szőke, kék szemű leány apja bankár volt, aki csak mosolygott a költő rajongásán. A lánykérésből nem lett esküvő. Csapó Etelkét szintén 1844 őszén ismerte meg. Testvéréről, Máriáról mintázta Ilona karakterét a *János vitéz*ben. Etelke is, a költő

addigi szerelmeihez hasonlóan szőke, kék szemű lány volt. Petőfi Sándor 1844 karácsonyát a Csapó családdal töltötte: sajnos, a fiatal lány két múlva váratlanul meghalt. Petőfi januárban megírta a *Cipruslombok Etelke sírjáról* című kötetét, mely két hónappal később, márciusban jelent meg. Nyáron Gödöllőn tartózkodott, ahol Mednyánszky Bertával ismerkedett meg. Néhány találkozó elég volt ahhoz, hogy a *Szerelem gyöngyei* című kötet megíródjon. Petőfi igen könnyen szerelmes lett, majd egy levélben kérte meg Berta kezét. Itt is a leány édesapja vetett véget a szerelemnek, áldást nem kaptak, így házasság sem történt. Színházba tett látogatása során akadt meg a szeme a társulat szép énekesnőjén, Prielle Kornélián. Megkérte a kezét, ő igent mondott, de végül elmaradt a menyegző. Jókai szerint volt egy futó kalandja 1846 októberében Varga Anikóval. Hogy ez a történet igaz-e vagy sem, sajnos nehéz kideríteni ennyi év távlatából.

Szendrey Júliával 1846 őszén ismerkedett meg Petőfi. Hozzá olyan verseket írt, mint a *Szerelmes vagyok én..., Kinn a kertben voltunk..., Szeretsz tehát..., Reszket a bokor, mert...* Megismerkedésük után egy évvel már házasságot kötöttek. Petőfi ezen életszakaszában megjelenik a hitvesi költészet műfaja. A házasságkötését, a nászútját és házasságának másfél évét is számos versben megörökítette (pl. *Beszél a fákkal a bús őszi szél..., Szeptember végén, Minek nevezzelek?, Szeretlek, kedvesem!*). Szerelmi költészete a magánéletben megtalált boldogság örömét hirdette, ezt azonban egyre többször összekötötte verseiben a politikai cselekvéssel (*Szabadság, szerelem; Beszél a fákkal...*).

Tragikus sorsával 1849. július 31-én Segesvár közelében találkozott. Amikor a csata elkezdődött, Petőfi Bem József tábornok közelében tartózkodott lovak és fegyverek nélkül. Délután utasították, hogy hagyja el a csatateret. Beszámolók szerint a költő vászonblúzt, sűrű köpenyt, és bőrtáskát viselt. A költőt ezután különböző helyeken látták a csatát figyelni és jegyzetelni, írni. Egy katonaoorvos szerint Petőfi Sándor négy óra körül figyelte a csatát, és még akkor sem futott el, amikor alig két méterre tőle egy lövedék becsapódott a földbe, és porral borította be egész testét.

*Szörnyű idő, szörnyű idő!
S a szörnyűség mindegyre nő.
Talán az ég
Megesküvék,
Hogy a magyart kiirtja.
Minden tagunkból vérezünk,
Hogy is ne? Villog ellenünk
A fél világnak kardja.*

– írta 1849 júliusában, legkésőbbi fennmaradt versében.¹

¹ Petőfi Sándor: Szörnyű idő..., in Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 550.1118–1119.

Idén, azaz 2023-ban ünnepeljük Petőfi Sándor születésének 200. évfordulóját. Akarva akaratlanul is találkoztam az életrajzával kapcsolatban feldolgozásokkal. Az év folyamán számos programot ajánlottak gyerekeknek, felnőtteknek egyaránt, amelyek mind a költőt ünnepelték.

De vajon ő maga mit gondolna erről? Hogyan élne ebben a korban? Vajon, ha a szabadságharc után született volna, akkor is költő lett volna belőle? Nem tudhatom e kérdésekre a választ, hiszen több évtized van közöttünk mind gondolkodásban, mind történelmi időben. Az a korszak, amelyben Petőfi élt, a múltunk része. Saját fantáziámmal elképzelve egy újság főszerkesztőjének látom őt, ha a mai modern korban született volna. Talán irodalomtanárnak állna, vagy műfordító, kutató lenne. Persze ezt a következtetést csak abból tudom levonni, hogy a XXI. században is ugyanolyan ember lenne, mint amilyennek leírták, s amilyennek az alkotásain keresztül megismerhettem. Számomra mégis vonható párhuzam az ő kora és a miénk között. Bölcsessége, határozott véleménye a mai időkben is segítené munkáját, arról nem is szólva, hogy most is egy háború közelében élünk.

Petőfi témái szerteágazóak, műveinek mondanivalója tág, belülről fakad, tartalmuk, hatásuk elemi erejű. Azon szerencsés emberek közé sorolhatom magamat, akinek általános iskolában olyan magyartanárai voltak, akik meg akarták szeretetni tanítványaikkal az irodalmat, a művek mögé akartak láttatni velünk, és sok példát hoztak mindenre. Rengeteg Petőfi-verset elemeztünk, sokat tanultunk róla. Versenyt is rendeztünk, hogy ki tud több verset fejből folytatni. Amit akkor megtanultam, több-kevesebb sikerrel máig is felidéződik bennem, és sok művet önszorgalomból, bármilyen tanári befolyásolás nélkül rögzítettem magamban.

Petőfi Sándor egyetemes példa a magyar emberek és a körülöttünk élők számára is. Versei romantikusak, számomra meghatóak, a férfiaknak pedig példát adhatnak arra, hogyan gondolkozzanak a szerelemről, hogyan fejezzék ki érzelmeiket. Alkotásaiban felfedezhetjük saját magunkat is, gondolkodásunkban, kifejezőképességünkben kicsit lehetünk olyanok, mint Petőfi. Jó a költő szemével látni a dolgokat, ám ezt nem úgy értem, mintha egy beadandó vagy dolgozat megírása során történné. Hanem elképzelné jó, ahogyan például ül a „pusztán”, és az a véget nem érő síkság tárul a szeme elé.

Az évek haladtával még jobban értékelem Petőfit, hiszen kreatív, hihetetlen ötletekkel tud szolgálni. *Szeptember végén* című művével először harmadik osztályban találkoztam. Emlékszem, hogy a tankönyvbe vagy egy lapra őszi faleveleket rajzoltam körös-körül, a versszöveg egésze köré. Magnóról hallgattuk, ahogy egy idős bácsi felolvassa a mű első versszakát. Ha nem tévedek, még megzenésíteni is megpróbáltuk, különféle dobokkal, hangszerekkel, csörgőkkel, de sajnos nem tudom, mi lett belőle. Petőfivel kapcsolatban másik emlékem, hogy a felső tagozaton egy nyolcadikos tanuló a *Föltámadott a tenger...* című verssel nyerte meg a szavalóversenyt, és őt azóta is hallom.

Egyik antikváriumi látogatásom során rábukkantam egy olyan könyvre, mely Petőfi nem híres műveit foglalta össze: beleolvasva nagyon tetszett. Hezitáltam ugyan, hogy megvegyem-e, de végül hazahoztam. Rászántam magam, hogy egy teljes délutánon, estén keresztül csak azt a verses kötetet olvassam. Nem lehet tökéletes alkalmat találni az olvasásra, mégis, hangulattól függetlenül pörögtek szemem előtt a sorok, fogytak sorjában az oldalak. A mondanivaló magával ragadott, kedvenc sorokat alkotott bennem, a jövőre nézve pedig kialakított egy kellemes képet, amelyre pozitívan gondolok vissza. Egyetlen könyvről sem lehet beszámolni úgy, hogy az hatással ne lett volna az olvasóra: és ez a kötet erősen hatott rám.

A magyarok hihetetlen büszkék a forradalmukra, bármilyen véggel is zárult. Petőfinek nagy szerepe volt abban, ahogyan a dicsőséges események alakultak, a szabadságharcban is harcolt, és végül életét adta a hazájáért. Küzdött azért, amit a nép kívánt, egy jobb hazáért. Kimondhatjuk nagyon egyszerűen, hogy Petőfi Sándor a magyar szabadságharc legnagyobb költője. De nevezhetjük még a nemzet költőjének is, s ezt a címet senki sem veheti el tőle, hiszen előtte senki sem mert olyan bátran írni, ahogyan azt ő tette.

Irodalomjegyzék

Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019.

MÁCSIK EDINA
MA IS KÖZTÜNK VAN

Oh előttem nagybecsű az őszinteség, [...] én mindig úgy irtam és írok, amint gondolkodtam és éreztem.¹

Petőfi Sándor a 19. század egyik legkiemelkedőbb alakja, a magyar költészet egyik legismertebb költője, a magyar romantika kiteljesítője. Ez a mondat hangzott el elsőként, amikor a gimnáziumi tanulmányaim során irodalomórán Petőfi Sándor munkásságáról, költészetéről tanultunk. Forradalmár, nemzeti hős, verseiben ő írt elsőként a „világszabadságról”, ezzel új hangot hozva a világirodalomba. A neve nemcsak múltunk része, hanem jelenünké is. Petőfi példaként állhat előttünk, életével munkásságával, sikereivel, amelyeket küzdelmes munkával ért el, és azokkal az értékkel, amelyeket képviselt, s amelyek követendők a mai emberek számára is. Ezt alátámasztva egyik művét idézem:

*Az életcél boldogság, de elébb
Fáradni kell, hogy ezt a célt elérd,
Ugy ingyen ahhoz senki sem jut el,
Ahhoz nagyon sok mindenféle kell:
A becsülettől soha el ne térj.²*

Ez a becsület, amelyről ír, úgy vélem, igazán fontos, és követendő érték célunk elérésében.

Méltán mondható, hogy nevét minden korosztály ismeri, hiszen már egész kisgyermekkorban találkozhatunk verseivel. Költeményeiben egyszerűen és közérthetően szól mindenkire, így művei mindenki számára érthetők, és sokatmondó tartalmat, értéket közvetítenek. Petőfi Sándor *Nemzeti dalát* már egészen kicsiként, óvodában megismertem.

*Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha! [...]
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!³*

– hangzott március 15-ről megemlékezve az óvodai csoportszobában.

¹ Petőfi Sándor összes költeményei 1847-es kiadása elé tervezett előszavából. Petőfi Sándor: Előszó, in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, s. a. r. Szalisznyó Lilla, Zentai Mária, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 256–257.

² Petőfi Sándor: Egy könyvtáros emlékkönyvébe, in Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 844.

³ Petőfi Sándor: Nemzeti dal, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 891–892.

Akkor is március volt, amikor az egyik 3. osztályba mentem hospitálni. A tanító néni elmondta a gyerekeknek, hogy Petőfihez kapcsolódva fognak rajzot készíteni a nemzeti ünnepre készülve. Ehhez kivetítve szemléltette is a feladatot. Az óra elején megkérte az osztályt, hogy gyűjtsék össze közösen, mit tudnak Petőfi Sándorról. Azt, hogy az egyik legkiemelkedőbb költőnek nevezhetjük, jól alátámasztja, hogy már a 3. osztályos gyerekek is rengeteg dolgot felsoroltak róla az addigi ismereteik alapján. Elsőként a *Nemzeti dal* említette meg egy kislány, amikor a Petőfi Sándor nevet meghallotta, s ahogy kimondta, – a tanító utasítása vagy kérése nélkül is – az osztály együtt, fegyelmezetten máris elkezdte mondani: „Talpra magyar, hí a haza!” Végigmondták az egész verset nagy lelkesedéssel. Öröm volt hallgatni ezt az egyiséget és összhangot, s látni az arcukon a lelkesedést, ahogy közösen szavalták el Petőfi költeményét. Számomra ez azt jelentette, hogy már alsó tagozatos diákként is könnyű Petőfi műveit megszeretni, hiszen értéket közvetítenek.

A *Nemzeti dal* elmondása a gimnáziumi éveim során is előkerült, amikor a mi osztályunk készült a március 15-i iskolai műsorral. Egy osztály középiskolás ugyanúgy, fegyelmezetten együtt mondta a méltán híres mű sorait. „Talpra magyar, hí a haza! / Itt az idő, most vagy soha!” Az említett példák jól tükrözik, hogy Petőfi Sándor versei minden korosztályhoz szólnak, s ismertek előttük.

Művei már az iskolában elmélyítették bennem az irodalmi alkotások szeretetét. Még csak második osztályos lehettem, mikor az *Anyám tyúkja* című verset olvastuk és tanultuk meg. Azóta sok év eltelt, de még mindig emlékszem, ahogy magam elé képzeltem a versben az olvasó elé táruló képet. A napköziben pedig igazán elgondolkoztam a hozzá kapott házi feladaton, vagyis azon, hogy a vers melyik részéhez készítsék illusztrációt. Végül gyermeki fantáziával és nagy pontossággal rajzoltam le, hogyan is képzelem el a vers kiválasztott részletét:

*Ejh, mi a kő! Tyúkanyó, kend
A szobában lakik itt bent?
Lám, csak jó az isten, jót ad,
Hogy fölvitte a kend dolgát!*⁴

Ezután már könnyen ment a vers megtanulása a gyermekek számára is érthető mondanivalója miatt. Nemcsak a szövegét tudom mai napig elmondani, hanem a versfeldolgozáshoz kapcsolódó feladatok és a vershez készített rajz emléke is megmaradt.

Egyik legmeghatározóbb élményem az *Itt van az ősz, itt van újra...* című vershez kapcsolódik.

*Itt van az ősz, itt van újra.
S szép, mint mindig, énnekem.
Tudja isten, hogy mi okból
Szeretem? De szeretem.*⁵

⁴ Petőfi Sándor: Anyám tyúkja, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 868.

⁵ Petőfi Sándor: Itt van az ősz, itt van újra..., in Petőfi Sándor *Összes versei*, 1073–1074.

Nagymamám mondta minden ősszel ezt a verset, miközben kertészkedett. Amikor kicsit nagyobb lettem, az udvaron játszva, a verset hallgatva, mindig egy kicsit megálltam, és elmélkedtem szépségén. Főleg az idilli képen, amelyet számomra mindig is közvetített ez a vers már gyerekként is, és később felnőttként, miközben nyugalom töltött el tőle. A vers az ős szépségének és szeretetének valódiságát fogalmazta meg számomra már akkor is. Azóta is nagyon meghatározó, s mai napig emlékezetemben van, hiszen, élményt adva, végigkísért óvodás-, kisiskolás- és felnőttkoromban is. Alsó tagozatban nekem is meg kellett tanulnom. Máig emlékszem, leginkább az ős szépségének bemutatása ragadott meg benne. Amikor elkezdtem tanítani egy másodikos osztályban, napköziben a gyerekeknek ezt a verset kellett megtanulni. De boldogan mondták, hogy már tudják a verset, és lelkesen, közösen kezdték el mondani.

Petőfi költészetének nagyszerűségét számomra az is mutatja, hogy versei közül többet megzenésítettek, így ezt is. Így a versben több művészeti ág találkozhat.

Petőfi számos költeménye szinte minden magyar számára ismert. A *János vitéz* című elbeszélő költeményből daljáték, bábelőadás, diafilm is készült: úgy vélem, ez is hangsúlyozza a költő munkásságának sokszínűségét.

*Tüzesen sűt le a nyári nap sugára
Az ég tetejéről a juhászbojtárra.
Főlösleges dolog sütnie oly nagyon,
A juhásznak úgyis nagy melege nagyon.⁶*

E verssel kapcsolatos egy másik, számomra meghatározó emlék, a bábjáték, amelynek részese lehettem, amikor a *János vitézt* tanultuk. A mű minden általános iskolás számára ismert, s úgy tapasztalom, általuk szeretett, irodalmi alkotás. Amikor én találkoztam 5. osztályosként az elbeszélő költeménnyel, drámapedagógiai eszközökkel, saját bábokat készítve játszottuk el a *János vitéz* egy-egy részletét. A bábkészítés, a közös munka élménye, majd egy-egy rész eljátszása különböző szereposztásokkal, segítették az osztályunkban a tanulást. Egész 8. osztályos korunkig végigkísérte az éveinket az emléke: többször eszünkbe jutott még végzősként is.

Petőfi jellemzője az is, hogy koráig ismeretlen témákat hozott a magyar költészetbe, ilyen például, hogy tájköltészetében az alföld képe jelenik meg:

*Börtönéből szabadult sas lelke,
Ha a rónák végtelenjét látom. [...]
Szép vagy, alföld, legalább nekem szép!⁷*

Amikor e sorokat mondtam memoriterként az iskolában, s minden alkalommal, amikor olvastam Petőfi tájköltészetéhez tartozó alkotásait, a szépség és a szabadság érzése ragadott meg. Ezért is áll közel hozzám *Az alföld*.

⁶ Petőfi Sándor: János vitéz, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 245.

⁷ Petőfi Sándor: Az alföld, in Petőfi Sándor *Összes versei*, 163–164.

Szintén jelentős családi lírája. A *Füstbe ment terv* egyik kedvenc versem, vele először alsó tagozatos diákként, majd később 5. osztályban irodalmat tanítva találkoztam. Mindkét alkalommal a vers bensőséges hangulata volt rám nagy hatással. A költő az édesanyja iránt érzett szeretetét helyezi középpontba. Ezt a verset anyák napi ünnepségeken is hallottam már: ez szerintem szintén Petőfi munkásságának sokoldalúságát és fontosságát tükrözi.

Petőfi népszerűségét a történelemben és irodalomban betöltött szerepe mellett az emléktáblák, szobrok épületek is jelzik, amelyeket róla neveztek el. Alakja nemcsak a múlt része, hanem a jelenünké is. A Petőfi Irodalmi Múzeum is az ő nevét viseli, ez szintén azt mutatja, hogy a jelenben is felejthetetlen a szerepe és nagysága az anyanyelvi kultúrában. A PIM főigazgatója mondta: „Kétszáz évvel ezelőtt született költőnk sorsa és életpályája magába sűríti mindazt, amit az anyanyelvi kultúra és a modern magyar nemzet megszületése jelent.”⁸ E múzeumba gimnáziumi tanulmányaim során juthattam el a magyartanárom révén, magyar fakultációt választott diáktársaimmal együtt, az Arany János-emlékév alkalmából. Sok szép élménnyel gazdagodtunk a játékos irodalmi feladatokat megoldva, s ezek szintén az irodalom iránti lelkesedést erősítették meg bennünk.

Dolgozatom zárásaként Arany János szavait idézem, melyekben Petőfiről vall, nagyra becsülve őt:

*De hát a ráadás!... Lelkem lelkéig ér.
Hogy drága jobbkezed osztályosa vagyok.*⁹

Petőfi művei az emberek lelkéig hatnak, bátran mondhatom, hogy költői teljesítményével, de őszinteségével, emberségével is példaként állhat előttünk ma is!

Irodalomjegyzék

Arany János: *Válogatott versek*, vál. Várady Szabolcs, Osiris diákkönyvtár, Budapest, Osiris, 2007, 5–6.

Berényi Kornélia: Január 1-jén ünnepeltük Petőfi Sándor születésének 200. évfordulóját, *Nemzeti Kulturális Alap*, 2023. január 9. [Berényi Petőfi 200](#)

Petőfi Sándor: Előszó, in Petőfi Sándor *Összes prózai írása és levelezése*, s. a. r. Szalisznyó Lilla, Zentai Mária, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2022, 256–257.

Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 844.

⁸ Az idézet forrása: Berényi Kornélia: Január 1-jén ünnepeltük Petőfi Sándor születésének 200. évfordulóját, *Nemzeti Kulturális Alap*, 2023. január 9. [Berényi Petőfi 200](#) (Letöltés: 2024. január 1.)

⁹ Arany János: Válasz Petőfinek, in Arany János: *Válogatott versek*, vál. Várady Szabolcs, Osiris diákkönyvtár, Budapest, Osiris, 2007, 5–6.

VINCZE VIRÁG KÍRA

PETŐFI, A KORTALAN KÖLTŐ ÉS AZ ALFA-GENERÁCIÓ KAPCSOLATA

„Petőfi szemével”

Kezdhethném azzal, hogy hol született Petőfi, melyek a leghíresebb művei, milyen volt a szerelmi élete, a baráti kapcsolatai, úgy összességében hogyan alakult az élete. De ezek már ismert tények, a csapból is ez folyik, és valljuk be őszintén, kicsit kezd már unalmassá válni. A kendőzetlen igazság az, hogy ha mi magunk is lustán pislogunk ezen információk felett, akkor hogyan is várhatnánk el az alfa-generáció miniatűr zsenijeitől, hogy lelkesedjenek a témáért? Amikor a bennünk lévő tudást – már a génjeikbe is – ezzel a lusta tudomásulvétellel származtatjuk át.

Szerencsére ma minden eszköz a rendelkezésünkre áll, hogy felrázson, nemcsak minket, hanem a tanulókat is ebből a kábulatból.

Leendő tanítóként elkezdtem azon töprengeni, mivel tudnám a tanítási gyakorlatok alkalmával kicsit felrázni a gyermekeket, mitől lehetne az órám izgalmasabb. Aztán – mivel a tananyagot nem változtathatom meg –, arra a következtetésre jutottam, hogy rászánom az időm, és megoldásokat keresek, hogyan tudnám közelebb vinni a gyerekekhez a Petőfi-szellemet. Nem kellett sokáig kutatnom, ugyanis rátaláltam a Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) honlapjára. A PIM felhívta a figyelmem arra, hogy a költővel kapcsolatban sokkal több minden rejtve van még, mint azt eddig gondoltam.

Az intézményben tett látogatásom alkalmával volt szerencsém találkozni az ott dolgozó múzeumpedagógusok egyikével, Annával. Ennek a következő rögtönzött interjú lett az eredménye:

– Milyen foglalkozásokkal várjátok az általános iskolás tanulókat? – tettem fel neki a kérdést.

– Az alsósokkal kicsit nehéz, mivel semmilyen előzetes információjuk nincs a költőről, de más megközelítésből nagyon könnyű is, mivel ők még fogékonyabbak a játékokra, szívesebben vesznek részt bennük, nem ellenállók, hanem lelkesek. Többek közt ezért is a honlapunkon megtalálható egy mesekönyv, amit Kádár Anna írt. Ez egy múzeumi mesekönyv, amelynek a címe *Titkos átjáró*.

Hazaérve természetesen első dolgom volt megkeresni a kötetet. Fény derült arra, hogy a könyv elolvasásával a pedagógusok már előre fel tudják készíteni a tanulókat a múzeumi kirándulásra, valamint ennek köszönhetően nemcsak a Petőfi-kiállítással tudnak találkozni a gyermekek, hanem magával a múzeum történetével is megismerkedhetnek. Ez remek motivációs lehetőség, hiszen a mesének

köszönhetően egy rejtéllyel találják szemben magukat az iskolások, és mi is lehetne ennél érdekfeszítőbb?

Röviden vázolnám a mese tartalmát, hogy a későbbi információk megértését segítsem. A történetben, egy Jeromos nevű fiúcska a Károlyi-palota szomszédságában vendégeskedik a mamájánál. Jeromos érdekes kincsekre bukkan, majd megismerkedik a palotában dolgozó és lakó kutatóval, Henrikkel. Jó barátok lesznek, és Henrik Jeromos kérdéseire mindig mesével felel. Az egyik ilyen történetben megismerkedhetnek a gyerekek egy Hilda nevű betűgyűjtő galambbal, akinek az ük-ük-ük-ük-ükanyja egyenesen Petőfi Sándor *Nemzeti dal*ával kezdte az érdekes iratok gyűjtését. Ezt követően Henrik mesél a kislának a kastély múzeummá válásáról és a falakban lakó vakondról, akit K. Dezsőnek hívnak, és aki segít a relikviatárban a relikviatárosoknak a kincsek karbantartásában.

Henrik elkíséri Jeromost a kiállításra, ahol feltárulnak szeme előtt a palota kincsei. Itt akad meg a szeme Dzszenkón, a kiscsikón, akinek a nevét mindenki tudja a palotában. Ugyanis a csikó folyton a legváratlanabb helyeken bukkant elő. A többi kiscsikó egy titkos átjáróra gyanakodik, így Jeromos is ezt keresi. Így hát élvezettel hallgatja Dzszenkó történetét, akinek kedvenc helye a Pilvax kávéház volt, ugyanis itt találkozott Petőfivel. Végigkísérte az 1848-as márciusi eseményeket. Ott volt a *Nemzeti dal* és a *12 pont* felolvasásánál is. Majd Petőfivel együtt nyoma veszett.

A történet végén Jeromos megtalálja a titkos átjárókat, igen, többes számban. Mivel a palota könyvtárában számtalan alkotás vár rá, és ahányszor belekezd egy új könyvbe, mindig a történetben találja magát.

A múzeum kidolgozott három portfóliót a mesekönyvhöz, és ezek keretein belül várják a csoportokat foglalkozásokra. Itt a gyerekek részletesebben megismerkedhetnek Hildával, a betűgyűjtő galambbal, a városi és palotabéli történetekkel. Gyakorolhatják a betűzést, ezáltal megismerkedhetnek a kéziratokkal, valamint detektív munka is vár a gyerekekre, ugyanis felfedezhetik a Károlyi-palota rejtett zugait.

Pedagógusszemmel megvizsgálva, ez a foglalkozás több képességet és készséget is fejleszt. Ilyen az olvasás, a gondolkodás, ok-okozati összefüggések keresése, rész-egész viszonyok áttekintése és persze a beszédfejlesztés, ami ugyebár minden magyartanár kedvence. Igen, az enyém is!

Ha tovább böngésszük a portfóliót, akkor láthatjuk, hogy a következő *A vakond kiállítás* címet viseli, mivel itt az iskolások ismételten találkozhatnak K. Dezsővel, a vakonddal. Ez a kiállítás a gyermekek érzékszerveit, mint a tapintás, látás, hallás, fejleszti, az elsődleges feladatuk ezen érzékek használatával a múzeumi kincsek felkutatása.

Végezetül pedig, a harmadik foglalkozás alkalmával a tanulók megismerkedhetnek Dzszenkóval, a Petőfi-rajongó kiscsikóval.¹ Az iskolások itt is kutatómunkát végeznek, és körbejárják a Károlyi-palotát, hogy megtalálják Dzszenkó elrejtett

¹ Dzszenkó egyébként Petőfi legjobb barátjának, Arany Jánosnak a beceneve, amit maga Petőfi adott neki egyik levelében, tréfás angolosítással.

Petőfi-gyűjteményének darabjait. A keresés és annak végeztével a bemutatás szintén, remek lehetőség a gyerekek már említett képességeinek fejlesztésére, valamint a csapatban dolgozás, a kooperáció képességének kialakítása szempontjából. Mivel az összegyűjtött darabokat a keresés végén be is kell mutatniuk, így kommunikációs és retorikai képességeik és készségeik is fejlődhetnek.

Ám nem csak ennyiből áll a PIM. A nagyobb, felső tagozatos korosztály számára is izgalmas dolgokkal készültek. Köztudott manapság, hogy az alfa-generációt leghatékonyabban a közösségi média felületein tudjuk elérni, és ezen keresztül tudjuk rájuk a legtöbb hatást gyakorolni. A Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársai is hasonlóképpen vélekedhettek a dolgról, amikor elindították saját TikTok csatornájukat, és az itt közölt rövid videókkel célozták meg a felső tagozatos rétegeket. A videókhoz magyarázat is tartozik, amelyet a múzeum honlapján tudnak elolvasni az érdeklődők. Ennek köszönhetően a tanulók nemcsak azt fogják megtudni Petőfi Sándorról, amit az iskolában is, hanem megismerik a költő egy teljesen más, mégis valós énjét, amelyik bosszantó, felháborító és csapongó egyszerre. Anna szavaival élve: „Egy ellentmondásos, lázadó, makacs, hisztérikus, gögös, küldetéstudatos, punk.”

Így nemcsak a tanultakra tudnak támaszkodni a továbbiakban, hanem az újonnan szerzett meghökkenítő tényekre is, amelyek biztosan megmaradnak emlékezetükben.

Annával a továbbiakban az egyéb pályázati lehetőségekről beszélgettünk. Gyorsan ki is derült, hogy a PIM 2021-ben meghirdetett egy *János vitéz* emlékkiállítását, ahová a gyerekek alkotásait várták. Ez egy komplex együttműködés volt a Petőfi Irodalmi Múzeum részéről, amely az ötödik osztályos tanulókkal és az őket felkészítő pedagógusokkal kötöttet. Az emlékkiállítás célja a kreatív szövegalkotás, valamint az volt, hogy a tanulók új szereplőkkel, epizódokkal tudjanak kapcsolódni Petőfi Sándor *János vitéz* című művéhez. A beérkezett alkotásokat a *ThinkLink* alkalmazás segítségével, egy virtuális felületre rendezték össze, amely több oldalból áll. Örömteli felfedezést jelentett a számomra, amikor ezt a kis könyvet „forgattam”, és boldogan konstatáltam, hogy nemcsak képi alkotások születtek, hanem kisfilmek, videók, valós és bábkarakterekkel egyaránt. A kedvem csak javult – pedig azt hittem, ennél boldogabb már nem is lehetnék –, amikor megláttam, hogy 2021-ben a nagykőrösi Arany János Református Általános Iskola és Óvoda is hozzájárult a továbbgondoláshoz az akkori ötödikesek alkotásaival. Ez azért nagyon kedves a szívemnek, mert a tanítási gyakorlataimat épp ebben az intézményben végzem. Persze hálás szívvel olvastam, hogy ebben a folyamatban a pedagógusok és a tanulók aktívan együttműködtek a múzeum dolgozóival. Ezáltal a gyermekek vizuális és digitális képességei és készségei is fejlesztésre kerültek a maguk teljességében. Kreativitásuk, önkifejezésük olyan szelet kapott, amelyen bátran repülhettek. Az emlékkiállítás-pályázat egyébként 2022-ben is meghirdetésre került.

És ha már a vizuális élményeknél tartunk, amikor a vezetett csoportok végigsetálnak a múzeum különböző termein, a múzeumpedagógusok arra is gondolnak, hogy jár nekik egy kis pihenő. A kiállítás végén egy interaktív szoba vár a

tanulókra, ami már nem igényel tőlük komoly, intellektuális munkát. Itt a cél az abszolút, kooperatív együttműködés fejlesztése és a testi tapasztaltszerzés. Ez a terem ugyanis megeleveníti előttük többek közt a Pilvax kávéházat, ahol a gyermekek a fal megérintésével előcsalogathatják a kávéházi zsvivaj hangjait. Valamint ellátogathatnak Landerer nyomdájába, és ők maguk adhatnak címet a *Nemzeti lap*nak. Ezt követően a mozgásigényüket elégíthetik ki, ugyanis a feladatuk az, hogy fussanak a fal mellett körbe-körbe, úgy, hogy a kezüket végighúzzák közben a falon, ezzel életre keltve a március 15-i forradalom utcai hangjait. Ám ez csak csoportmunkában sikerülhet, mindenkinek össze kell dolgoznia azért, hogy az osztály egésze meg tudja tapasztalni, milyen érzés egy forrongó tömeg szerves részének lenni. Végezetül pedig a gyerekek segítenek megszöktetni Táncsics Mihályt a börtönből azzal, hogy virtuálisan lebontják az épület falait.

Látogatásom alkalmával volt szerencsém kipróbálni ezeket a játékokat, amelyek az interaktív szobában találhatóak. Mondanom sem kell, egyedül meggyűlt velük a bajom, de így személyes tapasztalatból tudom, hogy a tevékenység szerves része a csoportban való együtt munkálkodás képességének fejlesztése.

Anna a beszélgetésünk alkalmával említette, hogy náluk nem elsődleges cél a tudás átszármasztása. Nem várják el, hogy a tanulók úgy távozzanak tőlük, hogy mindent megjegyeztek, amit hallottak, és mindent tudnak Petőfiről. Náluk az elsődleges cél: a pozitív élményszerzés. Nagyon jólesett ezt hallanom, hiszem az egyetemen, én is azt tanultam, hogy a leghatékonyabban tapasztalás útján tudnak a gyerekek tanulni.

Azt kell mondjam, ha Petőfi szemével kellene vizsgálnom a mai világot, és fel kellene tennem a kérdést, „ki tudott velem a leginkább azonosulni, ki az, aki hűen és hitelesen tükrözi a személyem”, akkor mindenképp a Petőfi Irodalmi Múzeum lenne a kedvenc helyem. Leendő pedagógusként pedig alig várom már azokat a kirándulásokat, amelyek alkalmával idelátogathatok az osztályommal.

TURCSÁNYI ZSÓFIA

PETŐFI SZEMÉVEL PESTEN

Kedves Olvasó, Kalandozó!

Kérlek, vedd fel velem ezt a „szemüveget”! Fedezzük fel együtt Pest városát, Petőfi szemével! Hadd kalauzoljalak el a 19. századi Pest izgalmas forgatagába! Nézzük meg együtt azokat a helyeket, ahol számos művét megírta! Végigkalandozunk a város különböző részein, ahol megfogalmazódtak gondolatai, és látni fogjuk, miként szötte bele mindennapi életét költészetébe.¹

Az élet ritmusában. A költő a város szívében élt, ekkor vette fel Pest ritmusát. Érezd meg a pezsgést, a városlakók mindennapjait. Képzeld el, ahogy a fiatal költő kószált az utcán, ahogy az emberek között járt! Itt, ebben a városi dzsungelben formálódott jó néhány költeménye. Amikor a *Pesti Divatlap*nál dolgozott, a 19. század közepén, Pest életstílusa és utcaképe egyedülálló légkört árasztott. Már virágzó város volt, ahol a kereskedelem, a kultúra és a társadalmi események egyre terebélyesebbé gyarapodtak.

A Váci utca varázsa. Sétáljunk végig a Váci utcán! Nézzük meg a boltok kínálatát, a kirakatok ragyogását! Halljuk az utcán sürgő-forgó emberek élénk beszélgetéseit, nevetését. Lábnymaid épp Pest üzleti és kulturális központjában hagynak nyomot, ahol Petőfi nap mint nap számos érdekes figurával és újdonsággal találkozott: úgy, ahogy te most.

Az a bizonyos alkotószoba. Tekintsünk balra, ahol megpillantjuk a lakását! Erős téglafalak között tömör lépcsőkön lépkedve magunk is érezzük a lépcsőház hűvösségét. Azon a bizonyos délutáni napon belépünk, épp Petőfi otthonába. Már a küszöbön érezzük a sajátos hangulatot. A ház légköre magával ragad, tele van a kreativitás és az alkotás feszült izgalmaival. Amikor munkanapja véget ér a *Pesti Divatlap*nál, Petőfi szenvedélyes költővé válik a lakásán. A szobában lévő íróasztalon cetlik, íróeszközök hevernek szanaszét. A gyertyák pislákolva világítanak, elringatva egyfajta rejtélyes, de otthonos fényben.

Vajon most min dolgozik Petőfi? Az asztalnál ülve papírjaiba mélyed. Gyors mozdulatai, a toll iramodása olyan, mintha az idő maga is lépést tartana a költő gondolataival. Az ablakoknál enyhe szellő játszik a fátyolfüggönyökkel, mintha a természet is bekapcsolódna a költői folyamatba.

---

¹ Az esszéhez inspirációként szolgált: *Költő lenni vagy nem lenni. Állandó Petőfi-kiállítás*, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2023. [Költő lenni vagy nem lenni](#) (Letöltés: 2024. január 29.)

Vajon miről írhat most Petőfi? A szoba, ahol vagyunk, nem csupán alkotótér, hanem egyfajta szentély, ahol a költő és az alkotás szoros kapcsolatba lépnek egymással. A szoba, ahol nincs cenzor, csak kreativitás és szabadság. Vajon min dolgozik ennyire elmélyülten? Ahogy ír, mintha a szavak és a gondolatok együtt táncolnának, teret hagyva az érzelmeknek és vágyaknak. Ebben a különleges pillanatban szemei ragyognak, pennájával sort sorra ró a papíron.

De vajon miről írhat? A kis asztalon a *János vitéz* című költemény lapjai gyűlnek sorban, és mintha maga a szoba is zsongana a versek titokzatos születésétől. Láthatjuk, a költő otthonában nem csupán a *János vitéz* írása zajlik, hanem egy egész világ kibontakozásához elégséges lenyűgöző energiák és vágyak cikáznak a levegőben. Petőfi szavai nemcsak a papíron élnek, hanem észrevétlenül belesimulnak a falakba, az ablakokba, minden egyes rezdülésük érződik a szobában.

Látod már? Érzed már? Ez Petőfi Sándor alkotószobája a *János vitéz* megírásakor. Most, ebben a pillanatban azt láthatjuk, hogy a költő a művön dolgozik, amelyet mi 200 évvel később is megannyi irodalomórán tanulni fogunk.

Kedves Kalandozó! Gyere! Menjünk tovább. *Érzed?* A levegőben tömény harg, feszültség és indulat kavarg. Most, ahogy sétálunk az utcán, láthatod, ahogy a forradalom szelleme tükröződik az emberek arcán, érezhető, hogy ITT hamarosan nagy változás lesz!

Gyere! Ülünk be ebbe a kávéházba! Úgy hallottam, hogy ez a hely nagyon felkapt. Jó, tudom! Ebben az időben még nem volt kitiltva a kocsmákból a cigaretta, így kicsit füstös, de ezt félretéve szerintem hangulatos. Sejtet már melyik kávéházban vagyunk? Az épület aprócska, de a lelkesedés annál nagyobb.

Látod Petőfit? Arcán az elszántság és a láz tükröződik. A kávéház zajában, ahol a pultnál, a sarokban vagy az ablakok mellett kisebb-nagyobb csoportokban ülnek az emberek, érezhető a változás súlya. A beszélgetések hangereje fokozatosan emelkedik, a résztvevők néha indulatosan vitatkoznak, máskor hangosan, lelkesen tervezgetik a város és ország jövőjét. Petőfi Sándor arcán izgalom és elszántság. Ő a forradalom szószólója, most készül a *Nemzeti dal* szavaival formálni az összefogás, büszkeség és szabadság érzését. Buzdítani a népet. Kezében az a bizonyos lap, amelyen a vers szavai sorakoznak. Az emberek körülötte várakozva néznek, még a kávéscsészék és a poharak is csendesen csörrennek, mintha maguk is várnák, hogy a költő mondatai a levegőbe szálljanak. A csend egy pillanatra feszültté válik, majd Petőfi Sándor felemeli szemét a papírról, és szavai felzendülnek. Torokból szólal meg, erőteljesen, és a szavak a levegőben szobrokká válnak, hiszen mindenki, aki itt ül, hallja, érzi mélységüket, nagyságukat.

*Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszatok! –
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

*Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ősapáink,
Kik szabadon éltek-haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

*Sehonnai, bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

*Fényesebb a láncnál a kard,
Jobban ékesíti a kart,
És mi mégis láncot hordtunk!
Ide veled, régi kardunk!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

*A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy hiréhez;
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

*Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!²*

Egy egész nemzet vágya és sorsa szólalt meg ezen a helyen, a Pilvax kávéházban, mint egy templomban, ahol a szabadság imádata folyik. Az emberek, akik eddig csak figyelték és kíváncsian hallgatták őt, most fellelkesülnek Petőfi szónoklatától. A Pilvax falai nemcsak hallják, de vissza is verik a forradalmi dalt.

Gyere! Menjünk mi is utánuk! Látod ezt a tömeget? Ne aggódj, bár esik, mi nem ázunk el. A téren álló tömeg lázba jött. Az emberek Petőfi mögött vonulnak az utcákon, követelve a változást és a szabadságot. A sokaság egyre csak nő és nő. Azok, akik Petőfi körül csoportosulnak, szinte egytől egyig magával ragadó vezetőként tekintenek rá. Az igazság és a szabadság nevében szólal meg.

Látod ezt az képet? A kép Petőfiről, amint a tömeg előtt szaval, az arcán harag, szenvedély, elszántság.

– Tudod, mi ezt mindig előadjuk március 15-én. A Pilvax kávéházat, a forradalmat, a *Nemzeti dalt* és a *12 pontot*.

Még ne vedd le a szemüveget! Nézz körbe, mennyi ember vonul! Egyértelműen érezhető a szabadságvágy. És a remény, hogy most egy új korszak következik a magyar nép számára. Azok az emberek, akik az utcákon tüntetnek forradalmi dalokat énekelve és a szabadságot követelve, minden cselekedetükkel azt üzenik: eljött az idő a változtatásra, valami új születésére.

² Petőfi Sándor: Nemzeti dal, in Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 891–892.

Irodalomjegyzék, forrás

Költő lenni vagy nem lenni. Állandó Petőfi-kiállítás, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2023.

[Költő lenni vagy nem lenni](#)

Petőfi Sándor *Összes versei*, gond. Kerényi Ferenc, Osiris Klasszikusok, Budapest, Osiris Kiadó, 2019.

ABSTRACTS

ÁBEL, Adrienn Gabriella – ADORYÁN, Emese – ASZALAI, Diána – BALÁZSINÉ BÍRÓ, Valéria – JUREC, Zsuzsanna – MÁCSIK, Edina – MAJOR, Emma Viktória – TAKÁCS, Márta – TURCSÁNYI, Zsófia – VANYÁNÉ HELI, Anita – VINCZE, Virág Kíra

Petőfi-essays and persiflage poems

The Faculty of Pedagogy of Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary organized two literary competitions for its students to commemorate the 200th anniversary of Sándor Petőfi's birth. The volume contains the prize-winning essays and persiflage poems.

Keywords: essay, persiflage poem, university student's works, intertextuality, competition

BÁRDOS, Dóra

Petőfi, the short story writer

Petőfi Sándor is commonly known as our great poet, but he much less recognized as an experimental author of romantic style short stories. In my study I focus on Petőfi's prose works, particularly his unique, dialogic tale, *The Duel (A párbaj)*. The story of its creation and survival alone reads like a novel and can illuminate the persona of the nineteen-year-old Petőfi, who was simultaneously a poet and an actor when wrote this text. This outstanding piece of Petőfi's Juvenilia offers exciting opportunities for educational use, whether for comprehension, dramatic activities or stylistic analysis.

Keywords: *Ibolyák (Violets)*, *A párbaj (The Duel)*, juvenilia, sketch, short story

BÁRDOS, Dóra – CSERNUS, Anna – FAZEKASNÉ PAPP, Ildikó – RÓKA, Dorottya

Experience-centered literature teaching with contemporary youth books about Sándor Petőfi

During the Petőfi bicentenary, numerous children's and youth books were published which can help literary education in primary schools. The first part of this study lists such volumes. An important one of them the children's crime novel *The Skeleton Watch (A csontváz óra)* by Attila Kovács in which little Sándor Petrovics (Petőfi) investigates. The second part of the study contains three best practices for processing the novel from as many perspectives as possible of student teachers specializing in primary school education from the Faculty of Pedagogy of Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary.

Keywords: youth books about Petőfi, children's crime novel, literary education, reading comprehension best practices, visual education

CSŐVÁRI, Katalin**Visiting a museum in a different way. Opportunities for competence development during the presentation of the exhibitions of the Petőfi Birth House and the Slovak Village House**

Petőfi Sándor's birth house stands in Kiskőrös. In 2023, on the 200th anniversary of his birth, the intriguing question arises of how to present centuries-old everyday objects to children while also developing their skills. The study seeks answers on how to convey respect for values to new generations in an interesting, experiential way. The goal of my complex program, built around my own poem, is to organize joint museum pedagogical sensitization activities for both able-bodied and disabled individuals (e.g., visually impaired), where the objects of the Petőfi Birth House foster empathy towards each other.

Keywords: museum pedagogy, traditions, visual experience, skill development, sustainability

DEME, Tamás**Petőfi-transcriptions – ‘narratives’ of pubs of the end of the village. Carnival mirror of comparative art analyzes**

The study presents various renditions, adaptations, paraphrases, and distortions of Sándor Petőfi's famous poem *Falu végén kurta kocma...* (*There is a little pub of the end of the village...*) in different artistic forms. The interdisciplinary nature is evident in its musical, dramatic, and dance versions. The analysis can be utilized in teacher training and in practices of literary, musical, movement-based, and dramatic pedagogy.

Keywords: adaptation, paraphrase, style variation, interdisciplinarity, literary analysis

GALUSKA, László Pál**Petőfi and SitPoe. Petőfi's children's poems – not written for children**

Sándor Petőfi wrote only one work specifically for children: the poem *Arany Lacinak* (*For Laci Arany*). However, numerous of his poems have found their way into children's literature. This categorizes the poet as a children's and teen's writer, leading many to no longer consider his works worthy of reading after graduating. What could be the reason for this? Why are Petőfi's „children's poems” really timeless? The study seeks answers to these questions.

Keywords: children's poetry, situational poetry, child–adult relationship in children's poetry, Petőfi and Mihály Vörösmarty, children's stories about tricksters

HAVAS, Judit**Who are you? What are you?**

What is „the real Petőfi” like? How do we perceive Petőfi Sándor on his 200th birthday? „Who are you? What are you?” – asked the poet in his poem written in January 1847 from János Arany with whom he then formed a special, deep, lifelong friendship. What did friendship with writers mean to him? How did he think about the role of poetry? How did his persona, life, and poetry become a symbol of revolution and freedom? The study attempts to answer these questions.

Keywords: „the real Petőfi”, Petőfi's writer friends, Petőfi and János Arany, Petőfi's popularity, Petőfi translations

H. TÓTH, István

A glimpse into the world of Petőfi's humorous poems

Many still mistakenly believe that Sándor Petőfi was primarily the ceremonious, militant prophet-poet of the revolution. In my writing, however, I present the fact that he was actually a versatile artist with a nuanced worldview, who employed humorous solutions worthy of attention, possessing a rich vocabulary. The teasers of 33 Petőfi poems illustrates that it is possible that Petőfi was the Hungarian poet with the best sense of humour.

Keywords: humour, irony, sarcasm, playfulness, Petőfi's wittiness

JUHÁSZNÉ RUSAI, Éva

Heroes and valliant warriors in kindergarten. How can the celebration of March 15th be an experience for children?

The *Pompás Napok (Splendid Days)* is an initiative that combines elements of folk tales, traditional games, and folk traditions to pass on the heritage of traditional folk culture to new and new generations of children. Through its methodology folk tale sessions and best practices can be planned and implemented. In my writing I present one best practice: how we celebrate March 15th at the Deák Kindergarten in Újpest.

Keywords: national holiday, celebration of March 15th, *Pompás Napok (Splendid Days)*, folk tale sessions, kindergarten

KÖNCSE, Kriszta

Petőfi poems turned into folk songs

Through the analysis of 14 poems, the study illustrates the connection between Petőfi's poetry and Hungarian folk songs. I worked with authentic recordings of Hungarian folk songs, which are valuable treasures of our country. The open question is how much inspiration Petőfi drew from Hungarian folk songs for those poems where the folk influence is strongly felt. His poems were so popular during his lifetime that anonymous folk singers composed melodies for them, thus continuing to live on in the memory of the people even in the 20th century.

Keywords: folk song collection, folk elements in poetry, folklorization, folk song, song in folk (poetry) style

KRASSZA, Ildikó Klaudia

John the Valiant. Series of museum pedagogy and drama pedagogy workshops

The Fairy Tale Museum of Petőfi Literary Museum and Puppet Collection of Hungarian Theatre Museum and Institute created a comprehensive museum pedagogy workshop series for 1st to 8th grade children on the occasion of the Petőfi bicentenary. The focus of the interactive, learner-centered workshops is Petőfi's narrative poem, titled *John, the Valliant (János vitéz)*. The project includes three workshops: *Adventures with John the Valiant* (1st–3rd grade), *John the Valiant Board Game* (4th–5th grade), *The Feast's of John the Valiant* (6th–8th grade).

Keywords: museum pedagogy, Petőfi bicentenary, *John the Valiant*, drama pedagogy, series of workshops

SZINGER, Veronika

‘Iluska Laundrette in Petőfi Street’. An unusual adaptation of Petőfi’s *John the Valiant* at the Ciróka Puppet Theatre in Kecskemét

Ciróka Puppet Theater staged Sándor Petőfi’s narrative poem *John the Valiant* (*János vitéz*) in February 2022. The study presents the characteristics of this unconventional adaptation. It focuses on the creative solutions with which director György Vidovszky employed to stimulate children’s imagination, primarily through object play, reinterpretation of objects, as well as the use of dramaturgical techniques, live music, and musical adaptations of excerpts of Petőfi’s poems.

Keywords: puppetry, dramaturgy, live music, musicalized poems, object play

VALLENT, Brigitta

Sándor Petőfi through the eyes of today’s students and teachers

Sándor Petőfi’s oeuvre is an important part of Hungarian literature education. However, the question arises: how close are his texts and his language to today’s children? What difficulties do teachers encounter when processing in class Petőfi’s poems? Is it really true that nowadays it is more difficult to teach Petőfi than before? Which poems are the most popular among students and teachers? In my study I am looking for answers to these questions on the basis of a questionnaire survey conducted among upper-grade students and Hungarian teachers.

Keywords: Petőfi’s oeuvre, reading comprehension, upper grades, questionnaire survey, excerpts from poems

A KÖTET SZERZŐI

- Dr. Bárdos Dóra, dékáni és dékánhelyettesi asszisztens, oktató
Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar
bardos.dora@kre.hu
- Csővári Katalin, óvodapedagógus, mentálhigiénés munkatárs
Magyarországi Baptista Egyház Filadelfia Integrált Szociális Intézmény
csovarikati@gmail.com
- Dr. Deme Tamás, ny. egyetemi docens
demet@t-online.hu
- Dr. Galuska László Pál, főiskolai docens
Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar
galuska.laszlo.pal@kre.hu
- Górnagy Gyula, művésztanár
Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar
gornagy.gyula@kre.hu
- Dr. Havas Judit, előadóművész, irodalomtörténész
drhavasjudit@gmail.com
- Dr. H. Tóth István, ny. egyetemi docens
david228@freemail.hu
- Juhászné Rusai Éva, óvodapedagógus, Pompás Mesés Nagykövet
Deák Óvoda, Budapest
deakovi@deakovi.hu
- Kovács Tibor, egyetemi tanársegéd
Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar
kovacs.tibor@kre.hu
- Krassza Ildikó Klaudia, múzeumpedagógus
Petőfi Irodalmi Múzeum
krasszaildiko@gmail.com
- Dr. Köncse Kriszta, főiskolai tanár
Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar
koncse.kriszta@kre.hu
- Prof. Dr. Pap Ferenc, egyetemi tanár
Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar
pap.ferenc@kre.hu
- Dr. Szinger Veronika, főiskolai tanár
Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar
szinger.veronika@kre.hu
- Dr. Tóth Etelka, főiskolai tanár
Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar
toth.etelka@kre.hu
- Dr. Vallent Brigitta, egyetemi adjunktus
Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar
vallent.brigitta@kre.hu

A Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának hallgatói

Ábel Adrienn Gabriella, tanító szak, Nagykőrös
Adoryán Emese, tanító szak, Budapest
Aszalai Diána, tanító szak, Budapest
Balázsiné Bíró Valéria, magyar nyelv és irodalom műveltségi terület, részképzés
Czirkos Nóra, csecsemő- és kisgyermeknevelő szak, Kecskemét
Csernus Anna, tanító szak, Nagykőrös
Eszik Dániel, tanító szak, Kecskemét
Fazekasné Papp Ildikó, tanító szak, Nagykőrös
Jurec Zsuzsanna, tanító szak, Budapest
Mácsik Edina, tanító szak, Budapest
Major Emma Viktória, magyar nyelv és irodalom műveltségi terület, részképzés
Róka Dorottya, tanító szak, Nagykőrös
Takács Márta, tanító szak, Nagykőrös
Turcsányi Zsófia, tanító szak, Nagykőrös
Vajda Kamilla, tanító szak, Budapest
Vanyáné Heli Anita, magyar nyelv és irodalom műveltségi terület, részképzés
Vincze Virág Kíra, tanító szak, Nagykőrös
W. Nagy Kikinda, csecsemő- és kisgyermeknevelő szak, Budapest

Petőfi Sándor nélkül lehetetlen beszélni a magyar költészetéről. Életműve megtermékenyítő tiszta forrása nyelvünknek és irodalmunknak, alakja sokak számára azonos a legnagyobb magyar költőével. A Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kara a költő születésének 200. évfordulójára emlékezve állította össze jelen kötetét, amelyben egy tucat tanulmány és számos, az egyetem hallgatói által készített esszé és pályamunka olvasható. Minden írás más szemszögből közelít Petőfihez: a költő népies műdalairól, novelláiról, humoráról, a *János vitéz*ről, életműve taníthatóságáról és élményközpontú megismertetéséről, egyes munkái átírásairól és adaptációiról szólva módszertani és interdiszciplináris megközelítésre törekszik. A könyv érdekes és hasznos olvasmányt kínál a gyakorló pedagógusok számára is. A fejezetek egyes mozaikkockái remélhetőleg új színekkel gazdagítják a Petőfi-képet.